

780

© SISMANGIJO

ΜΗΝΑ Δ. ΧΑΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΥ

1078

ΟΙ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

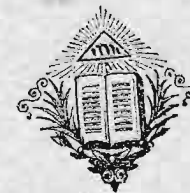
ΜΙΣΣΙΟΝΑΡΙΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΝΤΕΣ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΝ ΤΗ «ΕΚΚΛ. ΑΛΗΘΕΙΑ»

ἤδη δὲ ἐπιθεωρηθέντες ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ

ΕΚΔΙΔΟΝΤΑΙ ΑΥΘΙΣ ΕΥΝΟΔΙΚῃ ΓΝΩΜῃ

Ἡ ἀγνοοῦντας διδάξομεν, ἢ
καχοῦργοῦσιν οὐκ ἐπιτρέψομεν.
(Βασιλ. τοῦ Μεγ.).

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1882

ΜΗΝΑ Δ. ΧΑΜΟΔΟΠΟΥΔΟΥ

ΟΙ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ:

ΜΙΣΣΙΟΝΑΡΙΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΥ

Α'.

ΤΩ οὐρανοφάντορι κατακολουθοῦντες πατρὶ λέγοντι «ἢ ἀγνοοῦντας διδάξομεν, ἢ κακουργοῦσιν οὐκ ἐπιτρέψομεν» καὶ «ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ κτήματος, τοῦ πατρικοῦ θησαυροῦ, τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως ἀγωνιζόμενοι» ἐπιλαμβανόμεθα ἵνα διερευνήσωμεν τὰ τῶν μισσιοναρίων τοῦ προτεσταντισμοῦ, οἵτινες χάριν προσηλυτισμοῦ ἐπιπίπτουσι κατὰ τῆς τλήμονος Ἀνατολῆς, ὅπως διασταλεύσωσι τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις ἐκείνων ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ χριστιανῶν, οἵτινες ἀσθενεστέρως ἔχουσιν ἐν τῇ πίστει, διαταράξωσι δὲ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν γαλήνην τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανικῶν κοινοτήτων.

Πόθεν ὀρμῶνται οὗτοι, καὶ τί ἀξιοῦσιν εἰσπίπτοντες παρ' ἡμῖν;

Ἐκ χωρῶν ἀπωτάτων προερχόμενοι ἤλθον καὶ ἔρχονται ἐπὶ τὴν Ἀνατολὴν προφάσει μὲν ἵνα κοπιάσωσιν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς μορφώσεώς τε καὶ διαπλάσεως πάντων τῶν ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐθνῶν, πράγματι δὲ ἵνα ἐγκατασπείρωσι διδασκαλίας ἀλλοτρίας τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, τοῦ κηρύγματος, ὅπερ ἠκούσαμεν καὶ ἐδιδάχθημεν παρὰ τῶν αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκόων τοῦ Λόγου καὶ παρὰ τῶν μαθητῶν καὶ διαδόχων αὐτῶν, οἵτινες συγκροτοῦσι τὴν ἄρρηκτον καὶ θεότευκτον ἅλυσιν τῶν ἱεραρχῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας ἐκκλησίας.

Καὶ ἐὰν ἀγνὸς ἐκπαιδευτικὸς σκοπὸς ἐξώθει τοὺς ἀνθρώπους τούτους καὶ μετέφερεν αὐτοὺς ἐκ τῶν χωρῶν αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν γῆν, καὶ ἐὰν οὗτοι μόνου θεοῦ ζήλου ἐνεφοροῦντο πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ φωτισμὸν τῶν ἐκ τῶν ἀντιξῶν τοῦ παρελθόντος περιστάσεων εἰς ἀμάθειν κατὰ πεσόντων ἀνατολικῶν χριστιανῶν, πάλιν, πολιτευόμενοι ὡς πολιτεύονται, εἰσὶν ἄξιοι μεγίστης μομφῆς καὶ κατακρίσεως, δύναται δέ τις προσφόρως νὰ προσαρμόσῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου εἰπόντος· «μαρτυρῶ αὐτοῖς ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν¹». Ἐρχόμενοι ὁμῶς ἵνα ὑπὸ μόρφωσιν εὐσεβεῖας ὑπεισέλθωσι παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις καὶ συλαγωγήσωσιν ἀσθενῆ γυναῖκας καὶ ἄκριτα μεράκια, ἢ ἐκμεταλλευθῶσι τὴν δυστυχίαν καὶ δυσπραγίαν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανῶν, ὅπως δι' ὑποσχέσεων γηίνων ἀγαθῶν μεταστήσωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μείζονος κατακρίσεως ἔνοχοι ἀναδείκνυνται, ἐπειδὴ οὕτω συντάσσονται τῇ μερίδι τοῦ ἀγγέλου τοῦ σκότους, ὡς ἐκεῖνος

1. Πρὸς Ῥωμ. ι' 2.

καὶ αὐτοὶ πειραστικῶ γοήτρῳ προσπαθοῦντες ἵνα δελεάσωσι τοὺς ἀσθενῶς ἔχοντας, καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπιλέγοντες· «ταῦτα πάντα σοι δώσω, ἐὰν πετῶν προσκυνήσῃς μοι»¹.

Τίς ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, σαφῶς ἐσήμανεν ὁ Σωτὴρ εἰπὼν· «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν»². Ἐκ τῶν κυριακῶν τούτων λόγων ἀριδῆλως ἐξάγεται ὅτι, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου τῆς δόξης, ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος προσοικειώσις Αὐτῷ, καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ νὰ τηρῶμεν τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου εἶνε ὁ σκοπὸς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ὅθεν μόνον ὅταν τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα ὑπάρχωσι, τὸ κήρυγμα φέρει τὸν τύπον τῆς εὐαγγελικῆς ἀποστολῆς.

Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν τὸ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Ἀνατολῆς κήρυγμα τῶν μισσιοναρίων τοῦ προτεσταντισμοῦ ἐπὶ τὴν λυδίαν ταύτην λίθον τῶν εὐαγγελικῶν λόγων, ἵνα ἴδωμεν ἂν συνάδῃ τῷ εὐαγγελίῳ ἢ ἀντίκειται πρὸς αὐτό.

Β'.

Πρῶτον συστατικὸν τοῦ σκοποῦ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος εἶνε ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου τῆς δόξης, ἐντολὴ περιλαμβανομένη ἐν τῷ «μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» τοῦ κυριακοῦ λόγου. Ἡ ἀποκάλυψις ὁμῶς προαπαιτεῖ ἄγνοιαν ὑπ' ἐκεῖνου, εἰς τὸν ὅποιον θέλει ἀπο-

1. Ματθ. δ' 9.—2. Αὐτόθ. κη' 19, 20.

καλυφθῇ τὸ μὴ γινωσκόμενον, ἡ μαθητεία ἐξυπακούει ἀδαημοσύνην τοῦ μαθητευομένου, ἧς τὴν θεραπείαν σκοπεῖ ἡ διδασκαλία· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἀνάγκη ἵνα ὑπάρχη τι τὸ ἀγνοούμενον, ὅπως ἡ διδασκαλία ἔχῃ λόγον ὑποστάσεως. Ἐν τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι ἡ μὴ ἐπίγνωσις τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶνε τὸ ἀγνοούμενον, οὗτινος τὴν ἀποκάλυψιν σκοπεῖ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα. Ἀλλ' ὅπως ἐπιδιωχθῇ τὸ πρῶτον τοῦτο συστατικὸν τοῦ σκοποῦ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ἀνάγκη ἵνα ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἀνχλάβῃ τὴν εὐαγγελικὴν ταύτην ἀποστολὴν, φέρῃ καὶ βαστάσῃ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου κατέναντι ἐθνῶν μὴ ἐπιγινωσκόντων αὐτὸ, μὴ πιστευόντων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ μὴ ὁμολογούντων ὅτι ὁ Θεὸς ἡγείρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Τοῦτο δὲν ὑποτυποῦμεν ἡμεῖς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀποστείλας τοὺς ἁγίους Αὐτοῦ μαθητάς καὶ ἀποστόλους ἵνα κηρύξωσι τὸ εὐαγγέλιον Αὐτοῦ εἰς ἔθνη ἀπίστα καὶ ἀβέλπιστα, τὰ ὅποια δὲν εἶχον ἐπαγγελίαν τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς. Τούτου χάριν παντοκράτορικῶς καὶ φιλανθρώπως διατάξας τοὺς μαθητάς Αὐτοῦ ἵνα, πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξωσι τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει¹ προσέθετο· «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθὲς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται²». Ὅθεν καὶ ὁ τῶν ἐθνῶν ἀποστολὸς καὶ διδάσκαλος Παῦλος ἀεφίλοτιμεῖτο εὐαγγελίζεσθαι οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χριστὸς, ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον (λέγει) θεμέλιον οἰκοδομήσω³. Ἐξηγῶν δὲ πλατύτερον τοὺς λόγους τῆς ποιότητος αὐτοῦ διαγωγῆς

1. Μάρκ. ις' 15 — 2. Αὐτ. 16. — 3. Πρὸς Ῥώμ. ις' 20.

ἐπάγει τὰ ῥήματα τοῦ ὑψιφωνοτάτου τῶν προφητῶν¹ λέγων· «ἀλλὰ καθὼς γέγραπται οἷς οὐκ ἀνηγγέλη ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσιν»².

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι μόνον ἄνθρωποι ἀντικείμενοι πρὸς τὰς κυριακὰς ἐπιταγὰς καὶ τὰς ὑποθήκας τῶν ἁγίων ἀποστόλων παρορῶσι τὰ ἔθνη, οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ Αὐτοῦ, καὶ σπεύδουσιν ἵνα διαταράξωσι τὴν γαλήνην ἐκεῖνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνηγγέλθη τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τῆς δόξης καὶ ὑπὸ τῶν ὁποίων εὐθύς ἐπιστεύθη· εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἤκουσαν περὶ Αὐτοῦ, ἀκούσαντες δὲ ἐπίστευσαν τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, καὶ εἰς οὓς ἐγνώσθη τίς ὁ πλοῦτος τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι Χριστὸς ἡ ἐλπίς τῆς δόξης³, ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὖξαι εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς συνοικοδομούμεθα εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι⁴.

Ταῦτα περὶ τοῦ κηρύγματος πιστούμενοι παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων Αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, ἐρωτῶμεν· ἀνευρίσκει τις ἔστω καὶ ἀσθενέστατον ἵχνος ἐπαφῆς τοῦ παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς κηρύγματος τῶν μισσιοναρίων τοῦ προτεσταντισμοῦ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου καθρισθέντα ὡς ἄνω σκοπὸν τοῦ εὐαγγελικοῦ Αὐτοῦ κηρύγματος; Μηδαμῶς.

Οἱ ἀνατολικοὶ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ δὲν ἀγνοοῦμεν, ἀλλ' ἐπιγινώσκουμεν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν δὲ τῷ σταυρῷ Αὐτοῦ ἐγκαυχώμεθα· τοῦτον ἐφέ-

1. Ἠσαίου νβ' 15. — 2. Πρὸς Ῥώμ. ις' 21. — 3. Πρὸς Κολασ. ε' 26, 27. — 4. Πρὸς Ἐφεσ. 6' 21, 22.

ραμεν καὶ φέρομεν βαστάζοντες κατέναντι τῶν ἐθνῶν. Δέκα καὶ πέντε ὅλους αἰῶνας πρὶν γνωσθῇ ἡ Ἀμερικὴ, ἐκ τῶν χωρῶν τῆς ὁποίας, ὡς μὴ ὄφελεν, ἐκπέμπονται οἱ μισσιονάριοι, ἐδιδάχθημεν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τοῦτο εἰς τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαοὺς ἐδιδάξαμεν· ὡς δὲ παρελάβομεν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριον, ἐν αὐτῷ περιπατήσαμεν καὶ περιπατοῦμεν, «ἐρριζωμένοι καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ καὶ βεβαιούμενοι ἐν τῇ πίστει, καθὼς ἐδιδάχθημεν»¹. ἔθεν καὶ ἐτηρήθη ἐν ἡμῖν ἡ ταυτότης καὶ ἡ ἀκεραιότης τῆς θρησκείας δογματικῶς καὶ πρακτικῶς κατὰ τὸν θεῖον λόγον «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»².

Ἀφ' οὗ λοιπὸν δὲν ἀγνοεῖται ὑφ' ἡμῶν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τῆς δόξης, ἀφ' οὗ ἐπιγινώσκομεν καὶ παρρησίᾳ ἀνομολογοῦμεν αὐτὸ μεγάλη τῇ φωνῇ κατέναντι πάντων, ἡ τῶν ἀνθρώπων τούτων ἀποστολὴ πρὸς ἡμᾶς ἵνα ἐκδιδάξωσι δῆθεν τὸ μὴ ὑφ' ἡμῶν ἀγνοούμενον, ἀλλὰ δοξαζόμενον καὶ προσκυνητῶς λατρευόμενον πανύμνητον τοῦτο ὄνομα, φέρει τὴν κατάκριτον σφραγίδα τῶν ἐκζητησάντων πάλαι ἵνα παρσύρῳσι τοὺς Γαλάτας, καὶ περὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀπόστολος λέγει· «ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς, ἀλλ' ἐκκλεῖσαι ἡμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε»³.

Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι θείου ζήλου ἐνεφοροῦντο καὶ ἐπεθύμουν ἵνα βαστάσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου κατέναντι ἐθνῶν, εὐρὺν, εὐρύτατον κύκλον ἐνεργείας εἶχον τὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἀποστολὴν εἰς τὰς μυριάς μυριάδων ἀνθρώπων, αἱ ὁποῖαι ζῶσιν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου,

1. Πρὸς Κολασ. 6' 6, 7.—2. Πρὸς Ἑβρ. ιγ' 8.—3. Πρὸς Γαλ. 8' 17.

καὶ αἵτινες εἶνε ἀπηλλοτριωμένοι τῆς θείας χάριτος. Ἐὰν ἐκ θείου ζήλου τὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἔργον ἀνελάμβανον, ἐκεῖ, ἐν τῇ αὐχμηρᾷ πνευματικῇ γῇ, ἣτις δὲν ἐποτίσθη διὰ τῶν ζωογόνων ναμάτων τοῦ εὐαγγελίου, ἔπρεπε νὰ ἀπέλθωσι καὶ κατασπείρῳσι τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, ἔστω καὶ διὰ φθόνον καὶ ἐριθείαν· ἡ ἀνατολικὴ ὁδοδόχος ἐκκλησίᾳ ἤθελε χαρῇ διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ μετὰ τοῦ ἀποστόλου εἰπεῖ, «Τί γάρ; πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται· καὶ ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι»¹. «Πάρεστιν (ὡς ὁ ἀείμνηστος Καισαρείας Εὐστάθιος ἔγραφε²) πάρεστιν ὑμῖν στάδιον εὐρὺ ἐν τοσούτοις ἔθνεσιν εἰδωλολατρικοῖς, ἵνα μὴ καὶ ἄλλα προσονομάσω, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡθετηκότα· εἰς ἐκεῖνα τοῖνον δράμετε, ἐν οἷς Χριστὸς ὁλοῶς οὐκ ὀνομάζεται· ὅταν δ' ἐκεῖνα τῇ εὐαγγελικῇ σαγήνῃ ἀγρεύσῃτε, τότε καὶ μόνον τότε μνήσθητε κοσκινίσαι τῷ κοσκίνῳ τῆς θεολογικῆς κριτικῆς καὶ εἴ τίς που τῶν χριστιανικῶν λαῶν εἰς λάθῃ πρακτικὰ ἢ δογματικὰ ἐγκατῶλισθιν. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν ἐκβαίνει τῶν ὄρων τῆς φιλανθρωπίας καὶ τιμιότητος τὸ, ἀφέντες τὰ θεολογικώτερὰ καὶ φωτεινότερα κέντρα τῆς εὐσεβείας, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Πετρούπολιν, στραφῆναι πρὸς τὰ ἐν ἀποκέντρῳ καὶ συνεσκιασμένῃ τινὶ γωνίᾳ νεμόμενα ἀπλοῖκὰ καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀσθενέστατα καὶ ἀπροστάτευτα πρόβια τῆς ἐκκλησίας, ἣτις διδασκάλους καὶ κατηχητὰς ἐπιγραφομένη αὐτοὺς τοὺς τοῦ

1. Πρὸς Φιλιπ. α' 18.—2. Ἐπιστολὴ Α' τοῖς ἐν τῇ θεοσώστῳ κομπούλει τῆς Καισαρείας Μουταλάτκη ἐξ Ἀμερικῆς παρεπιδήμοις, γραφεῖσα τῇ 19 αὐγούστου τοῦ 1872.

Σωτῆρος Θεοκέρυκας ἀποστόλους καὶ τοὺς τούτων ἀμέσους μαθητάς, καὶ μιμητάς καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Γραφῶν καὶ ὁλοκλήρου, ὡς εἰπεῖν, τοῦ χριστιανισμοῦ δανείσασα, καὶ τοὺς λαμπροτάτους ἥρωας (μάρτυρας καὶ ὁμολογητάς καὶ ἀσκητάς) καὶ διδασκάλους καὶ φωστῆρας τῆς πίστεως ἐγκυροφόρησας, καὶ πάσας τὰς αἱρέσεις τὰς χθιζὰς καὶ τὰς πρωΐζους ἄρδην καταγωνισαμένη, ἀξία καθέστηκε πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ εὐλαθείας, πολλῆς τε καὶ μακρᾶς μελέτης καὶ μιμήσεως».

Συστατικὸν προσέτι τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος εἶνε ἡ μαθητεία τοῦ προσηλύτου, ἡ δι' αὐτῆς ἐκμάθησις τοῦ καταγγελλομένου πράγματος. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν ἵνα ἐκ συνειδήσεως καὶ ἐπιγνώσεως ἀσπαθῇ ὁ μαθητεύων τὸ διδασκωθόμενον, καὶ μὴ ὑφικπαγῇ ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον προσχώρησις αὐτοῦ, ἣτις τότε εἶνε καὶ λέγεται ἀποπλάνησις. Ταύτην ἀποκρούων ὁ Σωτὴρ διέταξε τοὺς μαθητάς Αὐτοῦ, ἵνα «πορευθέντες μαθητεύσωσι πάντα τὰ ἔθνη». Ἀριδὴλως ἐν τῷ κυριακῷ τούτῳ ἐπιτάγματι καθορίζεται τὸ μόνον ἐπιτρεπόμενον μέσον τῆς τοῦ χριστιανισμοῦ διαδόσεως· ὡς τοιοῦτον ὀρίζεται ἡ διδασκαλία εἰς ἀνθρώπους, δυναμένους ἵνα ἐννοήσωσι καὶ κρίνωσι περὶ τοῦ ἀποκαλυπτομένου εἰς αὐτοὺς δόγματος. Ὅθεν οἱ τοῦ εὐαγγελίου κήρυκες τῷ ἐπιτάγματι τούτῳ στοιχοῦντες, παρησιάζον τὸν Χριστὸν κατήγγελλον· δὲν ἀπέφευγον τὰ διανοητικῶς ἀνεπτυγμένα κέντρα, ἀλλὰ ταῦτα κατελάμβανον καὶ ἐκεῖ ἐκέρυττον ἅπασιν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶνε ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ· δὲν συνεσχέτιζον τὴν ἀποδοχὴν τοῦ κηρύγματος αὐτῶν μετ' ἀπολαύσεων γηίνων ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸν ἀντικείμενον προκατήγγελλον εἰς τοὺς μαθητεύοντας θλίψεις

ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, στερήσεις καὶ κακουχίας. Τηλικαύτην ἐζήτουν ἐπίγνωσιν τῆς ἀποκαλυπτομένης ἀληθείας παρ' ἐκείνων, οἵτινες θὰ ἀπεδέχοντο αὐτὴν, ὥστε προθύμως νὰ ὑποβάλωσιν ἑαυτοὺς εἰς στερήσεις καὶ κακουχίας, εἰς διωγμοὺς καὶ προπηλακισμοὺς ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ τῶν προτεσταντῶν ὅμως μισσιονᾶριοι πᾶν τὸν κεντρίον διαπράττουσι. Παραμονεύοντες οὗτοι ἐν γωνίᾳ που καὶ παρὰ βύστω, ἀναζητοῦσιν ἀσθενῆ τινα διάνοιαν καταβληθεῖσαν ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς δυστυχίας, ἵνα προσφέρωσιν εἰς αὐτὴν χρηματικὰ τινα κερμάτια, ἵνα ὑποσχεθῶσιν εἰς αὐτὴν ὑλικά ἀγαθὰ πρὸς ἀπάρνησιν τοῦ πατρῴου αὐτῆς δόγματος. Ἀλλὰ προσκαλοῦμεν αὐτοὺς νὰ μᾶς εἴπωσι· τί πλέον τούτου ἔπραξεν ὁ πειράζων, ὅτε, δείξας εἰς τὸν Σωτῆρα πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, εἶπε· «ταῦτα πάντα σοι δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι ;»

Ἀποφεύγοντες οἱ ἄνθρωποι οὗτοι τὰ θεολογικώτερα καὶ φωτεινότερα κέντρα τῆς εὐτελείας ὑπείσχερονται ἐν μέσῳ τῶν ἀπλοϊκῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ζητοῦσιν ἵνα ἐκμεταλλευθῶσι τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν δυστυχίαν τῶν ἀπλοϊκῶν ἐκείνων ἀνθρώπων, ὑπόλως δὲ πρᾶσύνωσιν αὐτούς. Δὲν ἔχουσι τὴν τόλμην ἵνα παρησιάζῃ ὑποστηρίξωσι τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, ὅθεν προσφεύγουσιν εἰς ἐξαπάτησιν τῶν ἀπλουστέρων, κηρύττοντες εἰς αὐτοὺς ὅτι τὰ ἀπαράγραπτα καὶ θεῖα ἐκδιδάσκουσι δὴθεν δόγματα, ὅτι τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας, τὴν διδασκαλίαν τοῦ εὐαγγελίου ἀναπτύσσουσι δὴθεν καὶ διασαφηνίζουσιν εἰς αὐτούς. Φεύγοντες τὰς πεφωτισμένας διανοίας, δὲν τολμῶσιν ἵνα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας καὶ τῆς κριτι-

κῆς παρεξέτασσωσι τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, ἀλλὰ προφάσει μεταδόσεως τῶν ἀγαθῶν τῆς παιδείας καταρτίζουσι σχολεῖα πρὸς ἀποπλάνησιν ἀνηλίκων παιδίων, μὴ ἐχόντων τὴν ἀπαιτουμένην κρίσιν ἵνα διακρίνωσιν ἀνὰ μέσον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, σκανδαλίζουσι δὲ τὰς ἀθώας ἐκείνας συνειδήσεις ἐπὶ παροράσει τοῦ κυριακοῦ λόγου «ὅς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων· εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὄνικος ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης»¹. Ἀντευαγγελικῶς ἐνεργοῦντες, δαπανῶσι πρὸς ἐξαγορὰν ἀργυρωνήτων ὁπαδῶν ἐκ μέσου τῶν ἡμιμαθῶν καὶ διεφθαρμένων ἐκείνων ἀνθρώπων τῶν ἐν πάσῃ κοινότητι εὐριτκομένων, τοὺς ὁποίους ὁ ἀπόστολος κατέλεξεν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν εἰς ἀτιμίαν ἀφωρισμένων σκευῶν². ἐξοδεύουσιν ἀφειδῶς εἰς ἐκτύπωσιν βιβλιαρίων ὑπούλως διαστρεβλούντων τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν· περιποιούμενοι δὲ τὰ ἀγεννῆ πάθη τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἐπιρρεποῦς οὗσης εἰς τὸ νὰ ἀκούῃ ἡδέως τῶν κατηγοριῶν καὶ λοιδωριῶν³, συκοφαντοῦσι τὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ποιμένας αὐτῆς, ζητοῦσιν ἵνα ἐνσπείρωσι τὸ μῖσος ἐν τοῖς ὁρθοδόξοις κατὰ τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν κλήρου, τὸν ὁποῖον πολυειδῶς διασύρουσι, διεγείρουσι ζιζάνια, καὶ διὰ τῶν θεοστυγῶν τούτων μέσων προσπαθοῦσιν ἵνα ἐγκαταστήσωσι τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν ὑπερθεῖν τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῆς παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν θεοφόρων πατέρων παραδοθείσης ἡμῖν διὰ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίας.

Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, τοὺς ὁποίους ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος

1. Ματθ. ιη'. 6.—2. Πρὸς Τιμόθ. Β'. β'. 20.—3. Δημ. περὶ Στεφ. § 2.

καὶ διδάσκαλος παρέδωκεν ἡμῖν ὡς ἀνυποτάκτους, ματαιολόγους καὶ φρεναπάτας, «ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσι, διδάσκοντες, ἃ μὴ δεῖ, αἰσχροῦ κέρδους χάριν»¹, τολμῶσι δὲ ἵνα τὴν κατὰ κριτον αὐτῶν ταύτην ἀποστολὴν καλύπτωσι διὰ τοῦ μανδύου τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος καὶ παρίστανται ἀπόστολοι τοῦ εὐαγγελίου, ἀφ' οὗ τὸν πρῶτον ὅρον τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἀναιροῦσι καὶ ἀποκρούουσιν. Ἀλλὰ μὴ ἄρά γε τηροῦσι τοὺς ἐτέρους δύο προτεθέντας ὅρους αὐτοῦ; Μηδαμῶς.

Γ'.

Δεύτερον διακριτικὸν στοιχεῖον τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος εἶνε ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἥτοι ἡ διὰ τῆς τριττῆς ἐν ὕδατι καταδύσεως, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀναγέννησις τοῦ πιστεύσαντος, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, εἰς νέον πνευματικὸν βίον, ἡ τῷ Χριστῷ προσοικειώσις αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνάδειξις αὐτοῦ μέλους τοῦ βασιλείου τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ.

Ὅτι οὕτως ἡγνόουν τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα οἱ τοῦ λόγου αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι ἀπόστολοι μανθάνομεν ἐξ αὐτῶν τῶν Πράξεων αὐτῶν. Ὅτε μετὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ πανηγίου Πνεύματος σταθεῖς ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκα ἐν μέσῳ τῶν ἐκστατικῶν λαῶν, ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ καὶ ἀπεφθέγγετο αὐτοῖς τὰ περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκεῖνοι δὲ ἀκούσαντες κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ καὶ εἶπον πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους· τί ποιήσομεν; ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν εἰς αὐτούς· «μετανοήσατε καὶ

1. Πρὸς Τίτ. α'. 10, 11.

βαπτισθήτω ἕκαστος ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹. Ἐπειδὴ δὲ τὸ βάπτισμα εἶνε ἡ ὀρχτὴ σφραγὶς ἡ διακρίνουσα τοὺς πιστοὺς τῶν ἀπίστων, ἄνευ βαπτίσματος οὐδένα τῶν πιστευσάντων προσελάμβανον ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἁγίων οἱ μακάριοι ἀποστόλοι, οὐδένα δὲ προσέλαβεν ἢ προσλαμβάνει ἡ τοῦ Χριστοῦ ἁγία ἐκκλησία.

Τί ἀπεργάζεται τὸ βάπτισμα, ὁποῖα ἡ χάρις ἡ μεταδιδομένη ἐν αὐτῷ, σαφῶς ἀποκαλύπτει ἡμῖν ὁ Σωτὴρ καὶ οἱ τούτου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι. Αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν· «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται»². Ἄρα ὡς βαπτισθέντες ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς λαβόντες βάπτισμα τέλειον, ἐφ' οὗ οἱ μισσιονάριοι οὗτοι δὲν τολμῶσιν ἵνα ἐπιθέσωσιν ἕτερον βάπτισμα (οὕτως ἔγκυρον, ἅγιον καὶ θεῖον ἀναγνωρίζουσι τὸ ἡμέτερον), εἴμεθα σεσωσμένοι κατὰ τὸν λόγον τοῦ Σωτῆρος, πᾶσα δὲ ἐνέργεια πρὸς μετακίνησιν τῶν οὕτω σεσωσμένων εἶνε ὕβρις πρὸς τὸν σώσαντα ἡμᾶς Σωτῆρα καὶ ἀκατανόμαστος τόλμῃ πρὸς διάψευσιν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ κύρους τῶν λόγων Αὐτοῦ.

Οἱ χριστιανοὶ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀναγνωρίζοντες καὶ ἀνομολογοῦντες ὅτι ἅπας ὁ θεῖος λόγος φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀπόλυτον κῦρος καὶ τὴν αὐταλήθειαν, ἐξίστανται καὶ δικαίως ἐπὶ τῇ ἀπονοίᾳ τῶν ἀνθρώπων τούτων, ἐπαγγελλομένων μὲν τὴν ἀποκάλυψιν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, τολμώντων δὲ ἵνα διαμφισβητήσωσι τὸ κῦρος τῶν κυριακῶν λόγων. Ἀναγνωρίζουσιν οὗτοι τὸ βάπτισμα ἡμῶν ἔγκυρον καὶ ἅγιον, θεῖαν σφραγίδα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν τολμῶσιν ἵνα τὸ ἑαυτῶν πρὸς

1. Πράξ. 6' 38.—2. Μάρκ. 15' 16.

τὸ ἡμέτερον ἀντιπρὸςθέσωσι· γινώσκουσι καὶ ἀνομολογοῦσιν ὅτι τὸ βάπτισμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ παρέδωκε, διὰ τῶν ἀποστόλων παραλαβοῦσα ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία διετήρησεν ἀνόθευτον, ὡς τοιοῦτο δὲ αὐτοὶ τε καὶ οἱ τῶν πολυσχιδῶν αἱρέσεων ὁπαδοὶ καὶ τιμῶσι καὶ σέβουσιν· ἀκούουσι καθ' ἑκάστην τοῦ ἀποστόλου ἐπιφωνοῦντος εἰς τοὺς ἀναγεννηθέντας διὰ τοῦ βαπτίσματος τούτου· «ἀλλ' ἡγιασθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»¹, καὶ λέγοντος «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε»²· καὶ ὅμως τολμῶσιν ἵνα ἀποπειραθῶσιν ὅπως συλαγωγήσωσι τοὺς κατὰ τὸ Αὐτοῦ ἔλεος σεσωσμένους διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας³.

Ἐν ἐκ τῶν δύο· ἢ ἀναγνωρίζουσιν ὅτι εἴμεθα σεσωσμένοι, ὡς φέροντες τὴν σφραγίδα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὡς συνταφέντες τῷ Σωτῆρι διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον Αὐτοῦ⁴, ἢ διακηρύττουσιν ὅτι αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ αἱ διαβεβαιώσεις τῶν μακαρίων ἀποστόλων δὲν ἔχονται ἀληθείας. Ἐὰν τὸ πρῶτον ὁμολογῶσιν, ὀφείλουσιν ἵνα ἀποστῶσι πάσης ἐνεργείας σκοπούσης τὴν μετακίνησιν ἔστω καὶ ἐνὸς τῶν σεσωσμένων, ἵνα μὴ θεομάχοι γένωνται· ἐὰν τὸ δεύτερον, ἀποστήτωσαν ἀπ' ἡμῶν οἱ βλάσφημα λαλοῦντες περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ καταγγέλλοντες αὐτὸν ἄλλοιον παρ' ὃν παρελάβομεν.

Πρὸ τοῦ διλήμματος τούτου αὐτοὶ ἑαυτοὺς περιάγουσιν οἱ μισσιονάριοι, ἀποφεύγοντες τὰ ἔθνη, οἷς οὐκ ἀνηγγέλη

1. Πρὸς Κορινθ. Α' 5' 11.—2. Πρὸς Γαλάτ. γ' 27.—3. Πρὸς Τίτ. γ' 5.—4. Πρὸς Ῥωμ. 5' 4.

καὶ ἐρχόμενοι ἵνα τοῖς πιστεύσασι καὶ βαπτισθεῖσι καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννηθεῖσι κηρύξωσιν ἀναγέννησιν, ἥτις ὡς διαμφισθητοῦτα τὸ κύριος τῆς ἐκ τοῦ θείου βαπτίσματος ἐπιγενομένης ἐν ἡμῖν σωτηρίας, ἀλλοτρία ἐστὶ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας καὶ ὡς τοιαύτη βδελυρὰ καὶ ἀποκρουστέα.

Ἀλλὰ λέγουσι· δὲν καταγγέλλομεν εἰς ἡμᾶς ἄλλον Ἰησοῦν ἀλλ' ἢ τὸν ὑφ' ὑμῶν πιστευόμενον, οὐδὲ βάπτισμα ἄλλο ἀλλ' ἢ τὸ δι' οὗ ἀνεγεννήθητε· ἐπεὶ δὲ ὅμως ἐνορῶμεν ὑμᾶς μὴ τηροῦντας πάντα, ὅσα ἐνετείλατο ἡμῖν ὁ Σωτὴρ, ἐρχόμεθα στοιχοῦντες τῷ κυριακῷ λόγῳ ἵνα διδάξωμεν ταῦτα ὑμᾶς. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτῶν οὗτος μετὰγει ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν, ἂν τὸ κήρυγμα τῶν μισσιοναρίων τούτων φέρῃ ἐν ἑαυτῷ τὸ τρίτον συστατικὸν τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος τὸ εὐαγγελικὸν καθωρίσθη κήρυγμα.

Δ'.

Ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος Παῦλος κηρύττων· «εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζειται παρ' ὃ παρελάβετε, καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἢ, ἀνάθεμα ἔστω»¹, καὶ παρακαλῶν τοὺς μαθητάς «σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδασκίαν, ἣν αὐτοὶ ἔμαθον, ποιοῦντας καὶ ἐκκλίνειν ἀπ' αὐτῶν»², διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἀδύνατον ἄνευ ζημίας ἐν τῇ σωτηρίᾳ νὰ ἔχωμεν ψυχρῶς καὶ νὰ ἀδιαφορῶμεν περὶ τὴν πίστιν τὴν ἀληθῆ καὶ τὴν ἀληθῆ ἐκκλησίαν. Συνεπῶς ὀφείλομεν ἵνα ἀνερευνήσωμεν, ἂν ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία τηρῇ τὴν ἀληθῆ πίστιν, ἂν

ἐν αὐτῇ πλήρη ἔχωσιν ἐκδοχὴν οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος διατάξαντος τοῖς αὐτῷ πιστεύσασιν ἵνα τηρῶσι πάντα, ὅσα ἐνετείλατο αὐτοῖς· ἐπεὶ δὲ τούτου ἀποδειχθέντος προδήλως καταδειχθήσεται ὅτι πᾶσα ἄλλη ἐκτὸς τῆς ὁμολογίας τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας κειμένη εἶνε ἀπομάκρυνσις ἐκ τῆς καθαρότητος τῆς ἀληθοῦς πίστεως, ἑτεροδιδασκαλία ὑποκειμένη τῷ ἀνθρώπῳ.

Ὅτι ἡ ἀληθὴς καὶ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶνε ἡ ἀνατολική, καταφαίνεται ἐκ τούτων·

α'.) Αὕτη ἀναμφισβητήτως καὶ ἀναντιρρήτως ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, οἵτινες ἐθεμελίωσαν αὐτὴν οὐ μόνον ἐν γένει, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ. Ἐν Ἱεροσολύμοις, Ἀντιοχείᾳ, Ἀλεξανδρείᾳ, Βυζαντίῳ καὶ λοιπαῖς χώραις ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων καθιδρύθησαν αἱ ἐπισκοπικαὶ καθέδραι καὶ ἀδιarrήκτως ἔκτοτε μέχρι τοῦδε διήκουσι, μὴ κατισχυσασῶν τῶν πυλῶν τοῦ ἁδου, ἐγείραντος κατ' αὐτῶν καθ' ἅπαντας τοὺς χρόνους μέχρις ἡμῶν ἀναριθμήτους διωγμοὺς καὶ δεινά.

β'.) Διακεκόςμηται κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, καθότι μίαν κεφαλὴν ἔχει ἄορατον, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁρατοὺς δὲ ποιμένας τοὺς ἐν ἀρρήκτῳ διαδοχῇ μέχρι τῶν ἀποστόλων τὴν ἀρχὴν ἀναγοντας· διαιρεῖται δὲ ἡ ἱερωσύνη παρ' αὐτῇ εἰς τρεῖς βαθμοὺς κατὰ τὰς ἀποστολικὰς ὑποτυπώσεις, καὶ ἐκάστη τοπικὴ ἐκκλησία ἔχει τὸν ἴδιον ἐπίσκοπον, οἵτινες πάντες ὁμοῦ ὁμολογοῦσι καὶ πείθονται τῇ ἀνωτάτῃ ἐξουσίᾳ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων.

γ'.) Ἐχει ἀδιάλειπτον διδασκαλίαν τῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας, ἔχει πλήρη καὶ τελείαν τάξιν τῆς ἀκολουθίας

καὶ τῆς μυσταγωγίας, καὶ κυβερνᾷ κατὰ κανόνας ἑκπαλαιοθευμένοις.

δ'.) Φέρει τὸν χαρακτήρα τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας· διότι 1) εἶνε ἁγία, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ συναδούσῃ τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ ἀλωγήτῳ παραδίδει τῶν πατέρων, οὐδὲν δ' ἐν αὐτῷ τὸ ἀπᾶν εἰς ταῦτα, οὐδεμία καινοτομία, οὐδὲν ἐπινόημα καινοσώρου νοός· εἶνε ἐν αὐτῇ. Εἶνε ἁγία ἐν τοῖς μυστηρίοις καὶ ταῖς λειτουργίαις, ἅτινα κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν σύστασιν εἰσιν ὅλως εὐπρεπῆ καὶ ἄξια τοῦ σκοποῦ καὶ ἱκανὰ ἵνα παρέχωσι τοῖς ἀνθρώποις τὸν ἁγιασμόν τῆς χάριτος, καὶ τρέφωσιν ἐν αὐτοῖς τὴν εὐσέβειαν, ἀναρπάζοντα τὴν ψυχὴν εἰς οὐρανόν· οὐδὲν δ' ἐν αὐτοῖς ἀπρεπές, μάστιγον, παχυλόν, κοσμηκόν, διότι ὡς παρέλαβε παρὰ τῶν ἀποστόλων, οὕτω τηρεῖ. Εἶνε ἁγία ἐν τῇ ποιμαντορίᾳ τῇ θεμελιουμένη ἐπὶ ἀρχαίων κανόνων καὶ διαταγῶν, τῇ καθαρῶς πνευματικῇ οὔσῃ καὶ ἀποτροπιαζομένη πᾶν τὸ πρὸς τὴν κοσμικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἄγον. Εἶνε ἁγία τέλος διὰ τὸ ἀναριθμητὸν πλήθος τῶν ὑπ' αὐτῆς παιδαγωγηθέντων ἤδη εἰς τὸ βασιλείον τῆς δόξης καθ' ἅπαντας τοὺς χρόνους· οὗτοι δ' εἰσὶ τὸ τοσοῦτον νέφος τῶν μαρτύρων, ἱεραρχῶν, ὁσίων ὁμολογητῶν καὶ λοιπῶν δικαίων, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἐθρυμάστωσεν ἐν μεγάλοις θαύμασιν, ἅτινα ἔτι καὶ νῦν δὲν ἐξέλιπον, οὐδὲ θὰ ἐκλείψωσιν. 2) Εἶνε ὄντως καθολικὴ, διότι, ἂν καὶ ὑπὸ πολλῶν καὶ παντοίων λαῶν καὶ φυλῶν σύγκειται, τηρεῖ ἀκριβῶς πᾶν ἑκπαλαί πανταχοῦ καὶ πάντοτε τηρούμενον, τὸ ὑπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ὀρισθὲν καὶ κυρωθὲν, καὶ κρατεῖ ἀνόθευτον τὸ σύμβολον τῆς πίστεως. 3) Εἶνε ἀληθῶς ἀποστολικὴ διὰ τὴν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων δια-

δοχὴν αὐτῆς, καὶ διότι ἔχει ἱεραρχίαν καὶ διδασκαλίαν καὶ διαταγὰς ἀποστολικὰς, καὶ διότι διατελεῖ συνδεομένη τοῖς ἀποστόλοις διὰ τε ἐπικλήσεως καὶ τιμῆς καὶ μιμήσεως τοῦ πνεύματος αὐτῶν, καὶ διότι ἀδιαλείπτως ὡς ἐκεῖνοι καὶ αὐτὴ διάγει ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ καὶ ἐν πάσῃ ὑπομονῇ. 4) Εἶνε μία, διότι δὲν φέρεται παντὶ πνεύματι διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ τοὶ γλῶσσαι πολλάι εἰσιν ἐν αὐτῇ, μία ὅμως ἐν αὐτῇ πίστις, τὰ αὐτὰ μυστήρια καὶ αἱ αὐταὶ ἀκολουθίαι, οἱ αὐτοὶ κανόνες, μία ἱεραρχία, ἔχει δὲ μίαν ἀόρατον κεφαλὴν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τοὺς δὲ ποιμένας συνδεομένους πρὸς ἀλλήλους διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἀγάπης, δι' ἣν, μακρὰν τοῦ πνεύματος τῆς ἔχθρας οὔσα, εὐχεται διηνεκῶς ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως πάντων· ἐνεργοῦσα δὲ ἔνωσιν δὲν μετέρχεται βίαν, οὐδὲ προσφεύγει εἰς διωγμούς καὶ δομίας προπαγάνδας, ἀλλ' ἐνεργεῖ διὰ τοῦ λόγου, τῆς πειθοῦς καὶ τῆς πραότητος.

Τοιαῦτα γνωρίσματα τῆς ἀληθείας καὶ ὀρθοδοξίας αὐτῆς προσάγουσα ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ἐρωτᾷ τοὺς ὁπαδοὺς τῶν πολυσχιδῶν αἵρέσεων τοῦ προτεσταντισμοῦ ποῖά τινα τῆς ἀληθείας τοῦ διδάγματος αὐτῶν παρουσιάζουσιν, ὥστε ἀντιπιοῦνται νὰ διδάξωσι τοὺς ἀνατολικούς τὴν ἀλήθειαν; Ποῦ παρ' αὐτοῖς ἡ ἀποστολικὴ θεμελίωσις τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν; Ποῦ ἡ ἀδιάλειπτος διδασκαλία τῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας καὶ ἡ κατὰ κανόνας ἑκπαλαί τεθειμένοις διακυβέρνησις; Ποῦ τέλος ἔστω καὶ ἀσθενέστατος ἐν αὐταῖς χαρακτήρ τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας, ἀφ' οὗ ἡ διδασκαλία αὐτῶν ἀντίκειται εἰς τὸ δόγμα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας; τόσαι δὲ διαφοραὶ πίστεως

ὑπάρχουσιν ἐν αὐταῖς, ὅσαι καὶ φυλαὶ, μᾶλλον δ' εἰπεῖν ὅσα καὶ ἄτομα ταῖς πλάναις αὐτῶν στοιχοῦσιν;

Ἄλλὰ λέγουσι δὲν φροντίζομεν νὰ μάθωμεν τί οἱ πατέρες ὥρισαν καὶ ἐκύρωσαν· ἡμεῖς μελετῶμεν τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὰς ὑποτυπώσεις τῶν ἀποστόλων καὶ κατ' αὐτάς περιπατοῦμεν, καλοῦμεν δὲ ὑμᾶς ἵνα μεθ' ἡμῶν συμπεριπατήσητε, ὅπως ἦτε ἐν τῇ ἀληθείᾳ.

Εἰ καὶ δυνάμεθα δι' ἐνὸς μόνου λόγου νὰ ἐλέγξωμεν τὴν βλάσφημον αὐτῶν τχύτην πλάνην τὴν ὑποσημαίνουσιν παρὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐκκλησίας ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἐκ τῆς ἀσφαλοῦς αὐτῆς βάσεως, ἀντικειμένην δὲ πρὸς τὴν ἀψευδῆ ἐπαγγελίαν τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος ὅτι οὐδὲ πύλαι ἄδου κατισχύσουσι τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, ἵνα μὴ παράσχωμεν αὐτοῖς σοφιστικὸν ἐπιχείρημα παρὰ τοῖς ἀπλουστέροις ἔχουσι, τοὺς ὁποίους καταδολιεύονται ὅτι δῆθεν ἀποφεύγομεν τὴν ἔρευναν πρὸς ἀντεξέτασιν τῶν παρὰ τὴν ἀλήθειαν ὑπὸ τῆς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας μυστηρίων, καὶ παραδόσεων πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου καὶ τῶν ἀποστολικῶν ὑποτυπώσεων, ἐνδιατρίβομεν καὶ ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ.

Ε'.

Καταδείξαντες τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς ιδιότητας τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, καὶ ταῦτα ἐν τῇ γερασμῇ ἀνατολικῇ ἐνυπάρχοντα εἰπόντες, ἵνα μὴ ὁ ἐλάχιστος ἀπομείνη δισταγμός, ἢ μᾶλλον, ὅπως μὴ καταλειφθῇ εἰς τοὺς ἀποπειρωμένους τὴν ἐξαπάτησιν τῶν ἀπλουστέρων,

ἔστω καὶ ἀσθενεστάτη ἀφορμὴ σοφιστείας, ἀναλαμβάνομεν ἵνα διὰ τῶν γραφικῶν κειμένων καταδείξωμεν τὴν ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀρχὴν καὶ ὑπ' αὐτοῦ θεμελίωσιν τῆς γερασμῆς ταύτης ἐκκλησίας, ὡς καὶ τὴν ιεροσύνην καὶ θειότητα τῶν μυστηρίων αὐτῆς καὶ ιεροτελεστιῶν.

Ὅτι τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἔχει ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διδάσκουμεθα ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων τοῦ Σωτῆρος. Ὅτε ὁ θεάνθρωπος Κύριος «ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη τῆς Φιλίππου ἡρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων «τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου¹;» οὐχὶ ὅπως πληροφορηθῇ τὸ περὶ αὐτοῦ φρόνημα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἵνα ἐνισχύσῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐν τῇ ὑγιεῖ πίστει, ἅμα ὡς Σίμων ὁ Πέτρος, ἀποκριθεὶς εἶπε· «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», πρὸς τὸ ῥῆμα τοῦτο τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ ἀνταπαντῶν, εἶπε· «Μακάριος εἶ, Σίμων βάρ' Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ γὰρ δέ σοι λέγω, ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς²».

Τὸ εὐαγγελικὸν τοῦτο κείμενον ἐρμηνεύων ὁ οἰκουμενικὸς τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος, ὁ θεῖος Χρυσόστομος, διδάσκει· «καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, λέγει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, τουτέστιν ἐπὶ ταύτῃ τῇ πίστει καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ ὁμολογίᾳ (ὅτι δηλ. αὐτὸς εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος)· ἐντεῦθεν δείκνυσι πολλοὺς μέλλοντας ἤδη πιστεύειν, καὶ ἀνίστησιν αὐτοῦ (τοῦ ἀποστόλου) τὸ φρόνημα, καὶ ποιμένα ποιεῖ·

1. Ματθ. 15' 16. — 2. αὐτόθ. 18.

καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι τῆς ἐκκλησίας¹. Αὐ-
τὸς λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὴν ἀψευδῆ ἐπαγγελίαν Αὐτοῦ ὠκοδόμησε τὴν ἐκκλησίαν, ἧς πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι· κατήρτισε δὲ αὐτήν, συγκαλέσας τὴν πρώτην κοινωνίαν τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων· ἔθετο ἐαυ-
τὸν πρῶτον καὶ ἀκρογωνιαίον λίθον τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐκ-
κλησίας· διήνοιξε διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τοὺς ὀρθολο-
γικοὺς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἐνετείλατο εἰς αὐτοὺς, νὰ αὐξήσωσι τὴν οὕτω θεμελιωθεῖ-
σαν ἐκκλησίαν κυρύττοντες τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτί-
σει². Αὐτὸς διέταξε τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος εἰς πα-
ραδοχὴν τῶν πιστευσάντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ³. Αὐτὸς πρὸς
ἐννοσίαν τῶν πιστευόντων μετ' αὐτοῦ καὶ πρὸς ἀλλήλους
καθώρισε τὸ μυστήριον τῆς μεταλήψεως⁴. Αὐτὸς εἰς κα-
ταλλαγὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐαυτῷ τε καὶ πρὸς ἀλλήλους
διέταξε τὸ τῆς μετανοίας μυστήριον, εἰπὼν «ἐὰν δὲ ἁμαρ-
τήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε καὶ ἔλεγξον αὐτὸν με-
ταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου· ἐὰν σοῦ ἀκούσῃ, ἐκέρδησας
τὸν ἀδελφόν σου· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παρῆλαβε μετὰ σοῦ
ἔτι ἓνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν
σταθῇ πᾶν ῥῆμα· Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπέ τῇ ἐκ-
κλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι
ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν
δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ
ὅσα ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρα-
νῷ⁵». Αὐτὸς κατήρτισε τὸ τῆς ἱερωσύνης μυστήριον, ἐκ-

1. ὁμιλ. ΝΔ' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. — 2. Μάρκ. ις' 15. — 3. Ματθ.
κη'. 19. — 4. Ματθ. κς'. 26—28. Μάρκ. ιδ'. Λουκ. κβ'. — 5. Ματθ.
ιη'. 15—18.

λεξάμενος προηγουμένως εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου
καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν μυστηρίων τοὺς ἀποστόλους, ἀ-
γιάσας αὐτοὺς μετὰ τὴν ἀνάστασιν παρρησία εἰς τὴν δια-
κονίαν ταύτην, καὶ εἰπὼν· «καθὼς ἀπέστλχέ με ὁ Πατήρ,
ἐγὼ πέμπω ὑμᾶς· καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε καὶ λέγει
αὐτοῖς, λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρ-
τίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῇτε, κεκράντηται»¹.
Αὐτὸς ὁ Θεὸς καθώρισε τὸ τοῦ γάμου μυστήριον εὐλογή-
σας τὸ πρωτόπλαστον ζεῦγος ἐν τῇ Ἐδῇ «καὶ ἡνύλογη-
σεν αὐτοὺς ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ
πληρώσατε τὴν Γῆν»². ὁ δὲ ἐνανθρωπήσας μονογενὴς Υἱὸς
καὶ Λόγος Αὐτοῦ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ τὸν νόμον τοῦτον
ἐκύρωσε, χρησάμενος αὐταῖς ταῖς λέξεσι τῆς γενέσεως ἐν τῇ
πρὸς τοὺς Φαρισαίους ὁμιλίᾳ αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀλύτου τοῦ
γάμου καὶ προσθεὶς «ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος
μὴ χωριζέτω»³. Αὐτὸς τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου διέ-
ταξεν, ἀποστείλας τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὸ κήρυγμα ἀνά
πάσας τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Ἰουδαίας, οἵτινες προ-
δήλως τῇ ἐντολῇ αὐτοῦ ἐπόμενοι, ἔχρισαν ἐλαίῳ τοὺς ἀρ-
ρώστους «καὶ ἤλειπον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐ-
θεράπευον»⁴. Αὐτὸς καὶ τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος τοῦ
μύρου σαφῶς καθώρισεν, εἰπὼν «ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κα-
θὼς εἶπεν ἡ γραφὴ⁵, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρέυσου-
σιν ὕδατος ζῶντος», οὓς λόγους ἐπέξηγῶν ὁ εὐαγγελιστὴς
σημειοῖ· «τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔμελλον
λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν⁶». Τέλος ἀνερχόμενος
εἰς οὐρανοὺς ἐπηγγείλατο ὅτι θὰ μένη ἀσράτως καὶ ἀδια-

1. Ἰωάν. κ'. 22—23. — 2. Γεν. α'. 28. — 3. Ματθ. ιθ'. 6.
4. Μάρκ. 5. 13. — 5. Ἰωήλ 6'. 28. — 6. Ἰωάν. ζ' 38—29.

λείπτως μετὰ τῶν πιστευόντων αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος¹.

Ἡ ἀνατολική λοιπὸν ἐκκλησία κατάρτισθεῖσα διὰ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν τῶν ἀποστόλων, ἀνομολογοῦσα γεγωνυῖα τῇ φωνῇ ὅτι «αὐτὸς εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», καὶ τηροῦσα καὶ τὰ ἑπτὰ μυστήρια, ἅτινα παρέδωκεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς αὐτὸν τὸν Κύριον τῆς δόξης Ἰησοῦν Χριστὸν, εἶνε αὐτὴ αὕτη περὶ ἧς ὁ Κύριος εἶπεν «οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλιν ἅδου οὐ κατιχύσουσιν αὐτῆς», καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπηγγείλατο «εἶναι μετ' αὐτῆς πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος».

Ὅποιον πρέλαβον περὶ τοῦ Σωτῆρος τὴν διδασκαλίαν τοιαύτην τοῖς πιστεύουσι παρέδωκεν οἱ μακάριοι ἀπόστολοι, διδάσκοντες καὶ ἐνεργοῦντες κατὰ τὸ θέλημα καὶ τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Διαταχθέντες ἵνα κηρύξωσι τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, διέδραμον τὴν ὑπ' οὐρανόν, τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ἐγκατασπεύροντες· ἀκούσαντες τοῦ Σωτῆρος, εἰπόντος «ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἔξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ²» καὶ διαταχθέντες ἵνα βαπτίζωσι τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος³, τοῦτο ἀκριβῶς ἐξεπλήρωσαν⁴, καθιδρύνοντες κατὰ τὸ πρᾶγμα τοῦ Κυρίου κοινωνίαν ἐκ τῶν πιστευόντων, τὴν ἐκκλησίαν ἀπεκάλουν⁵. Μετέδιδον εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου

1. Ματθ. κη' 20.—2. Ἰωάν. γ' 5.—3. Ματθ. κη' 19.—4. Πράξ. 6' 38. 41, η' 12. ι' 48.—5. Πρὸς Κορινθ. Α' α' 2, ις' 19.

Πνεύματος δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, τοῦτο δὲ χρίσμα καλεῖ ὁ ἐπιστήθιος μαθητῆς, λέγων· «καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου καὶ οἴδατε πάντα»¹. τοῦτο χρίσμα ἐπίσης καὶ τὸ τῆς ἐκλογῆς σκεῦος ὁ θεσπέσιος Παῦλος ὀνομάζει, γράφων· «ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστόν, καὶ χρίσας ἡμᾶς Θεός»². Τὴν μεταδοτικὴν ὁμῶς ταύτην τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμιν δὲν ἐκέκτηντο ἅπαντες οἱ πιστοί, οὐδ' αὐτοὶ οἱ εἰς τὸν πρῶτον τῆς ιερωσύνης βαθμὸν τοῦ διακόνου προηγμένοι, ὅθεν καὶ περὶ τῶν Σαμαρειτῶν τῶν βαπτισθέντων μὲν ὑπὸ Φιλίππου, ἀλλὰ μὴ λαβόντων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀκούσαντες οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ὅτι ἐδέχθησαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, «ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην, οἵτινες καταβάντες προσηύξαντο περὶ αὐτῶν, ὥπως λάβωσι Πνεῦμα ἅγιον (οὐπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκίς, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ). Τότε ἐπέθιχον τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐλάβανον πνεῦμα ἅγιον»³. Συνεκράτουν διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μεταλήψεως εἰς ἐνότητα τοὺς πιστοὺς πρὸς τε τὸν Σωτῆρα καὶ πρὸς ἀλλήλους, διδάσκοντες αὐτούς· «ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ»⁴. παρεῖχον δὲ τὰ θεῖα ταῦτα ὄψια ὡς ἀληθῶς ἔργω καὶ κατ' οὐσίαν διὰ μετουσιώσεως, μεταβολῆς τοῦ μὲν ἄρτου εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ἐν ᾧ ἐδίωτεν, ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη, τοῦ δὲ οἴνου εἰς αὐτὸ τὸ ἀληθές αἷμα τοῦ Κυρίου, τὸ ἐκχυθὲν κατὰ τὸ πάθος

1. Ἰωάν. Κηθ. Β' α' 20.—2. Πρὸς Κορινθ. Β' α' 21.—3. Πράξ. η' 14—17.—4. Πρὸς Κορινθ. Α' ια' 23—26.

Αὐτοῦ ὑπὲρ ζωῆς τοῦ κόσμου· ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει
«ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ
πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου»¹. Ταῦτα δὲ
λέγων οὐχὶ κινιήν τινι διδασκαλίαν εἰσάγει, ἀλλὰ
στερρῶς παρκαμένει τοῖς λόγοις τοῦ Σωτῆρος λέγοντος·
«Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν
τις φάγη ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα·
καὶ ὁ ἄρτος δὲ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν
ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς»². Ὅτι δὲ τὴν
ὑπερφυῆ ταύτην μετουσίωσιν ἐνόει ὁ Σωτὴρ, καὶ ἐκ τῶν
ἐπομένων αὐτοῦ διδασκόμεθα λόγων. Νοησάντων τινῶν
κατὰ γράμμα καὶ διαγογγυζόντων «πῶς δύναται οὗτος ἡ-
μῖν δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν», οὐ μόνον δὲν κατέκρινεν
αὐτοὺς, ἀλλ' ἔτι ἐντονώτερον εἶπεν· «ἐάν μὴ φάγητε τὴν
σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἶμα,
οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς»³. Συνίστων εἰς τοὺς πιστεύον-
τας τὴν μετάνοιαν, πρὸς τοῦτο δὲ ῥητῶς ὁ τῆς θεολογίας
τὸ ἐπώνυμον ἐπαξίως λαβὼν Ἰωάννης, ἔλεγεν· «ἐάν ὁμο-
λογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν πιστὸς ἐστὶ καὶ δίκαιος, ἵνα
ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας καὶ καθάρισις ἡμᾶς ἀπὸ πάσης
ἀδικίας»⁴. Καθίστων ἐν ταῖς ὑπ' αὐτῶν συνιστωμέναις ἐκ-
κλησίαις ποιμένους⁵, ἵνα ποιμαίνωσι τὴν ποίμνην τοῦ Χρι-
στοῦ⁶ καὶ ἐδίδασκον τοὺς πιστοὺς νὰ ὑπακούωσιν αὐτοὺς,
ὡς ἄλλους ἀποστόλους, μάλιστα δὲ ὡς αὐτὸν τὸν Κύριον.
Οὕτως ὁ Παῦλος εἰς μὲν τοὺς ἐξ Ἑβραίων χριστιανούς ἔ-
γραφε· «πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπαίκετε· αὐ-
τοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀπο-

1. Πρὸς Κορινθ. Α' ια' 29.—2. Ἰωάν. η' 51.—3. Ἰωάν. η' 54.—
4. Ἰωάν. Καθ. Α' α' 9.—5. Πρὸς Τίτ. α' 5.—6. Πράξ. x' 28.

δώσοντες»¹, εἰς δὲ τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἐπέστελλεν· «ἐρω-
τῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν
καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, καὶ νοουθετοῦντας
ὑμᾶς· καὶ ἡγεῖσθαι αὐτοὺς ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ἐν ἀγάπῃ,
διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν»², ἀποστέλλων δὲ πρὸς τοὺς Φιλιπ-
πησίους τὸν Τιμόθεον ἔγραφε· «προσδέχεσθε οὖν αὐτὸν
ἐν Κυρίῳ μετὰ πάσης χαρᾶς, καὶ τοὺς τοιοῦτους ἐντί-
μους ἔχετε»³. Μυστήριον ῥητῶς ἐχαρὰκτῆρίζον τὸν γά-
μον, ὅθεν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, γράφων πρὸς τοὺς Ἐφε-
σίους, λέγει «Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέ-
γω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν»⁴. Τέλος κατὰ τὰς
ὑποθήκας τοῦ Σωτῆρος ὡς αὐτοὶ «ἐλπίῳ ἀλείφοντες πολ-
λοὺς ἀρρώστους ἐθεράπευσαν», οὕτω παρήγγελλον διὰ τοῦ
ἀδελφοθέου Ἰακώβου· «ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκλε-
σάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξά-
σθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνό-
ματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κά-
μνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρτίας ἢ πε-
ποιηκῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ»⁵.

Οὕτω παρέλαβε παρὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἀποστό-
λων ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀγία ὁρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία,
καὶ οὕτω φυλάττει, ἀπαρασαλεύτως ἐμμένουσα εἰς τὰς
θείας διαταγὰς. Ὅθεν ἐν τῇ διαφυλάξει τούτων τηρεῖ τὰ
ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐνταλθέντα, καὶ δὲν δύνανται οἱ μισιο-
νάριοι νὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι, χάριν τοῦ τρίτου συστατικοῦ
σκοποῦ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, εἰσδύουσιν ἐν μέσῳ

1. Πρὸς Ἐφρ. ιγ' 17.—2. Πρὸς Θεσσαλ. Α' ε' 12. 32.—3. Πρὸς
Φιλιπ. β' 29.—4. Πρὸς Ἐφεσ. ε' 31. 32.—5. Ἰακ. ε' 14. 15.

τῶν τέκνων ἐκκλησίας, στερωῶς ἐχομένης τῶν εὐαγγελικῶν παραδόσεων.

Ἄλλ' ἵνα ἀριθρότερον καταδείξωμεν τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἰσχυρισμοῦ ἡμῶν τούτου, ἐξετάσωμεν ποίαν ιδέαν ἔχει περὶ τῶν μυστηρίων τούτων ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία καὶ ποίαν οἱ τῶν πολυσχιδῶν προτεσταντικῶν αἱρέσεων· πῶς τελοῦνται ταῦτα ἐν τῇ ἀγίᾳ ὀρθοδόξῳ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἂν ἡ περὶ αὐτῶν γνώμη τῆς ἐκκλησίας ταύτης ᾖ σύμφωνος πρὸς τὰς εὐαγγελικὰς καὶ ἀποστολικὰς παραδόσεις. Ἀφ' οὗ δὲ ἀποδείξωμεν οὕτω τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως τῆς ἀγίας ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος καταστάσαν ἐπὶ γῆς, πραγματοποιησόμεθα καὶ τὰς ἐτέρας ἐνστάσεις τῶν μισσινναρίων τοῦ προτεσταντισμοῦ, παρεξετάζοντες ταύτας πρὸς τὰ γραφικὰ κείμενα, ἵνα καταδείξωμεν εἰς αὐτοὺς ὅτι «τετύφωνται μὴδὲν ἐπιστάμενοι, ἀλλὰ νοσοῦσι περὶ ζητήσεως καὶ λογαμαχίας· ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραί»¹.

5'

Καταδείξαντες τὴν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ θεμελιωτοῦ τῆς πίστεως ἡμῶν Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ σύστασιν καὶ τῶν ἐπὶ τὰς θείων μυστηρίων, ἐν δὲ ταῖς ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἰδρυθείσαις ἐκκλησίαις ὑπ' αὐτῶν τῶν τοῦ Λόγου αὐτοπτῶν κατιδόντες ταῦτα παραδοθέντα ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅφ' ἐν παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης παρέλαβον, ἐξετάσωμεν ἤδη ἐν πρὸς ἐν

1. Πρὸς Τιμόθ. Α' 5' 4.

ἐκαστον τῶν μυστηρίων, διερευνῶντες τὴν περὶ αὐτῶν ἐννοίαν τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, καὶ τὸν τρόπον τῆς ὑπ' αὐτῆς τελέσεως ἐκάστου αὐτῶν. Πρὸς ταῦτα δὲ θὰ παρέξετάσωμεν κατόπι τὰς περὶ τούτων ιδέας καὶ δοξασίας τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἵνα ἐμφανέστερον καταδειχθῇ ἡ στερεὰ μὲν προσήλωσις ἡμῶν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ἡ ἀπομάκρυνσις δὲ τῶν ὁπαδῶν τοῦ προτεσταντισμοῦ ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν.

Ἡ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦσα ἀνατολικὴ ἐκκλησία, προκειμένου περὶ τοῦ βαπτίσματος, πιστεύει, κηρύττει, καὶ διδάσκει ὅτι εἶνε μυστήριον ἐν τῷ ὁποίῳ διὰ τριττῆς εἰς ὕδωρ καταδύσεως καὶ ἀναδύσεως ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀναγεννᾶται ὁ ἄνθρωπος, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, εἰς νέον πνευματικὸν βίον καὶ καθίσταται μέλος τοῦ βασιλείου τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἡ τοιαύτη περὶ τοῦ βαπτίσματος ἐννοία τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας δὲν εἶνε ἀνυπαίρετός τις ιδεολογία, ἀλλὰ πιστὴ καὶ σταθερὰ προσήλωσις εἰς τὴν τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίαν. Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀναγέννησιν ἄνωθεν ἐκάλεσε τὸ βάπτισμα, εἰπὼν πρὸς τὸν ἐκ τῶν Φαρισαίων Νικόδημον· «ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»¹. Ὅτι δὲ τὴν ἀναγέννησιν ταύτην διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπιτελουμένην ἐκήρυττεν, αὐτὸς ὁ Θεάνθρωπος λυτρωτὴς προενόησεν ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς. Ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου, διαποροῦντος «πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρων

1. Ἰωάν. Γ' 3.

ών ; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι ; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»¹. Ὅθεν καὶ οἱ ἀπόστολοι λουτρὸν παλινγενεσίας τὸ θεῖον ἀποκαλοῦσι βάπτισμα², τοὺς δὲ εἰς Χριστὸν βαπτισθέντας, Χριστὸν ἐνδυθέντας ἀνομολογοῦσι καὶ κηρύττουσι³.

Πλὴν καὶ ἡ ἑτέρα περὶ τοῦ βαπτίσματος ἔννοια, τῆς εἰσόδου δηλονότι τοῦ βαπτισθέντος εἰς τὸ βασίλειον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀναγωγὴν αὐτῆς ἔχει ἐν αὐτῇ ἐπίσης τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται»⁴, ἐξ οὗ ἡ ἐκκλησία παραλαβοῦσα, ὀρθοφρόνως διδάσκει, ἀποκαλοῦσα τὸ βάπτισμα πύλην ἄγουσαν εἰς τὴν βασιλείαν τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ.

Τρία ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα ἀποδέχεται αὕτη ἐν τῷ βαπτίσματι· α') τὴν ὕλην, ἥτις ἐστὶν ἕπλουν, καθαρὸν, ἁγιαζόμενον δι' ἰδιαιτέρας ἱεροτελεστίας ὕδωρ ὡς ἄμεστον σύμβολον τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τῆς καθαιρούσης τὸν ῥύπον τῆς ἀμαρτίας· τοῦτο δὲ ὑπέδειξεν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, λέγων «ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος»⁵, πρὸς δὲ ἐν ὕδατι ἐβαπτίσθη αὐτὸς ὁ θεάνθρωπος λυτρωτῆς, καὶ ὕδωρ μετεχειρίζοντο οἱ ἀπόστολοι εἰς βάπτισιν τῶν πιστευόντων β') τοὺς λόγους «βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», τούτους δὲ κατέδειξεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ ἐντολῇ «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνο-

μα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»¹. Ὅθεν ἡ ἐκκλησία εἰς τοὺς κυριακοὺς τούτους ἐμμένουσα λόγους, καθίρεσιν κατέγνωσε πάντοτε κατὰ τῶν μὴ τελούντων τὸ βάπτισμα κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν· ἐπὶ δὲ τούτῳ ὁ μὴ τῶν ἀποστόλων κανὼν διατάσσει, «εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν μὴ βαπτίσει εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα καθαιρείσθω». γ') δὲ τὴν ὁρατὴν πράξιν, ἥτις εἶνε ἡ τριττὴ κατάδυσις εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἐπὶ τοῦ τρίτου τούτου ἔρου τῶν ὁρατῶν ἢ αἰσθητῶν σημείων τοῦ θείου βαπτίσματος ἀναγκαῖον νομίζομεν ἵνα μερικώτερον ἐνδιατρίψωμεν, ἐπειδὴ οἱ τοῦ προτεστάντισμοῦ ὁπαδοί, τὰ τοῦ Εὐνομίου² νοσήσαντες, παρεχάραξαν τὸν τρόπον τοῦ βαπτίσματος, ἀντὶ τῆς τριττῆς καταδύσεως μίαν κατάδυσιν εἰσαγαγόντες.

Ὅτι ἡ κατάδυσις ἀναγκαῖον συστατικὸν τοῦ βαπτίσματος, τοῦτο ἡ λέξις βαπτίζειν σαφῶς διδάσκει· εἴτα ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ λαὸς ὑπὸ Ἰωάννου ἐβαπτίζετο, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐβαπτίσθη, κατὰδῆλον τοῦτο ποιεῖ, διότι τὸ ὑπὸ τοῦ Μάρκου ἱστορούμενον «καὶ εὐθέως ἀναβαλὼν ἀπὸ τοῦ ὕδατος»³ προδήλως πιστοποιεῖ εἰς ἡμᾶς τὸν τρόπον τοῦ βαπτίσματος, ὅτι διὰ καταδύσεως ἐγένετο τοῦτο· ἄλλως τε καὶ ὁ Ματθαῖος σαφηνίζει λέγων, «καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος»⁴. Ὅθεν

1. Ἰωάν. γ' 4, 5.—2. Πρὸς Τίτ. γ'. 6.—3. Πρὸς Γαλάτ. γ'. 27.—4. Μάρκ. ις'. 16.—5. Ἰωάν. γ' 5.

1. Ματθ. κη' 13.—2. Εὐνόμιος μολητής τοῦ διακόνου Ἀντιοχείας Ἀετίου, ἄκρατος Ἀρειανὸς, διδάσκων κακοφρόνως ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦν οὐ μόνον κτίσμα, ἀλλὰ καὶ τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα ἀνόμιος.—3. Μάρκ. α' 10.—4. Ματθ. γ' 19.

καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ καταδύσεως τὸ βάπτισμα ἐπετέλουν, ὡς διδασκόμεθα ἐκ τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων, ἱστορουσῶν τὰ τῆς βαπτίσεως τοῦ εὐνούχου τῆς βασιλίσσης τῶν Αἰθιόπων, ἐνθα ῥητῶς λέγεται «ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος»¹, ὅπερ προφανῶς τὴν ἐκ καταδύσεως ἀνάστασιν ἐπιμαρτυρεῖ.

Ὅτι ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος ἡ τριττὴ ἐν τῷ ὕδατι κατάδυσις, ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος ἐννοίας διδασκόμεθα. Τί πράττομεν βαπτιζόμενοι, διδάσκει ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἀπόστολος λέγων, «ἔσοι εἰς Χριστὴν ἐβαπτίσθημεν εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον»². Ἀλλ' ἵνα ἐν ἡμῖν τὸ ὁμοίωμα τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἐπιγένηται ἀναγκαία ἡ τριττὴ κατάδυσις· «ἡ μὲν γὰρ κατάδυσις τὸ συναποθανεῖν, ἡ δὲ ἀνάδυσις τὸ συναναστῆναι τῷ Χριστῷ» γίνεται³, ὅθεν ὁ τῶν ἀποστόλων σύγχρονος καὶ κρυφιομύστης Διονύσιος θεηγορεῖ· «Τὸν οὖν ἱερῶς βαπτιζόμενον ἡ συμβολικὴ διδασκαλία μυσταγωγεῖ, ταῖς ἐν τῷ ὕδατι τρισὶ κατάδυσεσι, τὸν θεαρχικὸν τῆς τριήμερον ὕψους ταφῆς Ἰησοῦ τοῦ ζωοδότου μιμεῖσθαι θάνατον»· καὶ αὖθις «οἰκείως ἢ δι' ὕδατος ὁμιλῆ καὶ λυγῆς εἰς τὴν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ τῆς ταφῆς αἰδοῦς εἰκόνα παρείληπται»· καὶ ἀλλοχού «τρεῖς μὲν οὖν αὐτὸν ὁ ἱεράρχης βαπτίζει, ταῖς τρισὶ τοῦ τελουμένου ἀναδύσεσι καὶ καταδύσεσι τὴν τριττὴν τῆς θείας μακαριότητος ἐπιβολῆς ὑπόστασιν». Ὁ δὲ τῆς Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας ἱεράρχης Κύριλλος διδάσκει⁴ «καταδύεται τρίτον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνα-

1. Πράξ. γ'. 39. — 2. Πρὸς Ῥωμ. ε'. 9. — 3. Ἀποστολ. διτταχ. κεφ. 17. — 4. Κατηχ. 6'. κεφ. 4.

δύετε· καὶ ἐνταῦθα διὰ συμβόλου τὴν τριήμερον τοῦ Χριστοῦ αἰνιττόμενοι ταφήν». Τὰ αὐτὰ θεολογεῖ καὶ ὁ πολύτλας Ἀθανάσιος ἐρμηνεύων τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο «σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ» καὶ λέγων· «ὥσπερ τὸ σῶμα τὸ Δεσποτικὸν ταφὴν ἐν τῇ γῇ ἔφυσε σωτηρίαν τῷ κόσμῳ, οὕτω καὶ τὸ ἡμῶν σῶμα ταφὴν ἐν τῷ βαπτίσματι, ἔφυσε σωτηρίαν ἡμῖν αὐτοῖς· τὸ δὲ ὁμοίωμα οὕτως ἔχει. Ὡς περ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνέστη, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι, θνήσκοντες, ἀνιστάμεθα. Τὸ γὰρ καταδύσαι τὸ παιδίον ἐν τῇ κολυμβήτρᾳ τρίτον καὶ ἀναδύσαι, τοῦτο δηλοῖ τὸν θάνατον καὶ τὴν τριήμερον ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ». Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ οὐρκνοφάντωρ Βασίλειος θεηγορεῖ λέγων· «ἐν τρισὶν οὖν καταδύσεσι καὶ ἰσαριθμοῖς ταῖς ἐπικλήσεσι τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος τελειοῦται, ἵνα καὶ ὁ τοῦ θανάτου τύπος ἐξεικονισθῇ καὶ τῇ παραδόσει τῆς θεογνωσίας τὰς ψυχὰς φωτισθῶμεν οἱ βαπτιζόμενοι». Καὶ ἀλλοχού· «ἐν οἷδαμεν τὸ σωτήριο βάπτισμα, ἐπειδὴ εἰς ἐστὶν ὁ ὑπὲρ τοῦ κόσμου θάνατος καὶ μία ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις, ὣν τύπος ἐστὶ τὸ βάπτισμα». Καὶ αὖθις «πῶς οὖν κατορθοῦμεν τὴν εἰς ἁδου κατάβασιν; Μιμούμενοι τὴν ταφήν τοῦ Χριστοῦ· οἷον γὰρ ἐνθάπτεται ἐν τῷ ὕδατι τῶν βαπτιζομένων τὰ σώματα». Αὐτὰ ταῦτα καὶ ὁ Νύσης Γρηγόριος ἐν τῷ κατηχητικῷ αὐτοῦ διδάσκει λέγων· «ἡ δὲ εἰς τὸ ὕδωρ χάθους, καὶ τὸ τρεῖς ἐν αὐτῷ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον, ἕτερον ἐμπεριέχει μυστήριον»· καὶ πάλιν, «ὁ αὐτὸς τοίνυν Θεὸς ἡμῶν καὶ Σωτὴρ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρῶν, τὸ τέταρτον ὑπῆλθε στοιχείον, τὴν γῆν, ἡμεῖς δὲ βάπτισμα παραλαμβάνοντες εἰς μίμησιν τοῦ Κυ-
3

ρίου καὶ διδασκάλου καὶ καθηγεμόνος ἡμῶν, εἰς γῆν μὲν οὐ θαπτόμεθα, ἐπὶ δὲ τὸ συγγενὲς τῆς γῆς στοιχεῖον ὕδωρ ἐρχόμενοι, ἐκείνῳ ἑαυτοὺς ἐγκρύπτομεν, ὡς ὁ Σωτὴρ τῇ γῇ, καὶ τρίτον τοῦτο ποιήσαντες, τὴν τριήμερον ἑαυτοῖς τῆς ἀναστάσεως χάριν ἐξεικονίζομεν».

Τοσούτων ὑφεστῶτων ἡμῖν μαρτύρων περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς τριττῆς καταδύσεως, σαφῶς δὲ τοῦ ἀποστολικοῦ κειμένου προκειμένου εἰς διασάφησιν τῆς ἐννοίας τοῦ βαπτίσματος, ἀριδῆλως ἐξάγεται ἡ ὀρθοπροσύνη τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας περὶ βαπτίσματος καὶ ἡ τοῦ προτεσταντισμοῦ περὶ αὐτοῦ πλάνη· ὅθεν καταγγέλλοντες ἡμῖν οἱ τούτου ὀπαδοὶ βάπτισμα ἄλλο παρὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραδοθὲν, καὶ νύμφωνά τινα καὶ πόρρω τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου διδάσκουσιν· ἡμεῖς ὅμως στοιχοῦντες πρὸς τὰς ὑποθήκας τῶν ἁγίων θεοφόρων πατέρων τῶν τὴν Β' ἁγίαν οἰκουμενικὴν συγκροτησάντων σύνοδον, «Εὐνομιανοὺς μὲν τοι τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους», οὕτω καὶ τοὺς τὰ τούτων νοσήσαντας «θέλοντας προστίθεσθαι τῇ ὀρθοδόξῳ ὡς ἐθνικοὺς δεχόμεθα»¹.

Σ'.

Ἐπίσης κατακολουθοῦντες τοῖς λόγοις τοῦ Σωτῆρος καὶ ταῖς ὑποθήκαις καὶ πράξεσι τῶν ἀποστόλων συμμορφούμενοι ἀπαραίτητον συστατικὸν εἰς μετάδοσιν τῆς χάριτος τῆς ἁγιαζούσης καὶ στηρίζουσας ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννηθέντα χριστιανὸν τὸ χρίσμα τοῦ μύρου δογματίζομεν, καὶ μυστήριον τοῦτο ἀπεκδεχό-

1. Καν. ζ' τῆς Β' οἰκ. συνόδου.

μεθα, τὴν τε παπικὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὡς ἐν πολλοῖς παρεκκλίνας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, οὕτω καὶ τῆς περὶ τοῦ ἁγίου μύρου ὑγιоῦς διδασκαλίας ἀπὸ τοῦ ιγ' μ. Χ. αἰῶνος ἀποστᾶσαν, καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ ιζ' αἰῶνος ταύτῃ ἐν τοῖς περὶ μύρου συμφωνήσαντας προτεστάντας καταδικάζομεν, ἐπειδὴ οὐχὶ βεβαίως δι' αὐτοῦ γίνεται, ἀλλ' αὕτῃ ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις τοῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννηθεῖσι μεταδίδεται, καθ' ὃν τρόπον οἱ ἀπόστολοι διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως τοὺς βαπτιζομένους μετόχους τῶν δωρεῶν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἀπειργάζοντο.

Διὰ μὲν τοῦ βαπτίσματος ἐπιγίνεται α'] ἡ ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος δικαίωσις καὶ ἡ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐκουσίων ἁμαρτημάτων ἄφεσις κατὰ τὸ γεγραμμένον «καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»¹ «ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιασθήτε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»². β'] ἡ εἰς νέαν πνευματικὴν καὶ χριστιανικὴν ζωὴν ἀναγέννησις, διότι «κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας»³, καὶ γ'] ἡ εἰς τὴν καινὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ εἴσοδος, υἱοθεσία καὶ συγκαταρίθμησις ἡμῶν ἐν τῷ χορῷ τῶν σωζομένων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἀψευδῆ ἐπαγγελίαν, «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται»⁴, «ἐπειδὴ ἐνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτισθημεν»⁵. Διὰ δὲ τοῦ μυστηρίου τοῦ διὰ τοῦ ἁγίου μύρου χρίσματος· α'] ὁ ἁγιασμός, ἥτοι ἡ ἐπισφράγισις καὶ καθιέρωσις τῷ Θεῷ ἀπάσης τῆς τε πνευματικῆς καὶ σωμα-

1. Πράξ. 8' 38.—2. Πρὸς Κορινθ. Α' 5' 11.—3. Τίτ. γ' 5.—

4. Μάρκ. 16' 16.—5. Πρὸς Κορινθ. Α. 12' 13.

τικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπιγίνεται· ὅθεν, χρισμένου τοῦ μετώπου, ἀγιαζονται αἱ ἔννοιαι καὶ τὸ τούτων ὄργανον, ἐν ᾧ σύναμα ἀπαλείφεται καὶ ἡ αἰσχύνη, ἣν ὁ πρῶτος παραβάτης ἄνθρωπος πανταχοῦ περιέφερε· χρισμένων τῶν κόλπων ἀγιαζονται αἱ ἐπιθυμίαι καὶ τὰ τούτων ὄργανα, ἐνδύμεθα δὲ τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, ὅπως στῶμεν πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου· χρισμένων τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν μυκτῆρων, τῶν ὠτων καὶ τῶν χειλέων, ἀγιαζονται αἱ αἰσθήσεις καὶ τὰ αἰσθητήρια, οἱ λόγοι καὶ ἡ γλῶσσα, καὶ τέλος χρισμένων τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, ἀγιαζεται ἡ ἐξωτερικὴ διαγωγή· β'] ἐπιγίνεται ἡ ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ ἐμπέδωσις καὶ παγίωσις καὶ μεταδίδονται πάντα τὰ τῆς Θείας δυνάμεως τὰ ἀναγκαῖα τῷ χριστιανῷ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν· «ὁ δὲ βεβαίων ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν καὶ χρίσας ἡμᾶς Θεὸς, ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν»¹.

Ὅθεν ὡς ἀφορῶντες εἰς τε τὰ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γεόμενα καὶ τὴν διδασκαλίαν Αὐτοῦ, ἣν παρὰ τῶν αὐτηκόων τοῦ Λόγου παρελάβομεν, τοὺς μὲν τῇ ἀκηράτῳ νύμφῃ τοῦ Σωτῆρος, τῇ ὀρθοδόξῳ ἀγίᾳ Αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, καταλελεγμένους ἀνευρίσκομεν τηροῦντας ὅσα ἐνετείλατο ὁ Σωτὴρ, τοὺς δὲ τοῦ προτεσταντισμοῦ ὁπαδοὺς καὶνὰ τινα ἐκδιδάσκοντας δόγματα ἐπινοίας σφαλεροῦ ἀνθρωπίνου νοός, οὕτω τοῦτ' αὐτὸ θά ἴδωμεν αὐτοὺς διαπράττοντας καὶ ἐν τῇ λοιπῇ αὐτῶν διδασκαλίᾳ περὶ τῶν λοιπῶν ἀγίων μυστηρίων. Πρὶν ὁμῶς ἐπισκοπήσωμεν τὴν περὶ ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν

1. Πρὸς Κορινθ. Β' α' 21, 22.

διδασκαλίαν ἔνθεν μὲν τῆς ἀγίας ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ἔνθεν δὲ τὴν τῶν ὁπαδῶν τῶν πολυσχιδῶν τοῦ προτεσταντισμοῦ αἱρέσεων, ἀναγκαῖον νομίζομεν ἵνα ἐνδιατρίψωμεν ἔτι εἰς τὰ περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ χρίσματος, καὶ ὡς ἐξηγήσαμεν ὅποια τις ἡ χάρις ἡ μεταδιδόμενη ἐν τῷ χρίσματι τοῦ μύρου, οὕτω διασαφηνίσωμεν τὰ τῆς συστάσεως τοῦ μυστηρίου τούτου καὶ τῶν ὁρατῶν ἢ αἰσθητῶν σημείων τῶν ἀπαντώντων ἐν τῇ δι' αὐτοῦ μεταδόσει τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἵνα μὴ ἡ ἐλαχίστη ἀπομείνη ἀμφιβολία ἐν τῷ πνεύματι τῶν ἀπλοустέρων περὶ τῆς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν ὑποτύπωσιν διδασκαλίας τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ ὡς πρὸς τὸ μυστήριον τοῦτο.

Η'.

Ὅτι δι' ἐτέρου μυστηρίου μεταδίδεται τῷ χριστιανῷ ἡ χάρις ἡ ἀγιαζούσα καὶ στηρίζουσα ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ, σαφῶς ὑπὸ τοῦ εὐαγγελικοῦ καιμένου, τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀποστόλων πιστοποιούμεθα. Αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος θέλων νὰ διδάξῃ καὶ νὰ πληρώσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην, ἀνέδραμεν εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ πρὸς τὸν Βαπτιστὴν παρεγένετο, καταδεξάμενος ἵνα βαπτισθῇ ὑπ' αὐτοῦ· εὐθὺς δὲ ὡς ἐκ τοῦ ὕδατος ἀνέβη, «ἀνέφχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν»¹. Ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἄρα ἐπιφοίτησις εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπεγένετο, τὴν δὲ

1. Ματθ. γ' 16.

ἀπαραίτητον ἀνάγκην τοῦ συνδυασμοῦ τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως καὶ τοῦ διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθαγιασμοῦ ἐξ αὐτοῦ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Σωτῆρος ἐδιδάχθημεν. Ὅθεν καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲν ἔλειπον ἵνα μεταδίδωσιν εἰς τοὺς βαπτιζομένους τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως.

Ὅτι δὲ οὐ μόνον ἀναγκαία ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητος ἦτο ἡ τῆς χάριτος ταύτης μετάδοσις πρὸς καταρίθμησιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο ἐκ τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων πληροφορούμεθα· ἐπειδὴ ἂν τὸ βάπτισμα μόνον ἤρκει, δὲν ἤθελον οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι ἐκπέμψαι εἰς Σαμάρειαν τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην ἵνα προσεῦζωνται περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου βαπτισθέντων Σαμαρειτῶν ὅπως λάβωσι Πνεῦμα ἅγιον· ἄλλως δὲ αὐτὴ ἡ φράσις τοῦ ἱεροῦ κειμένου «οὐπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκός, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ»¹, σαφῶς δείκνυσιν ὅτι οὐσιώδους συστατικοῦ ἔστεροῦντο οἱ μόνον βαπτισθέντες ὅπως κατὰλεχθῶσιν ἐν τῇ τῶν πιστῶν χορείᾳ. Τοῦτο ἄλλως τε καὶ ἐξ ἐτέρως ἀποστολικῆς πράξεως διδασκόμεθα. Ὅτε ὁ Παῦλος διελθὼν τὴν Γαλατικὴν χώραν καὶ Φρυγίαν, ἐπιστηρίζων πάντας τοὺς μαθητάς, ἔφθασεν εἰς Ἔφεσον, εὔρεν ἐκεῖ μαθητάς τινες τότε, κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ ἱεροῦ κειμένου «εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν, Ἀλλ' οὐδὲ εἰ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἠκούσαμεν. Εἶπέ τε πρὸς αὐτοὺς, Εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; οἱ δὲ εἶπον, Εἰς τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα. Εἶπε δὲ Παῦλος, Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βά-

1. Πράξ. η' 16.

πτισμα μετανοίας τῷ λαῷ λέγων, Εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύωσι, τουτέστιν εἰς τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἀκούσαντες δὲ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς»¹.

Τίς ἀνάγκη ἄλλων μαρτυριῶν, ἀφ' οὗ τὸ τῆς ἐκλογῆς σκεῦος ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος Παῦλος δὲν ἀνευρίσκει τὸν τύπον τοῦ σεσωσμένου χριστιανοῦ ἐν τοῖς μὴ μετασχρῶσι τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως, ἤτοι διὰ τοῦ χρίσματος, ἀλλὰ διαπορῶν ἐρωτᾷ «εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε»; Τοῦτ' αὐτὸ δυνάμεθα ἐρωτῆσαι τοὺς μισσιοναρίους τοῦ προτεσταντισμοῦ ἀποκρούοντες τὴν ὑπαρξίν τοῦ μυστηρίου τούτου καὶ θεωροῦντας αὐτὸ ὡς ἀπλὴν βεβαίωσιν οὐχὶ ἀπολύτως ἀναγκαίαν εἰς τὴν τοῦ πιστεύσαντος ἀναγέννησιν καὶ τὸν ἁγιασμόν. Ἐπειτα πῶς θὰ ἐξηγήσωσιν εἰς ἡμᾶς τοὺς κυριακοὺς λόγους «ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος» τοὺς σαφέστατα ἀπαιτοῦντας ἵνα ἡ ἀναγέννησις γένηται οὐχὶ μόνον δι' ὕδατος ἀλλὰ καὶ διὰ πνεύματος; ἐκτός ἂν ἄλλα παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραδοθέντα διδάσκουσιν. Ἄν τοῦτο πράττωσι, τότε θρεΐλομεν ἵνα εἰπώμεν πρὸς αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ὅ,τι περὶ ἑτεροδιδασκάλων ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας αὐτοῦ ἐπιστολῇ ὁ μακάριος ἀπόστολος λέγει.

Τὸ μυστήριον τοῦτο, ἑπερ προανήγγειλεν ἤδη ὁ προφήτης Ἰωὴλ «καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα»², σαφῶς καθίδρυσεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς λέγων· «ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ,

1. Πράξ. ιθ' 2, 6. — 2. Ἰωὴλ 6' 28.

καθώς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρέουσιν ὕδατος ζῶντος»¹, ὅπερ σημειοῖ ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι εἶπε «περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἐμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν»². Πρὸ τῆς ἀναλήψεως ἐπηγγείλατο εἰς τοὺς ἀποστόλους «ὕμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσηθε δύναμιν ἐξ ὕψους»³, ἣν καὶ ὄντως ἐνεδύσαντο, κατελθόντες ἐπ' αὐτῶν τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν, μεθ' ὃ ἀρχόμενοι τοῦ κηρύγματος, δι' ἄλλης ἱεροτελεστίας παρὰ τὴν τοῦ βαπτίσματος ἐνήργουν τὴν ἐπὶ τῶν πιστευσάντων καὶ βαπτισθέντων ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς αἱ τῶν ἀποστόλων Πράξεις σαφῶς μαρτυροῦσι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦτο ἐνήργουν, μετ' οὗ πολὺ ὅμως τὴν τῶν χειρῶν ἐπίθεσιν ἀντικατέστησε τὸ χρίσμα, καθ' ὅσον καὶ τὰ ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ μεταδιδόμενα ὁῶρα τοῦ Πνεύματος, διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐν τῇ Γραφῇ συνεχῶς καὶ οὖνται.

Ὅτι δὲ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων ἤρξατο ἡ διὰ τοῦ χρίσματος ἐνέργεια ἀντὶ τῆς δι' ἐπιθέσεως χειρῶν, πληροφοροῦμεθα ἐκ τῶν ἀποστολικῶν πατέρων. Οὗτος ὁ τοῦ ἀποστόλου Παύλου μαθητὴς ὁ ἀρεοπαγίτης Διηνύσιος «ἔστιν ἐτέρα τελεσιουργία, λέγει, μύρου τελετὴν αὐτὴν οἱ καθηγεμόνες (οἱ ἀπόστολοι) ἡμῶν ὀνομάζουσι... διὸ καὶ τῆς ἱερᾶς θεογνωσίας ἡ τελεσιουργὸς δωρεὰ καὶ χάρις ἐν ταῖς τοῦ μύρου τελεῖται θειοτάταις τελειώσεσιν»⁴, «ἐξελθόντες τῆς κολυμβήθρας, χριόμεθα εὐλογημένῳ χρίσματι κατ' ἀρχαίαν τάξιν», λέγει ὁ Τερτυλιανὸς ἐν τῷ περὶ βαπτίσματος

1. Ἰωάν. ζ' 38.—2. αὐτ. 39.—3. Λουκ. κδ' 49.—4. Ἐκκλ. ἱεραρχ. κεφ. δ' ἀρ. 1 καὶ ἀρ. 3 § 11.

κεφ. ζ'. «Ἀναγκαῖον δὲ (γράφει ὁ ἅγιος Κυπριανὸς¹) ὅπως χρισθῇ ὁ βαπτισθεὶς, ἵνα λαβὼν τὸ χρίσμα δύνηται εἶναι χριστὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ». «Ἵμῖν (ἀναφωνεῖ καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος²) ὁμοίως ἀναβεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων ἐδόθη χρίσμα τὸ ἀντίτυπον, οὗ ἐχρίσθη Χριστός. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ πρῶτον χρίεσθε ἐπὶ τὸ μέτωπον, ἵνα ἀπαλλαγῇτε τῆς αἰσχύνης, ἣν ὁ πρῶτος παραβάτης ἄνθρωπος πανταχοῦ περιέφερε, καὶ ἵνα ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζησθε· εἶτα ἐπὶ τὰ ὦτα, ἵνα προσλάβητε τὰ ἀκουστικά τῶν θείων μυστηρίων ὦτα, περὶ ὧν ὁ Ἡσαΐας ἔλεγε³, Καὶ προσέθηκέ μοι Κύριος ὥτίον τοῦ ἀκούειν· καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν εὐαγγελίοις⁴, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω· εἶτα ἐπὶ τὴν ὀσφρησιν, ὅπως, τοῦ θείου ἀναλαμβανομένου μύρου, λέγητε⁵, Χριστοῦ εὐωδία ἐσμέν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις· μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὰ στήθη, ἵνα ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, στῆτε πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου⁶. Τούτου τοῦ ἁγίου χρίσματος καταξιωθέντες, καλεῖσθε χριστιανοί». «Ὅθεν καὶ οἱ ἐν ἔτει 364 ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Φρυγίας συνελθόντες θεῖοι πατέρες καθώρισαν⁷ «ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους μετὰ τὸ βάπτισμα χρίσθαι χρίσματι ἐπουρανίῳ καὶ μετόχους εἶναι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ».

Ὡς ἐν τῷ βαπτίσματι, οὕτω καὶ ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ μύρου τρία εἰσὶ τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα α') ἡ ὕλη ἥτις ἐστὶ τὸ μύρον, κατασκευασμένον ἐξ ἐλαίου, οἴνου

1. Ἐπιστολὴ ν'.—2. Κατηγ. μυσταγωγ. γ' κεφ. 4.—3. ν' 4.—4. Ματθ. ια' 15.—5. Πρὸς Κορινθ. Β' 6' 15.—6. Πρὸς Ἐφεσ. 5' 14.—7. καν. μη'.

βαλσάμου καὶ πολλῶν ἄλλων ἀρωμάτων ἐξεικονιζόντων τὴν ἡδύτητα καὶ ποικιλίαν τῶν πνευματικῶν δώρων, καὶ τελούμενον κατὰ διατεταγμένους τύπους ὑπὸ ἐπισκόπων, διαδόχων τῶν ἀποστόλων, οἵτινες ἐν τῇ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ κατεβίβαζον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. β') αἱ λέξεις· σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Ἀμὴν, αἱ ἀπαγγελλόμεναι χρισμένων μελῶν τινων τοῦ σώματος, καὶ γ') ἡ ἐξωτερικὴ πράξις, ἣτις ἐστὶν ἡ σταυροειδὴς χρίσις τοῦ μετώπου, τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν μυκτήρων, τῶν ὠτων, τῶν χειλέων, τοῦ στήθους, τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν τοῦ βαπτισθέντος, ὡς ἐξωτερικῶν ὀργάνων πασῶν τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς.

Τοιαῦτα τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα καὶ τοῦ Θεοῦ τούτου μυστηρίου, ὅπερ αὐτὸς ὁ Θεάνθρωπος ἡμῶν Κύριος ἐπίσης καθίδρυσε καὶ ὅπερ ἡ ἀγία, ἀποστολική, καθολικὴ καὶ ὀρθόδοξος Ἀύτου ἐκκλησία ἀπ' Αὐτοῦ παρέλαβε.

⊕.

Τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ σύστασιν τοῦ ἁγιωτάτου μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας μαρτυροῦσιν ἡμῖν οἱ τε τέσσαρες εὐαγγελισταὶ καὶ ὁ Θεσπέσιος Παῦλος· τὴν περὶ αὐτοῦ δὲ ἔννοιαν ἀνάγκη ἵνα ἀναζητήσωμεν ἐν αὐτοῖς τοῖς λόγοις τοῦ καὶ τὸ μυστήριον τοῦτο παρὰδόντος εἰς ἡμᾶς Σωτῆρος.

Διὰ τῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν ὁ Θεάνθρωπος Κύριος ἐποίησατο ἐν Καρπεναχούμ, προεγνωστοποίησε τὴν τοῦ μυστηρίου τούτου σύστασιν, καθώρισε δὲ σαφέστατα τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν. Ῥητῶς ἀπεφώνηκε· «ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν,

ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγη ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ὁ ἄρτος δὲ, ὃν ἐγὼ δώσω ἡμῖν, σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς... ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ βρωσίς καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις»¹.

Οὕτω σαφῶς ἐν τοῖς λόγοις τούτοις καθώριστα ἡ ἔννοια τῆς ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς εὐχαριστίας μεταλήψεως αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ὥστε πᾶσα διδασκαλία ἀρνούμενη τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου βεβαιωθείσαν ταύτην ἀλήθειαν ἄντικρύς ἐστι βλασφημία καὶ ἀπομάκρυνσις ἐκ τῶν κυριακῶν λόγων.

Εἰ καὶ ἀριδύλως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ ὁ Θεάνθρωπος λυτρωτὴς καθώρισε τὴν τοῦ μυστηρίου τούτου ἔννοιαν, δὲν ἔλειψεν ἵνα ἐπαναλάβῃ καὶ αὖθις αὐτὴν, ὅτε τὰ τῆς συστάσεως τοῦ φρικτοῦ τούτου μυστηρίου παρεδίδου εἰς τοὺς μαθητὰς Αὐτοῦ, ἥτοι εἰς τὴν ὑπ' Αὐτοῦ θεμελιωθεῖσαν κοινωνίαν τῶν πιστῶν. «Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον καὶ εὐλογήσας ἔκλασε καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου· καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πίνετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γάρ ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»². Τὴν τέλεσιν δὲ τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ῥητῶς διέταξεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εἰπὼν «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»³.

Εἰς τὴν διαταγὴν ταύτην τοῦ διδασκάλου καὶ καθηγε-

1. Ἰωάν. 5' 48—63.—2. Μαρθ. κ5' 26—28. Μάρκ. ιδ' 22, 24, ἴδε καὶ Λουκ. κβ' 19, 20.—3. Λουκ. κβ' 19.

μόνος ὑπακούσαντες ὡς χρεῶν οἱ ἀπόστολοι, συνερχόμενοι μετὰ τῶν πιστῶν, καθιέρουν τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον καὶ διένεμον ταῦτα τοῖς πιστοῖς ὡς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ δεσπότου Χριστοῦ. Ὅτι δὲ διὰ καθιερώσεως ἐτέλουν τὸ μυστήριον τοῦτο οἱ ἀπόστολοι, ὡς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐδιδάχθησαν (εὐλογήσαντος τὰ θεῖα δῶρα πρὶν μετὰδῶσθαι αὐτὰ) καὶ παρεῖχον ταῦτα ὡς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, ἐκ τῶν ἀποστολικῶν μαρτυρημάτων. Οὕτως ὁ Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους λέγει· «τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ; Τὸν ἄρτον, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν»¹; Καὶ αὖθις, «ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον· καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε· τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, ὃ καὶνὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὅσας ἂν πίνετε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσας γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ»². Ἐποιοῦν δηλονότι τοῦτο εἰς ἀνάμνησιν τοῦ δεδομένου σώματος καὶ τοῦ ἐκκεχυμένου αἵματος εἰς ἀνάμνησιν τῆς θυσίας, τὴν ὁποίαν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης προσήνεγκεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, καὶ μετελάμβανον τοῦ κυριακοῦ σώματος καὶ τοῦ κυριακοῦ αἵματος.

Τὴν κυριακὴν ταύτην διδασκαλίαν πιστῶς διετήρησεν ἡ ἀγιωτάτη ὁρθόδοξος Αὐτοῦ ἐκκλησία, πιστεύουσα, κη-

1. Πρὸς Κορινθ. Α' ι' 16.— 2. Πρὸς Κορινθ. Α' ια' 23—25.

ρύπτουσα καὶ διδάσκουσα ὅτι ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ παρέστιν αὐτὸς ὁ Χριστὸς οὐχὶ κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τῆς ἀπανταχοῦ παρουσίας, οὐχὶ κατὰ τινὰ δαψίλειαν χάριτος ἢ συμβολικῶς καὶ τυπικῶς κατὰ τὸ μέτρον τῆς πίστεως τῶν τελούντων καὶ μεταλαμβάνοντων, οὐχὶ κατ' ἐπιφοίτησιν μόνην καὶ περιχώρησιν τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου (impanatio), ἀλλ' ἀληθῶς ἔργῳ καὶ κατ' οὐσίαν, διὰ μετουσιώσεως ἢ μεταβολῆς τοῦ μὲν ἄρτου εἰς αὐτὸ τὸ ἀληθές σῶμα τοῦ Κυρίου, ἐν ᾧ ἐβίωσεν, ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη, τοῦ δὲ οἴνου εἰς αὐτὸ τὸ ἀληθές αἷμα τοῦ Κυρίου τὸ ἐκχυθὲν κατὰ τὸ πάθος Αὐτοῦ ὑπὲρ ζωῆς τοῦ κόσμου.

Τὴν διδασκαλίαν ταύτην στηρίζει εἰς αὐτοὺς τοὺς λόγους τοῦ δεσπότου Χριστοῦ εἰπόντος· «ὁ ἄρτος, ὃν ἐγὼ δώσω ἢ σὰρξ μου ἐστὶν... ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ βρώσις καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις»¹. εἰς τὴν ἐντονώτερον γενομένην ὑπὸ τοῦ Κυρίου διασάφησιν· «ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς»². καὶ τέλος εἰς τοὺς ἐν τῇ συστάσει τοῦ μυστηρίου τούτου λόγους τοῦ δεσπότου Χριστοῦ ῥητῶς λέγοντος περὶ μὲν τοῦ ἄρτου, Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, περὶ δὲ τοῦ οἴνου, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου. Ὅθεν καὶ μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου διδάσκει· «ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου»³. Τὴν αὐτὴν δὲ ιδέαν ἅπασα ἡ ἀρχαία εἶχεν ἐκκλησία, πάντες δὲ οἱ διδάσκαλοι αὐτῆς οὐδέποτε ἄλλο τι ἐπρέσβευον περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας. Οὕτως ὁ Θεο-

1. Ἰωάν. 6' 51, 55.—2. Αὐτόθι 53.—3. Πρὸς Κορινθ. Α' ια' 29.

φόρος Ἰγνάτιος γράφων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους¹ ἔλεγεν, «Ἄρτον τοῦ Θεοῦ θέλω, ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς, ὃ ἐστὶ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ... καὶ πόμα θέλω τὸ αἶμα αὐτοῦ, ὃ ἐστὶ ἀγάπη ἄφθαρτος καὶ ἀέννατος ζωῆς». Οὕτως ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος² ἀναφωνεῖ, «Μὴ πρόσεχε ὡς φιλοῖς ἄρτω καὶ οἶνω, σῶμα γὰρ καὶ αἶμα Χριστοῦ κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν». ὅθεν ὁ Τερτυλλιανὸς³ καὶ ὁ ἐν ἀγίοις Κυπριανὸς⁴ τὴν ἐν τῇ κυριακῇ προσευχῇ αἴτησιν ὑπὲρ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἀλληγοροῦσιν εἰς τὴν αἴτησιν ὑπὲρ τῆς ἀδιαλείπτου ἐνώσεως μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς θείας μεταλήψεως, ἡ δὲ ἁγία ζ' οἰκουμενικὴ σύνοδος⁵ ἐξελέγχουσα τοὺς εἰκονομάχους, νομίζοντας τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ εἰκόνα μόνον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἀπεφάνητο, «Οὔτε ὁ Κύριος, οὔτε οἱ ἀπόστολοι ἢ πατέρες εἰκόνα εἶπον τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ἀλλ' αὐτὸ σῶμα καὶ αὐτὸ αἶμα... Μετὰ δὲ τὸν ἁγιασμόν σῶμα κυρίως καὶ αἶμα Χριστοῦ λέγονται καὶ εἰσι καὶ πιστεύονται».

Παρὰ τοὺς ῥητοὺς καὶ ἀνεπιδέκτους οὐδὲ ἐλαχίστης παρεξηγήσεως λόγους τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀποστόλων, ἐκ τῶν προτεστάντων οἱ μὲν καλῶνισταὶ δὲν διορῶσιν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ εἰμὴ ἄρτον καὶ οἶνον, ἐν δὲ τῷ ἄρτῳ τούτῳ καὶ τῷ οἶνῳ ἀπλοῦν τινα τύπον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Ταῦτα βλασφῆμως ἰσχυρίζομενοι, προδήλως ἀντιμάχονται πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος· «τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτό ἐστι

1. Ἐπιστ. ιβ'.—2. Μυστχ. δ'.—3. De orat. c. 6.—4. De orat. domine.—5. Περζ. σ'.

τὸ αἶμά μου», καὶ οὐδὲ θυσίαν λέγουσι τὴν ἱλαστήριον ταύτην θυσίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Σωτὴρ διέταξε νὰ τελεῖται εἰς ἀνάμνησιν τῆς θυσίας, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ προσήνεγκεν, ἀλλ' ἀπλῶς συμβολικὴν τελετουργίαν αὐτὴν ὀνομάζουσιν, ἀντιμαχόμενοι πρὸς τὰς θείας Γραφάς.

Ὅτι ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ μυστηρίῳ τῆς εὐχαριστίας ἡ ἀληθής, ἡ μόνη, ἡ διηνεκὴς καὶ καθαρὰ ἐκείνη τελεῖται θυσία, τὴν ὁποίαν ὁ προφῆτης Μαλαχίας προανήγγειλεν εἰπὼν «ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδοξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου καὶ θυσία καθαρὰ»¹, ἐκ διαφόρων τῆς Γραφῆς χωρίων πιστοποιούμεθα.

Μέλλων ὁ Σωτὴρ ἵνα τελέσῃ τὴν μίαν καὶ μόνην μεγάλην θυσίαν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, λαβὼν τὸν ἄρτον, εἶπε· «τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη, ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον»². Εἰς ἀνάμνησιν τοίνυν τοῦ δεδομένου σώματος καὶ τοῦ ἐκκεχυμένου αἵματος τὰ θεῖα δῶρα προσφέροντες, τὴν ἀνάμνησιν τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ ἐπιτελοῦμεν, καὶ καθαρὰν θυσίαν τῷ Θεῷ προσάγομεν. Τούτου ἕνεκεν ὁ θειότατος Παῦλος θυσιαστήριον ἀποκαλεῖ τὸν τόπον, ἐφ' οὗ ἡ ἱεροτελεστία αὕτη γίνεται· «ἔχομεν θυσιαστήριον, ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες»³.

Οὕτως ἀποδέχονται τὴν ἱεροτελεστείαν ταύτην ὡς ἀλη-

1. Μαλ. α' 10—11.—2. Λουκ. κδ' 19—20.—3. Πρὸς Ἑβρ. ιγ' 10.

θῆ ἀναίμακτον θυσίαν, εὐχαριστήριόν τε καὶ ἱλαστήριον, ἅπασαι αἱ χριστιανικαὶ ἀποχρώσεις ἐξαίρεσι τῶν κηλδινιστῶν, στοιχοῦσαι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ μετὰ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, διδασκούσης μετὰ τοῦ ἀποστόλου «ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ»¹.

Ἐτέρᾳ τῶν προτεστάντων αἵρεσις, οἱ λουθηρανοὶ, καταδικάζουσι τὴν αὐτογνώμονα ὡς ἄνω ἐρμηνείαν τῶν κηλδινιστῶν καὶ πιστεύουσιν ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶνε πράγματι παρὼν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ, ἀλλ' ἀποδίδουσι καὶ αὐτοὶ ἔννοιαν αὐτογνώμονα εἰς τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος, ἰσχυρίζόμενοι ὅτι συνυφίσταται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, ἐν ᾧ ὑφίσταται τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πόθεν ὁμῶς λαβόντες τοῦτο ἰσχυρίζονται; Ὁ Σωτὴρ δὲν εἶπεν «ἐν τούτῳ ἢ ὑπὸ τοῦτο ὑπάρχουσι τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμά μου», ἀλλὰ σαφέστατα λέγει «τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου». ἄρα ἐκδιδάσκει τὴν διὰ τρόπου πνευματικοῦ καὶ δι' ἐννοίας μὴ προσβαλλούσης τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν μετατροπὴν τοῦ ἄρτου εἰς σῶμα καὶ τοῦ οἴνου εἰς αἷμα Αὐτοῦ.

Πῶς τοῦτο ἐπισυμβαίνει, δὲν δυνάμεθα ἵνα ἀντιληφθῶμεν αἰσθητῶς ἢ φυσικῶς, ἐπειδὴ αἱ αἰσθήσεις ἡμῶν δὲν διαβεβαιοῦσιν ἡμῖν ποσῶς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μόνον τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῶν ιδιότητας· ἐπιστάμεθα δ' ἐξ ἀποκαλύψεως αὐτοῦ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ τὴν ἐπιγενομένην μετουσίωσιν, καὶ παραδεχόμενοι πραγματικὴν τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ ὑπὸ τὸ σῶμα

1. Πρὸς Κορινθ. Α' ια' 26.

ὑφ' ὃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔπαθε, καὶ τὸ αἷμα ὅπερ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἐξέχεε, καταδικάζομεν τοὺς τε λουθηρανούς καὶ τοὺς συμφωνήσαντας τούτοις ἀγγλικανούς παραδεχομένους τὴν συνύπαρξιν δύο πραγματικοτήτων ἀντιθέτων ἐν τῷ αὐτῷ ὑποκειμένῳ παρὰ τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος μίαν πραγματικότητα καταδείξαντος, τὴν τοῦ σώματος καὶ αἵματος Αὐτοῦ.

Ἡ μετουσίωσις αὕτη γίνεται δι' εὐλογίας ἢ κηθιερώσεως, τὴν ὁποίαν ἐκτὸς τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων οὐδεὶς ἕτερος μὴ ἔχων ἱερωσίνην δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ. Εἰς τοὺς ἀποστόλους ἔδωκεν ὁ Κύριος τὸ δικαίωμα ἵνα ποιῶσι τοῦτο εἰς τὴν ἐκείνου ἀνάμνησιν, καὶ αὐτῶν μόνων παρόντων τὸ ἀγιώτατον τοῦτο συνεστήσατο μυστήριον· ὁθεν καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ ἔκλων κατ' οἶκον τὸν ἄρτον¹ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς μόνους τοὺς διαδόχους αὐτῶν, τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους μετέδωκαν, ὡς μαρτυρεῖ τὸ παράδειγμα τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας «ἐπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες καὶ εὐχὰς πέμπομεν καὶ, ὡς προέφημεν, παυσανέμων ὑμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ· καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναιμι αὐτῷ, ἀναπέμπει, καὶ ὁ λαὸς ἐευφημεῖ λέγων τὸ ἀμήν· καὶ ἡ διὰδοσις καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκάστῳ γίνεται, καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται»². Τὴν ἱεροτελεστείαν δὲ ταύτην ὑπὸ τῶν ἀποστολικῶν πράξεων³ λειτουργίαν καλουμένην διδασκόμεθα, καὶ ταύτην τελουμένην ὑπὸ τῶν ἐχόντων δικαίωμα μεταδόσεως τῆς χάριτος τοῦ παναγίου

1. Πρᾶξ. 6' 46.—2. Ἰουστίν. φιλοσοφ. καὶ μάρτυρ. Ἀπολογ. Α. κεφ. ζ'.—3. Πρᾶξ. ιγ' 2.

Πνεύματος διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως· ἔθεν οἱ λουθη-
ρανοὶ μὴ ἔχοντες ἱερικτεῖον στεροῦνται τῆς εὐλογίας τῆς
ἀπαραιτήτως ἀνγκυαίας εἰς καθιέρωσιν τῶν δώρων, ὅπως
ἐπιγένηται πραγματικὴ παρουσία τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πληροφορεῖται ἕκαστος πόσον μὲν ἀ-
φίστανται τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας οἱ τοῦ προτεσταν-
τισμοῦ ὁπαδοὶ καὶ ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὸ ἀγιώτατον τῆς εὐ-
χαριστίας μυστήριον, πόσον δὲ στερεῶς πρὸς τε τὸ πνεῦμα
καὶ τὸ γράμμα τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος πρόσκειται
ἡ ἀγία καὶ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ Λύτοῦ ἐκκλησία. Ἦδη
πρὶν μεταβῶμεν εἰς ἐπισκόπησιν ἐτέρου μυστηρίου, τοῦ τῆς
μετανοίας, ἐνδιατρίφομεν διὰ μικρῶν εἰς τὰ τῆς ἱεροτελε-
στίας τῆς ἀμώμου ἡμῶν ἐκκλησίας, ὅπως ἐμφανέστερον
καταδειχθῇ καὶ ἡ ἐν τῇ ἱεροτελεστείᾳ τῆς εὐχαριστίας προσ-
καρτέρησις αὐτῆς ἐν τῇ εὐαγγελικῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἡ ἐν αὐ-
τῇ γερασμία διηγετικῆς παράδοσις τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας.

Τρία εἰσὶ τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα καὶ τοῦ μυστηρίου
τούτου· α'] ἡ ὕλη, συνισταμένη ἐκ παρεσκευασμένου ἐνζύ-
μου ἐκ σίτου ἄρτου, ἐπειδὴ ἐπὶ τοιούτου ἐτέλεσε τὸ μυ-
στήριον τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστο-
λοι· ἐνζυμον δὲ ἄρτον σημαίνει καὶ αὐτὴ ἡ λέξις ἄρτος
(ἐκ τοῦ αἶρω), τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἀρχαία ἐκκλησία,
χρωμένη ἄρτω. Ἐξ οἴνου τῆς ἀμπέλου, ᾧ ἐχρῆτο πάντο-
τε ἡ ἀρχαία ἐκκλησία συγκεραυνυμένου ὕδατι, κατὰ τὸν
εὐαγγελικὸν λόγον «εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ αὐτοῦ τὴν
πλευρὰν ἐνυξε, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ»¹. β'] ἡ
ὑπὸ τοῦ ἱεουργοῦντος μετὰ τὰς λέξεις τῆς συστάσεως τοῦ
μυστηρίου («λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου,

1. Ἰωάν. ιθ' 34.

τὸ ὑπὲρ κλώμενον εἰς ἄφροσιν ἁμαρτιῶν», καὶ «πίετε ἐξ αὐ-
τοῦ πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς δια-
θήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφροσιν
ἁμαρτιῶν») καὶ τὴν ἐπὶ κλησιν τοῦ ἀγίου Πνεύματος παρὰ
τοῦ Πατρὸς, ἐπιλεγομένη εὐλογία μετὰ τοῦ σημείου τοῦ
σταυροῦ τῶν προτεθέντων δώρων· «καὶ ποιήσον τὸν μὲν
ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου. Τὸ δὲ ἐν τῷ
ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβάλλων
τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ». Καὶ γ'] αἱ ὁραταὶ πράξεις,
ἥτοι ἅπασα ἡ λειτουργία, ἥς ἄνευ ἀδύνατος ἡ τοῦ μυστη-
ρίου τέλεισι, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ συστήσας αὐτὸ θεάνθρωπος
Κύριος πρὶν ἢ μεταδῶσθαι τὰ δῶρα τοῖς μαθηταῖς Λύτοῦ
ηὐλόγησεν αὐτὰ καὶ διὰ τῆς εὐλογίας καθηγίασε, μετα-
ποιήσας τὸν μὲν ἄρτον εἰς τὸ δοθησόμενον, τὸν δὲ οἶνον εἰς
τὸ ἐκχυθησόμενον αἷμα Λύτοῦ.

Ἐκ τοῦ δόγματος περὶ μετουσιώσεως ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ
αἱ ἐπόμεναι ἀπορρέουσιν ἀλήθειαι·

α'] Μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων μένει μόνη
ἡ μορφή τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, ἡ δὲ οὐσία αὐτῶν μετα-
βάλλεται εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦ
δεσπότου· «τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτό ἐστι τὸ αἷ-
μά μου».

β'] Εἰ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μελίζεται
καὶ διαμερίζεται, ὁ διαμερισμὸς οὗτος ἐπὶ μόνου τοῦ ἄρτου
καὶ τοῦ οἴνου γίνεται, ἀκέραια δὲ καὶ ἀμέριστά εἰσι τὸ
σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου. Ὅθεν ἐκάστῳ τῶν μερῶν
ἄχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων τοῦ ἁγιασμένου ἄρτου καὶ οἴνου
εἶνε οὐχὶ μερίς τις τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χρι-
στοῦ, ἀλλ' ἅπαν αὐτοῦ τὸ σῶμα σῶον καὶ ὅλον. Σύναιμα,

ἀν καὶ πολλὰ ἱεροτελεστίαι γίνονται συγχρόνως καθ' ἅ-
 πασαν τὴν ὑφήλιον, οὐχὶ πολλὰ σώματα, ἀλλ' ἐν σῶμα
 καὶ ἐν αἵμα Χριστοῦ ἐν ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις προσ-
 φέρεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, «ὅτι εἷς ἄρτος, ἐν σῶμα, οἱ
 πολλοὶ ἐσμεν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέ-
 χομεν»¹. Τοῦτο δὲ γίνεται οὐχὶ καταβαίνοντος ἐπὶ τοῦ
 θυσιαστηρίου τοῦ ἐν οὐρανοῖς σώματος τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ
 τοῦ ἄρτου τῆς προθέσεως ἀπανταχοῦ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
 μετὰ τὸν ἁγιασμόν μετουσιουμένου καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως
 τῷ ἐν οὐρανοῖς καθισταμένου. Ὅτι δὲ ὄντως ἡ μετουσίω-
 σις αὕτη ἐπιγίνεται, ἐξ αὐτῶν τῶν Γραφῶν πιστοποιούμε-
 θα. «Σκιάν ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν οὐκ αὐ-
 τὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων» παρέχει ἡμῖν τύπους τῆς
 φρικτῆς θυσίας, ἧς τὴν ἀνάμνησιν ἐπιτελοῦμεν, καὶ τοῦ
 ἁγιωτάτου μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας, προὔποτυπὼν εἰς
 ἡμᾶς τὸ τῆς μετουσιώσεως δόγμα. Πρώτη πρᾶξις τοῦ Νῶε,
 σωθέντος μετὰ τῶν οἰκείων αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ,
 ἦν ἡ τῆς γῆς καλλιέργεια· πρῶτος δὲ ἀποκομισθεὶς καρ-
 πός, ὁ τῆς ἀμπέλου, τὸν ὅποιον εἰς οἶνον μετέτρεψε καὶ
 ἐξ οὗ ἔπιεν². Ἡ τοῦ καρποῦ τῆς ἀμπέλου εὐλογία ὡς πρῶ-
 του προϊόντος τῆς γῆς μετὰ τὴν ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ σω-
 τηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους προδήλως ὑπάρχει ἡμῖν
 τύπος τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐκλογῆς τοῦ προϊόντος τούτου
 εἰς μετουσίωσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐκχυθέντος τιμίου
 αὐτοῦ αἵματος. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἱερᾶς βίβλου τῆς Γενέσεως³
 πιστοποιούμεθα ὅτι Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλήμ καὶ ἱε-
 ρεὺς τοῦ Ὑψίστου, ὃς «ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος·
 μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μηδὲ ζωῆς τέλος ἔχων, ἀφωμοιω-

1. Πρὸς Κορινθ. Α' ι' 17.—2. Γεν. θ' 20.—3. κερ. ιδ' 18.

μένος εἰ τῷ Ἰῶ τοῦ Θεοῦ»¹, συναντήσας τὸν Ἀβραάμ
 ὑποστρέφοντα ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων καὶ εὐλογή-
 σας αὐτόν, ἐξήνεγκεν ἄρτους καὶ οἶνον. Ἄρα καὶ
 ἐν τῇ πράξει ταύτῃ σαφῶς προετυπώθη τὰ τοῦ μυστηρίου
 τῆς εὐχαριστίας. Καθορίζων τὸ νομικὸν πάσχα ὁ Κύριος,
 ὅπερ ἦν προάγγελος τοῦ πάσχα ἡμῶν, καθ' ὃ ὑπὲρ ἡμῶν
 ἐτύθη Χριστός, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσή-
 νεγκεν ἁμῶν τῷ Θεῷ² καὶ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσε-
 νέγκας θυσίαν εἰς τὸ διηγεῖσθαι ἐκλήθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ³,
 διέταξε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἵνα λάβῃ ἕκαστος πρόβατον τέ-
 λειον, ἄρσεν, ἐνιαύσιον, διατηρήσωσιν αὐτὸ ἕως τῆς τεσ-
 σαρασκεδεκάτης τοῦ μηνὸς νισάν, σφάξωσιν αὐτὸ πᾶν τὸ
 πλῆθος συναγωγῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸς ἐσπέραν καὶ
 λάβωσιν ἀπὸ τοῦ αἵματος καὶ θύσουσιν ἐπὶ τῶν δύο σταθ-
 μῶν καὶ ἐπὶ τὴν φλιάν ἐν τοῖς οἴκοις, ἐν οἷς ἂν φάγωσιν
 αὐτὸ ἐν αὐτοῖς⁴. Γνωστὸν πᾶσιν ὅτι τὸ ἐν τῷ νομικῷ πά-
 σχα εἰς σφαγὴν καθορισθὲν πρόβατον τύπος ἦν τοῦ ἐν τῷ
 πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν σφαγιασθέντος ἀκάκου ἁμνοῦ,
 περὶ οὗ εἶπεν Ἠσαΐας, «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ
 ὡς ἁμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφρωνος, οὕτως οὐκ
 ἀνόγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ
 ἤρθη, τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;»⁵ Γνωστὸν ἐπίσης
 ὅτι τὸ αἷμα τοῦ ἁμνοῦ τὸ προφυλάχσαν τὰ πρωτότοκα Ἰσ-
 ραὴλ ἐκ τῆς ρομφαίας τοῦ ἀγγέλου τοῦ πατάξαντος τὰ
 πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων ἐν τῇ νυκτὶ τῆς 15ης νισάν
 προετύπου τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Θεανθρώπου Σωτῆρος, ὃς ἐν
 τῇ πληρώσει τῶν ἡμερῶν, ὃς καθώρισεν ὁ Θεὸς, τῇ αὐτῇ

1. πρὸς Ἑβρ. ζ' 3.—2. πρὸς Ἑβρ. θ' 14.—3. πρὸς Ἑβρ. ι' 12.
 —4. Ἑβρ. ιβ' 5.—5. Ἠσ. νγ' 7—8.

ἡμέρα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐξέχεεν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας. Καίτοι δὲ τοσούτων προκείμενων ὑμῖν τύπων τῆς φρικτῆς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσίας, δὲν ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἵνα καταλίπη ἡμᾶς ἀπροετοιμάστους ἐν τῇ καταλήψει τοῦ μυστηρίου τῆς μετουσιώσεως, ἀλλ' ὑπόδοκῃσεν ἵνα διὰ τῆς μεταλλαγῆς τῆς οὐσίας διαφόρων φυσικῶν ἀντικειμένων προγνωστοποιήσῃ τὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης. Οὕτως ἐν Αἰγύπτῳ¹ ὑπόδοκῃσεν ἵνα, ἅμα ὡς ἐπάταξεν ὁ Ἀαρὼν τῇ ῥάβδῳ αὐτοῦ τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τῷ ποταμῷ ἐναντίον τοῦ Φαραῶ καὶ ἐναντίον τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, μεταβάλλῃ «πᾶν τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τῷ ποταμῷ εἰς αἷμα». Οὕτως ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ἀρχὴν ποιῶν τῶν σημείων αὐτοῦ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ φανερόνων, τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέτρεψε², προδιδάσκων τὴν ὑπερῤυσᾶ μετατροπὴν, ἣν ἐν τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ οἶνῳ καθώρισεν εἰς μετὰδοσιν τοῦ τιμίου Αὐτοῦ σώματος καὶ τοῦ τιμίου Αὐτοῦ αἵματος.

γ] Τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ τὸν ἀγιασμόν εὐθὺς καὶ ἐν τῇ μεταλήψει αὐτῇ, καὶ μετὰ ταῦτα τηρούμενα εἰς ἐφόδιον τοῖς τελευτῶσι τὴν βίον, ἢ εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν προηγιασμένων δώρων, ἀείποτέ εἰσιν ἀληθεῖς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, τοῦ χρόνου μηδεμίαν διαφορὰν ποιοῦντος.

δ] Τῷ σώματι καὶ αἵματι Χριστοῦ ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς εὐχαριστίας ἡ αὐτὴ προσήκει ἀδιαίρετος θεία τιμὴ καὶ προσκύνησις, οἷα καὶ τῷ Σωτῆρι³.

Διὰ τῆς μεταλήψεως τῶν θείων δώρων ἀναμνησκόμεθα τῶν σωτηρίων παθῶν καὶ τοῦ θανάτου τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σφαγιασθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ζῶσαν ἔχομεν κοι-

1. Ἐξόδ. ζ' 20. — 2. Ἰωάν. 6' 9. — 3. Ἴδε καὶ ἐπιστ. ὁρθ. Πατρ. ἄρθρ. 17.

νωνίαν ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, τῆς ἐποίας σφραγὶς εἶνε τὸ τίμιον Αὐτοῦ αἷμα· «ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ»¹. Αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ εἶπε, «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης»², καὶ «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»³.

Ἡ οἰκείωσις γίνεται, τῆς χάριτος τῆς ἀγιαζούσης τὸν χριστιανὸν καὶ συνεργουσης εἰς ἐξακολούθησιν, τήρησιν καὶ αὐξήσιν ἐν αὐτῷ τοῦ πνευματικοῦ βίου, τοῦ τοσαύτην ἔχοντες ἀνάγκην τοῦ μυστηρίου τούτου, ὅσον τῆς τροφῆς τὸ σῶμα πρὸς συντήρησιν· «ὁ τρώγων με, λέγει ὁ Σωτὴρ, κακεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ»⁴.

Ἐπιγίνεται στενότατος σύνδεσμος τῆς ὁλης ἡμῶν οὐσίας ἅμα μὲν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἅμα δὲ τῶν πιστευόντων πρὸς ἀλλήλους. «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ». «Ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμεν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου μετέχομεν»⁵.

Ἐπιγίνεται ὁ ἀρραβὼν τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς εἰς ζωὴν αἰώνιον ἀναστάσεως μετὰ τοῦ λέγοντος Ἰησοῦ Χριστοῦ «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ»⁶.

Τούτων ἕνεκεν ἡ ἀγία ἡμῶν ἐκκλησία συνίστησι τὴν μετάληψιν τῶν θείων δώρων καὶ τὴν δέουσαν προσπαρὰ σκευὴν ἱερουργούντων τε καὶ μεταλαμβανόντων, διηγεκὼς

1. Πρὸς Κορινθ. Α' 12' 26. — 2. Ματθ. 26' 28. — 3. Λουκ. 22' 19. — 4. Ἰωάν. 6' 57. — 5. Ἰωάν. 6' 56. — 6. Πρὸς Κορινθ. Α' 17. — 7. Ἰωάν. 6' 54.

μετὰ τοῦ ἀποστόλου λέγουσα· «δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω· ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου»¹. Τὴν προετοιμασίαν δὲ ταύτην συνίστησιν ἐν τῇ εἰλικρινεῖ ἑξομολογήσει τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῇ ἐξ αὐτῶν μετανοίᾳ, ἐν τῇ νηστείᾳ, ἐν τῇ κατανύξει καὶ συντριβῇ, ἐν τῇ τελείᾳ πρὸς πάντας διαλλαγῇ καὶ ἐν τῇ προσευχῇ.

Γ'.

Ἐκ τῆς παλαιᾶς διαθήκης διδασκόμεθα τὴν ἑξομολόγησιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διαταχθεῖσαν ὡς ἀπαραίτητον ὅρον ἑξιλασμοῦ τῶν τοῦ ἀνθρώπου πταισμάτων τε καὶ πλημμελημάτων· «καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ λέγων· ἀνὴρ ἢ γυνή, ὅς τις ἐὰν ποιήσῃ ἀπὸ πατῶν τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ παριδὼν παρ' ὃν ἐν Κυρίῳ, καὶ πλημμελήσῃ ἡ ψυχὴ ἐκείνη, ἐξαγορεύσει τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ, ἣν ἐποίησε, καὶ ἀποδώσει τὴν πηγμμέλειαν αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον αὐτοῦ, καὶ ἀποδώσει τίνι ἐπλημμέλησεν αὐτόν»². Ὁμοίως διδασκόμεθα διὰ Μωϋσέως τὸν Θεὸν διχτάσσοντα· «ἐὰν δὲ ψυχὴ ἁμάρτη... καὶ ἔσται ὅτι πλημμελήσῃ εἰς ἐν ἀπὸ τούτων, καὶ ἐξαγορεύσει τὴν ἁμαρτίαν περὶ ἧς ἡμάρτηκε κατ' αὐτῆς, καὶ οἶσει περὶ ὧν ἐπλημμέλησε Κυρίῳ περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ, ἧς ἤμαρτε, θῆλυ ἀπὸ τῶν προβάτων ἀμνάδα, ἢ χίμαιραν ἐξ αἰγῶν περὶ ἁμαρτίας· καὶ ἐξιλάσεται περὶ αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ (ἧς ἤμαρτε), καὶ ἀφεθήσεται

1. Πρὸς Κορινθ. Α' α' 29—29.—2. Ἀριθμ. ε' 7.

αὐτῷ ἡ ἁμαρτία»¹. Ὅθεν καὶ ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ καθορώμεν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν καὶ πρόδρομον, κηρύσσοντα βάπτισμα μετανοίας, καὶ ἀποδεχόμενον τὴν ἑξομολόγησιν τῶν ἐρχομένων πρὸς αὐτὸν ἵνα βαπτισθῶσι. «Καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὑπ' αὐτοῦ, ἑξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν»². Τούτων ἕνεκα ὁ θεάνθρωπος Λυτρωτὴς, εἰς τὸν ὅποιον παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐδόθη πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς³, καὶ εἰς μόνον τὸν ὅποιον ἐδόθη πᾶσα ἡ κρίσις, ὡς ἐκ τῆς ἀψευδοῦς αὐτοῦ ἐπαγγελίας διδασκόμεθα, λέγοντος· «οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ»⁴, τὴν ἐξουσίαν ταύτην τὴν ἐξουσίαν μετέδωκεν εἰς τοὺς ἁγίους Αὐτοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους εἰπὼν· «καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς· καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐνεφύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἃν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας ἀφίενται αὐτοῖς, ἃν τινων κρατῆτε κεκράτηνται»⁵, ἵνα διαλλάττῃσι τοὺς διὰ τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἑξομολογήσεως ἐξαγνιζομένους μετὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῇ μεταδόσει τῆς ἐξουσίας ταύτης ἐξουσίας ἀνευρίσκωμεν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπαγγελίας, ἣν εἰς τοὺς μαθητὰς Αὐτοῦ ἔδωκεν ἐν Καπερναοῦμ ὁ Σωτὴρ, εἰπὼν· «ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ»⁶, καὶ ἅμα πατρικὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρόνοιαν, ἅτε ὡς πανεπιστήμων καὶ καρδιογνώστης γνώσκων ὅτι «ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς

1. Λευιτ. ε' 4, 5.—2. Μκθ. γ' 6 καὶ Μάρκ. α' 5.—3. Μκθ. κη' 18.—4. Ἰωάν. ε' 22.—5. Ἰωάν. κ' 21, 23.—6. Μκθ. ιη' 22.

πλανῶμεν· καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν»¹. ὁθεν ἐπει-
δὴ «μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἀπεκαλύ-
φθησαν αἱ ἀμαρτίαι»², μακάριος δὲ ὁ ἀνὴρ, ὃς εἶπε τῷ
Κυρίῳ «τὴν ἀμαρτίαν μου ἐγνώρισά σοι, καὶ τὴν ἀνομίαν
μου οὐκ ἐκάλυψα· εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν
ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέ-
βειαν τῆς ἀμαρτίας μου»³, φιλάνθρωπως κατέστησεν
ἐφ' ἡμᾶς πνευματικούς Ιατροὺς ἵνα δίδωσι τῶν ἀμαρτιῶν
τὴν ἄφεσιν.

Ταύτην τὴν ἐξουσίαν παραλαβόντες παρὰ τοῦ μόνου δυ-
ναμένου ἵνα χορηγήσῃ αὐτὴν, ἔργῳ ἐχρήσαντο ταύτης οἱ
ἀπόστολοι ἐν τῷ τῆς μετανοίας μυστηρίῳ· ὅθεν καὶ ἐκ τῶν
Πράξεων τῶν ἀποστόλων πληροποροῦμεθα ὅτι «πολλοὶ τῶν
πεπιστευκότων ἤρχοντο (τοῖς ἀποστόλοις), ἐξομολογού-
μενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν»⁴
ἐδιδάσκοντο δὲ ὅτι «ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν,
πιστὸς ἔστι καὶ δίκαιος (ὁ Κύριος), ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἀμαρ-
τίας, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας»⁵.

Τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἀνεγνώριζον ὑφι-
σταμένην καὶ ἐνυπάρχουσιν ἐν μόνοις τοῖς παρὰ τοῦ Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ λαβοῦσι τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν
τὰς ἀμαρτίας, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ αὐτῶν ἐν τοῖς διαδε-
χθεῖσιν αὐτοὺς ἐν τῷ ἱερατείῳ. Ὅθεν ὁ μακάριος Παῦλος,
γράφων πρὸς τοὺς Γαλάτας ἔλεγεν· «ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προ-
ληφθῇ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς οἱ πνευ-
ματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότη-
τος, σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς»⁶. Τὴν ἐξομο-

1. Α' καθολ. ἐπιστ. Ἰωάν. α' 8.—2. Ψαλμ. λα' 1.—3. αὐτόθ. 5.
—4. Πράξ. ιθ' 18.—5. Ἰωάν. Α' α' 9.—6. πρὸς Γαλάτ. ε' 1.

λόγησιν ἀπήτουν συνοδευομένην ὑπὸ τῆς μετανοίας, καὶ
παρακολουθουμένην ὑπὸ τῆς μεταμελείας καὶ συντριβῆς,
ὑπομιμνήσκοντες μετὰ τοῦ προφητάνακτος π. τῷ ἀμαρτω-
λῷ εἶπεν ὁ Θεός¹. Εἶχον διηνεκῶς ἐν νῷ τὴν ἀφήγησιν, ἣν
ὁ Σωτὴρ ἐποιήσατο εἰς αὐτοὺς περὶ τοῦ ἔχοντος δύο υἱοὺς
ἀνθρώπου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ νεώτερος ἀφ' οὗ διεσκόρπισε τὴν
οὐσίαν αὐτοῦ. ζῶν ἀσώτως, ἦλθεν εἰς ἑαυτὸν καὶ μετα-
μεληθεὶς καὶ μετανόησας προσῆλθεν εἰς τὸν Πατέρα, κραυ-
γάζων τὸ ἥμαρτον². καθὼς καὶ τὴν παραβολὴν τοῦ Φαρι-
σαίου καὶ Τελώνου, ἐξ ὧν τὸν τελευταῖον παρέστησεν ὁ
Κύριος δεδικαιωμένον ὡς εἰλικρινῶς μετανόησαντα, ἅτε
μακρόθεν ἐστώτα καὶ μηδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς οὐρανὸν
θέλοντα νὰ ὑψώσῃ, ἀλλὰ τὸ στήθος τύπτοντα καὶ λέγον-
τα· «ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ»³. Ὅθεν ἔχαιρον,
ὅτε οἱ πιστοὶ ἐλυποῦντο εἰς μετάνοιαν, διδάσκοντες ὅτι «ἡ
κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κα-
τεργάζεται»⁴ καὶ συνιστῶντες ἵνα ἔχωσι τὴν εἰς ἑαυτοὺς
ἀγάπην ἐκτενῇ, «ἐτι ἡ ἀγάπη καλύψει πλῆθος ἀμαρτιῶν»⁵.
Ἀναμιμνησκόμενοι δὲ τῶν λόγων τῶν βαπτιστοῦ, ὃς «ιδὼν
πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ
τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· «γεννήματα ἐχιδνῶν,
τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ποιή-
σατε οὖν καρποὺς ἁγίους τῆς μετανοίας»⁶. συνίστων τὴν
μετάνοιαν ὡς ὅρον ἐξαλείψεως τῶν ἀμαρτιῶν, ἐπιφωνοῦν-
τες· «μετανόησατε οὖν καὶ ἐπιστρέψατε, εἰς τὸ ἐξαλει-
φθῆναι ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας»⁷. Ὑπεμύνησκον πρὸς τούτοις

1. Ψαλμ. μθ' 26, 17.—2. Λουκ. ιε'.—3. Λουκ. ιη' 13.—4. πρὸς
Κορινθ. Β' ζ' 10.—5. Πέτρ. Κηθ. Α' δ' 8.—6. Μκθ. γ' 7, 8.—
7. Πράξ. γ' 19.

«μνημόνευε οὖν πόθεν ἐκπέπτωκας, καὶ μετανόησον, καὶ τὰ πρῶτα ἔργα ποίησον»¹, καὶ ἐπηγγέλλοντο εἰς τοὺς μετανοῦντας ὅτι θὰ λάβωσιν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου, ἐν ᾧ «πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν»², «οὐ γάρ ἐστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία· οὔτε γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς»³. «ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' Αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν»⁴.

Ταῦτα περὶ τοῦ μυστηρίου τούτου διδαχθεῖσα καὶ παραλαβοῦσα ἡ ἐκκλησία ἀπ' αὐτοῦ τε τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ θεμελιωτοῦ αὐτῆς καὶ παρὰ τῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων Αὐτοῦ, διδάσκει ὅτι ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς μετανοίας ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπεργάζεται α'] τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ἀθωότητα, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ βαπτίσματι περιποιησάμεθα, ἀλλ' ἀπωλέσαμεν ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα διαπραχθείσαις ὑφ' ἡμῶν ἁμαρτίαις· καὶ β'] τὴν διαλλαγὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συνειδήσιν. Ἀναγνωρίζει εἰς μόνους τοὺς τῆς ἀποστολικῆς διακονίας διχδόχους τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπιτελεῖν τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ ἀφιέναι ἁμαρτίας, διότι εἰς μόνους τούτους διὰ τῶν ἀποστόλων ἐνεχέρισεν ὁ Χριστὸς τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν· διότι ἐν τῇ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ μόνοι οἱ ἀπόστολοι ἐπιτίμων καὶ ἀπέ-

1. Ἀποκάλ. β' 5.—2. Πράξ. ι' 43.—3. αὐτόθ. δ' 13.—4. πρὸς Ἑβρ. ζ' 25.

λυν, τὸ δὲ δικαίωμα τοῦτο οἱ τῶν ἀποστόλων διάδοχοι ἀπ' αὐτῶν παρέλαβον, ὡς μαρτυρεῖ ὁ μακάριος Παῦλος¹, καὶ ὡς σαφῶς πιστοποιοῦσιν ἡμῖν οἱ τῆς ἐκκλησίας πατέρες. Οὕτως ὁ μὲν ἐν ἁγίοις Ἀμβρόσιος «τί δε ἡμῖν; ἀφίησιν ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ βαπτίσματι ἢ τῇ μετανοίᾳ ἁμαρτίας; ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα ἡ αὐτὴ χάρις»² ὁ δὲ ἱερός Χρυσόστομος λέγει «πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ· ὅρῳ δὲ πᾶσαν αὐτὴν τούτους (τοὺς ἱερεῖς) ἐγγχειρισθέντας»³. Τέλος ὡς ἐξιλαστήρια μέσα ἀποδέχεται τὰ ἐπιτίμια, ἥτοι τὰς πνευματικὰς ποινὰς τὰς ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ καταγινωσκομένας κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὴν κατὰστασιν τῆς συνειδήσεως τῶν μετανοούντων, α'] διότι αὐτὸς ὁ Σωτὴρ καθιδρύων τὸ τῆς μετανοίας μυστήριον ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ δι' αὐτῶν εἰς τοὺς τούτων διαδόχους ἐξουσίαν οὐχὶ μόνον νὰ λύωσιν ἀλλὰ καὶ νὰ δεσμεύωσιν, οὐχὶ μόνον νὰ συγχωρῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ κρατῶσι τὰς ἁμαρτίας· καὶ β'] διότι παραδείγματα ἐπιτιμιῶν ἀνευρίσκει ἐν αὐτῇ τῇ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ⁴.

Τὸ μυστήριον τοῦτο ὁρατῶς ἢ αἰσθητῶς συνίσταται α'] εἰς τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ μετανοούντος, καὶ β'] εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἱερέως ἢ πνευματικοῦ. Ἡ ἐξομολόγησις ἀπαιτεῖ προφορικὴν καὶ λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἐπειδὴ, προκειμένου ἵνα ὁ ἱερεὺς λύσῃ, δεσμεύσῃ, ἀφῇ, ἢ κρατήσῃ τὰς ἁμαρτίας τοῦ πλημμελήσαντος, ὀφείλει ἵνα γινώσκῃ ταύτας καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐξασκήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦτο, ὅπερ ἔλαβεν· ὀφείλει ἵνα κρίνῃ καὶ ἀποφνθῇ ἐπὶ τῶν πρᾶξεων τοῦ μετανοούντος, καὶ γνωρίσῃ τὸν βαθμὸν

1. πρὸς Γαλάτ. ι' 1.—2. de poenit. libr. I, c. 8.—3. Χρυσόστ. περὶ ἱερωσύνης.—4. Α' πρὸς Κορινθ. ε' 5.

τοῦ παραπτώματος αὐτοῦ, ἵνα ἐξενέγκῃ τὴν ἐτυμηγορίαν αὐτοῦ· ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν πνευματικὴν θεραπείαν τῆς πασχούσης ψυχῆς, πρὸς δὲ τοῦτο ἀνάγκη νὰ γνωρίσῃ τὴν νότον ὑπὸ τῆς ὁποίας κατέχεται αὕτη καὶ νὰ διατάξῃ τὰ κατὰλληλα φάρμακα.

Τούτων ἕνεκεν ἡ ἐκκλησία ἐπιβάλλει ὡς ὅρον ἀπαραίτητον τὴν προφορικὴν καὶ λεπτομερῆ ἐξομολόγησιν πᾶσιν τῶν ἁμαρτιῶν, τὴν ὁποίαν ὁμῶς δὲν θεωρεῖ ὡς ἀπεργαζομένην σωτηρίαν, ἀν μὴ γένηται μετὰ συντετριμμένης καρδίας, φόβου Θεοῦ, πλήν ἄμα καὶ ἐλπίδος ἐπὶ τῇ εὐσπλαγχνίᾳ Αὐτοῦ καὶ τῇ ἀξιομισθίᾳ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καθὼς καὶ μετὰ σταθερᾶς γνώμης καὶ ὑποσχέσεως πρὸς διόρθωσιν.

Ἡ μεταμέλεια δέον νὰ ᾖ μὴ μόνον ἐσωτερικὴ, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικὴ, ἥτοι ἀνάγκη ἵνα ἐκδηλῶται καὶ διὰ πράξεων ἐξωτερικῶν, ἀφ' οὗ ἡ θεία Γραφὴ πλήρης ἐστὶ παραγγελμάτων ἀφορώντων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μετάνοιαν ὡς μαρτυρίαν τῶν τῆς μεταμελείας αἰσθημάτων. Ὁ προτεστάντισμὸς μετ' ὅλας τὰς δεικνύσεις αὐτοῦ περὶ προσηλώσεως εἰς τὸ γράμμα τῶν θείων Γραφῶν, ὑπὸ τὴν ἔμφιν ταύτην ἀπέριψε τὰς ἱερὰς Γραφὰς καὶ ἀπεχωρίσθη παντελῶς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων εἶχε καὶ ἔχει νομοθεσίαν σπουδαιοτάτην ἀφορῶσαν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς μετανοίας.

Οἱ καλθίνισται ἀποκρούοντες τὴν μετάνοιαν ἐκ τῆς τάξεως τῶν μυστηρίων, θεωροῦσι ταύτην ὡς ἔργον ὠφελείας τῇ ψυχῇ πρόσθεν· οἱ λουθηρανοὶ ἀναγνωρίζουσι μὲν τὴν ἀνάγκην τῆς πρὸ τῆς μεταλήψεως ἐκτελέσεως τῆς μετανοίας, ἀλλ' ἀποκρούουσι τὴν παρέμβασιν τοῦ ἱερέως, διδά-

σκοντες ὅτι οὐδεμία ἀνάγκη εἶνε τῆς τοῦ ἱερέως παρουσίας πρὸς ἐπίτευξιν τῆς διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἀφέσεως· ἡ ἀγγλικανὴ τέλος ἐκκλησία διετήρησε κατ' ἀρχὴν τὴν μυστικὴν ἐξομολόγησιν, συνοδευομένην ὑπὸ τῆς τοῦ ἱερέως ἀρέσεως, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ζωηροτάτης ἀντιδράσεως κατὰ τῶν καὶ ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ ὑπὸ τῆς δυσμικῆς ἐκκλησίας εἰσαχθειτῶν καταχρήσεων, ἀφῆκεν ἵνα εἰς ἀχρησίαν περιέλθῃ ἡ ἐξομολόγησις, ὅθεν δὲν θεωρεῖ ταύτην ὡς μυστήριον, ἀλλ' ὡς θεσμὸν ἱερὸν χορηγοῦντα τὴν χάριν εἰς τὸν καλῶς διατεθειμένον ἐξομολογούμενον.

Τρία πράγματα ἀποκαθιστῶσι τὰ μυστήρια· 1) ἡ θεόθεν σύστασις αὐτῶν· 2) τὸ ὁρατὸν ἢ αἰσθητὸν σημεῖον, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐν τοῖς μυστηρίοις χάρις μεταδίδεται, καὶ 3) αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἡ χάρις μεταδιδόμενη διὰ τοῦ καθηγιασμένου τούτου σημείου. Ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία ἀναγνωρίζουσα ὡς μυστήρια τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, ἀποκρούουσα δὲ τὰ λοιπὰ, ἐν ᾧ παραδέχεται καὶ ἀνομολογεῖ ὅτι παρέχουσι ταῦτα τὴν χάριν, περιπίπτει εἰς προφανῆ ἀντίφασιν πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς.

Καὶ ἵνα μὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων τό γε νῦν παρεκτείνωμεν τὴν ἐξέλεγξιν, περιορίζομεθα εἰς τὸ τῆς μετανοίας, ἵνα ἴδωμεν ἂν ἐν αὐτῷ εὑρῇται τὰ τρία συστατικὰ τῆς ἀποκαταστάσεως μυστηρίου καὶ καταδείξωμεν τὴν προφανῆ ἀντίφασιν τῶν ἀποκρουόντων αὐτὸ ἐκ τῆς τῶν μυστηρίων σειρᾶς.

Ἡ θεόθεν σύστασις τοῦ μυστηρίου τούτου καταδεικνύεται ἐκ τῶν χωρίων τῆς παλαιᾶς διαθήκης¹, ἅτινα ἀνωτέ-

1. Ἀριθ. ε' 7. Λευιτ. ε' 5.

ρω αὐταῖς λέξεσι παρεθέμεθα, ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ προ-
δρόμου καὶ βαπτιστοῦ, περὶ ἧς ἐν εὐαγγελίοις διδασκόμε-
θα¹, καὶ τέλος ἐξ αὐτῆς τῆς ἀριδύλου συστάσεως καὶ τοῦ
μυστηρίου τούτου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σω-
τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, χορηγήσαντος εἰς τοὺς μαθη-
τάς Αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους, καὶ δι' αὐτῶν εἰς τοὺς διαδό-
χους τούτων τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ
λύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας². "Ὅθεν ἐν τῇ ἐξομολο-
γήσει ἀνευρίσκομεν τὸ πρῶτον καὶ θεμελιώδες συστα-
τικὸν τοῦ μυστηρίου, ἥτοι τὴν θεόθεν αὐτοῦ καταγωγὴν.
Ὁμοίως ἐνυπάρχει ἐν τῇ ἐξομολογήσει καὶ τὸ δεύτερον
συστατικὸν τοῦ μυστηρίου, τὸ ὁρατὸν ἢ αἰσθητὸν σημεῖον,
δι' οὗ ἡ χάρις μεταδίδεται· τοῦτο δὲ ἐγκείται ἐν τῇ προ-
φορικῇ ἐξομολογήσει πασῶν τῶν ἀμαρτιῶν καὶ ἐν ταῖς
συγχωρητικαῖς λέξεσι ταῖς ἀπαγγελλομέναις ὑπὸ τοῦ ἱε-
ρέως μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν «ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν
Ἰησοῦς Χριστὸς, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τῆς Αὐτοῦ φιλαν-
θρωπίας, συγχωρήσαι σοι, τέκνον, πάσας τὰς ἀμαρτίας
σου, καὶ ἐγὼ ὁ ἀνάξιος ἱερεὺς τῇ ἐξουσίᾳ Αὐτοῦ τῇ δοθεί-
σῃ μοι συγχωρῶ καὶ ἀπολύω σε ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας εἰς
τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
τος· ἀμήν». Τὸ δικαίωμα δὲ τοῦτο κατέχει τῇ κυριαρχι-
κῇ τοῦ δεσπότη ἐντολῇ, εἰπόντος· «ἂν τινων ἀφῆτε τὰς
ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτην-
ται». Τέλος ἐν αὐτῷ μεταδίδεται ἡ χάρις διὰ τοῦ καθη-
γιασμένου τούτου σημείου, διὰ τῆς εὐλογίας καὶ τῆς ἀφέ-
σεως τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ ἐξομολογηθέντος ὑπὸ τοῦ πνευ-
ματικοῦ, ἐπιγιγνομένης τῆς ἐπανόδου τοῦ μετανοήσαντος

1. Μκθ. γ' 6, Μάρκου α' 5.—2. Ἰωάν. κ. 21—23.

εἰς τὴν ἀθωότητα, ἣν ἐν τῷ βάπτισματι περιποιήσατο,
καὶ εἰς τὴν διαλλαγὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἐκκλη-
σίαν καὶ τὴν ἰδίαν συνείδησιν.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία, ἂν καὶ
δὲν διετύπωσε νόμον εἰδικὸν περὶ τῆς μυστικῆς ἐξομολο-
γήσεως, δὲν ἀποκρούει ὅμως ταύτην· ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς
ἐξωτερικὰς μετανοίας, παραδέχεται ταύτας κατ' ἀρχὴν,
ἐν δὲ τῷ καλανδαρίῳ αὐτῆς διетήρησε τὴν μεγάλην τεσ-
σρακχοστὴν καὶ τινὰς ἡμέρας μετανοίας, ὥς μετὰ τῆς
δυτικῆς ἐκκλησίας ὀνομάζει τετράωρον (quatre temps)
καὶ παραμονάς. "Ὅθεν ἐν τοῖς περὶ μετανοίας ἔργοις
πολὺ ἀρίσταται αὕτη τοῦ προτεσταντισμοῦ καὶ διὰ δια-
σαφήσεως μερῶν τινῶν τῆς ἑαυτῆς διδασκαλίας καὶ συμ-
πληρώσεως αὐτῆς κατὰ τὰς ὑποθήκας τοῦ Σωτῆρος καὶ
τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀποστόλων, δύναται νὰ συμφωνήσῃ
τῇ ἀγίᾳ, καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ὁρθοδόξῳ τοῦ Χριστοῦ
ἐκκλησίᾳ ἐν τοῖς περὶ μετανοίας.

Οὕτω τὴν τῶν μισσιοναρίων τοῦ προτεσταντισμοῦ ἐν τῇ
Ἀνατολῇ δόξαν καὶ διδασκαλίαν ἐν τῷ περὶ μετανοίας
δόγματι ἀποκρούει καὶ αὕτη ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία, δια-
τηρήσασα κατ' ἀρχὴν τὴν μυστικὴν ἐξομολόγησιν, συνο-
δεουμένην ὑπὸ τῆς τοῦ ἱερέως ἀφέσεως. Ἐν τοῖς ἐπεσμένοις
ὁφόμεθα ταύτην ἀποκρούουσιν ἐπίσης καὶ πλείστας ἄλ-
λας δοξασίας τῶν μισσιοναρίων, αἵτινες οὐδεμίαν συγ-
γένειαν παρουσιάζουσιν οὐχὶ πλέον πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν
διδασκαλίαν τὴν ἀπαραχαράκτως ἐν τῇ ὁρθοδόξῳ ἀνατο-
λικῇ ἐκκλησίᾳ διατηρηθεῖσαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν
μᾶλλον ἐξέχουσιν σὺνάξιν τοῦ προτεσταντισμοῦ τὴν ὑπὸ
τῆς ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας ἐκπροσωπούμενην.

Ἀναντιρρήτως τὸ τῆς ἱερωσύνης μυστήριον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀρχὴν ἔχει ἐξ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἰδρυθὲν παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ὅπως δικιωνίσῃ τὸ ἐαυτοῦ ἱερατεῖον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτοι ὅπως δώσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διδάσκειν, τοῦ ἀπονέμειν τὴν χάριν διὰ τῶν ἱεροτελεστιῶν, καὶ κυβερνᾷν τὴν τῶν πιστῶν κοινωνίαν.

Ἐκλεῖζόμενος διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου καὶ τὴν τῶν μυστηρίων οἰκονομίαν τοὺς ἀποστόλους, μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, παρηγοίᾳ ἡγίασεν αὐτοὺς εἰς τὴν διακονίαν ταύτην, εἰπὼν εἰς αὐτούς· ἀκαθῶς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς· καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσητε καὶ λέγει αὐτοῖς, λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τινων ἀρῇτε τὰς ἀμαρτίας ὀφείνται αὐτοῖς, ἂν τινων κρατῇτε κεκράτηνται»¹. Μετὰ ταῦτα μικρὸν πρὸ τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ εἰς οὐρανούς, ἐνταλόμενος εἰς τοὺς ἀποστόλους ἵνα εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου ἀπέλθωσιν, ἐκδηλῶν τὴν θέλησιν αὐτοῦ παρὶ ὑπάρξεως τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἐν τοῖς διαδόχοις αὐτῶν, εἶπε· ἀκαὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσης τῆς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»². Τούτου ἕνεκεν οἱ ἀπόστολοι οὐ μόνον αὐτοὶ ἐκήρυττον, ἐπετέλουν τὰ μυστήρια, καὶ ἐποίμεινον τὴν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ μετεδίδον τὴν χάριν τῆς ἱερωσύνης καὶ εἰς τινὰς τῶν μαθητῶν δι' ἰδίας ἱεροτελεστίας, τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως. Οὕτως ἐκ τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων³ πληροφορούμεθα τὸν τρόπον τῆς ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καθαγιασέως τῶν εἰς τὴν διακονίαν ταύτην ἀφορίζομένων, ἀναγινώσκον-

τες ἐν αὐταῖς· «ἦσαν δὲ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν οὐσαν ἐκκλησίαν προσήται καὶ διδάσκαλοι, ὃ τε Βαρνάβας καὶ Συμεὼν ὁ καλούμενος Νίγερ, καὶ Λούκιος ὁ Κυρηναῖος, Μανᾶν τε Ἡρώδου τοῦ τετράρχου σύντροφος, καὶ Σαῦλος. Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ νηστευόντων, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν τε Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτοῖς. Τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι, καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἀπέλυσαν». Ὁμοίως προηγουμένως ἐν Ἱεροσολύμοις οἱ ἀπόστολοι ἐποίησαν, ὅτε τὸν πρῶτον ἱερατικὸν βαθμὸν καθιέρωσαν· «προσκαλεσάμενοι οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν εἶπον· οὐκ ἀρεστὸν ἐστὶν ἡμᾶς, καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις. Ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρομένους... Καὶ ἤρρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους· καὶ ἐξελέξαντο... οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων· καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας»¹. Οὕτω δὲ μετεδίδον πάντοτε οἱ ἀπόστολοι τὸ ἱερατικὸν ὑπουργημα, εἴτε ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργοῦντες, εἴτε κατὰ μόνους λειτουργοῦντες εἰς σύστασιν τῶν κατὰ τόπους ἐκκλησιῶν· ὅθεν ὁ Παῦλος σὺν τῷ Βαρνάβᾳ, ἀφορισθέντες, ὡς εἶδομεν, ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας εἰς τὸ ἔργον, εἰς ὃ προσεκέκλητο αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐξελλόντες εἰς τὸ κήρυγμα, ἐπεστήριζον τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν καὶ ἐχειροτόνουν πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίας· «χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίας, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ εἰς ὃν πεπιστεύκεισαν»².

1. Πράξ. δ' 2, 6.—2. αὐτόθ. ιδ' 23.

1. Ἰωάν. κ' 22, 23.—2. Μκθ. κη' 20.—3. Πράξ. ιγ' 1, 3.

Τοὺς οὕτω καθιερωμένους εἰς διακονίαν τοῦ Κυρίου ἐθεώρουν καὶ ἀπεκάλουν ὑπηρετάς Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ· ὅθεν γράφων ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Κορινθίους ἔλεγεν· «οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρετάς Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ»¹. Αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ ἀπόστολος πρὸς τοὺς ιεραρχικῶς προϊσταμένους τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἐκκλησίας ἔλεγε· «προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος»². Τὴν ἐξουσίαν δὲ τοῦ μεταδιδόναι τὸ τῆς ιερωσύνης δικαίωμα δὲν διεκράτουν ἐν ἑαυτοῖς μόνοις, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους μετέδιδον, ὡς πιστοποιούμεθα παρὰ τοῦ ἰδίου γράφοντος· «τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορλώσῃς καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ σοὶ διεταξάμην»³.

Ἐν τῇ καθαγιάσει τῶν λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας ἀνευρίσκοντες τὰ συστατικά τοῦ μυστηρίου. ἦτοι τὴν θείαν καταγωγὴν καὶ ἴδρυσιν τοῦ λειτουργήματος τούτου, τὰ αἰσθητὰ ἢ ὁρατὰ σημεῖα, δι' ὧν τοῦτο ἐπιτελεῖται, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ μεταδιδόμενην χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος, λογιζόμεθα καὶ δικαίως ὡς ἀντικειμένους τῇ εὐαγγελικῇ διδασκαλίᾳ τοὺς μὴ καταλέγοντας τὴν ιερωσύνην ἐν τοῖς μυστηρίοις.

Τὰ ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ κειμένου καὶ τῶν ἀποστολικῶν πράξεων χωρία, ἅτινα ἀνωτέρῳ παρεθέμεθα, ἀριδῆλως ἐπιμαρτύρονται τὴν θείαν τοῦ μυστηρίου τούτου καταγωγὴν, ὥστε οὐδ' ὅπως ἀναγκαῖα πᾶσα περαιτέρω ἐνδιετριβή εἰς ἀπόδειξιν ἀληθείας οὕτως ἐν αὐτοδῆλου· ὅθεν

1. πρὸς Κορινθ. Α' δ' 1.—2. Πρξ. κ' 28.—3. πρὸς Τίτ. α' 5.

ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐτέρων τοῦ μυστηρίου τούτου συστατικῶν.

Τὸ αἰσθητὸν σημεῖον, δι' οὗ ἡ ιερωσύνη μεταδίδεται εἶναι· α'] ἡ ὑπὸ ἀρχιερέως ἐπίθεσις τῶν χειρῶν, καὶ β'] αἱ ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἀπαγγελλόμεναι λέξεις· «ἡ θεία χάρις ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται» κτλ.

Ὅτι δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἡ ιερωσύνη μεταδίδεται, τοῦτο ἐκ πάντων τῶν ὧν ἀνωτέρῳ ἐμνήσθημεν γραφικῶν κειμένων πιστοποιούμεθα. Γράφων ὁ Παῦλος πρὸς τὸν Τιμόθεον ἔλεγε· «μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοὶ διὰ προφητείας μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου»¹. καὶ αὖθις, «ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν»². Παρέχοντες δὲ εἰς ἄλλους τὸ δικαίωμα τῆς ἀναδείξεως ιερέων, διέτασσον αὐτοὺς ἵνα δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦτο ἐπιτελῶσιν· ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος γράφων τῷ Τιμοθέῳ ἔλεγε· «χειρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει»³. Τὸ αἰσθητὸν τοῦτο σημεῖον καθαγιάζεται ὑπὸ τῆς συνοδευούσης αὐτὸ εὐχῆς τῆς ἀπαραιτήτως ἀναγκαίας. ἀφ' οὗ καὶ οἱ ἀπόστολοι νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι ἐπέτιθον τὰς χεῖρας.

Ὅποια τις ἡ ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ιερωσύνης μεταδιδόμενη χάρις διδασκόμεθα ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ιεραρχικῶς προϊσταμένους τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἐκκλησίας λόγων τοῦ Παύλου, ὧν ἀνωτέρῳ ἐμνήσθημεν· «προτέχετε οὖν ἑαυτοῖς...»⁴. τὸ ἔργον δὲ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς πνευματικῆς ταύτης ἐξου-

1. πρὸς Τιμόθ. Α' δ' 14.—2. αὐτόθ. α' 6.—3. αὐτόθ. ε' 22.—4. Πρξ. κ' 28.

σίας δείκνυσιν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἀποκαλῶν τοὺς ποιμένας «οἰκονόμους τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ»¹, καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑφρεσίους αὐτοῦ ἐπιστολῇ γράφων· «Αὐτὸς (ὁ Χριστὸς) ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ· μέχρι καταστήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»².

Ἐκ τε τοῦ ἀποστολικοῦ τούτου χωρίου ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἐπομένου· «οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἴτε χάρισματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήταις, γένη γλωσσῶν. Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ πάντες διδασκαλοὶ; μὴ πάντες δυνάμεις;»³ καθιστῶμεν βεβαιουμένην ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου τὴν τῶν ποιμένων ἀρχὴν ἀναγομένην οὐ μόνον τὸ κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ μετὰ παῦτα εἰς Αὐτὸν τὸν τῆς δόξης Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· ἔθεν καὶ πρὸς Ἑβραίους γράφων ἔλεγεν «οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ ὁ Ἀαρών»⁴.

Τρεῖς εἰσιν οἱ τῆς ἱεραρχίας βαθμοὶ, τοὺς ὁποίους ὁ Χριστὸς κατεστήσατο καὶ παρ' αὐτοῦ λαβόντες οἱ ἀποστολοὶ μετέδωκαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· οὗτοι δὲ εἰσιν· ὁ τῶν ἐπισκόπων, ὁ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ὁ τῶν διακόνων.

Ὁ Κύριος ἡμῶν σημαίνων τὸ ὕψος τοῦ ὑπουργήματος,

1. πρὸς Κορινθ. Α' δ' 1.—2. πρὸς Ἑφρ. δ' 11, 13.—3. πρὸς Κορινθ. Α' ιθ' 28, 29.—4. πρὸς Ἑβρ. ε' 4.

εἰς τὸ ὅποιον ἀνεβίβαζε τοὺς μαθητάς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους, ἀποστέλλων αὐτοὺς εἰς τὸ κήρυγμα ἔλεγεν· «ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ, ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με»¹. Καθὼς δὲ ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ Πατὴρ, οὕτω καὶ αὐτὸς ἀπέστειλε τοὺς ἀποστόλους, μεταδούς αὐτοῖς τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν. Οὕτω μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος εἰς τύπον αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῆς στρατευομένης ἐκκλησίας παρέμειναν οἱ ἀπόστολοι, ῥητῶς δὲ οὗτοι διέκρινον τοὺς τρεῖς τῆς ἱερωσύνης βαθμούς, ὡς ἐκ πλείστων χωρίων τῆς Γραφῆς πιστοποιούμεθα. Ἐν τῇ ἀναδείξει τῶν πρώτων διακόνων² βλέπομεν αὐτοὺς διαστέλλομένους τῶν ἄλλων ἱερωμένων καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῶν καθοριζόμενα· ἐκ τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς³ διασκόμεθα τὴν ῥητὴν ἐπιστολὴν τῶν ἐπισκόπων καὶ διακόνων, ἣν αὐτοὶ ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον πρώτης ἐπιστολῆς⁴ μνησάνομεν· ἐκ τῶν αὐτῶν ἐπίσης ἱερῶν κειμένων τὴν διαστολὴν τοῦ ἐπισκόπου ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου διδασκόμεθα, βλέποντες τοὺς τὴν ἐπισκοπικὴν κεκτημένους ἐξουσίαν χειροτονοῦντας πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας⁵, μετακαλουμένους τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, παρ' ἧς μετέβαινον, ὡς ὁ Παῦλος ἐν Μελίτῃ⁶, ἐπιτάσσοντας εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν καθισταμένους ἐπισκόπους· α'] νὰ καθίστῶσι διὰ χειροτονίας πρεσβυτέρους⁷, β'] νὰ δικάζωσι τοὺς πρεσβυτέρους, συνιστῶντας αὐτοῖς «κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν καὶ παραδέχου, ἐκτός εἰμὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων. Τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγε,

1. Λουκ. ι' 16.—2. Πράξ. ι' 13 καὶ ἐπ.—3. πρὸς Φιλιππ. α' 1.—4. πρὸς Τιμόθ. Α' γ' 1.—5. Πράξ. ιδ' 23.—6. αὐτόθ. κ' 17.—7. πρὸς Τιμόθ. Α' ε' 22, πρὸς Τίτ. α' 5.

ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι»¹. καὶ γὰρ νὰ ἀμείβωσι τοὺς καλῶς πολιτευομένους τῶν πρεσβυτέρων, ἐπὶ δὲ τούτῳ ἔγραφον· «οἱ καλῶς προσεστώτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ»². Ὅθεν τὸ ποιμαίνειν τὴν λογικὴν τοῦ Χριστοῦ ποιμνὴν εἰς τοὺς ἐπισκόπους διεπιστεύθησαν, ὡς ἀμέσους αὐτῶν διαδόχους, ἐκχωρήσαντες εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ χειροτονῶσι νὰ δικάζωσι, νὰ τιμωρῶσι καὶ νὰ ἀμείβωσι τοὺς ἐνθρηνημένους εἰς τοὺς ἄλλους ἱερατικοὺς βαθμοὺς.

Ὡς καθώρισαν τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῶν, οὕτω καὶ τὰ τῶν πρεσβυτέρων διατάξαντο· οὕτως ἐν μὲν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου ἀναφορικῶς πρὸς τὰ καθήκοντα τῶν πρεσβυτέρων ἀναγινώσκωμεν· «ἀθροεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου»³. ἐν δὲ τῇ πρὸς Τίτον· «ἀντεγόμενον (ἔνχι) τοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸν ᾖ καὶ παρκαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν»⁴. Καὶ πολλοὺς μὲν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καθίστων, ἕνα δὲ μόνον κατὰ πόλιν ἐπίσκοπον, κυβερνήτην τῆς ἐκκλησίας καὶ πάντων τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων· ὅθεν ἐν Κρήτῃ τὸν Τίτον μόνον ἀρίησιν ὁ Παῦλος⁵, ἐν δὲ τῇ Ἐφέσῳ μόνον τὸν Τιμόθεον.

Ὅτι οἱ τρεῖς οὗτοι βαθμοὶ τῆς ἱεραρχίας καὶ μετὰ τοὺς ἀποστόλους πάντοτε ὑπῆρχον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς θεοστατοὶ καὶ καθαρῶς ἀπ' ἀλλήλων διεκρίνοντο, μαρτυρεῖ

1. πρὸς Τιμόθ. Α' ε' 19, 20. — 2. αὐτόθ. 17. — 3. Καθολ. ἐπιστ. Ἰακώβ. ε', 14. — 4. πρὸς Τίτον α', 9. — 5. αὐτόθ. α', 5.

πραγμῶς ἡ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας, οἱ πατέρες καὶ διδάσκαλοι αὐτῆς. Οὕτως ὁ Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος γράφων εἰς τοὺς Τραλλιανοὺς ἔλεγεν· «ὕμεις καὶ ἐντρέπεσθε αὐτοὺς (τοὺς διακόνους) ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὗ φύλακές εἰσι τοῦ τόπου, ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων τύπος ὑπάρχει, οἱ δὲ πρεσβύτεροι ὡς συνέδριον Θεοῦ, καὶ σύνδεσμος ἀποστόλων»¹. Ὁ ἱερὸς Κλήμης ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους αὐτοῦ ἐπιστολῇ ἔγραφεν· «ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ (οἱ ἀπόστολοι) κατὰ χώρας καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάζαντες τῷ Πνεύματι».

Ὁ προτεσταντισμὸς ἀρνεῖται ὅτι ὁ ἱερατικὸς χαρακτήρ μεταδίδεται διὰ τῆς χειροτονίας, παρκατεινόμενος ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα καὶ προερχόμενος διὰ τῶν ἀποστόλων ἐκ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶνε ἡ μόνη τοῦ ἱερατείου ἀρχή. Ὅτι δὲ πρῶτος τῆς στρατευομένης ἐκκλησίας ἐπίσκοπος κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς σωματικὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἦτο ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἐκ τῆς πρώτης καθολικῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου πιστοποιούμεθα, γράφοντος· «ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα πλανώμενα· ἀλλ' ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ἡμῶν»². Ὅτι δὲ ἐν ὧσφ ἐκείνος ἔμενεν ἐν τῷ κόσμῳ σωματικῶς, οἱ ἀπόστολοι δὲν ἦσαν ἐπίσκοποι, ἀλλ' ἐξεπλήρουν ἔργα πρεσβυτέρων, ἐνασχολούμενοι εἰς τὸ νὰ κηρύττωσι τὸ εὐαγγέλιον, νὰ ἐπικυρῶσι τὸ κήρυγμα αὐτῶν διὰ θαυμάτων νὰ θεραπεύωσι τὰς νόσους καὶ νὰ ἐκβάλλωσι τὰ δαιμόνια βεβαιούμεθα ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον ἱεροῦ εὐαγγελίου, ἐν ᾧ ἀναγινώσκωμεν· «καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος, καὶ προσκαλεῖται οὓς ᾔθελεν αὐτός· καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν. Καὶ

1. Ἰγν. ἐπιστ. β'. — 2. Καθολ. ἐπιστ. Πέτρου β', 25.

ἐποίησε δώδεκα, ἵνα ᾧτι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτοὺς κηρύσσειν· καὶ ἔχειν ἐξουσίαν θεραπεύειν τὰς νόσους καὶ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια»¹. καὶ ἐνθα βλέπομεν περιεσταλμένον τὸν κύκλον τῆς λειτουργίας τῶν ἀποστόλων ἐν σχέσει τῆς εὐρείας ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν ὅτε μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀνάστασιν, μέλλων ἵνα ἀναληφθῇ εἰς οὐρανούς, ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς, λιπὼν τοὺς ἑνδεκα αὐτοῦ μαθητὰς ἀντὶ ἐκυτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἐπισκόπους τῆς ἐκκλησίας, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν εἰς τὸ αἰῶμα τοῦτο διὰ τῶν ἐπομένων λόγων· «καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐνεφύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἃν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἄρῃενται αὐτοίς· ἃν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται»².

Οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ ὁπαδοὶ ἐκ τῆς αὐθαιρέτου ἐρμηνείας τῆς ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ἀτομικῆς κρίσεως εἰς τὰς τῆς πίστεως παρασυρθέντες ἐξώκειλαν εἰς παντοειδεῖς πλάνης καὶ ἐδημιούργησαν ἀντιμαχόμενας πρὸς ἀλλήλας παρασυναγωγὰς, περὶ ὧν εὐκαιρον εἰπεῖν τὸ τοῦ ἱεροῦ Κυρίλλου· «οἱ ἀπὸ πάσης αἰρέσεως ἐκ τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς τὰς τῆς ἑαυτῶν πλάνης συλλέγουσιν ἀρρομὰς, τὰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀρθῶς εἰρημένα τοῖς ἑαυτῶν λογισμοῖς παραφθείροντες»³. Οὕτως οἱ πλεῖστοι τῶν προτεσταντῶν ἔχουσιν ὡς ἀρχὴν τὸ «μόνη ἡ Γραφή ἀτομικῶς μεθερμηνευμένη εἶνε ὁ τῆς πίστεως κανὼν»· ὅθεν ἀπορρίπτουσι καὶ πατέρας καὶ συνόδους καὶ μυστήρια καὶ ἱεραρχίαν καὶ πᾶσαν ἀπλῶς ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν· μόνη δὲ ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία μετὰ δεινὴν

1. Μάρκ. γ' 13—15. — 2. Ἰωάν. κ', 21—23. — 3. Πρακτ. συνοδ. τόμ. Α' σελ. 619.

καὶ πολυχρόνιον πάλιν ἡδυνήθη, ὅσον αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον εἰς αὐτὴν ἵνα διασώτῃ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, τὸν ὅποιον ἐξήγειρεν ἐν τῇ ὁσσει ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῶν κατὰ χρήσεων τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, μερίδα τινὰ τῆς ὀρθοδόξου ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ διὰ τῆς ἐν αὐτῇ ἐπικρατήσεως τοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐπὶ Ἐδουάρδου τοῦ σ' καὶ τῆς Ἐλισάβετ ἐκδεδομένων 39 κεφαλαίων ἀνεκότης τῆς πρὸς τὴν ὀρθοδόξιν καὶ τὴν ἱερὰν παράδοσιν σωτηριώδους ῥοπῆς, ἐφ' ἣ διεκρίθησαν οἱ τὴν συνοδικὴν πράξιν τοῦ 1606 ὑπογράψαντες ἱεράρχαι καὶ πρεσβύτεροι τῆς ἐκκλησίας ταύτης. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἃν καὶ διετήρησε τὴν τε χειροτονίαν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν, ἀπέσπασεν ὅμως τὴν ἱερωσύνην ἐκ τῶν λοιπῶν μυστηρίων καὶ ἀπεμακρόνθη οὕτω τῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν εἶχον ὅλαι αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι, ἀνατολικαὶ τε καὶ δυτικαὶ μέχρι τοῦ δεκάτου ἑκτοῦ αἰῶνος.

Εἰς τὸ προκρίσθημα τοῦτο ἐξέκλινεν αὕτη ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲν φαίνεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς καθιέρωσε τὴν χειροτονίαν· ὅθεν ἀρνοῦνται τὴν βεβαίαν τοῦ μυστηρίου τοῦτου καταγωγὴν. Ἡ τμηματικὴ δὲ, ὡς εἰπεῖν, τῶν χωρίων τῆς ἱερᾶς Γραφῆς λήψις εἶνε ἡ κυρία δημιουργὸς τῆς πλάνης ταύτης.

Ἐκ τε τοῦ εὐαγγελικοῦ κειμένου, ὅπερ λαβόντες ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον ἁγίου εὐαγγελίου¹ ὀλίγον ἀνωτέρω παρεθέμεθα, καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων εὐαγγελικῶν χωρίων· «καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥστε ἐκβάλλ-

1. Μάρκ. γ', 13—15.

λαιν αὐτὰ καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν»¹, «καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκ, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασε»², κατὰ κράτος ἀριθμῶν ὅτι καίπερ αὐτὸς ὢν αἰώνιος ἀρχιερεὺς καὶ ἀρχιεπιμὴν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, ὑποτάσσεν ὅμως ἵνα ἐκ τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν ἐκλέξηται ἀποστόλους εἰς διακονίαν ἑαυτοῦ. Μένων μὲν ἐν τῷ κόσμῳ, περιέστελλε τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν εἰς τὸ κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον, κυροῦντων τὸ κήρυγμα αὐτῶν διὰ θαυμαμάτων, καὶ ἔλεγεν εἰς αὐτούς· «οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς καὶ ἔληκα ὑμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένη· ἵνα ὅ,τι ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὄνοματί μου, ὃς ὑμῖν»³. μέλλον δὲ ἵνα ἀνκληθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔσχε παρὰ τοῦ Πατρὸς μετέδωκεν εἰς αὐτοὺς εἰπὼν, «καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ ἐγὼ πέμπω ὑμᾶς»⁴ καὶ δι' ἐμφυσήσεως μεταδούς αὐτοῖς Πνεῦμα ἅγιον, «διηγοῖται αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς»⁵, ἐνεχείρισεν εἰς αὐτοὺς καὶ οὐχὶ εἰς πάντας τοὺς πιστευόντας τὴν τριμερῆ τῆς ἐκκλησίας ἐξουσίαν τοῦ διδάσκειν, ἱεουργεῖν καὶ ποιμαίνειν, εἰπὼν· «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν»⁶, καὶ ἐδήλωσε σαφῶς τὸ θέλημα αὐτοῦ, ὅπως ἡ ἀποστολικὴ διακονία καὶ μετὰ τοὺς ἀποστόλους μεταβαίη διηγουῶς καὶ κατὰ διαδοχὴν, ὅθεν διε-

1. Μκθ. ι' 1. — 2. Λουκ. 9', 13. — 3. Ἰωάν. ιε' 16. — 4. αὐτῶν. κ' 21. — 5. Λουκ. κδ' 45. — 6. Μκθ. κη' 19, 20.

βεβαίωσε· «καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ἡμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν»¹.

Προφανέστατα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ἡ θεία τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης καταγωγὴ, τὴν ὅποιαν μόνον ἀθάνατος παρερμηνεία τῶν ἱερῶν ἱερῶν διαμφισβητεῖ.

Ἀλλὰ ὅα εἴπωσιν εἰς ἡμᾶς· ἐν τῷ εὐαγγελικῷ κειμένῳ δὲν ἀναφέρεται ὅτι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος καθιερώθη ἡ δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μετὰ προσευχῆς καθοσίωσις τῶν εἰς διακονίαν αὐτοῦ ἀφοριζομένων. Οἱ ταῦτα λέγοντες λησμονοῦσιν ὅτι τὸ αἰσθητὸν τοῦτο σημεῖον τῆς μεταδόσεως τῆς ἱερωσύνης παρέδωκαν ἡμῖν αὐτοὶ οἱ τοῦ Λόγου αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι, οἱ ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοὺς ἐπιφοίτησιν τοῦ παναγίου Πνεύματος, ὅπως διδάσκωσι τοὺς πιστευόντας ἵνα τηρῶσι πάντα ὅσα ἐνετείλατο εἰς αὐτοὺς ὁ Κύριος, καὶ ὅτι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ διδάξωσι τι μὴ παραδοθὲν ἢ διαταχθὲν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διδασκάλου· ὥστε ὁ λόγος, ἐφ' ὃν ἡ ἀγγλικανὴ ἐκκλησία βασίζει τὴν μὴ κατὰ τάξιν τῆς ἱερωσύνης ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μυστηρίων, εἶνε πάντῃ ἀνίσχυρος· ἐπομένως ἵνα ἡ διδασκαλία αὐτῆς ἀποβῇ ἐντελῶς ὁρθόδοξος ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, δεῖν ἵνα δηλώσῃ διὰ τρόπου εὐκρινεῶς ὅτι θεωρεῖ τὴν χειροτονίαν θεῖον θεσμὸν, οὕτινος οἱ διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καταυγασθέντες τὸν νοῦν ἀπόστολοι ἐποιήσαντο χρῆσιν συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Οἱ λοιποὶ τοῦ προτεσταντισμοῦ ὁπαδοί, ἐν οἷς καταλέγονται καὶ οἱ ἐπὶ τὴν Ἀνατολήν ἐνσκήψαντες μισσιονάριοι, ἀρνούμενοι τέλεον ὅτι ἡ ἱερωσύνη μεταδίδεται διὰ χειρο-

1. Μκθ. κη' 20.

τονίας, ἀρίστανται οὐ μόνον τῆς καθολικῆς ὁρθοδόξου, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας, ἀνομολογούσης ὅτι ἡ χειροτονία εἶνε ἀποστολικὸς θεσμός. Τινὲς τούτων δογματίζουσιν ὅτι ἡ ἐκλογή εἶνε ἡ μεταδίδουσα τὴν ἱερωσύνην καὶ οὐχὶ ἡ ἐπιθεσις τῶν χειρῶν ἡνωμένη μετὰ τῆς εὐχῆς. Τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν ταύτην ἀποκρούει ἡ διδασκαλία τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, νηστευσάσης, προτευξαμένης καὶ ἐπιθείσης τᾶς χειρὸς ἐπὶ Βαρνάβαν καὶ Παῦλον καὶ εἶτα ἀπολυτάσης αὐτοὺς εἰς διακονίαν τοῦ κηρύγματος¹, καὶ ἥτις δι' ἐπιθέσεως χειρῶν, ἡνωμένης μετὰ προσευχῆς, καθιέρου τοὺς ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους. Ἐπεὶ, οἱ καὶ πρεσβυτεριανοὶ λεγόμενοι, δύο μόνον ἀποδέχονται ἱερατικοὺς βαθμοὺς, τὸν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ διακόνου, παρεκκλίναντες εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐκκλησίας οἱ ἐπίσκοποι ἐκαλοῦντο καὶ πρεσβύτεροι καὶ τὰνάπαλιν, καθὼς καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας ὑπομνηματίζουσιν. Οὕτως ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐν τῇ ιγ' ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ἐρμηνεύων τὸ 14 ἐδάφιον τοῦ δ' κεφαλαίου τῆς Α' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς λέγει· «οὐ περὶ πρεσβυτέρων φησὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων· οὐ γὰρ δὴ πρεσβύτεροι τὸν ἐπίσκοπον ἐχειροτόνουν»· οὕτως ὁ αὐτὸς θεὸς πατὴρ σχολιάζων τὸ 1 ἐδάφιον τοῦ α' κεφαλαίου τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς σημειοῖ· «τί τοῦτο; μιᾶς πόλεως πολλοὶ ἐπίσκοποι ἦσαν; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοὺς πρεσβυτέρους οὕτως ἐκάλεσε· τότε γὰρ τέως ἐκοινωνοῦν τοῖς ὀνόμασι».

Τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου μόνην ἐπακαλέσθημεν, διότι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς προτεστάνταις ἡ γνώμη

τοῦ θείου πατρὸς αὐθεντικὸν ἔχει κύρος, ὡς δῆλον γίνεται ἐξ ὧν ἔγραψεν ὁ τῆς ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας πριμᾶτος Andrewes πρὸς τὸν καρδινάλιον Perron «ὁ μακάριος Χρυσόστομος ἐν τῇ ιγ' ὁμιλίᾳ εἰς τὰς Ἠράξεις πραγματευόμενος περὶ τοῦ πῶς δύναται τις νὰ διακρίνη τὴν ἀληθῆ ἐκκλησίαν ἐκ τῶν πολλῶν κοινωνιῶν τῶν ἀντιπαιουμένων τῆς προσηγορίας ταύτης, λέγει ὅτι διττῶς· τὸ μὲν διὰ τῆς θείας Γραφῆς, τὸ δὲ διὰ τῆς ἀρχαιότητος τῆς διδασκαλίας, οὐχὶ δηλονότι διὰ τῆς ὑπὸ νεωτέρων τινῶν ἐπινοηθείσης, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀρχετύπου ἐκκλησίας ἀνέκαθεν ἐπιγνωσθείσης»¹. Ὅθεν εἰς τὴν ἀρχέτυπον ἀνατρέχοντες ἐκκλησίαν καὶ ἐν αὐτῇ τοὺς τρεῖς τῆς ἱερωσύνης βαθμοὺς ἀνευρίσκοντες, τοὺς τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν μὴ ἀναγνωρίζοντας αὐτοκατακρίτους καταδοῶμεν.

Οὕτω καὶ εἰς τὰ τῆς ἱερωσύνης οἱ προτεστάνται ἀρίστανται τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς διδασκαλίας καὶ ἀξιοῦντες νὰ διδάξωσι τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀδελφοὺς ἡμῶν ἔσα ἐνετείλατο ὁ Σωτὴρ, παρουσιάζουσιν ὡς κυριακὰς δῆθεν ἐντολὰς τὰς σφαλερὰς ἐπινοίας ἀνθρώπων μὴ ἀντεχομένων τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἐπιτωρεύοντες ἑαυτοῖς διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέφοντες, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτρέπομενοι.

ΙΒ'.

Ἡ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὁρθοτομοῦσα ἀγία τοῦ Χριστοῦ ὁρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ἐν τοῖς μυστηρίοις

1. Cassoboni epist. p. 403.

1. Ηρᾶς. ιγ', 1—3.

καταλέγει τὸν γάμον, μετὰ τοῦ ἀποστόλου διδάσκουσα· «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν»¹. κηρύττει δὲ τὸν γάμον μυστήριον, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ τὰ τρία ἐνυπάρχουσι τοῦ μυστηρίου συστατικά· α'] ἡ τοῦ Θεοῦ τούτου ἐκ Θεοῦ σύστασις· β'] τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα, δι' ὧν καθιεροῦνται· γ'] ἡ χάρις ἢ ἐκ τοῦ μυστηρίου μεταδιδόμενη.

Τὴν ἐκ Θεοῦ σύστασιν αὐτοῦ διδασκόμεθα· α'] ἐξ αὐτῆς τῆς Πεντατεύχου. Ἐν αὐτῇ τοῦ λόγου ὑποκειμένου ἐν μὲν τῇ Γενέσει περὶ τοῦ πρωτοπλάστου ζεύγους ἀναγινώσκουμεν· «καὶ ἡ ὑλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρίψατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς... αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη. Ὅθεν τούτου καταλήψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν»². ἐν δὲ τῷ Λευιτικῷ³ καὶ τῷ Δευτερονομίῳ⁴ καθορῶμεν τὴν ιερότητα τοῦ γάμου περιρρουμένην ἐκ διαταγῆς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· β'] ἐξ αὐτῆς τῆς καινῆς διαθήκης· ὅτε ὁ Σωτὴρ μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἦλθε πέραν τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὰ τῆς Ἰουδαίας ὅρια, καθ' ἃ ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἱστορεῖ· «προσῆλθον αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι, πειράζοντες αὐτὸν καὶ λέγοντες αὐτῷ· εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν, ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; καὶ εἶπεν· ἕνεκεν τούτου... Ὡστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία»⁵. Ὅθεν τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ σύστασιν τοῦ γά-

1. Πρὸς Ἑβρ. ε' 31.—2. Γεν. α', 28, β', 23, 24.—3. κ', 10.—4. κβ', 29, κη', 11.—5. Ματθ. ιθ' 3, 6.

μου καθορῶμεν μὲν ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως κηρυττομένην ὑπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Σωτῆρος βεβαιουμένην, δς, ὅπως διδάξῃ ἡμᾶς τὸ τοῦ γάμου τίμιον, δὲν ἀπηξίωσεν ἵνα διὰ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ παρουσίας τὸν ἐν Κανᾷ γάμον τιμῇσῃ, καὶ ποιησῇ ἀρχὴν τῶν θαυμάτων αὐτοῦ ἐκεῖθεν. Τοίτου χάριν ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος Παῦλος γράφων μὲν πρὸς τοὺς Ἑβραίους ἔλεγε· «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν»¹, ἐπιστέλλων δὲ πρὸς τοὺς Κορινθίους ἔγραψεν· «ἐκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναικα ἐχέτω, καὶ ἐκάστη τὸν ἰδίον ἄνδρα ἐχέτω»², καὶ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους γράφων³ καθορίζει· «ἡ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ ὡς δεταί νόμῳ».

Τὰς ὑποθήκας ταύτας ὡς γνώμονα τῆς πίστεως αὐτῆς ἔχουσα ἡ καθολικὴ ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἀείποτε βεῖον καθίδρυμα καὶ μυστήριον ἐδίδαξεν ὅτι εἶνε ὁ γάμος, κηρύττουσα ὅτι «τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος»⁴, εἰς μὲν τοὺς ἄνδρας, μετὰ μὲν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου συνιστῶτα· «ὡς ἁθηνεπτέρῳ σκεύει τῷ γυναικείῳ ἀπονέμειν τιμὴν»⁵, μετὰ δὲ τοῦ Παύλου διδάσκουσα, «οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα»⁶. εἰς δὲ τὰς γυναῖκας παραγγέλλουσα· «αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ»⁷, «καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ἄνθρωπος διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα»⁸. Ὅθεν καὶ τοὺς χαρακτηρίζοντας τὸν γάμον ὡς ἀπλήν συμβίωσιν ἄνδρὸς καὶ γυ-

1. πρὸς Ἑβρ. ε' 32.—2. πρὸς Κορινθ. Α', ζ', 2.—3. πρὸς Ῥωμ. ζ' 2.—4. πρὸς Ἑβρ. ιγ' 4.—5. Πέτρ. καθολ. Α', γ', 7.—6. πρὸς Ἑβρ. ε' 28.—7. πρὸς Ἑβρ. ε' 22.—8. πρὸς Κορινθ. Α', ικ', 9.

ναικός καὶ κατὰ τῆς ιερότητος αὐτοῦ κατεξανισταμένους, ὡς αἱρετικούς ἀποκηρύττει καὶ καταδικάζει.

Οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονᾶριοι τὴν ἀγαμίαν τῶν ιεραρχῶν καὶ πολλῶν τῶν τοῦ κλήρου εἰς ἔλεγχον δῆθεν ἡμῶν προβάλλοντες, ἰδοὺ, ἀναφωνοῦσι, παρὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν ιερῶν γραφῶν πολιτεύεσθε, ἀνεχόμενοι τὴν ἀγαμίαν τῶν ἔσω τοῦ δήματος παρὰ τὰ Γραφικά· «δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα... Διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊστάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων»¹, «εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος (πρεσβύτερος) μιᾶς γυναικὸς ἄνθρωπος, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας ἢ ἀνυπότακτα»². εἰς ὑμᾶς ἐπιλέγουσιν, ἀρμύζουσιν οἱ λόγοι τοῦ ἀποστόλου· «τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑπέρτοις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένην τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων»³. Ταῦτα δὲ ἐπιδεικτικῶς ἐπιφωνοῦντες εἰς τὰ ὅσα τῶν ἀπλουστέρων, ἀκούσατε, ἀναφωνοῦσι, τί τὸ πνεῦμα ῥητῶς λέγει καὶ παρὰλληλίσσατε πρὸς τοὺς λόγους τούτους τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας ὑμῶν.

Πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τούτους ἐπικαίρως δυνάμεθαῖνα εἰπόμεν, «πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφάς». Ἡ ἀνατολικὴ ὀριόδοξος ἐκκλησία δὲν ἀπαγορεύει τὸν γάμον, ἀλλὰ κωλύει τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν ὁ ἀφιερώτας ἑαυτὸν εἰς τὸν Θεόν· ὑπ' αὐτῆς ὁ ἑγγαμος δὲν ἀποκλείεται τῆς εἰσόδου ἐν τῷ κατεχλόγῳ τοῦ κλήρου ὡς διάκονος ἢ πρε-

1. πρὸς Τιμόθ. Α', γ' 3 καὶ 12.—2. πρὸς Τίτον, α' 6.—3. πρὸς Τιμόθ. Α', γ' 1—3.

σβύτερος, κωλύεται μόνον ὁ ἅπαξ ἱερωθεὶς τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν.

Ὅτε ὁ Σωτὴρ ἀπαντῶν εἰς τοὺς πειράσαντας αὐτὸν Φαρισαίους, ἐβεβαίωσε τὴν βείαν τοῦ γάμου σύστασιν, κηρύξας «ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέθεκεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω», μνησθεὶς τῶν ἐκ κοιλίας μητρὸς εὐνούχων καὶ τῶν ἐφεξῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων εὐνουχισθέντων, προσέθετο· «καὶ εἰσὶν εὐνούχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω»¹.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐπεξηγῶν ὁ ἀείμνηστος Καισαρείας Εὐστάθιος ἐν τῇ ἀπὸ γ' ὀκτωβρίου αἰωδ' ἐπιστολῇ αὐτοῦ ἐπιστημειοῖ τάδε· «Τί ἄρα ἐστὶ τὸ αὐτὸν ἑαυτὸν τινα εὐνουχίσαι διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐὰν μὴ τὸ ἐκουσίως νεκρῶσαι τὰ τοῦ σώματος μέλη² διὰ τὸν Κύριον ἐν ἀγνείᾳ καὶ παρθενίᾳ, οἷαν ὁ βεῖος πρόδρομος, καὶ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, καὶ Παῦλος ὁ ἀείποτ' ὑποπιάζων καὶ δουλαγωγῶν τὸ σῶμα καὶ σταυρῶν τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασιν αὐτῆς καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ὑποτάσσων τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς τῷ νόμῳ τὸν ἐν τοῖς ἐπιρρεπέσι τῇ φθορᾷ καὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ μέλεσι χοϊκὸν καὶ ἀδαμιαῖον (τὸν ἐκ τοῦ προπατορικοῦ κατιόντα ἁμαρτήματος) νόμον, ἵνα Χριστὸν κερδαίνῃ;³ καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι οἱ ἔλεγον τῷ διδασκάλῳ· «ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα (ἄρα καὶ τὰς γυναῖκας, οἱ γυναῖκας ἔχοντες) καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι»⁴, ἀσκητικῶς ἐξήσκουν καὶ ἐπηγγέλλοντο; Προσθεὶς δὲ ὁ Κύριος τό· «ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω», οὐχὶ φανερός ἐστὶ τῷ μὲν ῥήματι δυνάμενος, τὸ

1. Ματθ. ιθ' 12.—2. Κολοσσ. γ' 5. παραβ. πρὸς Κορινθ. Α', θ' 27, πρὸς Γαλάτας ε' 24, πρὸς Ρωμ. ζ' 23—25.—3. Ματθ. ιθ' 17.

δυνατὸν καὶ κατωρθωτὸν δείξας τῆς παρθενείας, τῷ δὲ προσ-
τακτικῷ χωρεῖτω, ὅτι καὶ ἀρέσκειται τοῖς χωρήσουσιν·
Ἄμρω δὲ, δύνάμις ὁμοῦ καὶ χώρησις οὐκ ἐμπαίνει
ἄρα ὅτι καὶ ἐξαιρέσεις ἐνὶ ποήσασθαι τῆς γαμικῆς κοινω-
νίας; Εἴ τις ἔχει πνεῦμα Χριστοῦ καὶ τὸν νοῦν ἀδιάφθο-
ρον (ὡς οἱ πατέρες ἡμῶν) οὐκ ἂν ἄλλως ἐρμηνεύσειε τὰ
θεόρραστα ταῦτα ῥήματα. Ἀκούωμεν δὲ καὶ τοῦ οὐρανο-
βάμματος Παύλου εἰ πανταχοῦ τὸν γάμον ἀσπάζεται καὶ
τούτῳ μετροῖ τὴν τοῦ ἀνθρώπου τελειότητα. «Περὶ δὲ ὧν
ἐγράψατέ μοι, φησὶν (ἠρώτησαν γὰρ αὐτὸν καὶ περὶ τῶν
παρθένων οἱ περὶ τὴν πίστιν ἀστοιχείωτοί πως Κορίθιοι),
καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὶ μὴ ἀπτεσθαι· (ἀ-
κούεις τί καλὸν τῷ ἀνθρώπῳ; ἀκουε νῦν τίνος ἕνεκα συ-
νεχωρήθη ὁ γάμος) διὰ δὲ τὰς πορνείας (ὅ ἐμπαί-
νει τὸν διεφθαρμένον ἄνθρωπον) ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυ-
ναῖκα ἐχέτω, καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω... καὶ
μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς
καιρὸν. ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ
προσευχῇ (ἀκούεις, ὅτι ἐν νηστείᾳ καὶ προσευχῇ ἀνεπι-
τήδειον πέμπει ὁ γάμος;) καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συν-
έρχεσθε (οὐχ ὡς καλὸν τῷ ἀνθρώπῳ), ἀλλ' ἵνα μὴ πει-
ράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν
(ὁρᾷς, ὅτι, εἰ μὴ ἦν ἡ ἀκρασία, οὐκ ἂν ὅλως τὸ γαμεῖν
ἐπέτρεψεν, ὡς ἐκ τοῦ ἐπιφερομένου δηλοῦται:). Τοῦτο δὲ
λέγω (τὸ δεῖν συνέρχεσθαι) κατὰ συγγνώμην (εἶπουν
ἐκ συγκαταβάσεως τῇ τῶν πολλῶν ἀκρασίᾳ), οὐ κατ' ἐπι-
ταγὴν (ὅπερ ἐστίν, οὐχ ὡς ἐντολὴν Θεοῦ οὔτ' ἐμήν). Θέ-
λω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἑμαυτὸν
(ἦτοι ἀγάμους)· ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ

Θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως (ὥστε τὸ ὑπὲρ τὴν
ἀκρασίαν παρθενεύειν Θεοῦ ἐστὶ χάρισμα). Λέγω δὲ τοῖς
ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστὶν εἶναι
μείνωσιν ὡς καὶ γὼ (ἦτοι ἀγάμοι καὶ παρθένοι)· εἰ δὲ
οὐκ ἐγκρατεύονται (ἀμωρήσαντες τοῦ θεοσδότου τούτου
χαρίσματος), γαμησάτωσαν... Ἐάν δὲ καὶ χωρισθῇ ἡ
γυνή, μενέτω ἀγάμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω...
Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω (ὅτι
πάντας καὶ πάσας δεῖ παρθενεύειν)· γνώμην δὲ δίδωμι
ὡς ἡλειμμένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι. Νομίζω οὖν
τοῦτο καλὸν ὑπάρχει διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, ὅτι κα-
λὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι (ἦτοι μένειν ὡς ἔτυχεν
εὐρεθεὶς ἑγγαμος ἢ ἀγάμος)... τοῦτο δὲ φημί, ἀδελφοί,
ὅτι ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπὸν ἐστίν, ἵνα καὶ οἱ
ἔχοντες γυναῖκας ὡς μὴ ἔχοντες ὧσιν (εἶπουν ἀ-
γνεύωσιν, ὅση δύνάμις) ... καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κό-
σμῳ τούτῳ (ταῖς ἐγκοσμίαις ἡδοναῖς), ὡς μὴ κατα-
χρώμενοι· προάγει δὲ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου (ὡς
μάταιον καὶ ἐφήμερον), θέλω δὲ ἡμᾶς ἀμερίμνους εἶναι
(ἀπὸ τοῦ ματαίου κόσμου)· ὁ ἀγάμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ
Κυρίου, πῶς ἀρέσκει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μερι-
μνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσκει τῇ γυναικὶ (συνίης
διαφορὰν ὕψους καὶ βάθους βίων, Θεοῦ μερίμνης καὶ γυ-
ναικὸς μερίμνης; Μεμερίσται (διακρίνεται, διαφέ-
ρει) ἡ γυνή καὶ ἡ παρθένος· ἡ ἀγάμος μεριμνᾷ
τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ἡ ἀγία καὶ σώματι καὶ πνεύ-
ματι· ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου,
πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρὶ. Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν συμ-
φέρον λέγω (τὸ ψυχικὸν καὶ τὸ σωματικόν) οὐχ ἵνα βρό-

χον ὑμῖν ἐπιβάλλω (ἰδοὺ ἡ ὁρθόδοξος ἐλευθερία), ἀλλὰ πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως (ἰδοὺ βίος, κατὰ τὸν ἀπόστολον, τῷ κληρικῷ μᾶλλον πρέπων)... Ὃς δὲ ἔστηκεν ἐδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ μὴ ἔχων ἀνάγκην (τὴν ἀνάγκην τοῦ φόβου μήποτε καταστρηνιάσῃ ὑπ' ἀκρασίας ἢ παρθένος αὐτοῦ), ἐξουσίαν δὲ ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος, καὶ τοῦτο κέκρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τοῦ τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, καλῶς ποιεῖ· ὥστε καὶ ὁ ἐκγαμίζων (διὰ τὴν ῥηθείσαν ἀνάγκην) καλῶς ποιεῖ, ὁ δὲ μὴ ἐκγαμίζων κρεῖσσον ποιεῖ· μακαριώτερα δὲ ἐστὶν (ἢ χρεύσασα γυνή), εἰς οὗτω μείνῃ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην (καὶ ἵνα μηδεὶς ἀπάρθετος προτεσάντης ὑποκρούσῃ, ὅτι ἀνθρωπίνη ἐστὶ γνώμη ἢ γνώμη τοῦ μακαρίου Παύλου, προστίθῃσι)· δοκῶ δὲ καὶ γὰρ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν¹ (καὶ ἐν θείῳ πνεύματι ἄρα λέγειν ἃ λέγω καὶ νοθεύω). Οὐκοῦν, ἐπεὶ οὐτε οὕτως ἀσαφῆ καὶ Ἡρακλεί-

1. Κορινθ. Α', ζ', πρὸς. καὶ θ', σ'.

τεία ἐστὶ τὰ ῥήματα ταῦτα τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ σκεύους τῆς ἐκλογῆς, τοῦ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀναβάντος διὰ τὴν καθαρότητα, ὥστ' ὑπ' ἐκείνων ἀμαυρωθῆναι, οὐκ ἔχεις ποτὲ βλασφημιῶν (ἄπαγε) ἄλλο μὲν Πνεῦμα ταῦτ' ἐμπεπνευκέναι, ἄλλο δ' ἐκεῖνα, φανερόν ἐστι ἐκεῖ μὲν ὁ Παῦλος λαλεῖ περὶ τοῦ γενικοῦ σχεδὸν νόμου τῆς τῶν πολλῶν ἀκρασίας καὶ τῆς περὶ τὰ σαρκικά χυδαίότητος¹, ἢ ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ κορυφωθείσα

1. Εξοδ. α', 7.

καὶ λατρευθεῖσα οὐκ ἐπίσταται τί ἂν εἴῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἢ ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις καὶ τελειότεροις ἰσάγγελος καὶ θεομέρι-

μνος καὶ ἡγιασμένη ψυχῇ καὶ σώματι παρθεσία· ὧδε δὲ περὶ ταυτηνὶ καὶ τῶν ἄνωθεν εἰληφότων τὸ τηλικούτον καὶ θεοφρόνουν χάρισμα. Πῶς δὲ θεῖον ἢ ἀγαμία ἢ κατὰ Χριστὸν καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ, ἐχρῆν σε εἰδέναι ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων μεμαθηκότα, Θεοῦ γεγονέναι τὸ ἀπ' ἀρχῆς ὁμοίωσιν καὶ εἰκόνα τὸν ἄνθρωπον, οὕτως ἀπαθῆ, ὥστ' εἰμὴ ἔπιπτε πτώμα ἐλλεινὸν καὶ ἐξαισίον ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις, ἐν οἷς ἡ ῥίζα τοῦ ἀνθρωπίνου δένδρου ἐφθάρη, τάχ' ἂν (ὡς ἀξιόχρεός σοι ἐξηγητὴς ὁ χρυσόλογος Ἰωάννης) ὁ τῶν ἀπάντων δημιουργός, ὁ ἐκ μὴ ὄντων τὸν πρῶτον ἄνθρωπον πλάσας, καὶ τέκνα τῷ Ἀβραάμ ἐκ τῶν κοινῶν καὶ τυχαίων λίθων ἐγαῖραι δυνάμενος¹ καὶ χιλιάδας χιλιάδων καὶ μυρίας μυριάδων ἀγγέλων λόγῳ μόνῳ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ἀναφῆναι, ἐξεύρε τρόπον ὑπερζώωδη τῆς τῶν ἀνθρώπων αὐξήσεως. Εἰ δ' ἄρα οὐχ' ἱκανῶς σοι μεμελέτῃται τὰ περὶ θείας εἰκόνας καὶ κάλλους τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοῦ πρὸ τῆς παραβάσεως, ἐφ' ὃν ἀνατρέχει ὁ παρθένος καὶ ἄγαμος, ἄκουε παρὰ τοῦ σοῦ συνεπαρχιώτου πατρὸς καὶ φωστῆρος² τὸ ὕψος, τὴν χάριν, τὴν ἀξίαν, καὶ ὅλως τὸν τῆς ἀγαμίας σκοπὸν ἐν τοῖς ὀλίγοις τοῖςδε (τὰ γὰρ ὡς πλεῖστα καὶ περιγραφικώτερα παρὰ τῷ αὐτῷ σοφῷ διδασκάλῳ καὶ τῷ πολλῷ Χρυσοστόμῳ τῇ φιλομαθείᾳ σου ἐπαφίεται). «Ὁ ἄνθρωπος, φησὶ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐγένετο καὶ ὁμοίωσιν· ἡ δὲ ἀμαρτία τὸ κάλλος τῆς εἰκόνας ἡχρεώσεν, εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίας τὴν ψυχὴν κατέλκουσα. Ὁ δὲ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον, ἢ ἀληθινὴ ἐστὶ ζωὴ. Ὁ οὖν ἀπολέσας τὴν πρὸς Θεὸν ὁμοιότητα, ἀ-

1 Μκθ. γ'.—2. Βασιλείου τοῦ μεγάλου.

πώλετε τὴν πρὸς τὴν ζωὴν οἰκειότητα. Τὸ δὲ, ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ ὄντα, ἐν τῇ μακαρίᾳ ζωῇ γενέσθαι, ἀμήχανον. Οὐκοῦν ἐπανελλόμεν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν, ἧς διὰ τῆς ἀμαρτίας ἠλλοτριώθημεν· καὶ πάλιν· «κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα ἑαυτοὺς καλλωπίζωμεν, διὰ τῆς ἀπαθείας ὁμοιωθέντες τῷ κτίσαντι. Ὁ γὰρ τὸ ἀπαθὲς τῆς θείας φύσεως, καθὼς ἐστὶ δυνατόν, ἐφ' ἑαυτοῦ μιμητάμενος, οὗτος ἐπανάλαβεν ἐπὶ τῆς ἰδίας ψυχῆς τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα. Ὁ δὲ ὁμοιωθεὶς τῷ Θεῷ κατὰ τὸν ῥηθέντα τρόπον, καὶ τῆς θείας ζωῆς ἐκτῆσατο πάντως τὴν ὁμοιότητα, εἰς τὸ διηνεκὲς παραμένων τῇ αἰδίῳ μακαριότητι. Εἰ οὖν διὰ τῆς ἀπαθείας τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πάλιν ἀναλαμβάνομεν, ἢ δὲ πρὸς Θεὸν ὁμοιότης τὸ διηνεκὲς τῆς ζωῆς ἡμῶν χαρίζεται, πάντων ἀμελήσαντες τῶν ἄλλων, ταύτης γενώμεθα τῆς σπουδῆς, ὥστε μηδενὶ πάθει μηδέποτε καταδυναστευθῆναι ἡμῶν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀκλινῇ καὶ ἀκατάβλητον ἐν ταῖς τῶν πειρασμῶν προσβολαῖς τὴν διάνοιαν ἡμῶν διαμένειν, ἵνα γενώμεθα τῆς θείας μακαριότητος μέτοχοι. Τῆς δὲ τοιαύτης σπουδῆς συνεργός ἐστιν ἡ παρθενία τοῖς κατὰ λόγον μετιοῦσι τοῦτο τὸ χάρισμα. Οὐ γὰρ ἐν μόνῳ τῷ φείσασθαι τῆς παιδοποιίας κατορθοῦται τὸ χάρισμα τῆς παρθενίας· ἀλλ' ἅπας ὁ βίος καὶ ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἦθος παρθενεύειν ὀφείλει, διὰ παντὸς ἐπιτηδεύματος τοῦ ἀγάμου τὴν ἀφθορίαν ἐπιδεικνύμενος Ὁ γὰρ ἐν ταύτοις πᾶσιν ὀφθαλμῷ, ἀκοῇ, καρδίᾳ, βρώσει καὶ πόσει) ὑπὸ τὸν κανόνα τῆς παρθενίας ἑαυτὸν ἐγκρατεῖα φυλάσσων, ἀληθῶς δείκνυσιν τελείαν ἐν ἑαυτῷ τῆς παρθενίας τὴν χάριν»¹ κτλ.

1. Βασιλ. Μ. ἐν λόγῳ ἀσκητικῷ.

Τὰ γραφικὰ ῥητὰ, ἅτινα περὶ τοῦ μυστηρίου τούτου γράφοντες παρεθέμεθα, τὸ ὀρθόδοξον τῆς διδασκαλίας τῆς ἁγιωτάτης ἡμῶν ἐκκλησίας ἐν τοῖς περὶ τοῦ μυστηρίου τούτου τραυῶς ἀποδεικνύουσι, καὶ ἀπὸ τοῦτο ἐρεσχελίας τὰς καθ' ἡμῶν παρατηρήσεις τῶν προτεστηντῶν ἐξελέγχουσιν. Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία πιστὴ εἰς τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, εἰς οὐδένα ἐπιβάλλει βρόχον, ἀλλ' ἀπεκδέχεται ἐν ταῖς τάξεσι τῶν λειτουργῶν αὐτῆς τοὺς τε τὰ πάντα ἀφέντας καὶ τοὺς νομίμως προτομιλήσαντας μιᾷ γυναικί, καὶ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐπιταγὴν «μιάς γυναικὸς ἄνδρας ὄντας»· ὅθεν καὶ μετὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων γνωματεύει «ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γυναικα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας. Ἐὰν δὲ ἐκβάλῃ ἀφορίζέσθω· ἐπιμένων δὲ καθαίρεισθω»¹. Τούτου χάριν ἡ ἀγία ε' οἰκουμενικὴ σύνοδος μαθοῦσα ὅτι ἐν Ῥώμῃ ὡς κανὼν ἐκρατεῖτο ἡ ἐν καιρῷ χειροτονίας ἐπιβολὴ τῆς ὑποχρεώσεως εἰς τοὺς μέλλοντας γενέσθαι διακόνους ἢ πρεσβυτέρους, ὅπως μετὰ τὴν χειροτονίαν αὐτῶν ἀπέχωσι τέλεον τῶν νομίμων αὐτῶν γαμετῶν, διὰ τοῦ ἰγ' αὐτῆς κανόνος ἐθεσμοθέτησεν. «Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόςθαι διέγνωμεν τοὺς μέλλοντας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου χειροτονίας ἀξιοῦσθαι καθομολογεῖν ὡς οὐκ ἔτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς· ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρρῶσθε βουλόμεθα, μηδαμῶς

1. ε' καν. ἀποστολ.

αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας. Ὡστε εἴ τις ἄξιός ἐστι εὐρεθείη πρὸς χειροτονίαν ὑποδιακόνου, ἢ διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου, οὗτος μηδαμῶς κωλυέσθω ἐπὶ τοιοῦτον βαθμὸν ἐκδιβάζεσθαι, γαμετῇ συνοικῶν νομίμως. Μῆτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτεῖσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκίαν γαμετὴν ὁμιλίας, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν τὸν ἐκ Θεοῦ νομοθετηθέντα καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ γάμον καθυβρίζειν ἐκβιασθῶμεν, τῆς τοῦ εὐαγγελίου φωνῆς βοῶσης. «οὗς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω», καὶ τοῦ Ἀποστόλου διδάσκοντος· «τίμιον τὸν γάμον καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον,» καί, «δέδεσαι γυναικὶ, μὴ ζῆτει λύσιν». Ἰσμεν δὲ ὥσπερ καὶ οἱ ἐν Καρθαγένῃ συνελθόντες τῆς ἐν βίῳ σεμνότητος τῶν λειτουργῶν τιθέμενοι πρόνοιαν, ἔφατταν, ὥστε τοὺς ὑποδιακόνους τοὺς τὰ ἱερὰ μυστήρια ψηλαφῶντας, καὶ τοὺς διακόνους καὶ πρεσβυτέρους κατὰ τοὺς ἰδίους ὁρους, καὶ ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεῦσθαι, ἵνα καὶ τὸ διὰ τῶν Ἀποστόλων παραδοθὲν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος κρατηθὲν, καὶ ἡμεῖς ὁμοίως φυλάξωμεν, καιρὸν ἐπὶ παντὸς ἐπιστάμενοι πράγματος, καὶ μάλιστα νηστείας καὶ προσευχῆς. Χρὴ γὰρ τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας ἐν καιρῷ τῆς τῶν ἁγίων μεταχειρίσεως ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσιν, ὅπως δυναθῶσιν, ὁ πρὸς τοῦ Θεοῦ ἀπλῶς αἰτοῦσιν ἐπιτυχεῖν. Εἴ τις οὖν τολμήσῃ, παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος, τινὰς τῶν ἱερωμένων, πρεσβυτέρων φαμέν, ἢ διακόνων, ἢ ὑποδιακόνων, ἀποστειρεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας τε καὶ κοινω-

νίας, καθαιρείσθω. Ὡσχύτως καὶ, εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλει, ἀφ' ὧν ἐξέσθω· ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω.»

Ταύτης οὗτης τῆς διδασκαλίας τῆς ἁγιωτάτης ἡμῶν ἐκκλησίας, προδήλως ἀφ' ἑαυτῆς πίπτει ἡ μομφή, ἣν ἐκ παρερμηνείας τῶν ἀποστολικῶν κειμένων οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ζητοῦσιν ἵνα κατ' ἡμῶν δημιουργήσωσιν ὡς κωλύοντων δεῖσθαι τὸν γάμον εἰς τοὺς ἔσω τοῦ βήματος. Οὐχί, δὲν κωλύομεν, ἀλλὰ τίμιον τὸν γάμον αὐτῶν δογματίζομεν, ὅταν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες λαχόντες προσέρχωνται ἵνα καταξιωθῶσι τῆς φρικτῆς διακονίας. Ἐμποδίζομεν δὲ τὴν εἰς τὸ βῆμα εἰσοδὸν μετὰ τῶν ἀποστόλων ἀποφαινόμενοι· «ὁ χήρην λαβὼν, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἐταίραν, ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερῆς»¹, τὴν τριαύτην δὲ διδασκαλίαν παρὰ τε τῶν ἀποστόλων παραλαβόντες καὶ ἐκ τε τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τῆς καινῆς διαθήκης διδασκούντες, τηροῦμεν καὶ διδάσκουμεν· διότι «γυναῖκα φησὶ, πόρνην καὶ βεβηλωμένην οὐ λήψονται, καὶ γυναῖκα ἐκβεβλημένην ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. Ὅτι ἅγιός ἐστι Κυρίῳ τῷ Θεῷ αὐτοῦ»². Ἐὰν δὲ τοῦτο ἐπετάσσεται εἰς τοὺς προτερχομένους τῇ νομικῇ σκηνῇ, πολλῶ μᾶλλον εἰς τοὺς εἰσερχομένους τῷ ἱερῷ βήματι δέον ἵνα ἐμποδίζηται, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ καθώρισεν ὅτι μείζων ἢ ἱερότης τούτου εἶνε, εἰπὼν· «λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι, τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε»³.

Ἀλλὰ θὰ μᾶς εἰπωσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι, τὸν λόγον μηκύνετε ἐπὶ πρεσβυτέρων, διακόνων καὶ

1. κην. ιη ἀποστ.—2. Λευίτ. κα' 7, 13.—3. Ματθ. ιβ' 1.

ὑποδιακόνων καὶ οὐδὲν περὶ τῆς τῶν ἐπισκόπων ἀγαμίας λέγετε. Ὁρθόδοξός ἐστιν ἡ διδασκαλία ὑμῶν ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὰ τοῦ γάμου τῶν πρεσβυτέρων, διακόνων καὶ ὑποδιακόνων, αἰρετικὴ δὲ ἡ τὸν γάμον τῶν ἐπισκόπων ἐμποδίζουσα, τὴν ὁποίαν παραλαβόντες διὰ τοῦ 16' κανόνος τῆς 5' οἰκουμενικῆς συνόδου, ἀπὸ τοῦ 691 μ. Χ. ἀκολουθεῖτε, ὅθεν καὶ μὴ ἔχοντες οὐδὲν εἰς ἀπόκρουσιν τῆς μομφῆς ἡμῶν ταύτης τὸν λόγον ἐκ τῶν ἐπισκόπων ἐκφεύγετε.

Ἄλλ' οἱ ταῦτα λέγοντες ἀφορμῶνται ἐκ τῆς μονομεροῦς καὶ ἀσχέτου πρὸς τὰ λοιπὰ γραφικὰ κείμενα λήψεως χωρίου τινὸς καὶ δημιουργοῦσι μομφὴν ὅλως σφαλεράν.

Οἱ θεοὶ ἀπόστολοι συνεχώρησαν μὲν τὸν γάμον τῶν ἐπισκόπων ἐκ συγκαταβάσεως πρὸς τὴν ἀθένειαν τῶν τότε καὶ τὰ ἦθη τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν, πλὴν δὲν καθιέρωσαν τὰ τοῦ γάμου τούτου καὶ ὡς κανὼνα ἱερόν· ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ἐπισκόπους τὸ νὰ ἔχωσι μίαν γυναῖκα, ἐπειδὴ καθ' ἃ ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἀποφαίνεται¹ μεγίστη ἐγκράτεια ἐλογίζετο τότε τοῦτο τοῖς ἐν πορνείᾳ κυλιόμενοις Ἰουδαίοις τε καὶ ἐθνικοῖς, «ὅλως γὰρ ἤκούετο ἐν αὐτοῖς πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται»². ὅθεν ὁ χρυσορρήμων οὗτος πατὴρ ἐξηγῶν ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τὴν πρὸς τὸν Τίτον παραίνεσιν τοῦ Παύλου, λέγοντος· «κατάστησον ἐπισκόπους, εἴτις ἐστὶν ἀνέγκλητος μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ», λέγει, «οὐκ ἐπειδὴ νόμον ἔθηκε τοῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ συνεκατέβη εἰς τὴν ἀσθeneϊαν». Ἐνεκεν τούτου καὶ ἡ ἀγία 5' οἰκουμενικὴ σύνοδος, ὁρῶσα προκόπτουσαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀνθοῦσαν τὴν πολιτείαν τῶν χριστιανῶν, ἔγνω ἵνα κανονίσῃ ὅπως ἀνθῇ

καὶ ἡ τῶν ἀρχιερέων πολιτεία, διατάξασα τὰ περὶ ἀγαμίας καὶ σωφροσύνης αὐτῶν «οὐκ ἐπὶ ἀθετήσῃ ἢ ἀνατροπῇ τῶν ἀποστολικῶς νενομοθετημένων, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν, προμυθαιμένη καὶ τὸ μὴ δοῦναι μωμόν τινα κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως»¹. Ταῦτα δὲ διέταξε πιστοποιηθεῖσα περὶ τῆς ἐκ συγκαταβάσεως δοθείσης ἀδείας τοῦ γάμου εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ὁ εἰπὼν «δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον μιᾶς γυναικὸς ἀνδρὰ εἶναι» καὶ «εἴτις ἀνέγκλητος μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ», γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους διέτασσε· «πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε, ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἑλλήσι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. Καθὼς καὶ γὰρ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι. Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ»².

Τὰ αὐτὰ αἰετοτε ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία πρεσβεύουσα, οὐδέποτε ἀλλοιᾶ τινα τῆς ἐν γάμῳ καὶ ἀγαμίᾳ κρατούσης ἐλευθερίας ἐδίδαξεν, ἀλλ' ἀρρηρότως εἰς τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν διδασκαλίαν καὶ ἐν τοῖς περὶ τοῦ γάμου παρέμεινεν. Ὅθεν καὶ ἐν ἔτει 1672 περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀναφανέντων μεταρρυθμιστῶν μεγάλην συνεγείρασα τοπικὴν σύνοδον, ἀνεκέρυξε· «τοὺς μὴ βουλομένους (ἐξ οἰκείας δηλονότι ἐλευθερίας διαθέσεως) γάμῳ προσημιλῆσαι, ἀλλ' αἵρουμένους ἐν παρθενίᾳ βιοτεύειν ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας μηδόλως φαμέν ἀντιτεταγμένως φέρεσθαι ταῖς ἀγίαις γραφαῖς· ἀλλὰ καὶ ἐνδοξότερους τοὺς στεφάνους παρὰ Θεοῦ

1. Χρυσ. στ. λόγ. β' εἰς Ἰωβ.—2. Πρὸς Κορινθ. Α', ε', 1.

1 Καν.—2. Πρὸς Κορινθ. Α', ι', 32.

κοινοῦσιν, ὡς κρείττονα τῆς σωτηρίας ὁδὸν ἐκλεξάμενοι· ἐπεὶ ὁ μὲν ἐκγαμίζων καλῶς ποιεῖ· ὁ δὲ μὴ ἐκγαμίζων κρείττον ποιεῖ, φησὶν ὁ ἀπόστολος¹. Καὶ γὰρ ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί. Ὁθεν πολὺ κρείττον ἐστὶ τὸ μεριμνᾶν τὰ τοῦ Κυρίου, ἢ μεριμνᾶν τὰ τοῦ κόσμου καὶ κρείττονας ἐπιμνηστεύει τὰς ἀντιδόσεις».

Ὅτι δὲ θεαρέτως ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ σ' σύνοδος τὰ τῆς ἀγαμίας καὶ σωφροσύνης τῶν ἀρχιερέων ἐθεσμοθέτησε, τοῦτο δὲ πρῆξασα οὐδαμῶς τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἐκκλίνειν, ὡς οὐδ' ἐκκλίνει· ἡ ἐκκλησία τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἀκολουθοῦσα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ατόμου ἐν τοῖς τοῦ γάμου διατῶζουσιν, καὶ δογματίζουσιν ὅτι ὁ μὴ ἐκγαμίζων κρεῖσσον ποιεῖ, πιστοποιούμεθα ἔκ τε τῶν μνησθέντων γραφικῶν κειμένων καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει² ἀναγινωσκόμενων· «καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῆς μεγάλης· καὶ φωνὴν ἤκουσα κιθαρωδῶν, κιθαρίζόντων ἐν ταῖς κιθάραις αὐτῶν. Καὶ ᾄδουσιν ὡς ᾠδὴν καινὴν ἐνώπιον τοῦ θρόνου καὶ ἐνώπιον τῶν τεσσάρων ζώων καὶ τῶν πρεσβυτέρων· καὶ οὐδεὶς ἠδύνητο μαθεῖν τὴν ᾠδὴν, εἰμὴ αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες, οἱ ἡγορασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς. Οὗτοί εἰσιν οἱ μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμολύνθησαν· παρθένοι γάρ εἰσιν· οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἁρνίῳ, ὅπου ἂν ὑπάγῃ· οὗτοι ἡγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρ-

χὴ τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἁρνίῳ· καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὗρέθη δόλος· ἅμωμοι γάρ εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ».

Ἀποδείξαντες τὴν ἐκ Θεοῦ σύστασιν τοῦ γάμου καὶ τὴν μὴ ἀντιστράτευσιν τῆς περὶ γάμου καὶ ἀγαμίας διδασκαλίας τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν πρὸς τὰ εὐαγγελικὰ καὶ ἀποστολικὰ ἐπιτάγματα, ἐξετάσωμεν ἤδη ἂν τὰ τοῦ γάμου φέρουσι καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μυστηρίου συστατικὰ, ὅπως ἰδῶμεν ἂν ἡ ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀναγραφὴ αὐτοῦ ᾗ ἐλλογος, καὶ συνεπῶς ἂν ἡ ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν μυστηρίων ἀποκρουσθῇ αὐτοῦ, ἡ ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν γενομένη ἀντίκειται πρὸς τὴν τοῦ μυστηρίου διδασκαλίαν.

Ὁ γάμος πρὸς τῇ ἐκ τοῦ Θεοῦ συστάσει αὐτοῦ, παρουσιάζει ὡς καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα, δι' ὧν καταρτίζεται, καὶ τὴν πνευματικὴν χάριν τὴν δι' ἐπιτελέσεως αὐτοῦ μεταδιδομένην.

Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα εἰσι·

α') Ἡ ἀπὸ στόματος ἐν τῷ νυφ. παρόντων τῶν πιστῶν, συναίνεσις τῶν συζευγνυμένων εἰς τὴν τοῦ γάμου κοινωνίαν.

β') Ἡ πανηγυρικὴ εὐλογία ἐπὶ τῶν συζευχθέντων, ἐπιλεγομένη ὑπὸ τοῦ ιερέως καὶ αἱ λέξεις ἐπὶ τοῦ ἁρραβῶνος, δι' οὗ ἄρχεται τὸ μυστήριον· «ἁρραβώνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ» καὶ αἱ ἐπὶ τῆς στέψεως λέξεις, δι' ὧν ἐπισφραγίζεται· «στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος».

Ἡ μεταδιδομένη δὲ ἐν αὐτῷ χάρις εἶνε·

α') ἡ τοῦ γάμου στερέωσις, ὡς μαρτυρηθέντος ἐνώπιον

1. πρὸς Κορίνθ. Α', ζ', 38.— 2. κερ. ιδ', 2—5.

τοῦ βήματος τοῦ Κυρίου καὶ εὐλογηθέντος διὰ τοῦ ἱερέως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ «οὗς ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω»¹.

6') ἡ καθαγίασις τοῦ σκοποῦ τοῦ γάμου, τῆς τεκνοποιίας, καὶ ἡ ἐκκάθαρσις τῆς ἀκαθάρτου φυσικῆς ὁρμῆς, ἐξαγνιζομένης καὶ ἀνυψουμένης· ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει· «τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· πόρνοὺς δὲ καὶ μοιχοὺς κρίνει ὁ Θεός»².

Τούτων οὕτως ἐχόντων, προδήλως οἱ μὴ ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀναγράφοντες τὸν γάμον ἀντιστρατεύονται πρὸς τὴν τοῦ μυστηρίου ἔννοιαν καὶ ἀντιφάσκουσι πρὸς ἑαυτοὺς ἀποκρούοντες αὐτοδοῦλως ἱερὸν θεσμόν ἅπαντα παρουσιάζοντα τὰ τοῦ μυστηρίου ἐσωτερικὰ τε καὶ ἐξωτερικὰ συστατικά.

III'.

Τὸ εὐχέλαιον εἶναι ἐπίσης ἱερὸν μυστήριον, ἅτε περιέχον πάντα τὰ τοῦ μυστηρίου συστατικά, ἐν ᾧ, χρυζόμενου τοῦ ἀσθενοῦς εὐλογηθέντι ἐλαίῳ, κατέρχεται ἐπ' αὐτοῦ ἡ χάρις ἡ θεραπεύουσα τὰς νόσους ψυχῆς τε καὶ σώματος.

Ἡ τοῦ μυστηρίου τούτου σύστασις ὁρεῖται εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, οὗ οἱ μαθηταὶ ἀποστειλόμενοι ὑπ' αὐτοῦ ὅπως κηρύξωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀνὰ πάσας τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἀναμνηρίστως κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ διδασκάλου καὶ καθηγεμόνος αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν ὡς καὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου, ἐνεργοῦντες, «ἥλειπον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευσαν»¹. Τούτου χάριν μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς

ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος καὶ τὸν ἱερὸν τοῦτον θεσμόν παρέδωκαν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπιτάξαντες διὰ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου· «ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκλυσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἁμαρτίας ἢ πεποιηκῶς ἀρεθίσεται αὐτῷ»¹. Τὴν ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ὑπαρξίν τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιστοποιούμεθα ἐκ τῶν πατέρων καὶ διδασκάλων αὐτῆς Τερτυλλιανοῦ, Χρυσοστόμου, Ἰννοκεντίου Α' Ρώμης, καὶ Γρηγορίου τοῦ μεγάλου, ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος ἐν τῇ περὶ μυστηρίων βίβλῳ ἐκτίθησι καὶ τὴν τάξιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ μυστηρίου τούτου, ὅπερ ὑπῆρχεν ἑκπαλαὶ κατὰ παράδοσιν ἀποστολικήν. Ἐν δὲ τῇ περὶ ἱερωσύνης γ' ὁμιλίᾳ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἀναφορικῶς τοῦ μυστηρίου τούτου ἀναγινώσκομεν. «Ἀλλὰ γὰρ ἐπάνειμι πάλιν, ὅθεν ἐξέβη· οὐ γὰρ ἐν τῷ κολάζειν μόνον, ἀλλ' ἐν τῷ ποιεῖν εὖ, μείζονα τοῖς ἱερεῦσιν ἔδωκε δύναμιν τῶν φυσικῶν γονέων ὁ Θεός· καὶ τοσοῦτον ἀμφοτέρων τὸ διάφορον, ὅσον τῆς παρούσης καὶ μελλούσης ζωῆς. Οἱ μὲν γὰρ εἰς ταύτην οἱ δὲ εἰς ἐκείνην γεννῶσι· κακεῖνοι μὲν οὐδὲ τὸν σωματικὸν αὐτοῖς δύναιτ' ἂν ἀμύνασθαι θάνατον, οὔτε νόσον ἐπενεγχεῖσαν ἀποκρούσασθαι, οὗτοι δὲ καὶ κάμνουσαν καὶ ἀπόλλυσθαι μέλλουσαν τὴν ψυχὴν πολλάκις ἔσωσαν, τοῖς μὲν πραότεραν τὴν κόλκωσιν ἐργασάμενοι, τοὺς δὲ οὐδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀφέντες ἐμπεσεῖν, οὐ τῷ διδάσκειν μόνον καὶ νοθετεῖν, ἀλλὰ καὶ τῷ δι' εὐχῶν βλαθεῖν· Οὐ γὰρ ὅτ' ἂν ἡμᾶς ἀναγεννῶσι μόνον, ἀλλὰ

1, Μκθ. ιθ', 6. — 2, πρὸς Ἑβρ. ιγ'. 4. — 3, Μάρκ. 5' 13.

1, Ἰακ. κθολ. ἐπιστ. ε' 14, 15.

καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συγχωρεῖν ἔχουσιν ἁμαρτήματα. Ἀσθενεῖ γάρ τις, φησὶν, ἐν ὑμῖν ; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρτίας ἡ πεποιηκὼς ἀφεθήσεται αὐτῷ ».

Ταῖς ἀποστολικαῖς λοιπὸν διατρίβεσι πιστῶς κατακολουθοῦσα ἡ ἀγία, καθολικὴ καὶ ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, χρεῖται τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπὶ τῷ ὀνόματι « τοῦ τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων δεσπόζοντος » τῷ ἁγίῳ ἐλαίῳ, μετὰ πίστεως ἀπεκδεχομένη τὴν διὰ τῆς θείας ἀντιλήψεως ἀπ' ἀλλαγῆς ἀπὸ τῆς συνεχούσης αὐτοὺς νόσου, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ὧν συνέπειαι εἰσι πολλάκις τὰ σωματικὰ νοσήματα, ὅπερ σαφέστατα δηλοῦται ἐν τοῖς πρὸς τὸν παρὰ λυτον λόγοις τοῦ θεανθρώπου· « Ἴδε ὑγιῆς γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε »¹.

Ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ ὁρατὰ ἡ αἰσθητὰ σημεῖά εἰσι· α' ἡ ὕλη, ἣν σαφέστατα καθώρισεν ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος εἰπὼν : « ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ », καὶ ἥτις ἐστὶν ἀρμοδιώτατον σύμβολον τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῆς ἰωμένης τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς νόσους· β' ὁ διὰ τῆς προσευχῆς καθαγιασμός τῆς ὕλης καὶ αἱ λέξεις ἦτοι ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως, ἡ ἐπιλεγόμενη ὑπὸ τοῦ τελούντος τὸ μυστήριον, χρίοντος ἐλαίῳ τὸν ἀσθενῆ καὶ λέγοντος· « πάτερ Ἄγιε, ἰατρὲ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων, ὁ πέμψας τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πᾶσαν νόσον ἰώμενον καὶ ἐκ τοῦ θανάτου

1. Ἰωάν. ε' 14.

λυτρούμενον, ἴασαι καὶ τὸν δοῦλόν σου . . . ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀσθενείας, καὶ ζωοποιήσον αὐτὸν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ σου »· γ' ἡ ὁρὰ τῆς πράξεως, ἥτοι ἡ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ ἁγιασθέντος ἐλαίου χρίσις τοῦ ἀσθενοῦντος.

Τὴν ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ μεταδιδομένην χάριν δείκνυσιν ὁ ἀπόστολος λέγων· « καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρτίας ἡ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ ».

Ἐκ τῆς ῥήτρης ταύτης τοῦ ἀποστόλου ἐξάγεται προδήλως ὅτι ὁ ἀσθενὼν ὀφείλει ἵνα ἐκουσίως καὶ ἐν πίστει καὶ πεποιθήσει προσκαλέσῃ τοὺς πρεσβυτέρους πρὸς τὴν τοῦ μυστηρίου τούτου τέλεσιν, καὶ διάκηται εἰς θέσιν πρὸς παραδοχὴν αὐτοῦ· ὅθεν οἱ τὸ εὐχέλαιον ἐπιφυλάττοντες διὰ τὸν πνέοντα τὰ λοίσθια, ἀντιμάχονται πρὸς τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, ὡς ἀντιστρατεύονται πρὸς αὐτὴν καὶ οἱ ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν μυστηρίων ἐξοβελίζοντες τὸ εὐχέλαιον.

« Ὅτι μὲν ἀντιμάχονται πρὸς τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν οἱ ἐπιφυλάττοντες τὸ εὐχέλαιον διὰ τοὺς πνέοντας τὰ λοίσθια, πιστοποιούμεθα καὶ παρὰ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου λέγοντος· « καλὰ τὰ μυστήρια καὶ ποθεινὰ, ἀλλ' οὐδεὶς ψυχορραγῶν λουτρὸν λαμβανέτω· οὐ γὰρ ἐκεῖνος τῶν μυστηρίων ὁ καιρὸς, ἀλλὰ τῶν διαθηκῶν· μυστηρίων δὲ καιρὸς ὑγίεια φρενῶν καὶ σωφροσύνη ψυχῆς »¹. Ὅτι δὲ ἀντιστρατεύονται πρὸς αὐτὴν καὶ οἱ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν μυστηρίων ἐξοβελίζοντες τὸ εὐχέλαιον διδασκόμεθα καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ μυ-

1. Ὁμιλ. Α' εἰς τὰς πράξ. τῶν Ἀποστ. ζ'.

στηρίων διατυπωθέντος ὁρισμοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ εὐχελαίῳ συνυπάρξεως ὅλων τῶν συστατικῶν τῶν εἰς κατάρτισιν μυστηρίων συντελούντων, ἥτοι τῆς θεοθεν συστάσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς δι' αἰσθητῶν ἢ ἑρχτῶν σημείων μεταδόσεως τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος εἰς τὸν δεχόμενον τὸ μυστήριον τοῦτο ἄνθρωπον.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ κατηγορίᾳ τῶν ἐξοβελιζόντων ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν μυστηρίων τὸ εὐχέλαιον ἀνήκουσιν οἱ τῇ ἀγγλικανῇ ἐκκλησίᾳ προκειμένοι καὶ οἱ τῶν λοιπῶν αἰρέσεων τοῦ προτεσταντισμοῦ ὁπαδοί.

Ἡ ἀγγλικὴ ἐκκλησία δὲν διετήρησεν ἐκ τοῦ εὐχελαίου, εἰμὴ εὐχὰς τινὰς συνοδευόμενας ὑπὸ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ τῆς ἱερατικῆς ἀφέσεως ἐν περιπτώσει σπουδαίας ἀσθενείας, καθ' ἣν προφανῶς ἐπίκειται ὁ τοῦ θανάτου κίνδυνος· ἡ περιστολὴ ὅμως αὕτη τῆς ἱερουργίας ἀντίκειται πρὸς τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παρὰδειγμα τῶν ἀποστόλων, οἵτινες «ἤλειπον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον», καὶ ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν ἀποστολικὴν ἐπιταγὴν τὴν διακελεύουσαν· «ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου».

Ὅσον ἀρρῶ τοὺς τοῦ προτεσταντισμοῦ ὁπαδοὺς, οὔτοι τὸ πᾶν καθεῖλον ἐκ τοῦ εὐχελαίου, ἐπειδὴ ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ λεγόμενος ποιμὴν αὐτῶν παρηγορεῖ ἀπλῶς τοὺς ἀσθενεῖς διὰ τῆς ἀναγνώσεως χωρίων τινῶν ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἅτινα αὐτὸς ἐκλέγει ὡς κατὰλληλα.

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἐξάγεται ἀριδὴλως ἡ συμφωνία καθ' ὅλα τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν καὶ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ δόγμα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων καὶ, ὅτι δικαίως

εἰς αὐτὴν καὶ μόνην ἀρμόζει ἡ ὀνομασία, μία, ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, ἐπειδὴ φυλάττει ἀπαρεγκλίτως καὶ ἀπαρασαλεύτως ὅσα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ παρ' αὐτοῦ λαβόντες οἱ ἱεροὶ αὐτοῦ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι παρέδωκαν εἰς κατάρτισιν τῶν πιστῶν, τοὺς ὁποίους ἐδίδασκον νὰ τηρῶσι πάντα, ὅσα ἐνετείλατο εἰς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ· καὶ ὅτι οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισιονᾶριοι ἀποκρούοντες τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν μυστηρίων καὶ κακοδόξως δογματίζοντες ἐν ᾧπασι τούτοις, ἀντὶ τῆς οὐρανίου διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος ζητοῦσιν ἵνα ὑποκαταστήσωσι τὴν ἑαυτῶν, ζηλοῦντες τὴν ἄξηλον κακοφημίαν τῶν βουλομένων νὰ ἀνασπάσωσιν ὀπίσω αὐτῶν τοὺς μαθητάς τοῦ Χριστοῦ· περιτρέχοντες δὲ γῆν καὶ θάλασσαν τοῦ ποιῆσαι ἓνα προσήλυτον, μιμοῦνται τοὺς Φαρισαίους ἐκεῖνους, οὓς ἐκφραττικώτατα ἠλεεινολόγησεν ὁ Σωτὴρ, ὅτε κατήλεγξε τὸν βίον αὐτῶν, τὴν ὑπόκρισιν, καὶ τὰς πλάνης.

ΙΔ'.

Ἀποδείξαντες ὅτι ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὴν περὶ τῶν θείων μυστηρίων διδασκαλίαν οἱ μὲν ὀρθόδοξοι στερεῶς ἐμμένομεν ἐν τῇ εὐαγγελικῇ διδασκαλίᾳ, οἱ δὲ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισιονᾶριοι ἀφίστανται αὐτῆς, καὶ ὅτι δὲν δύνανται οὔτοι νὰ ἐπικαλεσθῶσιν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν τὴν Κυριακὴν ἐπιταγὴν «διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν», θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία οὐδαμῶς ἀφίσταται, ἔστω καὶ κατὰ κερίαν μίαν, τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς δογματιζομένοις ὑπ' αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι τὸν νῦν οἱ ἀξιοῦντες νὰ διδάξωσι τοὺς ἀνά-

τὴν ἀνατολήν ἀπλοῖκους ἀδελφοὺς ἡμῶν τὴν ἀλήθειαν, ὁμοιώθησαν πρὸς ἐκείνους, περὶ ὧν γράφων ὁ Παῦλος πρὸς Τιμόθεον λέγει· «ἔσται γὰρ καιρὸς, ὅτε τῆς υἱαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκρόην καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκρόην ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται»¹. Εἰ δὲ καὶ ἐπιτηδεύονται ὅτι διδάσκουσι τὰς Γραφάς καὶ ὅτι κατὰ τὸ γράμμα αὐτῶν καθοδηγοῦσι τὰ πλήρη, παρορῶσι τὸ ἐν τῇ Γραφῇ γεγραμμένον, «εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ προσέρχεται υἱαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ κατ'εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος»², καὶ διὰ τῶν βεβήλων αὐτῶν καινοφρονιῶν ἀποπειρῶνται ν' ἀνατρέψωσι τὴν πίστιν τινῶν, ζηλώσαντες τὴν μερίδα Ὑμεναίου καὶ Φιλητοῦ, ὧν ὁ λόγος ὡς γάγγραινα νομὴν ἔσχεν³.

Ἀποδείξαντες ὅτι ἐν τῇ περὶ τῶν μυστηρίων διδασκαλίᾳ ἡ μὲν καθολικὴ ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία στερεῶς ἐμμένει καὶ ἔγκειται εἰς τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, οἱ δὲ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι παρὰ σάγγας ὅλας ἀφίστανται αὐτῆς, θέλομεν ἤδη ἐπισκοπῆται ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα τὴν καθόλου διδασκαλίαν τῆς τε ἀγίας, ὁρθοδόξου, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ τὴν τῶν μισσιοναρίων τοῦ προτεσταντισμοῦ, ὅπως ἀριδηλότερον καταδειχθῇ ἡ τῶν ἀνθρώπων τούτων ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν ὑποθηκῶν τῶν ἀποστόλων, ὧν τὴν ἐμπέδωσιν ἀξιοῦσιν ὅτι ἐπιδιώκουσιν.

1. πρὸς Τιμόθ. Β' δ' 34.—2. πρὸς Τιμόθ. Α' δ' 3.—3. πρὸς Τιμόθ. Β' ε' 17.

Ἐν τῶν μυστηριωδεστάτων μὲν καὶ βαθυτάτων, ἅμα δὲ καὶ σπουδαιοτάτων καὶ ἀναγκαιοτάτων πρὸς σωτηρίαν δογμάτων εἶνε τὸ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἥτοι περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ἡ σύλληψις καὶ ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ εἶνε ὑπερφυσικὴ, ἐκ μόνης παρθένου, μὴ γινωσκούσης ἄνδρα καὶ μνηστευθείσης τῷ Ἰωσήφ μόνον πρὸς φυλακὴν τῆς παρθενίας αὐτῆς. Τοῦτο προσηγγέλλῃ ἐν τῷ πρωτοευαγγελίῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτε μετὰ τὴν παρὰ τὴν ἀπεμάκρυνε τοὺς πρωτοπλάστους ἐκ τοῦ παραδείσου· τοῦτο οἱ ἐν τῷ νόμῳ προσῆται κατήγγειλαν καὶ ἐκφραστικώτατα πάντων ὁ ὑψιφωνότατος Ἡσαΐας προανήγγειλεν εἰπών· «διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ»¹. τοῦτο, ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐπληρώθη ἐπὶ τῆς ὑπεραγίας παρθένου τῇ δυνάμει καὶ ἐπιφοιτήσῃ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, εἰπόντος τοῦ ἀγγέλου αὐτῇ· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι»². Ὅτι δὲ τῇ δυνάμει καὶ ἐπιφοιτήσῃ μόνον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ ὑπὲρ νοῦν αὕτη σύλληψις ἐγένετο, βεβαιούμεθα καὶ ἐκ τοῦ πρὸς Ἰωσήφ τὸν μνηστῆρα λόγον τοῦ ἀγγέλου, εἰπόντος αὐτῷ· «τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἁγίου»³. Ἐπὶ τούτου στριφνίζεται τὸ δόγμα τῆς ἐκκλησίας περὶ τῆς παρθενίας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Ἐν τούτῳ δὲ συμφωνοῦσι μετὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ προτεστάνται, οἵτινες ὁμῶς ἀφίστανται αὐτῆς, ἀρνούμενοι τὴν ἐν τόκῳ καὶ μετὰ τόκον παρθενίαν τῆς Θεομήτορος.

1. Ἠσ. ζ' 14.—2. Λουκ. α' 35.—3. Ματθ. α' 20.

Ταῦτα δὲ δογματίζοντες οὐχὶ μόνον κενὰ καὶ βλάστημα διδάσκουσιν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰδίου ἀρίστανται κανόνος, ἐν ᾧ ῥητῶς λέγουσιν ὅτι δὲν παρὰδέχονται εἰμὴ μόνον ὅ,τι ἐν τῇ γραφῇ ἐμπεριέχεται.

Ὡς ἐκ τῶν Γραφῶν βεβαιούμεθα τὴν πρὸ τόκου παρθε-
νίαν τῆς Θεομήτορος, οὕτως ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν Γραφῶν πιστοποιούμεθα καὶ τὴν ἐν τόκῳ καὶ μετὰ τόκον παρθε-
νίαν αὐτῆς, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀνομολογοῦμεν καὶ γεραί-
ρομεν αὐτὴν ἀειπάρθενον.

Ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω τοῦ Ἰωαίου ῥητῶς προαναγ-
γείλλαντος ὅτι, «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει», ἐπι-
συνάπτομεν εἰς τὴν προαγγελίαν ταύτην τὴν προρρησιν
τοῦ Δανιὴλ εἰπόντος· «ὅτι ἀπὸ ὄρους ἐπιήθη λίθος ἄνευ
χειρῶν»,¹ καὶ τὴν τοῦ Ἀββακούμ λέγοντος· «ὁ Θεὸς ἐκ
Θαιμὰν ἔξει καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους Φαράν κατασκήσου
δασέος»,² δι' ἧς σαφέστατα προκατηγγέλλθη ἡ ὑπὲρ νοῦν
ἄνευ σπορᾶς κυοφορία τῆς Θεομήτορος. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ
τῆς προαγγελθείσης ἐπίσης ἐν τόκῳ καὶ μετὰ τόκον παρ-
θενίας τῆς Θεοτόκου, προσκαλοῦμεν τοὺς ταύτην ἀρνούμε-
νους προτεστάντας ἵνα ἀνολίξωσι τὴν βίβλον Ἰεζεκιήλ τοῦ
προφήτου, καὶ ἐν τῷ μυστικῷ αὐτοῦ ὁράματι τοῦ νοῦ καὶ
τῆς πύλης κατίδωσι σαφέστατα προαναγγελουμένην καὶ
τὴν ἐν τόκῳ καὶ μετὰ τόκον παρθενίαν αὐτῆς. Ἰδοὺ τί λέγει
ὁ προφήτης· «καὶ ἐπέστρεψέ με κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πύλης
τῶν ἀγίων τῆς ἐξωτερικῆς, τῆς βλεπούσης κατ' ἀνατολάς,
καὶ αὕτη ἦν κεκλεισμένη. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με·
ἡ πύλη αὕτη κεκλεισμένη ἔσται, οὐκ ἀνοιχθήσε-
ται, καὶ οὐδεὶς μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς· ὅτι Κύριος ὁ

1. Δαν. 6' 45. — 2. Ἀββακ. γ', 3.

Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἰσελεύσεται δι' αὐτῆς, καὶ ἔσται
κεκλεισμένη»¹.

Οἱ προτεστάνται προβάλλοντες τὸν εὐαγγελιστὴν ἀφη-
γούμενον· «διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἐποίη-
σεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου, καὶ παρέλαβε
τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἐγένινωσκαν αὐτὴν ἕως
οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον»², νομί-
ζουσιν ὅτι προβάλλουσιν ἀπόδειξιν περὶ τῆς μὴ μετὰ τόκον
παρθενίας τῆς Θεοτόκου, τὴν δὲ ἀλίξωσιν αὐτῶν ταύτην νο-
μίζουσιν ἰσχυροποιουμένην ἐκ τῆς συσχετίσεως τοῦ καιμέ-
νου τούτου πρὸς τὸ μνημονεῖον ἀδελφούς τοῦ Ἰησοῦ.

Ἐκ τῆς φράσεως «παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ» δὲν
δύνηται νὰ ἐξαχθῇ τὸ τῶν προτεστηντῶν συμπέρασμα περὶ
τῆς ἐν συζυγίᾳ συμβιώσεως τοῦ Ἰωσήφ μετὰ τῆς Θεοτό-
κου. Αὕτη κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως ὡς μεμνηστευ-
μένη τῷ Ἰωσήφ ἐλογίζετο γυνὴ αὐτοῦ πρὸ τῶν ὁμμάτων
τοῦ κόσμου· ἐγκαταλιμπάνων δὲ οὗτος αὐτὴν ἤθελεν ἐκθέ-
σει ταύτην ἐν τῇ κοινωνίᾳ· ὅθεν ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ, βου-
ληθέντι ἵνα λάθῃ ἀπολύσει αὐτήν· «μὴ φοβηθῇς παραλα-
βεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου»· διότι ἔπρεπεν ἵνα ἢ τε Θεο-
μήτωρ καὶ ὁ πᾶσαν τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν ἀναδεξάμενος μονο-
γενὴς αὐτῆς υἱὸς κατὰ τὰ πρῶτα τὸ ἀνθρώπινον ἔτη τῆς
ἡλικίας αὐτοῦ ἔχωσιν ἐπὶ γῆς προστάτην καὶ φύλακα,
οὗτινος ἡ παρουσία νὰ ἀπομακρύνῃ ἐκ τοῦ πνεύματος τῶν
ἀνθρώπων πᾶσαν ιδέαν ὑπονοίας, γεννωμένης ἐκ τῆς μὴ
καταλήψεως τῆς ὑπερφυοῦς ἐνσπρωκώσεως τοῦ Λόγου τοῦ
Θεοῦ, ὅς ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἵνα ἄρῃ τὰς ἀμαρτίας αὐ-

1. Ἰεζ. μδ', 1, 2. — 2. Ματθ. α' 24, 25.

τοῦ, ἀνέλαθεν ἄπαταν τὴν ἀτ'ένειαν τῆς ἀν'ρωπίνης σαρκός, ὅπως ἀποθεώτῃ ταύτην ἐν τῇ ζωηφόρῳ αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσει. Τούτου χάριν εἶπεν ὁ ἄγγελος τῷ Ἰωσήφ· «μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου»· μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν μεμνηστευμένην μετὰ σοῦ καὶ ἐμφανίσαι ταύτην τῇ κοινωσίᾳ ὡς σύζυγόν σου· «τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἁγίου». Τοῦτο δὲ ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος, ἐπειδὴ ἐπάναγκες ἦτο ἵνα ἀποκαλυφθῇ αὐτῷ τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Κυρίου, μόνῳ δικαιουμένῳ ἵνα καταγγείλῃ τὴν κατὰ νόμον γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ἐπισύρῃ κατ'αὐτῆς τὴν θανατικὴν ποινὴν, τὴν ὁποῖαν ὁ νόμος τοῦ Μωϋσέως καθώριζεν¹, ἢ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν δίκαιος ὢν δὲν ἤθελε μὲν νὰ παρδειγματίσῃ αὐτὴν, ἢ θελεν ὅμως λάθῃ ἀπολύσει καὶ ἐκθέσῃ εἰς τὴν ἰοδόλον γλῶσσαν τῆς συκοφαντίας. Ὅθεν καὶ παρὰ Θεοῦ διὰ τοῦ ἀγγέλου διετάχθη ὁ Ἰωσήφ ἵνα παραλάβῃ Μαριὰμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἵνα ἐμφανίσῃ δηλονότι ταύτην πρὸ τῆς κοινωσίας ὡς σύζυγόν αὐτοῦ. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀφηγούμενος ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· «διεγεροθὲς δὲ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἐποίησεν, ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου, καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ»². Ἐπίκαιρον δὲ νὰ ἐπιστημειώσωμεν ἐνταῦθα τοὺς λόγους τοῦ χρυσορρήμονος· «οὐκ ἂν οὕτω καλῆσας εἰ διέφθαρτο. Γυναῖκα δὲ ἐνταῦθα τὴν μνηστὴν λέγει, ὡς περ οὖν καὶ γαμβρὸν εἶπεν ἢ γρᾶφὴ λέγειν καὶ πρὸ τοῦ γάμου τοὺς μνηστῆρας». Γυναῖκα δὲ ὠνόμασε τὴν Σεομήτορα, καθὼς καὶ Ἰωσήφ τὸν μνηστῆρα ἄνδρα αὐτῆς ἀπεκάλεσε, πλὴν,

1. Λευτ. κ' 10 Δευτ. κβ' κγ'. — 2. Ματθ. α' 24. — 3. Χρυσοστ. ὁμιλ. δ'.

καθ' ἃ ὁ μέγας τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος σχολιάζων λέγει· «ἵνα μὴ ἀκούσας ἄνδρα Μαρίας τῷ κοινῷ νομίσει τετέχθαι τῆς φύσεως νόμῳ, σκόπει πῶς αὐτῷ διορίσθαι τῇ ἐπαγωγῇ. Ἦκουσας, φησὶν, ἄνδρα, ἤκουσας μητέρα, ἤκουσας ὄνομα τῷ παιδίῳ τεθέν· οὐκοῦν ἄκουε καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως»¹ κλπ. Οὕτως ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ διέταξε τὸ πρᾶγμα, ὥστε ὁ ἐνσαρκωθείς Υἱὸς καὶ Λόγος αὐτοῦ ἐνομιζέτο υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, καθ' ἃ ὁ Σεηγόρος Λουκᾶς ἱστορεῖ. Ἰνα δὲ μὴ ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια ἐμριλογωρήσῃ ἐν τῷ πνεύματί τινος περὶ τοῦ ὑπερφυστοῦς τῆς κυοφορίας τῆς παρθένου, μετ' ἀκριθείας καὶ σαφηνείας ἀπεκαλύφθη τῷ Ἰωσήφ τὸ τῆς Σείας ἐνσαρκώσεως μυστήριον. Ὅθεν ὁ Σεῖος Χρυσόστομος ἐξηγῶν τὴν τοῦ ἀγγέλου ἀποκάλυψιν· «τέξεται δὲ υἱόν» ἐπιλέγει· «ἵνα μὴ πάλιν ἐκ τούτου πατέρα τις αὐτὸν (τὸν Ἰωσήφ) ὑποπτεύσῃ, ἄκουσον τὰ ἐξῆς πῶς μετ' ἀκριθείας τίθηται. Τέξεται, φησὶν, υἱόν. Οὐκ εἶπε τέξεταί σοι, ἀλλ' ἀπλῶς τέξεται, μετέωρον αὐτῷ θεῖς, οὐ γὰρ αὐτῷ ἔτικτεν ἀλλὰ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ»². Τίς δ' ἐν τοῖς λόγοις τοῦ ἀγγέλου «αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαόν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν» δὲν ἐνορᾷ τὸν σκοπὸν τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος, ὃν κατήγγειλεν ὁ Ἠσαΐας εἰπὼν· «διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκυλα· ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἀμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη;»³

Ὅτι δὲ πρὸς διασκέδασιν πάσης περὶ τοῦ ὑπερφυστοῦς τόκου ὑποψίας συνέστησεν ὁ ἄγγελος τῷ Ἰωσήφ «παραλα-

1. Χρυσοστ. ὁμιλ. δ' εἰς τὸ κατὰ Ματθ. § 6. — 2. αὐτόθ. § 5. — 3. Ἰερ. νγ', 12.

θεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ» καὶ αὐτὸς ἐποίησεν, «ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου», πιστοποιούμεθα ἐκ τῆς προϊούσης ἀφηγήσεως τοῦ αὐτοῦ εὐαγγελιστοῦ.

Μικρὸν μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν πρόσδο-
δον καὶ προσκύνησιν τῶν Μάγων, ὁ ἄγγελος ἐμφανίζεται
αὐθις κατ' ὄναρ εἰς τὸν Ἰωσήφ, ἵνα συστήσῃ αὐτῷ τὴν
ἐξ ἑτέρου κινδύνου προφύλαξιν τοῦ τεχθέντος παιδίου. Ἀ-
κούσωμεν τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἀφηγουμένου. «Ἀναχωρησάν-
των δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ
Ἰωσήφ λέγων· ἐγερθεῖς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μη-
τέρα αὐτοῦ καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἴσθι ἐκεῖ ἕως ἂν
εἴπω σοι· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον τοῦ ἀ-
πολέσαι αὐτόν»¹. «ἐνταῦθα, λέγει ὁ θεὸς Χρυσόστομος²,
οὐκ ἔτι λέγει τὴν γυναῖκά σου, ἀλλὰ τὴν μητέρα
αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τόκος ἐξέβη καὶ ἡ ὑποψία ἐλίθη
καὶ ὁ ἀνὴρ ἐπιστῶθη, μετὰ παρρησίας λοιπὸν διαλέγεται
ὁ ἄγγελος οὔτε παιδίον οὔτε γυναῖκα αὐτοῦ καλῶν, ἀλλὰ
παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ
καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς φυ-
γῆς· μέλλει γὰρ ὁ Ἡρώδης, φησὶ, ζητεῖν τὴν
ψυχὴν τοῦ παιδίου».

Ὅτι δὲ οὐχὶ ἐκ γλωσσικοῦ ἰδιωτισμοῦ, ἀλλ' εἰς πιστο-
ποίησιν τοῦ ὅτι οὐδεμία, ὡς ἐννοοῦσιν οἱ προτεστάνται, γα-
μικὴ σχέσις συνέδεσε τὴν θεομήτορα μετὰ τοῦ Ἰωσήφ,
μετεχειρίσθη ὁ ἱερός εὐαγγελιστὴς ἀντὶ τῆς φράσεως τὴν
γυναῖκά σου, τὴν φράσιν τὴν μητέρα αὐτοῦ,
βεβαιούμεθα καὶ ἐκ τοῦ ὅτι πάντοτε ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα
ὁσάκις γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀπέναντι τῆς θεομήτορος

1. Ματθ. 6' 13.—2. ὁμιλ. η' § 6'.

θέσεως τοῦ Ἰωσήφ οὐδέποτε γίνεται λόγος περὶ γυναι-
κὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ περὶ μητρὸς τοῦ παιδίου. Οὕτω
τελευτήσαντος τοῦ Ἡρώδου, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου κατ'
ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ λέγων· «ἐγερθεῖς
παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ πο-
ρεύου εἰς γῆν Ἰσραὴλ· τεθνήκασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν
ψυχὴν τοῦ παιδίου. Ὁ δὲ ἐγερθεῖς παράλαβε τὸ παιδίον
καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἦλθον εἰς γῆν Ἰσραὴλ»¹.

Οἱ προτεστάνται ὀχυρούμενοι ὀπίσθεν τοῦ εὐαγγελικοῦ
ῥητοῦ· «καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν
αὐτῆς τὸν πρωτότοκον»², τίς ἡ γρεῖα ἐκζητήσεως ἐρμη-
νειῶν, λέγουσι πρὸς ἐξήγησιν τῶν αὐτοδῆλων; πρωτό-
τοκον ἐκάλεσεν ὁ εὐαγγελιστὴς τὸν υἱὸν αὐτῆς, καὶ οὐκ
ἐγίνωσκεν, εἶπεν, αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκεν· ἄρα μετὰ τὸν
τόκον ἔγνω αὐτὴν, καὶ κατὰ συνέπειαν μετὰ τὸν τόκον οὐκ
ἦν παρθένος.

Ταῦτα πλατεῖ στόματι διχκηρύσσοντες, τί ἡμῖν, λέγου-
σιν, εἰς ἀντίκρουσιν δύνασθε νὰ εἴπητε; Εἰς τὰς προσκλή-
σεις αὐτῶν ταύτας ἀπαντῶντες λέγομεν μετὰ τοῦ Πέτρου
«ἐν οἷς ἐστὶ δυσνόητά τινα, οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρι-
κτοι στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφάς, πρὸς
τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν»³. θέλομεν δὲ οὐχ ἥττον κα-
ταδείξει εἰς αὐτοὺς πόσον πλανῶνται στρεβλοῦντες τὰς
γραφάς, καὶ ἀποδιδόντες εἰς ταύτας νόημα ἀντίθετον τοῦ
πραγματικοῦ αὐτῶν νοήματος.

Ὅτι ἐν τῇ γραφῇ τὸ ἕως μετὰ γενικῆς συντασσόμενον
δὲν ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ μέχρις οὗ, ἐν ὅσῳ, τὴν
ὁποίαν ἐννοοῦσιν οἱ προτεστάνται, ἀλλὰ τὸναντίον τῆς

1. Ματθ. β' 19—21.—2. αὐτόθ. α' 25.—3. Πέτρ. Β' καθολ. γ' 16.

ἐπ' ἄπειρον διαρκείας καὶ ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ σημασίᾳ λαμβάνεται ἐν αὐτῇ καὶ τὸ ἄχρις οὗ, ἐκ διαφόρων γραφικῶν κειμένων πιστοποιούμεθα. Οὕτως ἀναγινώσκουμεν ἐν τῇ Γενέσει¹ «καὶ ἐγένετο μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἠνέφξε Νῶε τὴν θυρίδα τῆς κιβωτοῦ, ἣν ἐποίησε, καὶ ἀπέστειλε τὸν κόρακκα (τοῦ ἰδεῖν εἰ κεκόπηκε τὸ ὕδωρ) καὶ ἐξελλθὼν, οὐχ ὑπέστρεφεν ἕως τοῦ ξηρανθῆναι τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς γῆς», ἐνθ' αὖτ' εὐρηται ἐν τῇ σημασίᾳ καὶ ἀφ' οὗ, ἥτοι δὲν ἐπέστρεφέ ποτε. Ἐπίσης ἐν ψαλμοῖς² ἀναγινώσκουμεν· «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου», καὶ ἐνταῦθα δὲ τὸ ἕως ἀντὶ τοῦ καὶ ἀφ' οὗ ἐτέθη, ὡς καὶ ἐν τῷ· «οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἕως οὗ οἰκτειρήσῃ ἡμᾶς»,³ οὕτινος τὴν σημασίαν δίδωσιν ἡμῖν ὁ αὐτὸς προφητὰν λέγων· «οἱ ὀφθαλμοί μου διαπαντὸς πρὸς τὸν Κύριον· ὅτι αὐτὸς ἐκσπάσει ἐκ παγίδος τοὺς πόδας μου»⁴. Ὅτι δὲ ἐν τῇ αὐτῇ σημασίᾳ εὐρηται καὶ τὸ ἄχρις οὗ, διδασκόμεθα ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου γράφοντος· «δεῖ γὰρ αὐτὸν (τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν) βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθρούς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ»⁵. Ταύτης οὕσης τῆς ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Γραφῆς καθιερωμένης σημασίας τοῦ ἕως οὗ, οἱ προτεστάνται ἀξιοῦντες ὅτι ἐν τῷ ἀνωτέρῳ εὐαγγελικῷ κειμένῳ ἐτέθη τὸ ἕως οὗ εἰς δῆλωσιν ὀρίου τοῦ χρόνου, καὶ ὅτι μετὰ τὸν τοκετὸν ἐπῆλθεν ἐτέρα κατάστασις, προδήλως στρεβλοῦσι τὸ νόημα

1. Γεν. γ' 6, 7.—2. Ψαλμ. στ. 1.—3. Ψαλμ. ριβ' στ. 2.—4. Ψαλμ. κδ' στ. 15.—5. πρὸς Κορινθ. Α', ιε', 25.

αὐτοῦ, ἀποδιδόντες εἰς αὐτὸ ἀλλοίαν τῆς πραγματικῆς σημασίαν, ἥτις ἀριδῆλως ὡς καὶ ἐκ τῆς ἀπαντώσης σημασίας τοῦ ἕως οὗ ἐν τοῖς παρατεθείσι γραφικοῖς κειμένοις ἐξάγεται, ἔχει δὲ ὡς ἐπομένως· «καὶ οὐκ ἔγνων αὐτὴν καὶ ἀφ' οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον», ἥτοι οὐδέποτε.

Εἰς ἀπόδειξιν δὲ ὅτι τὸ ἕως μετὰ γενικῆς εὐρηται καὶ ἐν τῷ εὐαγγελιστῇ Ματθαίῳ ἀντὶ τοῦ καὶ ἀφ' οὗ, παρθέτομεν καὶ τὸ ἕτερον χωρίον τοῦ κατ' αὐτὸν ἱεροῦ εὐαγγελίου, ἐν ᾧ τὸ ἐπίρρημα τοῦτο ἀπαντᾷ, ὅπως μηδεὶς ἀπομείνῃ δισταγμὸς ἐν τῷ πνεύματι τινος. Ὁ ἱερὸς οὗτος εὐαγγελιστῆς ἀναγράφων τὴν ἐπαγγελίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Σωτὴρ δέδωκεν εἰς τοὺς ἀγίους αὐτοῦ μαθητάς καὶ ἀποστόλους, πρὶν τοῦ νὰ ἀναληφθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀπαξ ἔτι μεταχειρίζεται τὸ ἐπίρρημα ἕως μετὰ γενικῆς, προδήλως ἐν τῇ σημασίᾳ τῇ γενικῇ ἐν ἀπάσῃ τῇ Γραφῇ ἀπαντῶσῃ. Ἀποστείλας, λέγει, τοὺς μαθητάς αὐτοῦ εἰς τὸ κήρυγμα ὁ Σωτὴρ, ἐπηγγείλατο αὐτοῖς· «καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν.»¹ Ἐνθ' αὖτ' εὐρηται τὸ ἕως δὲν ἐτέθη εἰς περιορισμὸν τοῦ χρόνου μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἀλλ' εἰς ἐκδήλωσιν τοῦ ἀπείρου καὶ ἀπροσδιορίστου αὐτοῦ, εἰς ἔκφρασιν τοῦ διαπαντός.

Ἀλλὰ θὰ εἴπωσιν εἰς ἡμᾶς τίνας ἔνεκεν ὀνομάζει αὐτὸν υἱὸν αὐτῆς πρωτότοκον; μὴ ἡ διάκρισις αὕτη δὲν ὑπεμφαίνει καὶ ἐτέρους τόκους; Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα εὐκαιρον νὰ εἴπωμεν «ὅτι οὐκ ἐννοοῦσιν οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι,

1. Ματθ. κη' 20.

στρεβλοῦσιν». Ὅτι τὸ πρωτότοκος ἐν τῇ Γραφῇ δὲν εὑρη-
ται ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ πρώτου τεχθέντος, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ
ἡγαπημένου καὶ προσφιλοῦς, ἐκ διαφόρων ἐπίσης γραφικῶν
κειμένων πιστοποιούμεθα· οὕτως ἐν Ἐξόδῳ¹ ἀναγινώσκο-
μεν· «σὺ δὲ ἐρεῖς τῷ Φαραὼ· τὰδε λέγει Κύριος· υἱὸς πρω-
τότοκός μου Ἰσραὴλ», ἐνθα τὸ πρωτότοκος οὐχὶ ἐν τῇ
σημασίᾳ τοῦ πρώτου τεχθέντος κεῖται, ἀλλὰ τοῦ
προσφιλοῦς. Ὅτι δὲ ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ εὑρηται ἡ
λέξις πρωτότοκος ἐν τῇ Γραφῇ, βεβαιούμεθα καὶ ὑπὸ
τοῦ προφητάνακτος λέγοντος περὶ ἑαυτοῦ· «αὐτὸς ἐπικα-
λέσεται με· πατήρ μου εἶ σὺ, ὁ Θεὸς μου καὶ ἀντιλήπτωρ
τῆς σωτηρίας μου· καὶ ἐγὼ (ὁ Θεός) πρωτότοκον θήσο-
μαι αὐτὸν (τὸν Δαβὶδ), ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς
γῆς»². Ὁ Δαβὶδ ἦν ὡς πασίγνωστον, ὁ ὕστατος υἱὸς τοῦ
Ἰεσσαὶ, ὁ γδοος ἐν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ γενόμενος· ὅθεν τὸ
πρωτότοκον θήσομαι αὐτὸν δὲν ἀναφέρεται εἰς
αὐτὸν ἐν τῇ σειρᾷ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ· ἐπίσης δὲ δὲν ἀ-
ναφέρεται καὶ ἐν τῇ θέσει τοῦ Δαβὶδ εἰς τὴν σειρὰν τῶν
κεχρισμένων βασιλέων τοῦ Ἰσραὴλ, διότι αὐτὸς δεύτε-
ρος ἐχρίσθη εἰς βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τοῦ Σα-
μουὴλ· ὅθεν τὸ πρωτότοκον θήσομαι αὐτὸν ἀν-
τι τοῦ μεγαλυνῶ ἐστίν, ὅπερ ἄλλως τε καὶ ὁ προφητάναξ
ἐξηγεῖ ἐπιλέγων· «ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς».

Ἀδυνατοῦντες οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι νὰ
ὑποστηρίξωσι τὴν κκοδοξίαν αὐτῶν διὰ μόντης τῆς παρερ-
μηνείας τῶν ἀνωτέρω γραφικῶν κειμένων ἀναδιφῶσι τὰς
Γραφάς, ἐν δὲ τῇ 55 παραγράφῳ τοῦ ιγ' κεφ. τοῦ κατὰ

1. 8' 22.—2. Ψαλμ. πη' 27—28.

Ματθαῖον εὐαγγελίου περιϋστάμενοι, ὡς τὸ παρόνομον ἐκεῖ-
νο συνέδριον τὸ συνεγερθὲν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐφώνει μετὰ
τοῦ Καϊάφα· «τί ἔτι χρεῖαν ἔχομεν μαρτύρων;» ἀναφω-
νοῦσι καὶ αὐτοί· τίς ἡμῖν χρεῖα ἄλλων ἀποδείξεων; ἰδοὺ!
οἱ συμπολῖται τοῦ Ἰησοῦ οἱ κάλλιστα αὐτὸν τε καὶ τοὺς
οἰκείους αὐτοῦ γινώσκοντες, διαποροῦντες περὶ τῆς διδα-
σκαλίας καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ, πρὸς ἀλλήλους ἐπιλέγου-
σιν· «οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ
αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ
Ἰωσῆς καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ
παῖσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι; Πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα;»
Νομίζοντες δὲ ὅτι ἀνεῦρον ἐπιχείρημα κρατύνον τὴν κκο-
δοξίαν αὐτῶν, παρεισέρχονται πρὸς τοὺς ἀπλουστέρους
καὶ τὸ εὐαγγελικὸν τοῦτο κείμενον μετὰ χειρὰς ἔχοντες,
τὸ ἀειπάρθενον τῆς Θεοτόκου διαμφισβητοῦσι. Ῥητῶς, λέ-
γουσιν, ὀνομάζει αὐτῷ ἀδελφούς καὶ ἀδελφάς ὁ εὐαγγελι-
στής, οὐδεὶς λοιπὸν δισταγμὸς ὅτι ἡ τὸν Κύριον τεκοῦσα
καὶ ἄλλους ἔτεκεν.

Ὅτι ἡ λέξις ἀδελφός δὲν ἔχει ἐν τῇ Γραφῇ τὴν στενὴν
ἐννοίαν τῆς κατὰ σάρκα συγγενείας, τὴν ὁποίαν ἡ γραμμα-
τικὴ τῆς λέξεως σημασία δηλοῖ, ἐκ πολλῶν αὐτῆς μερῶν,
ἐν οἷς ἡ λέξις ἀπαντᾷ, ἀριδῆλως πιστοποιούμεθα. Οὕτως
αὐτὸν τὸν Θεάνθρωπον καθηγητὴν ἡμῶν καὶ διδάσκαλον
ἀκούομεν ἐν εὐαγγελίοις¹ λέγοντα μετὰ τὴν ἀνάστασιν
πρὸς τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν «μή μου ἅπτου· οὐπω γὰρ
ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου· πορεύου δὲ πρὸς τοὺς
ἀδελφούς μου καὶ εἰπὲ αὐτοῖς, ἀναβαίνω κλπ»· ἐπει-
δὴ δὲ ὁ Ἰησοῦς ταῦτα λέγων ἀπέστειλε τὴν ἐκ Μαγδά-

1. Ἰωάν. x' 47.

λων Μαρίαν ἵνα κομίσῃ τὴν εὐάγγελον τῆς ἀνχστάσεως εἰδῇσιν πρὸς τοὺς ἀγίους αὐτοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους, ἀναγκάως, ἅμα ὡς δεχθῶμεν τὴν προτεσταντικὴν ἐρμηνείαν τῆς λέξεως ἁδε λφὸς ὡς ἐκδηλώσεως τὴν κατὰ σάρκα συγγένειαν, δέον ἵνα παραδεχθῶμεν ὅτι πάντες οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ ἦσαν ἄδελφοὶ αὐτοῦ κατὰ σάρκα, ἀφ' οὗ καὶ ἀδελφούς ἀπλῶς τούτους ἀπεκάλεσεν ὁ δεσπότης, ὅπερ μεθ' ὅλον τὸ αὐθαίρετον τῶν προτεσταντῶν εἰς τὸ νὰ παρερμηνεύωσι τὰ γραφικὰ κείμενα οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ὁ τολμήσων ἵνα ὑποστηρίξῃ τοῦτο.

Πρὸς δὲ οὐχὶ μόνον ἡ ἐσωτερικὴ ἔννοια τοῦ ἀνωτέρω εὐαγγελικοῦ ῥήτου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ λέξιν ἐκδοχὴ τῆς ἐξ αὐτοῦ ἐννοίας μακρὰν τοῦ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κακόδοξον καὶ βλάβημον τῶν μισσιοναρίων τοῦ προτεσταντισμοῦ δόξαν, σαφέστατα καταδικάζει αὐτήν.

Ὁ ἱερός εὐαγγελιστὴς ἐν τῷ διαληφθέντι κεφαλαίῳ πληροφορεῖ ἡμᾶς περὶ τῶν ἰδεῶν, ἃς οἱ τὸ ἀνθρώπινον σύγχρονοι τοῦ Κυρίου εἶχον περὶ αὐτοῦ· ὅθεν ὁμιλῶν περὶ τῆς εἰς Ναζαρέτ ἐπισκέψεως αὐτοῦ, τὴν πόλιν ταύτην ἀποκαλεῖ πατρίδα τοῦ Ἰησοῦ, οὐχὶ διότι ἐν αὐτῇ ἐγεννήθη, ἢ ἐξ αὐτῆς κατήγετο τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ διότι τοιαύτη ἐλογίζετο ὅτι ἦτο ἡ Ναζαρέτ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἐπὶ γῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου· ὅθεν ἐν τῇ 54 παραγράφῳ τοῦ διαληφθέντος κεφαλαίου περὶ τῆς εἰς Ναζαρέτ ἐπισκέψεως τοῦ Ἰησοῦ λέγει· «καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν». Ἀφ' οὗ οὕτω ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς περὶ τῶν ἰδεῶν, τὰς ὁποίας οἱ Ἰουδαῖοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον περὶ τῆς κατ' ἀνθρώπον γεννήσεως τοῦ Κυρίου τῆς δόξης, ἀναγράφει καὶ τὰς ιδέας τὰς

ὁποίας περὶ τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ εἶχον, ἥτοι περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς συγγενείας τοῦ Ἰησοῦ μετὰ γνωστῶν εἰς αὐτοὺς συγχρόνων. Τῶν ἰδεῶν δὲ τούτων τὸ πλημμελὲς οὐδὲ καταγγέλλει, διότι, ἀφηγησάμενος ἐν προηγουμένοις κεφαλαίοις τὰ τῆς ὑπερφυῶς τοῦ Κυρίου γεννήσεως καὶ ἐκδιδάξας τὰ κατ' αὐτήν, δὲν κρίνει ἀναγκαῖον ἵνα ἐπανεέλθῃ ἐπὶ τὰ ῥηθέντα ἤδη καὶ πιστωθέντα, καθότι δὲν πρόκειται νὰ διδάξῃ αὖθις τὰ περὶ γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐκθέσῃ ἀπλῶς, ὡς εἶπομεν, τίνες οἱ τὸ ἀνθρώπινον σύγχρονοι αὐτῷ εἶχον περὶ αὐτοῦ ιδέαν. Ὅθεν ἐκτίθησι τοὺς Ναζωραίους διαποροῦντας καὶ λέγοντας· «οὐχ οὗτός ἐστι τοῦ τέκτονος υἱός;» διότι τοιαύτην εἶχον περὶ τοῦ Κυρίου ιδέαν οἱ τότε, λογισάμενοι αὐτὸν Ναζωραῖον καὶ υἱὸν τοῦ τέκτονος Ἰωσήφ, ἵνα ἡ Γραφὴ πληρωθῇ ἡ περὶ αὐτοῦ εἰπουσα· «ἀνηγγείλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ οὐδὲ δόξα... ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;»¹ καὶ ὅπερ κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν ἐγένετο, ἵνα μὴ ἀποδοθῇ ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἰς τὴν δεξιότητα τῆς θύραθεν παιδείας, οὐδὲ εἰς τὴν πολιτικὴν, ἢ ἐμπορικὴν, ἢ καὶ κοινωνικὴν ἐπιρροὴν τῆς οἰκογενείας, ἢ τῆς ἐπιστημότητος τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς, ἀλλ' εἰς τὴν προσωπικὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν θείων αὐτοῦ ἀρχῶν. Ὅθεν καὶ περιφρονητικῶς περὶ αὐτοῦ ἔλεγον οἱ Ναζωραῖοι «οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός;» «οἱ γὰρ πάντα ἀνόητοι, καθ' ἃ σημειοῖ ἐπὶ τούτου ὁ χρυσορρήμων τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος, δέον θαυμάσαι καὶ ἐκπλαγῆναι τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, οὗτοι δὲ

1. Ἠσ. νγ' 2, 8.

τούναντίον ἐξευτελίζουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δοκοῦντος εἶναι πατὴρ, καίτοι γε πολλὰ τούτων παραδείγματα ἔχοντες τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις καὶ πατέρων ἀσήμεων γεννησίους ἐνωρακότες παῖδας».

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως παρὰτρέχοντες οἱ προτεστάνται τὰ περὶ τῆς λεγομένης πατρίδος καὶ τοῦ δοκοῦντος πατρὸς τοῦ Κυρίου ὡς μὴ ἀποδεχόμενοι ὀρθῶς καὶ πρεπάντως τὰς περὶ καταγωγῆς τοῦ Κυρίου ιδέας τῶν Ναζωραίων ἀπατηθέντων ἐκ τῶν φαινομένων, ἀρέσκονται νὰ συνεξάπατῶνται μετ' αὐτῶν ἐκ τῶν φαινομένων ἐν τοῖς περὶ τῶν συγγενῶν τοῦ Ἰησοῦ διδάσκοντες δὲ ὅτι κατὰ σὰρκα εἶχεν ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς ὁ Κύριος ὑπερβαίνουσιν ἐν τῇ πλάνῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς Ναζωραίους, οἵτινες ἂν καὶ ὠνόμασαν ἀδελφοὺς τοῦ Ἰησοῦ, δὲν ἀπεκάλεσαν ὅμως αὐτοὺς καὶ υἱοὺς τῆς μητρὸς αὐτοῦ.

Ἐὰν μὴ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐσκοτίζοντο ὑπὸ τῆς κηκοδοξίας, θὰ παρετήρουν ὅτι οἱ Ναζωραῖοι μόνον περὶ τοῦ Ἰησοῦ λέγουσιν· «οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ,» καὶ ὅτι τὴν μητέρα τῶν ὡς ἀδελφῶν τοῦ Ἰησοῦ θεωρουμένων οὐδὲ μνημονεύουσιν, ἂν καὶ διαστέλλουσιν αὐτὴν, ὅπερ προδήλως ποιοῦσιν, αὐτοῦ καὶ μόνου μητέρα κηρύττοντες τὴν Μαριάμ, διότι ἐγνώριζον ὅτι τούτου μόνου μήτηρ ἦτον· ἔθεν καὶ δὲν λέγουσιν «οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ», ἀλλ' «οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ», αὐτὸν καὶ μόνον ἀναμολογοῦντες υἱὸν τῆς Μαρίας, τοὺς δὲ ὀνομαστικῶς μνημονευομένους οἰκειούς, ἀδελφοὺς μόνον ἀποκαλοῦντες, καθ' ἃ καὶ ὁ ἕτερος ἱερὸς εὐαγγελιστὴς Μάρκος τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τοῦ ἐπὶ γῆς βίου τοῦ Κυρίου ἀφηγούμενος λέγει· «οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων ὁ υἱὸς

Μαρίας, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου καὶ Ἰωτῆ καὶ Ἰούδα καὶ Σίμωνος;»¹ ὅπερ πάντως δὲν θὰ ἔλεγον οἱ Ναζωραῖοι καὶ δὲν θὰ διέστελλον τὸν Ἰησοῦν ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ἐὰν καὶ ἐκεῖνοι υἱοὶ τῆς Μαρίας ἦσαν. Πανταχοῦ ἄλλως τε τῶν θείων Γραφῶν, ἐνθα λόγος περὶ τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ γίνεται, ἡ Θεοτόκος διαστέλλεται ὡς μήτηρ αὐτοῦ καὶ μόνου, καὶ διαχωρίζεται ἡ μήτηρ τῶν ἀδελφῶν, ἵνα μὴ ἡ ἐλαχίστη γεννηθῇ παρερμηνεία περὶ τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς σχέσεως τῆς συγγενείας τῶν ἐξ ἑτέρας γυναικὸς τέκνων τοῦ Ἰωσήφ πρὸς τὴν ἀειπάρθενον.

ΙΕ'.

Οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ἀποκρούοντες καὶ κῦρος ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ ἐρμηνείας Θεοφύρων πατέρων καὶ μόνον τοῦ κειμένου τῶν Γραφῶν ἐχόμενοι, τούτου τὴν ἐρμηνείαν διὰ τοῦ κανόνος τῆς ιδίας αὐτῶν κρίσεως διενεργοῦσιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ κατεξελέγχονται αὐθαιρέτως ὅλως ἐρμηνεύοντες, τὰ μὲν τῶν γραφικῶν κειμένων παραδεχόμενοι, ἀλλ' ὅπως ἐν ἀποκλείσει πάσης συσχετίσεως αὐτῶν μετ' ἄλλων κειμένων παρερμηνεύσωσι καὶ διαστρέψωσι, τὰ δὲ ὅλως σιγῇ παρὰτρέχοντες.

Ἀνομολογοῦσι τὴν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ὑπερφυσίαν τοῦ Κυρίου σύλληψιν ἐν τῇ νηδύνι τῆς Θεοτόκου κόρης, βεβαιοῦσι καὶ αὐτοὶ ὅτι ἡ παρθένος ἐξελέγη ὡς «κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματος», βλασφημοῦντες ὅμως κατόπι κηρύτ-

1. Μάρκ. κεφ. 5' 3.

τοῦσι καὶ διδάσκουσιν ὅτι μετὰ τόκον ὑπανδρεύθη καὶ ἔτεκνοποίησε, καὶ ἀρνοῦνται τὴν ἀειπαρθενίαν αὐτῆς. ὅπως ἔχουσιν ἐπιχείρημα κατὰ τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἂν καὶ ἀκούωσι τοῦ Παύλου διδάσκοντος καὶ λέγοντος ὅτι ὁ νόμος σκιὰν εἶχε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ ἐμμανθάνωσιν ὅτι πάντων τῶν πρὸ τῆς χάριτος γενομένων τὴν πραγματικότητα ἀνάγκη ἐν τῇ χάριτι νὰ ἀναζητῶμεν· ὅθεν παρατρέχουσι τὰ περὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ ἀγιάσματος καὶ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἐξιστορούμενα, καὶ σιγῇ παρέρχονται αὐτὰ, ὥσεί μὴ ὑπῆρχεν ἡ ἐλαχίστη σχέσις καὶ συσχέτισις ἐκείνων πρὸς ταῦτα. Καὶ ὅμως οὐ μόνον μεγίστη σχέσις ἀλλὰ καὶ στενότερος σύνδεσμος συνδέει τὰ τε εἰκονικῶς ἐν τῷ νόμῳ γενομένα καὶ τὰ ἐν ἀναγωγῇ πρὸς αὐτὰ ἐπισυμβάντα μετὰ τῶν ἐν τῇ χάριτι ἐπιτελεσθέντων.

Προκειμένου περὶ τοῦ Θεοδιδίου ὄρους Σινᾶ, ὁ Κύριος ἐνετείλατο τῷ Μωϋσεῖ εἰπών· «ἀφοριεῖς τὸν λαὸν κύκλῳ, λέγων· προσέχετε ἑαυτοῖς τοῦ ἀναβῆναι εἰς τὸ ὄρος, καὶ θίγειν τι αὐτοῦ· πᾶς ὁ ἀψάμενος τοῦ ὄρους θανάτῳ τελευτήσῃ»¹. Ταῦτα δὲ εἰ καὶ ἀναγινώσκουσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονᾶριοι, ὡς ἔχοντες, καθ' ἃ λέγουσι, μετὰ χειρὸς τὰς Γραφάς, προφασίζονται ὅτι δὲν ἐννοοῦσιν ὅτι, ἐὰν τοῦ ὄρους ἐκείνου ἡ προσέγγισις ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπηγόρευτο διότι ἐπὶ στιγμὴν κατῆλθεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀλατόμητον ὄρος, ἡ πάναγνος Μαριάμ, ἡ δεχθεῖσα ἐν τῇ νηδύνι αὐτῆς τὸν Κύριον τῆς δόξης καὶ ἐκ τῶν ἀγνῶν αἱμάτων τῆς παρασχοῦσα εἰς αὐτὸν ἀνθρωπίνην σάρκωσιν ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἦτο ἱερωτέρα καὶ

1. Ἐξῆδ. ιθ' 12.

ὑπερτέρα τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ κατῆλθεν ὁ Θεός, ὅπως δείξῃ τὴν μέγρι τοῦ γεηροῦ ἡμῶν βίου ἄφατον αὐτοῦ συγκατάβασιν. Ἄν δὲ ποινῇ θανάτου ἐπεκρεμάσθῃ κατὰ τοῦ ἀψάμενου τοῦ ὄρους Σινᾶ, ποία ποινὴ ἐπικρέμαται εἰς τοὺς διὰ βλασφημίου γλώσσης διαμψιδοῦντας τὸ ἀειπάρθενον τῆς ὁλορρίζου δόξης, ἥτις χωρὶς Θεοῦ μόνον πάντων ἀνωτέρα ὑπάρχει, καλλιωτέρα τῶν χειρουβείμ. καὶ σεραφεῖμ καὶ πάσης στρατιᾶς ἀγγελικῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν οὐρανοῦ καὶ γῆς δὲν θὰ ἐπαρκέσῃ ἡ γλῶσσα, τάχα δὲ οὔτε αὕτη ἡ τῶν ἀγγέλων, ἀφ' οὗ καὶ αὐτοὶ ὕμνον καὶ αἶνον καὶ τιμὴν καὶ δόξαν προσήνεγκον, ἀλλ' οὔτε οὕτω κατ' ἀξίαν ἴσχυσαν νὰ εἰπωσιν;

Ἀλλ' ἔλθωμεν ἐπὶ εἰκονικώτερον γεγονός· ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης (ἀρὼν χαβέριθ), ἡ καὶ κιβωτὸς τοῦ μαρτυρίου (ἀρὼν χαεδούθ) καὶ ἅγια ἁγίων (κῶδες κωδασίμ) ἐπιλεγομένη, ἦτο τύπος καὶ εἰκὼν τῆς κιβωτοῦ τοῦ ἀγιάσματος, ἥτις συλλαβοῦσα ἐν γαστρὶ ὑπὲρ λόγον ἔτεκε τὸν κτίστην τοῦ σύμπαντος, ἐλθόντα ὅπως σώσῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. Τί δὲ διδασκόμεθα περὶ τῆς νομικῆς κιβωτοῦ ἐκ τῶν Γραφῶν; Ὅτι τρομερὸν ἦτο τὸ τέλος τοῦ τολμῆσαντος νὰ ἐγγίσῃ αὐτήν. Βατιλεύσας ὁ Δαβὶδ ἠθέλησε νὰ μεταφέρῃ τὴν κιβωτὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα αὐτοῦ ἐκ τῆς πόλεως Καριαθιαρίμ, ἔνθα αὕτη ἀπὸ εἰκοσαετίας ἐφυλάσσετο, ἐπὶ τούτῳ δὲ λιτανεύων ἐκομίσατο αὐτήν ἐφ' ἀμάξης ἕως τοῦ ἄλωνος Ναχῶν, ὅπου «ἐξέτεινεν Ἀζζᾶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ κατασχεῖν αὐτήν καὶ ἐκράτησεν αὐτήν, ὅτι περιέσπασεν ὁ μόσχος. Καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος τῷ Ἀζζᾶ καὶ ἔπαισεν αὐτὸν ἐκεῖ ὁ Θεός ἐπὶ προπετείᾳ, καὶ ἀπέ-

θανεν ἐκεῖ παρὰ τὴν κιβωτὸν τοῦ Κυρίου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»¹. Ἀφ' οὗ ὁ Θεὸς οὕτω τεχέως ἐτιμώρησε τὴν προπέτειαν τοῦ τολμήσαντος νὰ ἐγγίσῃ τὴν κιβωτὸν, ἥτις εἰκόνα μόνον ἐπεῖχε τῆς κιβωτοῦ τοῦ ἁγιάσματος, τοῦ ζῶντος δοχείου τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν ᾧ κατασκηνώσας ὁ λόγος σάρκα καὶ ὅστις προτέλειθεν, εὐδὴλον ὅτι ἀμεσώτερον ἢ τὸν Ἀῤῥᾶ θὰ ἐτιμώρει τὸν τολμήσαντα νὰ ἐγγίσῃ τὴν ἐν γυναιξὶν εὐλογημένην, τὴν μόνην ἀξιωθείσαν νὰ ἀκούσῃ τοῦ οὐδαμοῦ ἄλλοθι τῆς Γραφῆς ἀπαντῶντος ἀσπασμοῦ. «χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ», ἐκείνην τὴν ὁποίαν μακαρίαν ἀνεκήρυξε γυνὴ τις ἀκούουσα τοῦ Ἰησοῦ διδάσκοντος, ὅς δὲν παρεῖδε τὸν ὑπὲρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ γενόμενον χαρακτηρισμὸν, ἀλλ' ἐθεβαίωσε τοῦτον εὐθύς, εἰπὼν· «μενοῦνγε»².

Ἐν τῇ Θεοτόκῳ καὶ πανάγῳ κόρῃ ἐραριμύζονται οἱ προφητικὲς λόγοι τοῦ Ἰεζεκιήλ³. τῶν ὁποίων ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω, εἰς τὸν μνηστῆρα δὲ Ἰωσήφ τὰ προφητικὰ ῥήματα τοῦ ὑψιφωνοτάτου τῶν προφητῶν προμοιᾶσαντος τὴν Θεομήτορα με βιβλίον ἐσφραγισμένον, «ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ, ἐπισταμένῳ γράμματα, λέγοντες· ἀνάγνωθι δὴ ταῦτα· ἐρεῖ, οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ»⁴. Ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τὸ μὲν ἐσφραγισμένον βιβλίον τὴν ἀειπάρθενον καὶ πάναγον μητέρα τοῦ Κυρίου ἀριδὴλως καταδείκνυσι, τὸν δὲ ἐπιστάμενον νὰ ἀναγνώσῃ, τὸν Ἰωσήφ προκαταγγέλλει, ὁμιλήσαντα πρὸς γυναῖκα καὶ ἀποκτήσαντα καρπὸν παιδοποιίας πρὶν ἢ μνηστευθῇ τὴν Θεοτόκον, καθ' ἃ καὶ ὁ ἱερὸς ἐρμηνεύει Θεοφύλακτος⁵.

1. Βαθ. Β' 7.—2. Λουκ. ια' 27, 28.—3. Ἰεζ. μδ' 1, 2.—4. Ἠσ. xθ' 11.—5. σελ. 516.

Ἀλλὰ λέγουσιν οἱ προτεστάνται· ἵνα τί τὴν Θεοτόκον ἐν εὐαγγελίοις γυναῖκα ἀποκαλοῦσι· μὴ τοῦτο δὲν εἶνε τεκμήριον τῆς μὴ ἀειπαρθενίας αὐτῆς; Ἀλλ' ἀντερωτῶμεν αὐτούς· πόθεν τὸ τεκμήριον τοῦτο ἐξάγουσι; ποῦ τῆς λέξεως ταύτης ἐνορῶσιν ἄρνησιν τῆς παρθενίας τῆς Δεσποίνης; Τὴν πρώτην κόρην, τὴν ὁποίαν ἐπλασεν ὁ Θεὸς πρὸ τοῦ νὰ φέρῃ αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδὰμ, ἡ Γραφὴ γυναῖκα ἀποκαλεῖ λέγουσα· «καὶ ὠκοδόμησε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν πλευράν, ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ εἰς γυναῖκα, καὶ ἔγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδὰμ»¹. Ἐπίσης τὸν Ἰακώβ ὀρώμεν ἐργαζόμενον παρὰ Λάβᾶ τῷ θείῳ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Ραχὴλ, μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἑπτὰ ἐτῶν λέγοντα· «ἀπόδος μοι τὴν γυναῖκά μου»², ἃν καὶ δὲν ἦτο γυνὴ αὐτοῦ. Ὅθεν ἐν τῇ Γραφῇ παρτηρούμεν τὸ ὄνομα γυνὴ λαμβανόμενον εἰς διάκρισιν τοῦ φύλου μόνον.

ΙΓ'.

Προχωροῦντες ἐπὶ μᾶλλον ἐν τῇ κκοδοξίᾳ οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ἐπιλέγουσιν εἰς τοὺς ἀπλοῖκους τῶν ἡμετέρων· «ὅτι τὴν Μαριάμ ἐνομάζετε Θεοτόκον, ἥτοι μητέρα τοῦ δεσπότου, ἀλλ' ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς οὐδαμοῦ ταύτην μητέρα ἀποκαλεῖ, οὐδαμοῦ εἶπεν ἡ μήτηρ μου· τοῦναντίον μάλιστα, καθ' ἃ ἱστοροῦσιν οἱ ἱεροὶ εὐαγγελισταὶ, ὅτε ἀνηγγέλθη αὐτῷ διδάσκοντι ὅτι ἦλθον οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, εἰς τὸν ἐκ προσώπου αὐτῶν, ἱσαμένων ἕξω, ἀναγγείλαντα εἰς αὐτὸν τοῦτο εἶπε· «τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου»; Ἀφ' οὗ αὐ-

1. Γεν. β' 22.—2. Γεν. xθ' 21.

τὸς δὲν ἐδέχθη νὰ ὀνομάσῃ αὐτὴν μητέρα του, πῶς ὑμεῖς ὀνομάζετε ταύτην μητέρα τοῦ δεσπότου»;

Ὅτι ὁ Σωτὴρ ὑπερηγάπα τὴν μητέρα αὐτοῦ μαρτυρεῖ ἡ σπουδὴ, μεθ' ἧς ἡγέρθη ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἔνθα δωδεκαετῆς ἐδίδασκεν, ὅπως ἀκολουθήσῃ αὐτὴν τε καὶ τὸν νομιζόμενον αὐτοῦ πατέρα εἰς Νεζαρέτ, ἔνθα παρέμεινεν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς¹, μαρτύρεται ἡ ἐν μέσῳ τῶν ἐκ τοῦ σταυροῦ ὀδυνῶν φροντίς καὶ μέριμνα ὑπὲρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, τὴν ὁποῖαν συνέστησεν εἰς τὸν μαθητὴν, τὸν ὁποῖον ἡγάπα². Καὶ περ ὁμως ἀγαπῶν λίαν τρυφερώς τὴν μητέρα αὐτοῦ ἠθέλησε περιφανῶς νὰ διδάξῃ ἡμᾶς ὅτι τρυφερώτερον καὶ αὐτῆς τῆς μητρὸς ἡγάπα τοὺς ἀκολουθοῦντας τὸ εὐαγγέλιον καὶ ὑποτασσομένους εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐν τῷ προσώπῳ τῶν οἰκειοτάτων καὶ προσφιλεστάτων αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ ἐλέγχῃ τοὺς ἀμελοῦντας τῆς ἀρετῆς διὰ τὸ θάρρος τῆς συγγενείας· «εἰ γὰρ τούτην οὐδὲν ὥφελεῖ τὸ μητέρα εἶναι εἰ μὴ ἐκεῖνο εἶη, σχολῇ γ' ἂν ἕτερός τις ἀπὸ συγγενείας σωθήσεται, μία γὰρ ἐστὶν εὐγενεῖα μόνη, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιεῖν, οὗτος τῆς εὐγενείας ὁ τρόπος βελτίων ἐκεῖνου καὶ κυριώτερος »³. Ταῦτα δὲ, τὸ « τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνας εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου » ἔλεγε, καθ' ἃ ὑπομνηματίζει ὁ χρυσορρήμων διδάσκαλος, « οὐκ ἐπαισχυνόμενος ἐπὶ τῇ μητρὶ, οὐδὲ ἄρνούμενος τὴν γεγεννηκυῖαν (εἰ γὰρ ἐπησχύνετο, οὐδ' ἂν διῆλθε διὰ τῆς μητρὸς ἐκεῖνης) ἀλλὰ δηλοῦν ὅτι οὐδὲν ὄφελος αὐτῇ τούτου, εἰ μὴ τὰ δέοντα ποιεῖ ἅπαντα. Καὶ γὰρ ὅπερ ἐπεχείρησε φιλοτιμίας ἦν περιττῆς. Ἐβούλετο

1. Λουκ. 6' 51.—2. Ἰωάνν. 19' 26.—3. Χρυσοστ. ὁμιλ. εἰς τὸ κατὰ Ματθ.

γὰρ ἐνδείξασθαι τῷ δήμῳ ὅτι κρατεῖ καὶ αὐθεντεῖ τοῦ παιδός ». Ὅθεν ἐκ τούτου δὲν ὑποστηρίζεται τὸ ἐπιχείρημα τῶν προτεστάντων. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ ἄγγελος ῥητῶς ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν Ἰωσήφ ὅτι αὐτὴ εἶνε ἡ μήτηρ τοῦ Ἐμμανουὴλ, ἀφ' οὗ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῆς Ἐλισάβετ μητέρα τοῦ Κυρίου ἀπεκάλεσεν αὐτὴν· « ὥς γὰρ ἤκουσε τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, ἐπλήσθη Πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ καὶ ἀνεφώνησε φωνῇ μεγάλῃ καὶ εἶπεν· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου, καὶ πόθεν μοι τοῦτο ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς με »¹, οἱ προτεστάνται ὑπολαμβάνοντες μετὰ Ἀπολλιναρίου καὶ τῶν ἄλλων ὁμοφρόνων αὐτῷ αἱρετικῶν τὴν Μαρίαν θεότοκον καὶ ὄχι θεότοκον βλασφημοῦσι πρὸς αὐτὸ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, κηρύττοντες αὐτὸ οἱ δειλαιοὶ ψευδόμενον, αὐτὸ δὲ τοῦτο εἶνε ἄθεοι, ὥς λέγει ὁ θεολόγος Γρηγόριος κατὰ Ἀπολλιναρίου πρὸς Κλυδώνιον γράφων « εἰ τις οὐ θεότοκον τὴν Μαρίαν ὑπολαμβάνει, χωρὶς ἐστὶ θεότητος· καὶ, εἴτις ὥς διὰ σωλῆνος τῆς Παρθένου δραμεῖν, ἀλλὰ μὴ ἐν αὐτῇ διαπεπλάσθαι λέγει θεϊκῶς ἅμα καὶ ἀνθρωπικῶς, θεϊκῶς μὲν ὅτι χωρὶς ἀνδρός, ἀνθρωπικῶς δὲ ὅτι νόμῳ κυήσεως, ὁμοίως ἄθεος ».

Ἀλλὰ μὴ καὶ ἡ ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ σταυροῦ ἰδιάζουσα ὑπὲρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ μέριμνα τοῦ Κυρίου δὲν κατελέγει τὴν πλάνην καὶ τὴν κακοδοξίαν τῶν ἀποδιδόντων εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλα τέχνα ἐκτὸς τοῦ ὑπὲρ λόγον κυθέντος καὶ τεχθέντος μονογενοῦς αὐτῆς υἱοῦ ; Τὰς ἀλγεινὰς παρὰ τὸν σταυρὸν στιγμὰς περιγράφων ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης,

1. Λουκ. α' 41—43.

λέγει· « Ἰησοῦς οὖν ἰδὼν τὴν μητέρα καὶ τὸν μαθητὴν παρεστῶτα, ὃν ἠγάπα, λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ, Γύναι ἰδοὺ ὁ υἱός σου· εἶτα λέγει τῷ μαθητῇ· ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου »². Τίς δὲν καθορᾷ ἐν τοῖς λόγοις τούτοις, ὅτι ἡ πάν- αγνος οὐδὲν αἰεὶ εἶχεν ἐπὶ γῆς τὸν προνοήσαντα ὑπὲρ αὐ- τῆς καὶ πρέπον ἦν ἵνα ὁ υἱὸς αὐτῆς ἐκ τοῦ σταυροῦ συστή- σῃ αὐτὴν εἰς τινα, ὅπερ δὲν θὰ ἔπραττε πάντως, ἂν, ὡς κακοδόξως οἱ προτεσταντῖται ἰσχυρίζονται, εἶχεν ἀδελφούς κατὰ σάρκα, ἂν ὑπῆρχον τέκνα ἄλλα τῇ θεοτόκῳ.

Ἄλλ' οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ὑπὸ τῆς πλάνης ὅλως κατεχόμενοι δὲν ἀφίστανται τῶν σεσοφι- σμένων παρερμηνειῶν· ἐλεγχόμενοι δὲ ἄκριτοί τε καὶ βλά- σφημοὶ ἀποφεύγουσι νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπίγνωσιν, ἀλλὰ καθ' ὅν τρόπον ὁ Ἰωάννης καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν εἰς τὸν Μωϋ- σῆν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν ἐλεγχόμενοι, ἀνθίστανται εἰς τὴν ἀλήθειαν· συσσωρεύοντες δὲ παρερμηνείας ἐπὶ παρερ- μηνειῶν καὶ δολώσεις τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, παρεισά- γουσιν αἰρέσεις ἀπωλείας εἰς τὸ κήρυγμα αὐτῶν, κατὰ δὲ τὴν ἀποστολικὴν πρόρρησιν καθίστανται « κύματα ἄγρια θιλάσσης, ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας· ἀστέρες πλανῆται, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς τὸν αἰῶνα τετή- ρηται »¹.

Βλέποντες ὅτι τὰ σοφίσματα καὶ αἱ παρερμηνεῖαι τῶν εὐαγγελικῶν χωρίων, ἅτινα μετεγράψαμεν, εἰς οὐδὲν ὡ- φελοῦσιν αὐτούς, ἀποστομούμενοι ἐν οἷς βλασφημεῖσαι κατατολμῶσιν, ἀντὶ τοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς συναίσθησιν καὶ ἀποπτύσωσι τὴν πλάνην, ἀναζητοῦσιν ἐν ταῖς γραφαῖς νέα

¹ Ἰουδ. καθολ. ἐπιστολ. 13.

ἐπιχειρήματα, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν χωρία καὶ κείμενα πρὸς παρερμηνείαν καὶ δολώσιν ἵνα τοὺς ἀπλουτέρους κατα- συγχίσωσι. Ὅθεν παρὰ τοῖς ἀπλοϊκοῖς καταφεύγοντες καὶ τῆς τακτικῆς τῆς δολώσεως τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου μὴ ἀφιστάμενοι, λέγουσιν εἰς αὐτούς· « Τί ζητεῖτε ἐτέρας ἀποδείξεις; Ὁ Σωτὴρ ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ σταυροῦ δὲν ἀπε- κάλεσε μητέρα τὴν Μαρίαν, ἀλλὰ γυναικα αὐτὴν κατω- νόμασεν εἰπὼν· Γύναι, ἰδοὺ ὁ υἱός σου. Πρὸς τί ἐν ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ ὥρᾳ οὐ μόνον ἀπεσιώπησε πᾶσαν μετ' αὐτῆς συγγένειαν, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἡρνήθη ταύτην, καὶ εἰς ἐπίμετρον οὐχὶ κόρην ἢ παρθένον αὐτὴν ἀπεκάλε- σεν, ἀλλὰ γυναικα ὠνόμασε; » Ταῦτα ἀναμασσόμενοι νομίζουσιν οἱ δειλαιοὶ ὅτι κατὰ τῆς ἀληθείας δύνανται νὰ ἰσχύσωσιν· Ὅτι δὲ καὶ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ, ἣν δίδουσιν εἰς τὸ εὐαγγελικὸν τοῦτο χωρίον, κατελέγχονται κατεφθαρ- μένοι τὸν νοῦν, εὐχερῶς πάνυ δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν καταδεικνύοντες εἰς τοὺς ἐκτραπέντας εἰς ματαιολογίας μισσιοναρίους ὅτι δὲν ἐννοοῦσιν οὔτε τί λέγουσιν οὔτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται· διότι « πάντα μὲν καθαρά τοῖς καθαροῖς τοῖς δὲ μεμιχσμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθα- ρόν, ἀλλὰ μεμίνανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις »¹.

Ἐν τῷ εὐαγγελικῷ κειμένῳ, οὗτινος τὸ τελευταῖον κῶλον ἀποσπῶσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι πρὸς παρερμηνείαν, ἀναγινώσκομεν· « Ἰησοῦς οὖν ἰδὼν τὴν μητέρα καὶ τὸν μαθητὴν παρεστῶτα, ὃν ἠγάπα, λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ· Γύναι, ἰδοὺ ὁ υἱός σου »¹. Δὲς οὐχὶ ἄνευ σκοποῦ ὁ εὐαγγελιστὴς μεταχειρίζεται τὴν λέξιν μήτηρ πρὸς καθορισμὸν τοῦ βαθμοῦ τῆς συγγενείας τοῦ

1. Πρὸς Τίτ. α' 15. — 2. Ἰωάν. ιθ' 26.

ἐπὶ σταυροῦ ἀνηρτημένου Κυρίου τῆς δόξης μετ' ἐκείνης πρὸς τὴν ὁποῖαν οἱ λόγοι, «Γύναι, ἰδοὺ ὁ υἱός σου» ἐκ τοῦ σταυροῦ ἔπρεπε νὰ λεχθῶσι· τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ ἡ ἐλαχίστη γεννηθῇ ἀμφιβολία ἢ δισταγμός περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ προσώπου, πρὸς τὸ ὅποιον οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ἀπηρτυνόντο, καὶ ἵνα ἐξηγήσῃ εἰς ἡμᾶς τοὺς λόγους, δι' οὓς διὰ τοῦ πρωτόνυμου γύναι τὴν μητέρα αὐτοῦ ὁ Κύριος ἐκ τοῦ σταυροῦ προσεφώνησε. Βεβαιώσας ὅτι μήτηρ τοῦ Σωτῆρος ἦτο ἡ τῷ σταυρῷ παρισταμένη, ἐπάγει τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου εἰπόντος· «Γύναι, ἰδοὺ ὁ υἱός σου», καὶ ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τοῖς περικλείουσιν ἄφατον τοῦ Δεσπότης στοργὴν πρὸς τὴν ἰδίαν μητέρα, ὑπὲρ τῆς ὁποίας οὐδ' ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ σταυροῦ, οὐδ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀφορήτων ὁδυνῶν τοῦ σταυρικοῦ θανάτου, ἐπαύσατο ἐνδιαφερόμενος, ὁλόκληρον ἀπεκάλυψε τὸ μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας, τὴν ὁποίαν ἐκ τοῦ παρὰ δαίμονος διώκων τὸ πρωτόπλαστον ζεῦγος ἐξήγγειλεν, εἰπὼν· «καὶ ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτὸς σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν»².

Ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προέκειτο ἡ πλήρωσις τῶν γραφῶν, ἡ τελείωσις τῶν πρὸ τῆς χάριτος εὐαγγελισθεισῶν ἐπαγγελιῶν. Τὴν πρωτίστην τούτων, τὴν ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ παρὰ δαίμονος ἅμα τῇ πτώσει δοθεῖσαν, πληρουμένην ἀνήγγειλεν ἐκ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν γυναῖκα, ἧς τὸ σπέρμα συνέτριψε τὸν ὄφιν καὶ ἔσχισε τὸ χειρόγραφον τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀμαρτίας, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τὸ χειρόγραφον

1. Γεν. γ' 15.

τοῦτο ἐσχίζετο, καὶ διὰ τῶν ἐκ τῶν πληγῶν τοῦ Ἰησοῦ ρέοντων αἱμάτων ἀπεπλύνετο τοῦ ῥύπου ἢ ἀνθρωπότης, τὴν γυναῖκα ταύτην προσεφώνησε, πρὸς αὐτὴν δὲ καὶ περὶ αὐτῆς τὸ ὕστατον· τὸν λόγον ἀπηρτυνεν. Ἐν ᾧ δὲ τὴν πρὸς αὐτὴν στοργὴν ἐξεδήλου καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐνδιαφέρον κατεδείκνυνεν, ἀπεκάλυπτεν εἰς τοὺς τετυφλωμένους Ἰουδαίους τὴν πλήρωσιν τῶν γραφῶν καὶ διὰ τῆς πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ προσφωνήσεως γύναι, ἐπέλεγεν αὐτοῖς· « Ἰδοὺ ἡ μόνη γυνή, ἣν προανήγγειλα ἐν τῷ παρὰ δαίμονος, ὅτε ἐπιτιμῶν τὸν ὄφιν εἶπον αὐτῷ· «καὶ ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς». Ἀκούσατε ὑμεῖς, τοὺς ὁποίους οὐχὶ ἀποσκοποῦ οὐδὲ πρὸς ὕβριν, ἀλλ' ἵνα προκαταγγείλω εἰς ὑμᾶς τὴν πλήρωσιν τῶν γραφῶν πρὸ μικροῦ, τὰ τοῦ σταυρικοῦ μου θανάτου προαναγγέλων, ἐχαρακτήρισα ὑμᾶς «ὄφεις γεννηματα ἐχιδνῶν», ἰδοὺ ἡ γυνή, τῆς ὁποίας τὸ σπέρμα συντρίβει τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀποτυφλώσαντος ὑμᾶς ὄφews, οὗτινος σπέρμα διὰ τῶν ἔργων ἀνεδείχθητε ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς πᾶν αἷμα δίκαιον ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἀβελ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαρουχίου, ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου »¹.

Πρὸς δὲ ὁ Κύριος βουλόμενος ἵνα τὴν τε πλήρωσιν τῆς ἐπαγγελίας καὶ τὴν ἐξ οὐρανοῦ καταγωγὴν αὐτοῦ καταδείξῃ, μετεχειρίσθη τὸ προσώνυμον γύναι, ὅτε πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ τὸν λόγον ἀπηρτυνεν, ὅπερ δὲν θὰ ἐγίνετο, ἐὰν ταύτην μητέρα ἐκ τοῦ σταυροῦ ἀπεκάλει.

1. Ματθ. κγ' 35.

Ναὶ μὲν διὰ φθόνον, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Πιλάτος ἐνόησεν, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν περὶ τῆς θείας τοῦ Ἰησοῦ καταγωγῆς ἀνύψωσαν οἱ Ἰουδαῖοι αὐτὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καθὼς αὐτὸς ὁ Πέτρος μικρὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν κηρύττων τὸ εὐαγγέλιον ἐν Ἱεροσολύμοις ἔλεγεν· « ἀδελφοί, οἶδα ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν. Ὁ δὲ Θεὸς, ὃς προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ, παθεῖν τὸν Χριστὸν, ἐπλήρωσεν οὕτω »¹. Ὅθεν ὁ Κύριος ἐκ τοῦ σταυροῦ τὴν τεκοῦσαν αὐτὸν μὴ προσφωνήσας μητέρα, τὴν ἐξ οὐρανοῦ καταγωγὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπὲρ λόγον ἐπὶ γῆς γέννησιν ἐβεβαίωσε, καὶ ἀπέφυγε τοῦ νὰ αὐξήσῃ τὴν σύγχυσιν καὶ ἄγνοιαν τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ἐὰν ἤκουον αὐτὸν μητέρα καλοῦντα τὴν Θεοτόκον, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀγνοίας αὐτῶν εἰς μεῖζονα θὰ ἐνέπιπτον σύγχυσιν, στοχαζόμενοι ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐγένετο ὡς τις τῶν ἀνθρώπων ἐκ μίξεως ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ἵνα μὴ λοιπὸν ἐπαυξήσῃ τὴν σύγχυσιν τῶν ἰδεῶν αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιτείνῃ τὴν πώρωσιν τῶν καρδιῶν αὐτῶν, δὲν ἀπεκάλεσε τὴν μητέρα αὐτοῦ διὰ προσωνύμου δυναμένου ἕνεκεν ἀγνοίας τῆς ὑπὲρ λόγον κυήσεως νὰ ἐνισχύσῃ πλημμελεῖς ιδέας περὶ τοῦ τρόπου τῆς κυήσεως αὐτοῦ, καὶ ἐνισχύσῃ αὐτοὺς ἐν τῇ ἀπάτῃ ἐν τῇ ὁποίᾳ εὗρηντο νομίζοντες αὐτὸν ἓνα τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Τὸ προσώνυμον γυνή, καθ' ἃ καὶ προηγουμένως εἵπομεν, δὲν ἀνῆρει τὴν ιδέαν τῆς παρθενίας. Ἐπὶ τοῦτο δὲ τὴν μητέρα αὐτοῦ συνεστήσατο εἰς τὸν ἡγαπημένον αὐτοῦ μαθητὴν, γνωστὸν ὄντα ὡς υἱὸν τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τῆς Σαλόμης, ἵνα μὴ ὁ ἐλάχιστος δισταγμὸς περὶ τῆς

1. Πράξ. γ' 17, 18.

παρθενίας τῆς ἀγίας αὐτοῦ μητρὸς γεννηθῇ, ὅστις πάντως θὰ ἀνέβαινεν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἐν ἀγνοίᾳ διατελούντων Ἰουδαίων, ἐὰν περὶ ἐνὸς τῶν υἱῶν τοῦ μνηστῆρος Ἰωσήφ τῶν λογιζομένων ἀδελφῶν αὐτοῦ ὁ λόγος ὑπέκειτο.

Ὅτι ἡ προσωνυμία γυνή δὲν ἀναιρεῖ τὴν ιδέαν τῆς παρθενίας, καὶ ἐκ τοῦ ἀποστόλου Παύλου πληροφορούμεθα. Γράφων οὗτος πρὸς Γαλάτας¹ καὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου εὐαγγελιζόμενος λέγει· « ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός. γενόμενον ὑπὸ νόμον ». Οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιοναριοὶ ἀρνοῦνται μὲν τὴν μετὰ τόκον παρθενίαν τῆς Θεοτόκου καὶ ἐπὶ τούτῳ τὴν ἐν ταῖς γραφαῖς ἀπαντῶσαν προσωνυμίαν γυνή διαστρέφουσιν ὡς ὁηλωτικὴν καταστάσεως καὶ οὐχὶ ὡς διασταλτικὴν φύλου, βεβαιοῦσιν ὅμως τὴν ἐν τῇ κυήσει τοῦ κυρίου παρθενίαν αὐτῆς. Ταῦτα διδάσκοντες, καὶ τὸ προσηγορικὸν γυνή ὡς ἔχον τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἀξιοῦσιν ὑποστηρίζοντες, πῶς ἐξηγοῦσι τὸ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ φράσει τοῦ ἀποστόλου Παύλου « γενόμενον ἐκ γυναικός », ἔνθα περὶ τῆς πρὸ τῆς κυήσεως καὶ ἐν τῇ κυήσει καταστάσει τῆς Θεοτόκου ὁ λόγος ὑπόκειται; Ἀλλὰ τετύφωνται οὗτοι μηδὲν ἐπιστάμενοι καὶ νοσοῦσι κατὰ τὸν ἀπόσταλον περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνονται βλασφημίαι.

1. πρὸς Γαλάτ. κεφ. δ' 4.

Ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ὁποίαν πρὸς τὸ ἁμαρτήσαν πρωτόπλαστον ζεύγος ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἦν στιγμὴν ἀπεμάκρυνεν αὐτὸ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς καὶ ἀπέστειλλεν ἵνα ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐργάζεται τὴν γῆν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐλήφθη· παρακολουθοῦντες τῇ ἀναγνώσει τοῦ γραφικοῦ κειμένου καθαρώμεν τὸν Ἀδὰμ καλοῦντα τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Ζωὴν, καὶ τὴν Ἐρὰφὴν ἐξηγοῦσαν τὴν προσηγορίαν ταύτην « ὅτι αὕτη μήτηρ πάντων τῶν ζώντων »¹. Ἡ τε προσηγορία καὶ ἡ ἐξηγησις αὕτη θὰ ἦσαν ὅλως ἀδικαιολόγητοι, ἂν μὴ ἐν σχέσει καὶ συναφείᾳ πρὸς τὰ προηγούμενα τοῦ γραφικοῦ κειμένου, ἦτοι πρὸς τὴν δολεῖσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαν, ἐλαμβάνοντο ἢ τε ἐπωνυμία Ζωὴ καὶ ὁ λόγος τῆς δημιουργίας τῆς ἐπωνυμίας ταύτης.

Ὡς ἀκούσασα τοὺς λόγους τοῦ ὄφειος καὶ πρώτη δοῦσα τὸ παράδειγμα τῆς παρακοῆς καὶ τῆς εἰς ἁμαρτίαν ἐλισθήσεως ἡ Εὐὰ παρεσκεύασεν εἰς ἑαυτὴν, εἰς τὸν Ἀδὰμ, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν τὸν θάνατον, ἦτοι τὴν στέρησιν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ τὴν ἐννοίαν ὑπὸ τὴν ὁποίαν τὰ τοῦ θανάτου ἡ ἐκκλησία δογματίζει. Τοῦτον τὸν ψυχικὸν θάνατον ὡς ἐπικείμενον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα προεγνώρισεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀδὰμ, ὅτε ἀπηγόρευσεν αὐτῷ νὰ μὴ φάγῃ ἐκ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως· ὅθεν ὁ Ἀδὰμ ἐν ἐπιγνώσει τοῦ βέθρου τοῦ θανάτου, εἰς τὸν ὁποῖον αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ πάντας παρέσυρεν ἡ γυνὴ αὐ-

1. Γεν. γ' 20.

τοῦ, ἐκάλεισε ταύτην Ζωὴν, ἐν ὅφει ἔχων οὐχὶ τὴν ἀγαθοῦσαν εἰς τὸν θάνατον Εὐὰν, ἀλλὰ τὴν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν Ζωὴν ἀνακαλέσασαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνθρωπότητα ἀειπάρθενον Μαρίαν. Ταύτην τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο ὡς μέλλουσαν διὰ τοῦ σπέρματος αὐτῆς νὰ συντρέψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφειος· ταύτην τὴν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου προωρισμένην εἰς τὸ νὰ γεννήσῃ οὐχὶ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδ' ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ὑπὲρ λόγον καὶ ἐννοίαν· ταύτην, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ὁ Ἰησοῦς προσεφώνησεν εἰπὼν· « γύναι, ἰδοὺ ὁ υἱός σου », ἐν προθεωρίας ὄφει ἔχων ὁ πρωτόπλαστος καὶ ἐπὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ ἀναφερόμενος, προφητικῶς ἀπεκάλεισεν ἐν τῷ προσώπῳ τῆς πρώτης γυναικὸς Ζωὴν, « ὅτι αὕτη μήτηρ πάντων τῶν ζώντων ». Τὴν μητέρα δὲ ταύτην πάντων τῶν ζώντων ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀνεκλήρουξεν ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἦτο ἡ τεκοῦσα αὐτὸν, ἀφ' οὗ αὐτὸς ἦτο τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς τὸ εὐαγγελισθὲν εἰς σωτηρίαν. Οὕτω δὲ βεβαιώσας τὴν πλήρωσιν τῆς ἐπαγγελίας καὶ τὴν τεκοῦσαν αὐτὸν δοξάσας, ἐτήρησεν αὐτὴν μακρὰν πάσης περὶ τῆς ἀγνότητος καὶ τῆς ἀειπαρθενίας αὐτῆς ὑπονοίας, διαπιστευθεὶς αὐτὴν ὡς μητέρα εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ ἡγαπημένου μαθητοῦ, ὅπερ δὲν θὰ ἔπρατταν, ἂν, ὡς οἱ προτεστάνται βλασφημῶς λέγουσιν, εἶχεν αὕτη καὶ ἄλλα τέκνα. Διότι τίς ἡ χρεὶα νὰ ἐπικαλεσθῇ ὑπὲρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τὴν προστασίαν ἀνθρώπου, ἔστω ἡγαπημένου καὶ λίαν προσφιλοῦς, ἀλλὰ ὅπως δὴποτε ξένου, ὅταν Ἰάκωβος καὶ Σίμων, Ἰούδας καὶ Ἰωσῆς, οἱ λεγόμενοι ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἦσαν ἐν τοῖς ζώσιν; Ἐὰν ὑπῆρχεν ἄμεσος σαρκικὴ συγγένεια αὐτῶν μετὰ τῆς μητρὸς του δὲν θὰ παρέβλεπε τὰ φυσικὰ τέκνα, ἀλλὰ

θὰ διεπίστανε πάντως αὐτὴν εἰς τοὺς λεγομένους τούτους ἀδελφούς· διότι ὅταν τοιαῦτα ὑπάρχωσι, δὲν ζητεῖ τις ἀλλοχού προστάτην καὶ κηδεμόνα.

ΙΗ΄.

Ἐν τοῖς ἐπιχειρήμασι, τὰ ὅποια οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι μεταχειρίζονται ὅπως διαμρισθητήσωσι τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ Θεὸν αὐτῆς παρρησίαν τῆς Θεοτόκου πρὸς ταῖς ἀνωτέρω ἐλεγχθείσαις παρερμηνείαις τῶν λόγων τοῦ Σωτῆρος, τὸν ὅποιον θέλουσι μὴ καταδεξάμενον δῆθεν ν' ἀποκαλέσῃ μητέρα τὴν τεκοῦσαν αὐτὸν, καὶ τὸ ἐπισυμβάν κατὰ τὸν ἐν Κανᾷ γάμον προσάγουσιν εἰς κύρωσιν δῆθεν τῆς κακοδοξίας αὐτῶν· ὅθεν πρὸς τοὺς ἀπλοικοὺς τῶν ὁρθοδόξων ἀποτεινόμενοι λέγουσιν εἰς αὐτούς· «δοξάζετε ὅτι αἱ μεσιτεῖαι καὶ πρεσβεῖαι τῆς Μαρίας (οὕτως οἱ δαίμονες τὴν Θεοτόκον ὀνομάζουσι) πολλὴν ἰσχὺν ἔχουσι παρὰ τῷ Σωτῆρι καὶ εἰσακούονται παρ' αὐτοῦ· καὶ ὅμως, ὅτε ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας ἐγένετο γάμος καὶ προσεκλήθη εἰς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, αὕτη ἰδοῦσα ὅτι ἐξηντλήθη ὁ οἶνος, ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τὸν Ἰησοῦν εἰπούσα· «οἶνον οὐκ ἔχουσιν», ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐ μόνον δὲν ἐπήκουσε τῆς παρακλήσεως αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπέπληξεν αὐτὴν εἰπὼν, «τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὐπω ἔχει ἡ ὥρα μου»¹. Ἐκ τούτων βλέπετε (λέγουσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι) ὅτι οὐδὲν ἰσχύουσι παρὰ τῷ Σωτῆρι αἱ παρακλήσεις καὶ αἱ πρεσβεῖαι τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ μάτῃν ἐπικαλεῖσθε αὐτὴν, ἀφοῦ ἐν εὐαγγελίοις διδάσκεισθε ὅτι ἐπέπληξεν αὐτὴν ὡς ἀποτεινάσαν παράκλησιν».

1. Ἰωάν. 6', 3, 4.

Πόθεν ἐξάγουσιν οὗτοι τὴν ἐπίπληξιν, ἥ ποῦ ἐνορῶσιν οὗτοι ἀποφυγὴν τοῦ Σωτῆρος ἵνα εἰσακούσῃται τῆς δεήσεως τῆς μητρὸς αὐτοῦ; Περὶ τοῦναντίου μάλιστα ἡ Θεόδοτος βίβλος τοῦ εὐαγγελίου ὁμιλεῖ.

Ἡ φράσις «τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι» δὲν περιέχει ἐπίπληξιν πρὸς τὴν μητέρα ὡς μεσιτεύσασαν, ἀλλ' ὑπόμνησιν τοῦ αἰτεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐν πίστει καὶ λαμβάνειν τὰ αἰτήματα. Ἀναπτυσσόμενος ὁ Κυριακὸς λόγος σημαίνει· «δὲν ἤλθομεν, μήτηρ, ἵνα ἐπιδείξωμεν ἑαυτοὺς ἐν τῷ γάμῳ· ἐὰν οἶνον δὲν ἔχουσιν, ὥς ζητήσωσιν ἐν πίστει, ὥς ἐξικετεύσωσιν ἐν πεποιθήσει ὅτι θὰ γενῇ τὸ αἰτούμενον». Δὲν ἀποκροῦει τὴν μητέρα, ἵνα δὲ κολάσῃ τὴν ἔκφρασιν τοῦ «τί σοι, γύναι», προτάσσει ἑαυτὸν τῆς μητρὸς. Δὲν λέγει αὐτῇ «τί πρὸς σε», ἀλλὰ «τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι». Ἐὰν δὲ ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ Κυρίου ἐνυπῆρχεν ἡ ἐλαχίστη δόσις ἐπιπλήξεως, ἡ Θεοτόκος δὲν θὰ πρόεβαινε μετὰ πεποιθήσεως ὅτι ἡ δέησις αὐτῆς εἰσηκούσθη, καὶ δὲν θὰ ἔλεγε τοῖς διακόνοις, «ὅ,τι ἂν λέγῃ ὑμῖν, ποιήσατε»¹. Ὁ φόβος, ὁ δισταγμὸς τῆς μὴ εἰσακούσεως τῆς αἰτήσεως αὐτῆς ἤθελον τὴν ἐμποδίσαι τοῦ νὰ προβῇ περαιτέρω, οὐχὶ δὲ ἅμα τῇ ἀπκντήσαι τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἤθελε συστήσει εἰς τοὺς ὑπηρετοῦντας ἐπὶ τῆς τραπέζης νὰ πράξωσιν ὅ,τι ἂν εἴπῃ αὐτοῖς ὁ Θεάνθρωπος αὐτῆς υἱός. Ἐὰν ὁ Ἰησοῦς δὲν εἰσήκουσε τῆς αἰτήσεως τῆς μητρὸς αὐτοῦ, δὲν θὰ ἔλεγεν εἰς τοὺς διακόνους· «γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος», οὐδὲ θὰ μετεποίει τῇ θείᾳ αὐτοῦ δυνάμει τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον. Ὅθεν τὸ γεγονός τοῦτο ἀντὶ νὰ διασαλεύσῃ τὴν πεποιθήσιν ἡμῶν ἐπὶ τὴν δύναμιν τῶν πρεσβειῶν τῆς Θεο-

1. Ἰωάν. 6' 5.

τόκου παρὰ τῷ Υἱῷ αὐτῆς, τὸυναντίον ἰσχυροποιεῖ ἐν ἡμῖν τὴν πίστιν καὶ τὴν πεποίθησιν ἐπὶ τῆς ἰσχύος τῶν παρακλήσεων καὶ τῶν πρεσβειῶν τῆς Θεομήτορος, εἰς τῆς ὁποίας τὴν εὐσπλαγγνίαν πάντοτε καταφεύγομεν καὶ τὰς τῆς τὴν μεσιτείαν παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι ἐκλιπαροῦμεν.

ΙΘ'.

Ἐπισκοπήσωμεν καὶ τὰς ἄλλας τῶν μισσιοναρίων τοῦ προτεσταντισμοῦ φλυαρίας, ἵνα ἐμφανέστερον καταδειχθῇ τὸ βάθος τῆς ἀδύσσου, εἰς τὴν ὁποίαν διὰ τῶν κακοδοξιῶν αὐτῶν ζητοῦσιν ἵνα σύρῃσι τοὺς ἀπλοῦς τὸν νοῦν καὶ ἀστοιχειώτους τὴν διάνοιαν.

Ἀφ' οὗ βλασφήμῳ γλώσση οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐρλυάρισαν τὰς ἤδη ἐξελεγχθείσας κακοδοξίας αὐτῶν κατὰ τῆς ἀειπαρθενίας τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς ἰσχύος τῶν πρεσβειῶν αὐτῆς, διακρισθήτοισι καὶ αὐτὴν τὴν πίστιν καὶ πεποίθησιν αὐτῆς ἐπὶ τὸν μονογενῆ αὐτῆς υἱὸν καὶ Θεὸν καὶ λεληθότως φέρονται πρὸς τὰς ἐσχάτας τῆς κακοδοξίας παρεκβολάς.

Ἀνζητοῦντες ἐνδείξεις πρὸς δῆθεν ὑπομείωσιν τοῦ μεγάλου τῆς Θεοτόκου ἀξιώματος, νομίζουσιν οἱ δειλάται ὅτι ἀνευρίσκουσι τοιαύτας ἐν τοῖς προφητικαῖς λόγοις. τοὺς ὁποίους Συμεὼν ὁ Θεοδόχος πρὸς τὴν ἀειπάρθενον ἀπηύθυνεν εἰπών· «καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία»¹. Τὰ προφητικά ταῦτα ῥήματα τὰ λεγθέντα εἰς προαγγελίαν τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου παρερμηνεύοντες ὡς συνηθίζουσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισ-

1. Λουκ. 6', 15.

σιονάριοι, καὶ ἐν αὐτοῖς ζητοῦντες συμπεράσματα πρὸς τὸ κακόδοξον καὶ βλάσφημον τῆς διαθέσεως αὐτῶν ἀνταποκρινόμενα, ἀναφωνοῦσιν· «ἰδοὺ προφανῆς ἀπόδειξις τοῦ ἀσθενοῦς τῆς πίστεως τῆς Μαρίας ἐπὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς· ἐὰν εἶχεν αὕτη πλήρη πεποίθησιν περὶ τῆς Θεότητος αὐτοῦ, δὲν θὰ ἤλγει ἐπὶ τῷ σταυρικῷ αὐτοῦ θανάτῳ, διότι θὰ ἐγίνωσκεν ὅτι ὡς Θεὸς ἤθελε καταλύσει τὸ κράτος τοῦ θανάτου».

Ἐπ' ἀληθείας πρωτότυπος εἶνε ἡ λογικὴ τῶν ἀνθρώπων τούτων. Γινώσκουσιν ὅτι ἐν τοῖς ἀχράντοις λαγόσι τῆς Θεοτόκου δὲν διεπλάσθη ἡ Θεότης, ἀλλ' ἐνέγκησεν ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως ἐν τῇ διαπλαθείσῃ ἀνθρωπίνῃ φύσει τοῦ Ἰησοῦ· γινώσκουσιν ὅτι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οὐδὲν ἔπαθεν ἡ ἀπαθὴς Θεότης, ἀλλ' ἤλγησεν, ὑπέφερε καὶ ἀπέθανε σαρκικῶς ἡ ἀνθρωπίνη τοῦ Ἰησοῦ φύσις, καὶ ὅμως ἀξιοῦσιν ἵνα ἡ ἁγία αὐτοῦ μήτηρ καθορῶσα τὸ ἐκ τῶν ἀγνῶν αὐτῆς αἱμάτων μορφωθὲν σῶμα τοῦ μονογενοῦς αὐτῆς υἱοῦ αἱματόφυρτον καὶ πάσχον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ μὴ ἀλγήσῃ καὶ μὴ αἰσθανθῇ ὅλην τὴν ὀδύνην τῶν σωματικῶν πόνων τοῦ υἱοῦ αὐτῆς.

Ὁ Θεάνθρωπος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δὲν ὑπέστη τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ πράγματι σαρκικῶς ὑπέμεινεν· ἐν τῇ προθεωρίᾳ δὲ ἐκείνῃ τῶν ἀλγηδόνων τοῦ σταυρικοῦ θανάτου γενόμενος ὀλίγας ὥρας πρὶν ὑπὸ τῶν ἀνόμων κρατηθῇ, ἐδέετο τοῦ οὐρανίου αὐτοῦ πατρὸς, ἵνα ἀποστρέψῃ ἀπ' αὐτοῦ τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου ἐκείνου. Ἡ ἐξέγερσις τῆς ἐνστίκτου ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ φιλοζωίας μὴ ἦτο ἄρνησις ἐκ μέρους τοῦ Ἰησοῦ τῆς Θεότητος, τῆς ἐν αὐτῷ ἐτέρας φύσεως; Οὐχί, ἀναφωνοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ προτεστάνται. Πρὸς

τί λοιπόν τότε παρερμηνεύουσι διὰ τὴν Θεοτόκον τὸ ἔμρυτον μητρικὸν φίλτρον καὶ ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῆς ἀφάτου μητρικῆς στοργῆς ζητοῦσιν εἶναι ἐνδείξεις τῆς μὴ πεποιθήσεως αὐτῆς ἐπὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς καὶ Θεόν;

Ἐννοοῦντες τὸ γελοῖον τῆς θέσεως αὐτῶν ἅμα ὡς τὴν λογικὴν αὐτῶν ταύτην ἐφαρμόσωσιν ἐπὶ τῆς ἀγωνίας τῆς καταλαβούσης τὸν Κύριον ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆ, ὅτε εἰσῆλθεν ἵνα προσευχηθῇ καὶ διὰ τῆς προσευχῆς ἀντλήσῃ σθένος καὶ δύναμιν ὅπως ὑποστῇ τὰς ἀναμενούσας τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ φύσιν ἀλγυδόνες, οὔτε καὶ οἴγουσι τὴν περιπέτειαν ταύτην, ἀλλ' ἐν τῷ ὅτι ἡ Θεοτόκος ὡς μήτηρ ἤλγησε βλέπουσα τὸ τέκνον αὐτῆς σφαγιαζόμενον, νομίζουσιν ὅτι ἀνευρίσκουσιν ἐνδείξεις διαμρισθητούσας τὴν πίστιν καὶ τὴν πεποίθησιν αὐτῆς.

Τὴν ἐξ ἐπιγνώσεως πεποιθήσιν τῆς Θεοτόκου μαρτύρεται περιφανεῶς ἡ εὐαγγελικὴ βίβλος. Ὅτε ὁ ἄγγελος Γαβριήλ ἐπιστὰς πρὸς αὐτὴν ἐν Ναζαρέτ εἶπε· «χαῖρε κεχαριτωμένη, εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν», εἰς τοὺς λόγους τοῦ παραδόξου τούτου ἀσπασμοῦ διεταράχθη καὶ διελογίζετο καὶ ἑαυτὴν «ποταπὸς εἶη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος». ὅτε δὲ παρὰ τοῦ ἀγγέλου ἤκουσε τὸ· «πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι», τότε ἀπήντησεν· «ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου». Οὕτω γενόμενης τῆς συλλήψεως καὶ κυφορίας τοῦ σεαυθῶπου Κυρίου, ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ προτεστάνται διδάσκουσι, καὶ τῆς Θεοτόκου ἐξ ἀμέσου ἐπιγνώσεως καὶ ἀντιλήψεως γινωσκούσης τὴν ὑπερῷον πνεύματος ἁγίου σύλληψιν καὶ γέννησιν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, μόνον ἀκατανόμαστος βλακεῖα δύναται νὰ ἐκστομίσῃ τὴν βλάβημον ἰδέαν

ὅτι αὕτη δὲν εἶχε πεποιθήσιν καὶ πίστιν εἰς τὴν Θεότητα τοῦ υἱοῦ αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ ἀκατανόμαστος αὕτη βλακεῖα τῷ εἰρμῷ τῆς αὐτῆς λογικῆς ἀκολουθοῦσα ὁρεῖται νὰ ἀρνηθῇ καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὴν ἑλλειψιν τῆς ἐφ' ἑαυτὴν πεποιθήσεως καὶ διαμρισθητήτῃ αὐτῷ τὴν γνῶσιν τῆς ἐν αὐτῷ ἀτυγχύτως, ἀμερίστως καὶ ἀτρέπτως ἐνοικούσης Θεότητος.

Πῶς ἡ Θεοτόκος ἠδύνατο νὰ ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς Θεότητος τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, ἀφ' οὗ ἤκουσε τοῦ ἀγγέλου λέγοντος, «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι»; ἀφ' οὗ ὑπὲρ λόγον συνέλαβεν ἐν γαστρὶ; ἀφ' οὗ παρὰ τῆς Ἑλισάβετ ἤκουσε «καὶ πόθεν μοι τοῦτο ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς με»; ἀφ' οὗ εἶδε τοὺς ποιμένους σπεύσαντας εἰς προσκύνησιν τοῦ παιδὸς αὐτῆς, τοὺς ἐξ Ἀσίας μάγους ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ κατελθόντας κατὰ δὲ τὴν εὐαγγελικὴν ῥῆσιν «πάντα συντήρει τὰ ῥήματα ταῦτα (τὰ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς) συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς;»

Τίς ἔχων ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ χρυσὸν ἢ ἄργυρον, καὶ ἐν ἐπιγνώσει τοῦ πολυτιμήτου τοῦ ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ μετάλλου διαπορεῖ ἐρωτῶν, μή τοι πηλὸς καὶ γῶμα εἶνε τοῦτο; Οὐδεὶς. Ἀνάγκη λοιπὸν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι, πρὶν τοιαύτας κακοδοξίας ἐκστομίσωσι, ν' ἀρνηθῶσι τὸ ἀπόλυτον κῦρος καὶ τὴν ἀταλῆθειαν τοῦ εὐαγγελίου, καὶ ἐπὶ ἄλλου πεδίου νὰ ζητήσωσι διαλέξεις, καὶ δι' ἄλλων μέσων νὰ ἐπιδιώξωσιν ὁπαδοὺς, οἵτινες ὁμῶς πᾶν ἄλλο ἔσονται ἢ χριστιανοί.

Προσέτι οί τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι οἰοῦναι διαποροῦντες ἐρωτῶσι τοὺς ἀπλοικοὺς τῶν ἡμετέρων, πόθεν τῶν γραφῶν ἐπιστώθητε ὅτι ἡ Μαρία εἶνε παναγία, ἀφ' οὗ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἀκούετε λέγοντος· «οὐδεὶς ἄγαθός εἰμὴ εἰς ὁ Θεός», καὶ τινος χάριν μακαρίζετε εἰς τὸ διηνεκὲς αὐτήν;

Ὅτι ἡ Θεοτόκος μόνη ἐν γυναιξὶν εὐλογημένη ἐστὶ τοῦτο σαφῶς ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ κομίσαντος τὸ εὐάγγελον μήνυμα τῆς τοῦ Δεσπότου ἀράτου συγκαταβάσεως· ἀνομολογοῦμεν δὲ καὶ πρεσβεύομεν καὶ κηρύττομεν αὐτὴν παναγίαν, διότι καὶ παρὰ τοῦ ἀγγέλου ἐπιστώθημεν ὅτι εὔρε χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ παρὰ τοῦ Κυρίου ἐβεβαιώθημεν ὅτι «μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασα αὐτὸν καὶ οἱ μαστοί, οὓς ἐθήλασε». τὸν δὲ δεσποτικὸν ἐπαναλαμβάνοντες λόγον «μενοῦνγε», μακαρίζομεν αὐτὴν ὡς ἐμακάρισεν ἡ ἐξαδέλφη αὐτῆς Ἑλισάβετ, ὅτε πλησθεῖσα πνεύματος ἁγίου ἀνεφώνησεν, «εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί,» διότι ἡ προσωνομία αὕτη δὲν ἐδόθη αὐτῇ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. Ὁ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ παρεστηκώς ἀρχάγγελος διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου προσηγόρευσεν αὐτὴν ἐξ ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ· ἡ Ἑλισάβετ ἐκ πνεύματος ἁγίου πλησθεῖσα, (οὐχὶ ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλ' ὡς ὑπηγορεύθη αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου), οὕτως ἐμαρτύρησε περὶ αὐτῆς.

Εἰς ταῦτα ἀνταπαντῶντες οἱ τῶν προτεσταντῶν μισσιονάριοι λέγουσιν· «ἡμεῖς δὲν ἀρνούμεθα τὴν Θεότητα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν χάριν τῆς Μαρίας, ἐφ' ὅσον ἐν γαστρὶ

ἔφερε τὸν Κύριον τῆς δόξης· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἔτεκεν αὐτὸν, τί ἀπέμεινεν εἰς αὐτήν, ἰδοὺ τί διαμφισβητοῦμεν· καὶ, ἵνα ἐκ τοῦ ὕλικου κόσμου λάβωμεν τὰ πικραδείγματα, ἐν ὧν ἐν κιβωτίῳ τινὶ ἔχομεν ἐγκεκλεισμένον πολύτιμον ἀδάμαντα, πολύτιμον εἶνε καὶ τὸ κιβώτιον, οὐχὶ δι' ἑαυτὸ, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐν αὐτῷ ἀδάμαντα· ἅμα δ' ἐξαχθέντος τοῦ ἀδάμαντος, τὸ κιβώτιον ἀποκαθίσταται ὡς ἐν τῶν πολλῶν ὁμοίων αὐτῷ. Τοῦτο ἐγένετο καὶ ἐπὶ τῆς Μαρίας· ἐφ' ὅσον ἔφερον ἐν ἑαυτῇ τὸν Κύριον, περιέκλειεν ἐν ἑαυτῇ ἀδάμαντα, σὺν τῇ γεννήσει ὅμως τοῦ Κυρίου ὁ ἀδάμας ἐξῆλθε καὶ ἡ Μαρία ἀπέμεινεν ὡς μία τῶν λοιπῶν γυναικῶν».

Ἀφ' οὗ οἱ μισσιονάριοι τοῦ προτεσταντισμοῦ ἔχουσι διηνεκῶς μετὰ χεῖρας, ὡς λέγουσι, τὰς γραφὰς καὶ εἰς μόνα τὰ ὑπ' αὐτῶν παραδιδόμενα προσέχουσι τὸν νοῦν, ἀλλοφροῦντες πρὸς τὰς ἐρμηνείας τῶν Θεοφόρων πατέρων, ὅπως κατανοήσωσι τὴν πλάνην αὐτῶν, ἃς ἀνοίξωσι τὴν βίβλον Ἰεζεκιήλ τοῦ προφήτου καὶ ἐν κεφαλαίῳ μδ' ἃς ἀναγνώσωσι· «καὶ ἐπέστρεφέ με κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πύλης τῶν ἁγίων τῆς ἐξωτερικῆς τῆς βλεπούσης κατ' ἀνατολάς, καὶ αὕτη ἦν κεκλεισμένη. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· ἡ πύλη αὕτη κεκλεισμένη ἐστὶ, καὶ οὐδεὶς μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς· ὅτι Κύριος ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ εἰσελεύσεται δι' αὐτῆς καὶ ἔσται κεκλεισμένη. Διότι ὁ ἡγούμενος οὗτος καθήσεται ἐν αὐτῇ τοῦ φαγεῖν ἄρτον ἐναντίον Κυρίου... Καὶ εἰσήγαγέ με κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πύλης τῆς πρὸς βορρᾶν κατέναντι τοῦ οἴκου· καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ πλήρης δόξης ὁ οἶκος Κυρίου» (1—4). Ἄρα οὐχὶ μόνον ἐν τῇ διόδῳ τοῦ Κυρίου πλήρης δόξης ἦτον ὁ οἶκος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν διόδον αὐτοῦ.

Καὶ ὄντως ἡ ἐκ τοῦ ὕλικου κόσμου παρομοίωσις, τὴν ὁποίαν οἱ τοῦ προτεταντισμοῦ μισσιονάριοι ἐξελέξαντο εἰς ὕλικὴν ἀναπαράστασιν τῆς κακοδοξοῦ αὐτῶν ιδέας, δὲν ἐφαρμόζεται ἐπὶ τὰ ἀφαιρῶντα τὴν Θεοτόκον κόρην, τῆς ὁποίας τὴν μακαρίαν κατάστασιν πολὺ μετὰ τὸν τοκετὶν ἐδεδαίωσεν ὁ μονογενὴς αὐτῆς υἱὸς καὶ Θεὸς εἰπὼν εὐθὺς εἰς ἀπάντησιν τῆς γεγωνυῖα τῇ φωνῇ μακαριστάς τις αὐτὴν γυναικός· «μενοῦνγε».

Ἀλλ' ἵνα καὶ διὰ πραγμάτων ἀνασκευάσωμεν τὴν βλάβην αὐτῶν κακοδοξίαν, ἃς λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν γραφὴν καὶ ἃς ἐξετάσωμεν τὴν κατάστασιν τῶν τῆς προσπελάσεως τοῦ Θεοῦ ἀξιωθέντων (ἀλλ' οὐχὶ καὶ καθ' ἐν βαθμὸν ἡ Θεοτόκος ἡξιώθη), ἐξ ἀναλογίας δὲ εἶτα ἃς ἐκτιμήσωμεν τὸν βαθμὸν τῆς χάριτος αὐτῆς.

Ὁ Μωϋσῆς ἀξιωθείς ἵνα λάβῃ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ καὶ γράψῃ τύπας ἐξ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ὁμιλοῦντος εἰς αὐτὸν ἐκ νεφέλης ἔλαβε δόξαν παραμείνασαν ἐν αὐτῷ, καὶ ὅτε δὲν ἦτο ἐγγὺς τῷ Κυρίῳ διαλεγόμενος. «Καταβαίνοντος δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὄρους (λέγει ἡ βίβλος τῆς Ἐξόδου) καὶ Μωϋσῆς οὐκ ᾔδει ὅτι δεδοξασται ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐν τῷ λαλεῖν αὐτὸν αὐτῷ. Καὶ εἶδεν Ἀαρὼν καὶ πάντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸν Μωϋσῆν, καὶ ἦν δεδοξασμένη ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ ἐφοβήθησαν ἐγγίσει αὐτῷ»¹. Ἐὰν ἤδη ὁ Μωϋσῆς ἀξιωθείς νὰ ἀκούσῃ τοῦ Θεοῦ λαλοῦντος αὐτῷ τοιαύτην ἔλαβε χάριν, ὥστε παρέμεινεν ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ δεδοξασμένη καὶ ὅτε ἀπεμακρύνθη σωματικῶς ἀπὸ τοῦ Κυρίου, πόσω μᾶλλον δεδοξασμένη

1. Ἐξ. 28', 29, 30.

παρέμεινεν ἡ πάναγνος βαστάσασα ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς ἐπὶ ἐννεάμητον τὸν Κύριον τῆς δόξης καὶ ἐκ τῶν ἀγνῶν αὐτῆς αἱμάτων παρικοῦτα εἰς αὐτὸν τὸ ἀνθρώπινον σαρκίον, ὅπερ ἐξ ἀμέτρου συγκαταβάσεως κατεδέχθη οὗτος ἵνα φερέσῃ; Ἡ παρομοίωσις τοῦ κιβωτίου, τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ποιοῦνται εἶνε ἀτυχῆς καὶ ἀνάρμοστος. Ὁ ἀδάμας ὁ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Θεοτόκου ἐπὶ ἐννεάμητον μέινας δὲν ἐξῆλθεν ὥς ἐπεσκέψατο αὐτὴν, ἀλλὰ προῆλθε φέρων τὸ γήινον σαρκίον, ὅπερ κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν διεπλάσθη ἐν τοῖς ἀγνοῖς λαγοῖσι τῆς Θεοτόκου παρθένου· ἔλαβε παρ' αὐτῆς σάρκα καὶ ὅσπᾳ, καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσήλωσεν, ἵνα διαρρήξῃ τὸ χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Κατήλθε Θεὸς καὶ ἐτέχθη θεάνθρωπος· τέλειος τὴν Θεότητα, ἀλλ' ἄμα καὶ τέλειος τὴν ἀνθρωπότητα, φέρων ἐν μιᾷ ὑποστάσει δύο φύσεις, ἡνωμένας μὲν ἀλλ' οὐχὶ συγκεχυμένας· ταύτην δὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκ τῆς Θεοτόκου προσελάβετο, ὅθεν καὶ ἡ κοιλία πρὸ τοῦ τεχθῆναι αὐτὸν ἐκ πνεύματος ἁγίου ἢ Ἐλισάβετ προσηγόρευσε, καὶ γόνον γυναικὸς ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος ἀπεκάλεσε, γράφων πρὸς Γαλάτας· «ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός» (δ', 4). Ἐπομένως οὐδεμίαν σχέσιν καὶ ἀναφορὰν ἔχει τὸ τοῦ κιβωτίου παράδειγμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁφείαν μορφήν ἐτέθη, ὑπὸ τὴν αὐτὴν καὶ ἐξήχθη ὁ ἀδάμας, ἐπειδὴ ἐν τῇ νηδίᾳ τῆς Θεοτόκου ὁ πρὸ αἰώνων ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γεννηθεὶς υἱός, ὁ αὐτὸς ἐν χρόνῳ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς μητρὸς προσελάβετο σάρκα ἀνθρωπίνην καὶ ἐγένετο συγγενὴς ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας ἐπιτελέσῃ.

ΚΑ'.

Πρὸς ταῖς ἐξελεγχθείσαις ταύταις ἐνστάσεσι καὶ ἐτέραν προβάλλουσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονᾶριοι εἰς τοὺς ἀπλοῖκούς τῶν ἡμετέρων. «Πιστεύετε, λέγουσιν εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ Μαριάμ μετὰ θάνατον ἀνέστη μεταστᾶσα πρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς· ἡμεῖς γινώσκουμεν ὅτι ἐκτὸς τοῦ Ἰησοῦ οὐδεὶς ἄλλος ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. Ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐπιφανείᾳ πάντες ἐκ νεκρῶν ἀναστησόμεθα καὶ σὺν ἡμῖν καὶ ἡ Μαριάμ, τοῦτο, μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, «ὕμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον»¹. Περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ οἱ προφήται προεφῆτευσαν· ἵνα τί περὶ ἀναστάσεως τῆς μητρὸς αὐτοῦ οὐδὲν εἶπον»;

Ταῦτα προτείνοντες εἰς τοὺς μὴ λαχόντας παιδείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀγνοῦντας τὰς γραφάς, ζητοῦσιν ἵνα συγχέωσιν αὐτῶν τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἀποπλανήσωσιν αὐτούς.

Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι πρὸς ταῖς παρερμηνείαις συγκαταμιγνύουσι καὶ τὸ ψεῦδος, διατεινόμενοι ὅτι οὐδεὶς τῶν προφητῶν προεῖπε τὴν ἀνάστασιν τῆς Θεοτόκου. Καὶ ὁμοῦς ὁ προφητὰν ἀξ Δαυὶδ ῥητῶς προήγγειλε ταύτην· «ἀνάστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματος σου»². Τίς ἄλλη πλὴν τῆς Θεοτόκου ἐστὶν ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματος τοῦ Κυρίου; Τίνα δὲ ἄλλην βασίλισσαν ἐννοεῖ ὁ αὐτὸς προφητὰν ἀξ, εἰμὴ τὴν ὑψηλοτέραν

τῶν γεροῦδīm Θεοτόκον καὶ πάναχνον κόρην, ὅτε πνεύματος ἁγίου πλήρης ἀναφωνεῖ· «παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη»¹; Περὶ τίνος ἄλλης, εἰμὴ περὶ τῆς Θεοτόκου, τὰ προφητικὰ ταῦτα ῥήματα διὰ τοῦ Δαυὶδ ἐξηνέχθησαν; Ἐξ ἐτέρου δὲ τίνα ἄλλην, ἂν μὴ τὴν Θεοτόκον καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς μετᾶστασιν αὐτῆς, εἶχεν ἐν ὄψει ὁ τῶν προφητῶν ὑψιφωνότατος Ἰσαΐας λέγων· «ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρου τῶν ὄρεων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν· καὶ ἔξουσιν ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ, καὶ ἐροῦσι· δεῦτε καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ καὶ πορευόμεθα ἐν αὐτῇ»². Τίνα δὲ ἄλλην πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχε καὶ ὁ Μιχαίας, ὅτε τὰ αὐτὰ ἐπ' ἀνέλαβεν³. Ὁρθοδόξως λοιπὸν δοξάζομεν καὶ πρεσβεύομεν ὅτι ἡ ἀειπάρθενος μετέστη πρὸς τὴν ζωὴν, μήτηρ ὑπάρχουσα τῆς ζωῆς, καὶ δὲν λείπομεν ἐκπλιπχοῦντες τὴν πανσθενῆ αὐτῆς προστασίαν καὶ τὴν ἀπροσμάχητον πρὸς Θεὸν παρρησίαν ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ γνωσιμαχίας τῶν πεπλανημένων.

ΚΒ'.

Οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονᾶριοι βαρεῖς κατεξάνιστανται κατὰ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ τῶν τελετῶν τῆς ἁγίας ἡμῶν ἐκκλησίας καὶ κατὰ τῶν σεβασμάτων αὐτῆς, ἀναφωνοῦντες· «ποῦ τῶν γραφῶν ἀνέγνωτε ἢ εἶδετε καλο-

1. πρὸς Θεσσαλ. δ', 15, 16.—2. Ψαλμ. ρλζ' 8.

1. Ψαλμ. ρδ' 10.—2. Ἰσ. 6', 2, 3.—3. κερ. δ', 1, 2.

ρίζομενας τὰς τελετάς καὶ ἀκολουθίας ἢ καὶ τὰ ἔθιμα, τὰ ὅποια τηρεῖτε; πόθεν ἐδιδάχθητε ἢ παρὰ τίνος ἐπιστώθητε τὸ ὀρθόδοξον τῆς περὶ πρεσβειῶν τῶν ἀγγέλων καὶ ἀγίων πίστεως ἡμῶν; ποῦ δὲ στηρίζετε τὸν εἰς τὰς εἰκόνας καὶ τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων καὶ τῶν δικαίων ἀποδιδόμενον ὑφ' ὑμῶν σεβασμόν; πόθεν περεδόθητε τὰς μακρὰς νηστείας, εἰς ἃς ὑποβάλλεσθε; Ἡ ἱερὰ βίβλος ἡ μόνη ἀσφαλὴς ὁδηγὸς ἐλέγχει ὑμᾶς ἀννηταίνοντες ἐν ἅπασιν τοῦτοις, καὶ ὅμως ὀρθόδοξα καὶ ὀρθόφρονα ταῦτα ἀνακηρύσσετε, ἐν ᾧ ταῦτα τηροῦντες τῶν γραφῶν ἀφίστασθε». Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πλατεῖ διασαλπίζοντες στόματι, ἀγωνίζονται ἵνα ἀποδείξωσι τὸ δῆθεν βάσιμον τῶν αἰτιάσεων αὐτῶν, καὶ σφάλλοντες εἰς ὅσα δὲν καταλχυθάνουσι, βλασφήμως λαλοῦσι περὶ ἐκείνων περὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν γνωρίζουσι, διότι «τετύφλωνται αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ πεπώρωνται αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἴδωσι καὶ νοήσωσι καὶ ἐπιστραφῶσι». Τὸ ἐφ' ἡμῖν μηδὲ κατὰ κεραίαν ἀπομακρυνόμενοι τῶν γραφικῶν καιμένων θὰ παρακολουθήσωμεν αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου, ἵνα ἐλέγξωμεν τὴν πλάνην αὐτῶν, καὶ ἀποδείξωμεν τὸ βλάσφημον τοῦ κηρύγματος τῶν.

Ἐρωτῶσιν ἡμᾶς, πόθεν ἐδιδάχθημεν τὰς τελετάς καὶ τὰς ἀκολουθίας καὶ τὰ ἔθιμα, ἅπερ τηροῦμεν. Ἀπαντῶμεν εἰς αὐτοὺς· παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τελειωτοῦ τῆς πίστεως ἡμῶν Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ μόνος οὗτος διδάσκαλος καὶ καθηγητὴς ἡμῶν τελέσας τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τῆς τριπλῆς διακονίας, τῆς διδασκαλικῆς καὶ ἀρχιερατικῆς καὶ βασιλικῆς, διατελεῖ καὶ σήμερον τελῶν τὸ αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καταστήσας

ἐν αὐτῇ ἅπαξ καὶ διὰ παντὸς α') τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας πρὸς φωτισμὸν τῶν ἀνθρώπων, β') τὰς ἱεροτελεστίας τῶν ἀγίων μυστηρίων καὶ λοιπῶν πρὸς ἀγιασμόν, καὶ γ') τὴν ποιμαντορίαν ἢ γοῦν τὴν ἐξουσίαν τοῦ νὰ ἐπιβλέπωσι, νομοθετῶσι καὶ δικάζωσι πρὸς χειρουργίαν καὶ ἐπίδοσιν ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ.

Αἱ ἱεροτελεστίαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ὁρατὰ σημεῖα, εἶνε ἀναγκαῖαι εἰς σωτηρίαν καὶ διότι ἡ ἐκκλησία εἶνε κοινωνία ὁρατὴ ἐκ πνευματικῶν καὶ αἰσθητῶν μελῶν συγκειμένη, καὶ διότι σκοπεῖται ἡ ἐνότης ἡ ἐν τῇ πίστει καὶ ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πρὸς δὲ ὁ ἀγιασμός ἐν ἀγίῳ Πνεύματι καὶ ἡ εἰς τὴν εὐσέβειαν ἐπίδοσις ταῦτα δὲ δι' ὁρατῶν καὶ δημοσίων ἱεροτελεστιῶν κατορθοῦνται. Ὅθεν, ὡς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἦσαν ἱεροτελεστίαι τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ Θεὸς διέταξεν, ὀρίσας ἀκριβῶς καὶ λεπτομερῶς πάντα, μάλιστα δὲ τὰ τῶν θυσιῶν, καὶ ἐνετειλάμενος αὐστηρῶς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τοῦ τελετουργικοῦ νόμου, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς καινῆς διαθήκης αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ καινῶν ἱεροτελεστιῶν ἀντικατέστησε τὰς παλαιάς, αἱ ὅποια πρὸς καιρὸν καὶ τύπους ἦσαν.

Ὅτε ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐμελλε νὰ τελέσῃ τὴν ὑπάτην τῶν θυσιῶν, καθιερῶν τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας καὶ πρῶτος τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς τελέσας, καθιέρωσε τοῦτο διὰ τελετῆς· ὁ δὲ ἔκοψε τὸν ἄρτον, παρέξ ἀφ' οὗ ἠυλόγησεν αὐτόν· δὲν μετέλαβε τοῦ ποτηρίου, οὐδὲ μετέδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, παρέξ ἀφ' οὗ ἠεὺχαρίστησεν· οὕτω δὲ δι' ἱεροτελεστίας καθιερῶσας ἵνα γένηται ἡ μετουσίωσις ἐνετείλατο εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους καὶ δι'

αὐτῶν εἰς τὸ χριστῶνυμον πλήρωμα, ἥτοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ τελῇ τοῦτο διὰ παντός εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ¹.

Ἀσχέτως λοιπὸν πρὸς τὰς ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ ἀπαντώσας διατάξεις, τὸ ιεροτελεστικὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς καινῆς διαθήκης καθιερώθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος καταστήσαντος τὸ μυστήριον τοῦ ἰδίου σώματος καὶ αἵματος, ἐκτελέσαντος αὐτὸ δι' ὁρατῶν καὶ αἰσθητῶν σημείων, καὶ δι' εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας καθιερώσαντος νὰ γείνηται τοῦτο, ἐντειλαμένου δὲ τὴν διὰ παντός τέλεσιν αὐτοῦ.

Πλὴν τούτου μέλλων ἵνα διὰ τοῦ ἰδίου στυγερικοῦ θανάτου ἐκτελέσῃ τὸ μέγα τῆς θείας οἰκονομίας μυστήριον, ὅπερ πρὸ μικροῦ παρέδοτο δι' εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐξελθὼν μετ' αὐτῶν εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανῆ, διὰ προσευχῆς προπαρεσκεύασεν ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου τούτου τέλεσιν, τὴν δὲ προσευχὴν ἀναγκαιότατον εἰς τὸν κατάρτισμόν παντός μυστηρίου καὶ ἀσφαλὲς σωτηρίας μέσον συνιστῶν, εἰς τοὺς ἀγίους αὐτοὺς μαθητὰς ἔλεγε, «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε»². Τὸ ιεροτελεστικὸν δὲ πάλιν ἐπιτάσσω, παρέδωκεν εἰς τοὺς ἀποστόλους πάντα τὰ πρὸς κατάρτισμόν τῆς ἐκκλησίας ἀναγκαῖα, ὅτε μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ «δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος, ἔλεγε τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ»³, ὅτε ἐντείλατο αὐτοῖς νὰ παραλαμβάνωσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τοῦ βαπτίσματος,⁴ καὶ ὅτε ἐπηγγείλατο αὐτοῖς ὅτι θὰ παρίσταται ὅπου ἤθελον ᾧσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ⁵. Οὕτω παρὰ τοῦ καθηγητοῦ καὶ διδασκάλου διδαχθέντες οἱ ἀπόστολοι, μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου εἰς

1. Λουκ. κβ', 49.—2. Ματθ. κς', 41.—3. Πράξ. α', 3.—4. Ματθ. κη', 20.—5. αὐτόθι, ιη', 20.

οὐρανούς ἀνάληψιν «ὑποστρέφαντες εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῶν, οὗ ἦσαν καταμένοντες... καὶ προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει σὺν γυναιξὶ καὶ Μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ»¹, καὶ οὕτω παρέδωκαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ πράττῃ, ἥτοι καθὼς αὕτη ἐκτελεῖ καὶ διαπράττει ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἀποστόλων μέχρι σήμερον καὶ ἐκτελέσει μέχρι συντελείας αἰώνων.

Βλέποντες ὅτι ὁ Κύριος διὰ προσευχῆς καὶ δεήσεως προητοιμάσθη εἰς ὑπάντησιν τῶν ἀλγυδόνων τοῦ σταυρικοῦ θανάτου· ἀκούοντες αὐτοῦ διδάσκοντος, «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε»· βλέποντες τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ συνηγμένους καὶ «προσκαρτεροῦντας ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει» τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος ἐπιφοίτησιν· μνησθάνοντες ὅτι καὶ πρὸ τοῦ νὰ βαπτισθῇ ὁ Κορνήλιος εἰσηκούσθη ἡ προσευχή, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι αὐτοῦ ἐμνήσθησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ², καὶ μόνον ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς διδασκαλίας τοῦ Πέτρου ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς μετὰ τοῦ Κορνηλίου ἀκούσαντας τὸν λόγον³. πιστούμενοι ἐκ τῶν γραφῶν ὅτι οἱ ἀπόστολοι⁴ προσευξάμενοι ἀνέδειξαν τὸν λαβόντα τὸν κλῆρον Ἰούδα τοῦ γενομένου ὁδηγοῦ εἰς τοὺς συλλαβόντας τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὅτι ὁμοίως πάλιν προσευξάμενοι ἐπέθηκαν τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς ἐκλεγέντας διακόνους⁵ καὶ κατέστησαν αὐτοὺς εἰς διακονίαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ὅτι ὁ Πέτρος καὶ Ἰωάννης καταβάντες εἰς Σαμαρείαν προσήρξαντο ὑπὲρ τῶν πιστευσάντων Σαμαρειτῶν ὅπως λάβωσι Πνεῦμα ἅ-

1. Πράξ. α', 13, 14.—2. Πράξ. ε', 31.—3. αὐτ. 44.—4. αὐτ. α', 18.—5. αὐτόθι, ε', 6.

γιον¹ καὶ ὅτι ἐπιθέντες τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς μετεδίδοσαν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον², καὶ ὅτι οἱ πιστεύοντες «ἦσαν προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινῇ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς»³, ἀναγκαῖον, ἀναγκαιότατον ἡμῶν καλῆκον στοχαζόμεθα τὸ νὰ προσκαρτερωμεν ἐν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, δεχόμεθα δὲ ὅτι διὰ τῶν δεήσεων καὶ προσευχῶν τῶν ἔχόντων τὴν ἱεροτελεστικὴν ἐξουσίαν τελοῦνται τὰ μυστήρια εἰς ἀγισμὸν τῶν πιστῶν.

Τὰς δεήσεις ταύτας καὶ προσευχὰς ἀναπέμπομεν πρὸς τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος ἐντέλλεται λέγων, «Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν»⁴. ταύτας δὲ ὅχι μόνον δὲν κατέκρινεν, ἀλλὰ τούναντίον συνέστησεν ὁ Κύριος διδούς αὐτὸς πρῶτος τὸ παράδειγμα, ὑπομνήσας ὅτι τὸ γένος τῶν δαιμονίων οὐχὶ ἄλλως ἐκδιώκεται ἀλλ' ἢ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ, καὶ συστήσας εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ εἰς πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν νὰ γρηγορῶσι καὶ νὰ προσεύχωνται. Οἱ διὰ τοῦ αἵματος λοιπὸν Αὐτοῦ σεσωσμένοι, οἱ ἔχοντες νέας διαθήκης μεσίτην, τὸν Κύριον τῆς δόξης Ἰησοῦν, πρὸς Αὐτὸν ἀτενίζοντες καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ὡς καλῆκον ἔχομεν ὑπακούοντες, δὲν λείπομεν ἵνα διὰ προσευχῶν καὶ δεήσεων ἐξικετεύωμεν τὴν ἄμαχον αὐτοῦ προστασίαν καὶ ἀντίληψιν, διότι ὅσα περὶ τῶν βαπτολόγων ἐθνικῶν ἐρρέθησαν, οὐδεμίαν σχέσιν καὶ ἀναγωγὴν ἔχουσι πρὸς τὴν τῆς καινῆς διαθήκης ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ δι' αὐτῶν ὁ Κύριος

1. αὐτ. η', 15.—2. αὐτ. 17.—3. αὐτ. 6', 42.—4. Ἰωάν. 8', 24.

ἠθέλησε νὰ καταδικάσῃ οὐχὶ τὰς προσευχὰς καὶ τὰς δεήσεις ἀλλὰ τὸ ὑλόφρον τοῦ κόσμου, ἀξιοῦντος ὅτι αἷμα ζώων ἐξιλεώνει τὰς ἀμαρτίας καὶ μὴ ἐννοοῦντος ὅτι τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καθοριζόμενα εἰς τύπον τῶν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ γενομένων παρεδόθησαν.

“Ὅτι ὁ Κύριος δὲν κατεδίκασε τὰς δεήσεις καὶ προσευχὰς, ὅτε διέταξεν εἰπὼν· «μὴ βαπτολογεῖτε, καθάπερ οἱ ἐθνικοί», ἀλλὰ τὰς ὑποκριτικὰς καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι διὰ τῶν χειλέων μόνον δεήσεις σαφέστατα ἀνέπτυξεν εἰς ἡμᾶς. Διὰ τῆς κυριακῆς αὐτοῦ διαταγῆς «μὴ βαπτολογεῖτε» κατήλεγξε τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτὸν, «ὡς συμπορεύεται λαὸς, καὶ καθημένους ἐναντίον αὐτοῦ καὶ ἀκούοντας τὰ ῥήματα αὐτοῦ, ἀλλὰ μὴ ποιοῦντας αὐτὰ, ὅτι ψεῦδος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν καὶ ἡ καρδία αὐτῶν ὀπίσω τῶν μισισμάτων αὐτῶν»¹. “Ὅτι δὲ τούτους ἤλεγχεν ὁ Κύριος, αὐτὸς οὗτος βεβαίῳ τοῦτο, ὅτε ἐλέγχων τοὺς Φαρισαίους λέγει, «Ὑποκριταί, καλῶς προεφήτευσεν περὶ ὑμῶν Ἡσαΐας λέγων· ἐγγίξει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν καὶ τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ σέβονται με διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων»². Ἐὰν πράγματι οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι μετὰ χεῖρας εἶχον, ὡς ἀξιοῦσι, τὰς γραφὰς, ἀναγινώσκοντες τὴν καὶ ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου ἀφήγησιν τοῦ γεγονότος τούτου, εἰς τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος «ἀφέντες γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων»³, θὰ ἀνεύρισκον τὸν ἔλεγχον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, ἀξιούσης ἵνα ἡ ἀνθρω-

1. Ἰεζ. λγ', 31.—2. Ματθ. ιε', 7, 9.—3. Μάρκ. ζ', 8.

πίνη παράδοσις, ἡ σφαλερὰ τοῦ ἀνθρώπου κρίσις καὶ ἀντίληψις τεθῆ ἐν μοίρᾳ ὑπερτέρᾳ τῆς διὰ Πνεύματος ἁγίου καταρτισθείσης παρὰδόσεως τῆς ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ἐν μέσῳ κατὰ τὴν ἀψευδῆ αὐτοῦ ὁμολογίαν εἶνε καὶ θὰ ᾔηνε ὁ Κύριος ἄχρι συντελείας τῶν αἰώνων.

Τί διέτασσαν, τί θερμῶς συνίστων εἰς τοὺς πιστεύοντας οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἀπόστολοι καὶ κήρυκες, διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ ἱεραὶ γραφαί.

Ἄς ἀκούσωσιν αὐτῶν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονᾶριοι καὶ πρὸς τὰς συμβουλάς ταύτας ἅς πολιτευθῶσιν, ἐάν θέλωσι νὰ ᾧσι χριστιανοί. Ὡς ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος πρὸς Κολοσσαεῖς γράφων ἐπέστελλε, «τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ, προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν»¹, οὕτω πράττει καὶ διδάσκει ἡ τοῦ Χριστοῦ ἁγία ἐκκλησία παραγγέλλουσα ὅτι ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος διέτασσε· συνιστῶσα δὲ εἰς τὰ τέκνα αὐτῆς ἵνα προσκαρτερῶσιν ἐν τῇ προσευχῇ παρέχει ἑαυτὴν ὑπογραμμόν. Ἄς ἀκούσωσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονᾶριοι, τί προσέτι ὁ αὐτὸς ἀπόστολος πρὸς τὸν Τιμόθεον ἔγραφε· «πρότεχε τῇ ἀνγκνῶσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ»², καὶ ἅς ἴδωσιν ὅτι εἰς αὐτοὺς διδάσκοντας παρὰ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν καινὰ καὶ κακόδοξα κατὰ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν ἐφχρμόζονται οἱ λόγοι τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου γράφοντος «ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν· ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται· ἀλλ' ἕως

σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται»³.

Ἡ τοῦ Χριστοῦ ἁγία ἐκκλησία πᾶσαν καινόφωνον διδασκαλίαν ἀποτυρῖττους καὶ μετὰ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου πρὸς τὰ τέκνα αὐτῆς ἐπιλέγουσα· «καὶ ἔχομεν βεβαιότερον τὸν προφητικὸν λόγον, ὃ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες»⁴, συνίστησιν εἰς αὐτὰ μετὰ τοῦ Παύλου· «ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖτω ἐν ὑμῖν πλουσίως, ἐν πάσῃ σοφίᾳ· διδάσκοντες καὶ νοουθετοῦντες ἑαυτοὺς, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἐν χάριτι ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ»⁵. «Λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ· εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρί»⁶.

Τοσούτων καὶ τοιούτων ἀποστολικῶν ἐπιταγῶν ὑπαρχουσῶν, θρασύτης ἀκατονόμαστος ἐν σταθερᾷ ἡμέρᾳ ἀρνούμενη τὴν λάμψιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτός δύνεται νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἐκ τῶν ἀποστόλων ἄμεσον παράδοσιν τῆς συνηθείας τοῦ νὰ ψάλλωμεν ὕμνους καὶ ᾠδὰς πνευματικὰς καὶ εὐχαριστῶμεν πάντοτε ὑπὲρ πάντων τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα.

Τὸν προφητικὸν καὶ ἀποστολικὸν λόγον κρατοῦντες καὶ τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις διαφυλάττοντες, ἐπειδὴ «ἐξ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἅπαντες ἀγασθέντες ὤρισαν τὰ συμφέροντα» ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς καθ' ἐκάστην εὐλογοῦμεν τὸν Κύριον καὶ δοξολογοῦμεν

1. πρὸς Κολοσ. δ', 2, 3.—2. πρὸς Τιμ. α', 8', 13.

1. πρὸς Κορινθ. Β', γ', 24, 15.—2. Β' καθολ. α', 19.—3. πρὸς Κολοσ. γ', 16.—4. πρὸς Ἑβρ. ε' 19, 20.

τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ μὴ ἐπιλανθάνομενοι πάσας τὰς ἀνταπαδόσεις αὐτοῦ¹. ἔξομολογούμεθα τῷ Κυρίῳ ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· φωνὴν δὲ ἀγαλλιάσεως καὶ σωτηρίας ἐν σκηνῇς δικαίων ἀναπέμπομεν, μετὰ τοῦ προφητάνκτος ἀναφωνοῦντες· «ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης· εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἔξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ»², ἐν ᾧ ἐκ τοῦ παραδείγματος Δανιὴλ τοῦ προφήτου καθοδηγούμενοι, ὅστις «τρίς τῆς ἡμέρας ἦν κάμπτων ἐπὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ καὶ προσευχόμενος καὶ ἔξομολογούμενος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ»³, τρίς τοῦλάχιστον τῆς ἡμέρας τὰς εὐχὰς καὶ ἱκεσίας ἡμῶν πρὸς τὸν Κύριον ἀναπέμπομεν πρωτὶ καὶ ἐσπέρας, καὶ πρὸ τοῦ νῆ κατακλινθῶμεν. Τὴν δὲ διὰ Μωϋσέως δοθεῖσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐντολὴν⁴ ἀκολουθοῦντες, ἔχομεν μέρη ὠρισμένα διὰ τὰς κοινῇ γινόμενας προσευχὰς καὶ ταῦτα καθ' ἁγιαζόμεν καὶ καθιεροῦμεν δι' ἐγκαινίων εἰς λατρείαν τοῦ Θεοῦ, οὐδαμῶς τῶν γραφῶν ἀπομακρυνόμενοι, ἀλλὰ συμφωνότατα πρὸς τε τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῶν πολιτευόμενοι⁵. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καθ' ὃν ὁ Θεὸς διέταξε τὸν Μωϋσέα⁶, καθ' ἁγιαζόμεν τὰ σκηνώματα αὐτοῦ διακοσμοῦμεν αὐτὰ διὰ εἰκόνων ἁγίων, καὶ ἀνάπτομεν κανδήλας καὶ κηροὺς εἰς ἑξωτερικὴν δόξαν τῆς φλογούσης ἡμᾶς ἐσωτερικῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης· πιστῶς δ' ἐν τοῦτοις ἀκολουθοῦμεν τὰ παραγγέλματα τοῦ Θεοῦ διατάξαντος «καὶ ἐμβαλεῖς εἰς τὴν κιβωτὸν τὰ μαρτύρια, ἃ ἂν δῶ σοι καὶ ποιήσεις δύο χειροῦδι χρυσᾶ τορευτὰ, καὶ ἐπιθήσεις αὐτὰ ἐξ ἁμφοτέρων τῶν κλιτῶν τοῦ ἱλαστηρίου»⁷.

1. Ψαλμ. ρβ', 1. — 2. Ψαλμ. ριζ', 13 — 3. Δαν. ε', 10. — 4. Ἐξῶδ. κη'—κθ'. — 5. Βασι. Γ', η'—Παρχλ. Β' ζ'—Μακκ. Β. Α', 8', 54—60—Ἰω. ι', 22. — 6. Λευιτ. η'. — 7. Ἐξῶδ. κε', 16, 18.

Ἀνάπτομεν λυχνίας, κυριακὴν τε ἐκπληροῦντες διαταγὴν καὶ θήσεις τὴν τράπεζαν ἔξωθεν τοῦ καταπετάσματος καὶ τὴν λυχνίαν ἀπέναντι τῆς τραπέζης ἐπὶ μέρους τῆς σκηνῆς»¹. καὶ «λαβέτωσάν σοι ἔλαιον ἐλάϊνον καθαρὸν κεκομμένον εἰς φῶς καὶ ὕσαι λύχνον διαπαντὸς ἔξωθεν τοῦ καταπετάσματος ἐν τῇ σκηνῇ μαρτυρίου»², καὶ τὸ παράδειγμα τῶν ἱερῶν ἀποστόλων μιμούμενοι, ἀναπτόντων λαμπάδας ἐν ταῖς συνάξεσιν αὐτῶν, καθὼς ἐκ τῶν ἀποστολικῶν πράξεων πληροφορούμεθα ἀναγινώσκοντες «ἦσαν δὲ λαμπάδες ἱκαναὶ ἐν τῷ ὑπερώῳ, οὗ ἦσαν συνηγμένοι»³. Πληροῦμεν θυμιάματος τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου εἰς εἰκονικὴν παράστασιν τῆς προσευχῆς ἡμῶν κατευθυνομένης πρὸς τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, καὶ κυριακὴν ἐκπληροῦμεν διαταγὴν λέγουσαν· «καὶ ποιήσεις θυσιαστήριον θυμιάματος . . . καὶ θυμιάσει ἐπ' αὐτοῦ Ἀαρὼν θυμίαμα σύνθετον λεπτόν . . . θυμίαμα ἐνδελεχιστοῦ (διαπαντὸς) ἐναντι Κυρίου εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν»⁴. Προσάγομεν πρὸς αὐτὸν θυμίαμα, «διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ· διότι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ»⁵. Προσφέροντες δὲ τὸν λιθανωτὸν παρακαλοῦμεν ἵνα ἡ προσευχὴ ἡμῶν κατευθυνθῇ ὡς θυμίαμα ἐνώπιον Αὐτοῦ⁶, καθ' ὃν τρόπον ἀνέβη ὁ καπνὸς τῶν θυμιαμάτων ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων ἐκ χειρὸς τοῦ ἀγγέλου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»⁷.

Προσευχόμενοι στρεφόμεθα πρὸς ἀνατολὰς «διὰ σπλάγχνα

1. Ἐξῶδ. κς', 35. — 2. Ἀριθ. κδ', 2, 3. — 3. Πράξ. κ', 8. — 4. Ἐξῶδ. λ', 1, 7, 9. — 5. Ματθ. α', 11. — 6. Ψαλμ. ρμ'. — 7. Ἀπ. η', 4.

ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν ἐν οἷς ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολή ἐξ ὕψους»¹, καὶ ἵνα διηνεκῶς ἔχωμεν τὸν Σωτῆρα ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ· διότι ἤγαγεν ὁ Θεὸς Ἰεζεκιήλ τὸν προφήτην «ἐπὶ τὴν πύλην τὴν βλέπουσαν κατ' ἀνατολᾶς, καὶ ἰδοὺ δόξα Θεοῦ ἤρχετο κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πύλης τῆς βλέπουσης πρὸς ἀνατολᾶς»², «καὶ ἔστη Ἰεζεκιήλ, καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τοῦ οἴκου λαλοῦντος πρὸς αὐτόν, καὶ ἀνὴρ εἰστήκει ἐχόμενος αὐτοῦ καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· ἐώρακας, υἱὲ ἀνθρώπου, τὸν τόπον τοῦ θρόνου μου καὶ τὸν τόπον τοῦ ἔχρους τῶν ποδῶν μου; ἐν οἷς κατασκηνώσει τὸ ὄνομά μου ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ εἰς τὸν αἰῶνα»³. Στρεφόμεθα πρὸς ἀνατολᾶς, διότι «τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ἰδοὺ ἀνὴρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου καὶ αὐτὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθιεῖται καὶ κατάρξει ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ»⁴, καὶ «ὅπως γνωστὸν ᾗ ὅτι δεῖ φθάνειν τὸν ἥλιον ἐπ' εὐχαριστίαν σου καὶ πρὸς ἀνατολὴν φωτὸς ἐντυγχάνειν σοι»⁵. Ἔχομεν θυσιαστήριον, «ἐξ οὗ φηγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες»⁶, «πρὸς ὃ οὐκ εἰσελεύσονται πάρεξ τῶν ἱερέων»⁷, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐνδύονται στολᾶς ἰδίας, καθὼς παρήγγειλεν αὐτὸς ὁ Κύριος εἰς τὸν Μωϋσέα»⁸, ὃς ἅμα διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ διέταξε «μὴ ἅπτωνται τοῦ στολισμοῦ αὐτῶν (οἱ προσάγοντες), ἐν οἷς λειτουργοῦσιν ἐν αὐτοῖς, διότι ἁγία ἐστὶ, καὶ ἐνδύσονται ἱμάτια ἕτερα, ὅταν ἅπτωνται τοῦ λαοῦ»⁹, καὶ ἅτινα ἐν χρήσει βλέπομεν καὶ παρὰ τοῖς ἀποστόλοις, ἐξ ὧν

1. Λουκ. α' 18.—2. Ἰεζ. μγ', 1, 2.—3. αὐτόθ. 5.—4. Ζαχαρ. 5', 12, 13.—5. Σοφ. Σολομ. ιε', 28.—6. πρὸς Ἑβρ. ιγ', 10.—7. Ἰεζ. μβ', 14.—8. Ἐξῆδ. κη'.—9. Ἰεζ. μβ' 14.

ἀνχινώσκομεν ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον β' ἐπιστολῇ τοῦ Παύλου¹ γράφοντος, «τὸν φερόντην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε».

Πρὸς ταῦτα στοιχοῦντες τοὺς ἀξιοῦντας ὅτι ἔχουσι μετὰ χειρὸς τὰς γραφὰς προσκαλοῦμεν ἵνα ἐγκύψαντες εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν ἀνομολογήσωσι τὸ καθ' ὅλου πρὸς τὰς γραφὰς σύμφωνον καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἐθίμων τῆς ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ πνύσωσι πρὸς κέντρα λακτίζοντες.

ΚΓ'.

Ὁ πρὸς τὸ τίμιον ξύλον τοῦ σταυροῦ σέβασμός ἡμῶν ἢ ἐπὶ κλησίς τῆς ἐξ αὐτοῦ βοηθείας καὶ ὁ διὰ τοῦ σημείου αὐτοῦ καθοπλισμός πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος φερομένων μηχανημάτων τοῦ πονηροῦ, ἀπαρέσκουσιν εἰς τοὺς μισσιοναρίους τοῦ προτετταντισμοῦ, οἵτινες ἐξανιστάμενοι κατὰ τῶν ὁρθοδόξων λέγουσι·

«Πρὸς τί ἀπονέμετε σέβας τὸ ξύλῳ τῆς κατακρίσεως; μὴ δὲν ἠκούσατε τοῦ Παύλου λέγοντος, «ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου»²; ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ ἀποστόλου δὲν βλέπετε σαφῆ καταδίκην οὐχὶ τοῦ Κυρίου ἀλλὰ τοῦ ξύλου, ὅπερ διὰ τιμῆς ἔχετε, καὶ οὐτινος τὴν βοήθειαν ἐπικαλεῖσθε; Ἀκούσατε τοῦ ἀποστόλου· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρκας»³, καὶ θέλεται νοήσῃ ὅτι ἐπὶ τούτῳ οἱ τοῦ Κυρίου σταυρωταὶ εἰς σταυρὸν προσήλωσαν αὐτόν, πρὸς μεῖζονα δηλονότι ὕβριν, πρὸς μεῖζονα ἐξευτε-

1. πρὸς Τιμόθ. Β', δ' 13.—2. πρὸς Γαλατ. γ', 13.—3. αὐτόθι.

λισμόν· «γέγραπται γάρ· ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου». Τούτων οὕτως ἐχόντων ὅχι μόνον σφάλλετε, ἀλλὰ καὶ ἀμαρτάνετε καλοῦντες τίμιον τὸ κατηραμένον ξύλον, καὶ νομίζοντες αὐτὸ ὅπλον ἀπροσμάχητον».

Εἰς τὰς ἐρεσχελίας καὶ φλυαρίας τχύτης τῶν τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιοναρίων ἀποκρινόμενοι, καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου καὶ διδασκάλου τῶν ἐθνῶν προκναφωνοῦντες «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ»³, σπεύδουμεν ἵνα καὶ τὰς ἐρεσχελίας αὐτῶν ταύτας κατελέγξωμεν.

Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι τὸ ξύλον τοῦτο ἦν πάλαι ἐπικατάρατον, δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἀτιμωτικὸς θανάτου ὄργανον ἐλογίζετο τοῦτο, καὶ ὅτι ἡ σταύρωσις ἦν ἡ σκληροτάτη καὶ τὰ μάλιστα ἐξουθενητικὴ ποινή, ταῦτα ὅμως οὐδόλως ὑποβιβάζουσι τὴν ἀγιότητα τοῦ ξύλου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκτείνας τὰς παλάμας ἀνθρωπίνως ὑπνωσεν ὁ Κύριος τὸν φυσίζων ὑπνον τοῦ θανάτου, ἵνα τὸ χειρόγραφον τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν διαρρήξη, ἵνα γενόμενος αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, ἐξαγοράσῃ ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου.

Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἰσχυρίζονται ὅτι μετὰ χειρὸς ἔχουσι τὰς γραφάς, ἃς ἀνοίξουσιν λοιπὸν αὐτάς, ὅπως διδαχθῶσι καὶ πιστωθῶσι τὴν καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἀγίων τῆς νομικῆς ἐποχῆς προθεωρίαν καὶ προαγγελίαν τῆς ἀποκειμένης εἰς τὸ ξύλον τοῦτο τῆς κατάρας ἱερότητος, καὶ ἃς παύσωσι λαλοῦντες κατὰ τοῦ πανσέπτου τούτου ξύλου τοῦ σταυροῦ, μεθ' ἡμῶν δὲ ἃς συμφωνήσωσιν ἐν τῷ λέγειν σὺν τῷ ἀποστόλῳ· «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ

3. πρὸς Γαλάτ. 5', 14.

σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ», καὶ οὕτως ἃς ἀποδώσωσιν εἰς αὐτὸ τὸ ὀφειλόμενον σέβας.

Ὅτε ὁ Θεὸς ὀργισθεὶς κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὀλιγοψυχησάντων ἐν τῇ διὰ τῆς ἐρήμου ὁδῷ, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεόπτης Μωσῆς ὠδήγει αὐτοὺς πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν ὄφεις τοὺς θανατοῦντας, οἵτινες ἔδακνον τὸν λαόν, καὶ ἀπέθικνε λαὸς πολὺς ἐκ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὡς ἀλεξιτῆριον φάρμακον ὁ πατάσσειν καὶ πάλιν ἰώμενος Κύριος συνεστήσατο τὴν ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ ἀνύψωσιν τῶν ὀρθιχλμῶν τῶν δεδηγμένων ὑπὸ τῶν ὀφειῶν πρὸς ἀπαλλαγὴν καὶ ἱσιν· «καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν· ποίησον σεαυτῷ ὄφιν καὶ θές αὐτὸν ἐπὶ σημείου· καὶ ἔσται, ἐὰν δάκῃ ὄφιν ἄνθρωπον, πᾶς ὁ δεδηγμένος ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται»¹.

Ποῖον τῶν ζώων ἐξελέξατο ὁ Κύριος ἵνα ἰάσῃται τὸν μεταμεληθέντα καὶ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψαντα λαὸν αὐτοῦ; Ἐκεῖνο, ὅπερ ἐν τῷ παραδείσῳ ἅμα τῇ διαπράξει τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος ἐπικατάρατον καθώρισε νὰ ᾔῃ «καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς τῷ ὄφει... ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν θηρίων (τῶν ἐπὶ) τῆς γῆς»².

Πῶς τὸ ἐπικατάρατον τῶν κτηνῶν καὶ τῶν θηρίων τοιαύτην ἱαματικὴν ἐκ Θεοῦ προσεκτήσατο δύναμιν, ὥστε μόνη ἡ ὄφιν καὶ θεωρία αὐτοῦ τὸν θάνατον ἀπεδίωκε καὶ τὴν ἱσιν ἐπήνεγκε; μὴ ὁ Θεὸς τὸ καταρχῶν ὑπ' αὐτοῦ ζῶον ἠθέλησε ν' ἀπαλλάξῃ τῆς κατάρας καὶ ἀναδείξῃ αὐτὸ ἡυλογημένον ἐν τῇ κτίσει; μὴ δὲν εἶχε μυρία μέσα ὅπως ἀνακόψῃ τὸν δηλητηρίον ἰδὼν τῶν ὀφειῶν, τοὺς ὁποίους πρὸς

1. Ἀριθμ. κx', 8.—2. Γεν. γ', 14.

σωφρονισμόν τοῦ σκληροτραχήλου λαοῦ ἐξαπέστειλε; πρὸς τί συνεστήσατο τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐπικατάρτου ζώου καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ ἐνατενίσεως τὴν ἴκσιν ἐπεβραβεύσατο; Τὴν λύσιν τῶν ἀποριῶν τούτων δίδωσιν ἡμῖν ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος, γράφων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους· «τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί»¹. ἐξηγεῖ δὲ εἰς ἡμᾶς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τῆς δόξης Ἰησοῦς λέγων πρὸς τὸν φαρισαῖον Νικοδήμουν· «καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὕψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου»².

Ἐκλεξάμενος λοιπὸν ὁ Θεὸς τὸ ἐπικατάρτον τῶν κτηνῶν καὶ τῶν θηρίων εἰς προαγγελίαν τοῦ μέσου τῆς σωτηρίας, ὅπερ προέκρινεν ὑπὲρ τῆς ἁμαρτησάσης καὶ πεσούσης ἀνθρωπότητος, τὴν πώρωσιν τῶν ἀνθρώπων κατήγγειλε καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀπονοίας αὐτῶν ἤλεγξε. Τούτων ἐν προθεωρίᾳ γενόμενος ὁ ὑψιφωνότατος τῶν προφητῶν ἔλεγε· «καὶ ἴδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλείπον παρὰ πάντα ἀνθρώπους· ἀνθρώπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἡ τιμὰ σθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ ὑπὸ Θεοῦ καὶ ἐν κακώσει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ ἐμαλακίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν»³. Καθὼς λοι-

πὸν τὸ ἐπικατάρτον θηρίον εἰς προθεωρίαν τοῦ ἀκάκου ἐλήφθη ἄμνοῦ, τοῦ ἄμνοῦ ἐκείνου, ὃν παρέδωκε Κύριος εἰς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, οὕτω τὸ σημεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ προσήλωσεν ὁ Μωϋσῆς τὸν ὄφιν εἰς θεωρίαν τῶν δακνόμενων, τὸ πρὶν ἐπικατάρτον, διὰ δὲ τοῦ κατὰ ἄνθρωπον θανάτου τοῦ Κυρίου τίμιον καὶ πάνσεπτον ξύλον τοῦ σταυροῦ ὑπετύπου καὶ προεικόνιζε. Καθὼς δὲ ὁ Θεὸς ἐν τῇ θεᾷ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ ἐπικατάρτου τῶν θηρίων μεγίστην ἱαματικὴν παρέσχε δύναμιν, οὕτως ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τὸ ἄτιμον πρὶν ξύλον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ ὤμων ἀναλαβὼν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐν τῷ Κρανίου τόπῳ τὰς παναγίας αὐτοῦ χεῖρας ἀπλώσας, καὶ τὸν σταυρικὸν δεξάμενος θάνατον, διὰ τοῦ λουτροῦ τῶν παναγίων αἱμάτων τῶν ἐκ τῶν πληγῶν αὐτοῦ ἐκχυθέντων καθηγγίασε τὸ ξύλον τῆς κατάρτας, ἀπήλειψε τὴν ἀτίμωσιν αὐτοῦ, καὶ ὃν τρόπον διέσχισε τὸ χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐλυτρώσατο ἡμᾶς τοῦ θανάτου καὶ ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρτας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα. Ὅθεν καθὼς ὅτε ἔδακνεν ὄφις ἄνθρωπον ἐν τῇ ἐρήμῳ παρὰ τῷ Ἰσραὴλ, ὁ δεδηγμένος ἀπέβλεπεν ἐπὶ τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν, τὸν ὁποῖον ὁ Μωϋσῆς ἔστησεν ἐπὶ σημείου, καὶ ἔζη, οὕτω καὶ νῦν οἱ δακνόμενοι ὑπὸ τοῦ ὄφεως τῆς ἁμαρτίας, τὸ βλέμμα ἀνατείνοντες πρὸς τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου, ἀντλοῦσι σθένος καὶ ἰσχὺν πρὸς καταπολέμησιν τῶν μηχανημάτων τοῦ διαβόλου καὶ διεκφυγὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας καὶ ὀλιγοφυγίας. Ὅθεν καὶ ἀνυμνοῦντες τὸ πάνσεπτον τοῦτο ξύλον δὲν λείπομεν ἐπιλέγοντες πρὸς αὐτὸ μετὰ τῶν ἱερῶν ὑμνογράφων·

1. πρὸς Ῥωμ. η', 3.—2. Ἰωάν. γ', 14.—3. Ἠσ. νγ', 3—5.

— Χαῖρε, σταυρέ, οἰκουμένης φύλαξ·
 χαῖρε ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας·
 χαῖρε ὁ πηγάζων ἀφθόνως ἰάματα,
 χαῖρε ὁ φωτίζων τοῦ κόσμου τὰ πέρατα·
 χαῖρε τράπεζα βασιτάζουσα ὥσπερ θυμὰ τὸν Χριστὸν,
 χαῖρε κλῆμα βότρυν στάζοντα φέρον οἶνον μυστικόν·
 χαῖρε ῥάβδος ἡ ποντίσασα τὸν αἰγύπτιον στρατὸν,
 χαῖρε αὖθις ἡ ποτίσασα Ἰσραηλίτην λαόν·
 χαῖρε δένδρον εὐσκιόφυλλον, ὑφ' οὗ σκέπονται πιστοί,
 χαῖρε ξύλον προφητόφθεγκτον πεφυτευμένον ἐν γῇ·
 χαῖρε τῆς ἀληθείας εὐκλεέστατος κόσμος,
 χαῖρε τῆς σωτηρίας εὐτυχέστερος ὄμιλος·
 χαῖρε, ὅτι κατελάμπρυνας ὀρθοδόξων τοὺς χοροὺς,
 χαῖρε, ὅτι κἄτηδάρφισας τῶν εἰδώλων τοὺς βωμούς.
 — Σταυρὸς γάρ ἐστιν ὁ φύλαξ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ·
 σταυρὸς ἡ ὠραιότης τῆς ἐκκλησίας·
 σταυρὸς βασιλέων τὸ κραταίωμα·
 σταυρὸς πιστῶν τὸ στήριγμα.

Οὕτως ἀνυμνοῦμεν, οὕτω γεραίρομεν τὸ πάνσεπτον ξύλον, μετὰ τοῦ ἀποστόλου καὶ διδασκάλου τῶν ἐθνῶν ἐπαναλέγοντες· «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὶ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ»¹.

Πρὸς τὰς ἐκ τῶν γραφῶν ἀπορρεούσας ἀπαντήσεις ταύτας οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι θέλοντες νὰ ἀντιτάξωσιν τι ὅπως συγκαλύψωσιν τὴν γυμνότητά των λέγουσιν· «Ἐὰν ὁ ὄφις, τὸν ὁποῖον ὁ Μωϋσῆς ὕψωσεν ἐπὶ σημείου ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἰς τύπον ἦτο τοῦ σταυροῦ, ἐκ τῆς τύχης τοῦ χαλκοῦ τούτου ὄφως, πρὸς τὸν ὁποῖον παραλ-

1. πρὸς Γαλ. 5', 14.

ληλίζετχι τὸν σταυρὸν, μάθετε ὅτι πλανᾶσθε σεβασμὸν εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ ἀποδίδοντες. Ἐκ τῆς Δ' βίβλου τῶν Βασιλειῶν διδασκόμεθα ὅτι «ἐν ἔτει τρίτῳ τῷ Ὡσηε υἱῷ Ἡλὰ βασιλεῖ Ἰσραὴλ ἐβασίλευσεν Ἐζεκίας υἱὸς Ἀχαζ βασιλέως Ἰούδα... (ὅς) ἐν Κυρίῳ Θεῷ Ἰσραὴλ ἤλπισε, καὶ μετ' αὐτὸν οὐκ ἐγεννήθη ὅμοιος αὐτῷ ἐν πᾶσι βασιλεῦσιν Ἰούδα καὶ τοῖς γενομένοις ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ ἐκολλήθη τῷ Κυρίῳ, οὐκ ἀπέστη ὀπισθεν αὐτοῦ, καὶ ἐφύλαξε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὅσας ἐνετείλατο Μωσῆς· καὶ ἦν Κύριος μετ' αὐτοῦ ἐν πᾶσιν οἷς ἐποίει»¹. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις κατὰ τὴν τοῦ ἱεροῦ κειμένου ἀφήγησιν ἐφύλαξεν ἐν πᾶσι τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, «ἐξῆρε τὰ ὑψηλά, καὶ συνέτριψε (πάσας) τὰς στήλας, καὶ ἐξωλόθρευσεν τὰ ἄλση καὶ τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν, ὃν ἐποίησε Μωσῆς, ὅτι ἕως τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἦσαν οἱ Ἰσραὴλ θυμιῶντες αὐτῷ, καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν Νεσθάν»², τὸ ὁποῖον τεμάχια χαλκοῦ σημαίνει. Βλέπετε, λέγουσιν οἱ προτεστάνται, τί ἐγένετο ὁ εἰς τύπον τοῦ σταυροῦ φερόμενος ὄφις; Ἡ ἱαματικὴ ἐνέργεια ἀπέπτη αὐτοῦ· τῆς δυνάμεως αὐτοῦ οὐδὲ ἔχνος ἀπέμεινε· τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐλησμονήθη· καὶ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ οὐδὲ σκιά ὑπάρχει. Ἐκ τούτων ἐξ ἀναλογίας ἐννοήσατε ὅτι ὁ σεβασμὸς, τὸν ὁποῖον ἀπονέμετε εἰς τὸν σταυρὸν, εἶνε μωρία».

Οὐδαμῶς πρὸς τὴν τοιαύτην τῶν ἀνθρώπων τούτων γλῶσσαν ξενιζόμεθα, διότι ἂν καὶ λέγωνται χριστιανοὶ καὶ αὐτοκλητοῦνται εὐαγγελισταὶ καθὼς καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτῶν, οὕτω καὶ αὐτοὶ «φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν (καὶ) ἐμταιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν

1. κεφ. ιη', 1, 5—8.—2. αὐτόθ. 4.

καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία»¹, κατὰ δὲ τὸ γραφικὸν ἐγένετο τάφος ἀνεφγμένος ὁ λάρυγς αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν· ἰὸς δὲ ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν² ἐπεκάθισεν. Ἀλλ' ὅσον μωρὰ, ὅσον γελοῖα καὶ ἄν ὦσι τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν, οὐδὲν τούτων θέλομεν παραδράμει, ἀλλὰ θὰ ἀνασκευάσωμεν ἕκαστον αὐτῶν, ἵνα μὴ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομῇν εὐρη.

Ὅτε ἀνθρωπίνως ἐτέχθη ὁ Κύριος, τὴν γέννησιν αὐτοῦ ἀνήγγειλε τοῖς ἐν τῇ Ἀνατολῇ μάχοις ἢ ἐμφάνισις ἐκτάκτου ἀστέρος, οὕτινος ὁ δρόμος κλωδήγησεν αὐτοὺς νὰ ἔλθωσιν ἄχρι τοῦ μέρους, ἐν ᾧ ὁ Σωτὴρ ἀνθρωπίνως βρέφους ἀνέκειτο. Τὸ ἑκτακτον τῆς τε λαμπρότητος καὶ τῆς πορείας τοῦ ἀστέρος δὲν ἀπεπλάνησε τοὺς μάχους, ὅπως εἰς τὸ οὐράνιον ἐκεῖνο φαινόμενον λατρείαν ἀναπέμψωσιν, ἀλλ' ἐνόησαν ὅτι ἡ ἐμφάνις αὐτοῦ ἐκτάκτου ὄντος τὴν ἐπὶ γῆς παρουσίην κατήγγελλε, καὶ τούτῳ ἀκολουθήσαντες ἦλθον εἰς Ἱεροσόλυμα ἐρωτῶντες· «ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων»³; Ὁ ἀστὴρ οὗτος ἀνεφάνη αὐτοῖς εἰς αὐτοὺς ὅτε ἐξῆλθον τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ «προῆγεν αὐτοὺς, ἕως ἐλθὼν ἐστη ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον»⁴. Εὐθὺς δὲ ὡς εὗρον τὸν Κύριον, ὁ ἀστὴρ ἀπῆλθεν, οὐδὲ ἀνεφάνη πλέον πρὸς ὁδηγίαν αὐτῶν, ὁ δὲ Θεὸς, βουλόμενος νὰ ἀποτρέψῃ αὐτοὺς τοῦ νὰ ἐπανακάμψωσι πρὸς τὸν Ἡρώδην, δὲν ἀποστέλλει πλέον τὸν ἀστὴρα εἰς ὁδηγίαν αὐτῶν, ἀλλὰ κατ' ὄναρ χρηματίζεται εἰς αὐτοὺς «ἀνακάμψαι δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὴν χώραν αὐτῶν»⁵.

Καθὼς ὁ ἀστὴρ ἐκεῖνος· τὴν ἐπὶ γῆς τοῦ Κυρίου ἐπιφάνειαν

1. πρὸς Ῥωμ. α', 22, 21.—2. παρ' ἡ. πρὸς Ῥωμ. γ', 13. — 3. Ματθ. θ', 2.—4. αὐτόθ. 9.—5. αὐτόθ. 12.

νειαν ἀνήγγειλεν, οὕτως ὁ χαλκοῦς ὄφεις τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου προαπετύπου· καθὼς δὲ ἐκπληρωθέντος τοῦ σκοποῦ τῆς τοῦ ἀστέρος ἐμφανίσεως, ἡ τροχία αὐτοῦ διεγράφη ἐκ τοῦ στερεώματος, οὕτω μετὰ τὴν προαγγελίαν καὶ προαποτύπωσιν τοῦ ἀπροσμάχητου ὅπλου τῆς σωτηρίας δὲν εἶχε λόγον ὑπάρξεως ὁ χαλκοῦς ὄφεις, οὕτινος ἡ διατήρησις ὡς ἐκ τῆς πρὸς ὥραν καὶ εἰς προγνωστοποίησιν τῆς δυνάμεως τοῦ σταυροῦ ἐποθέτης εἰς αὐτὸν ἐκτάκτου ἱαματικῆς δυνάμεως ἠδύνετο ἀντὶ μέσου φωτισμοῦ τῆς ἐκ προγνωστοποιήσεως γενομένης, νὰ ἀποδῇ εἰς τὴν ἐνοικοῦσαν τῷ ἀνθρώπῳ ἀδυναμίαν ὄργανον ἀποπλανήσεως καὶ πιστευθῇ ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ ὄφεως ἐκέκτητο τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἐν τῇ ἀναπαραστάσει τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ πρὸς ὥραν προσελάβετο. Ὅτι δὲ εἰς τύπον τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου διετάχθη παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Μωϋσέα νὰ ἀνυψώσῃ τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐπὶ σημείου εἰς θέαν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐξ ἀφευδестάτου στόματος βεβαιούμεθα λέγοντος· «καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὑψώσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου»¹. ὅτι δὲ ὁ σταυρὸς ἦν τὸ σημεῖον τοῦ Κυρίου, προκατηγγέλθη ἡμῖν ὑπὸ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος· «ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ»². ἐκ δὲ τοῦ ἀφευδοῦς στόματος τοῦ Κυρίου πιστούμεθα ὅτι «φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ (κατὰ τὸν προάγγελον τῆς ἐσχάτης κρίσεως), καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς»³. Δικαίως

1. Ἰωάνν. γ', 14.—2. Ἠσ. θ', 6.—3. Ματθ. κδ', 30.

ἄρα γεραίρομεν τὸ πάνσεπτον ξύλον ὅτι «κλίμαξ οὐρανομήκης ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἐγένετο τοὺς πάντας ἀνάγων ἀπὸ γῆς πρὸς ὕψος οὐρανοῦ».

Ἀκούοντες οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι τοὺς ὀρθοδόξους λέγοντας μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου· «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ», εὐθὺς ἐπιλανθάνομενοι τοῦ κανόνος αὐτῶν, τῆς εἰς τὸ γράμμα τῶν γραφῶν προσοχῆς, ἀναφωνοῦσι· «μὴ καυχᾶσθε ἐπ' ἄλλῳ τινί, εἰμὴ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ· αὐτός ἐστιν ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, αὐτὸς ἡ τῶν ἀνθρώπων σωτηρία».

Τίς διημφισβήτησεν, ἢ τίς ἄρνεῖται ὅτι μόνος Σωτὴρ ὁ Κύριος τῆς δόξης εἶνε, ὁ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἰς τοσοῦτο συγκαταβάσεως προβάς, ὥστε ἅπασαν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν; τίς διημφισβήτησεν ὅτι λυτρωτὴς εἶνε αὐτὸς ὁ μέχρις ἄδου κατελλθὼν ἵνα λύσῃ τοῦ ἄδου τὰ δεσμά; ἀλλὰ κατὰ τί ἡ πίστις ἡμῶν αὕτη ἀντίκειται πρὸς τὸ ἐγκαύχημα ἡμῶν, τὸ ὄργανον, ὅπερ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐξελέξατο εἰς τὴν ὑπάτην θυσίαν, τὴν ὁποίαν ὑπὲρ τοῦ κόσμου προσήνεγκε; ποῦ εὗρον τὸν πρὸς τὸ ξύλον τοῦτο τῆς ζωῆς σεβασμὸν ἡμῶν παρχμειοῦντα, ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον, τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς εὐεργεσίας, ἢ ὑπομειοῦντα τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν ἡμῶν καὶ ἀφοσίωσιν; Ἐγκαυχώμενοι ἐπὶ τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ, ἀποστολικὴν ἐκπληροῦμεν ἐντολὴν καὶ πρὸς τὰς θεοσδότους γραφὰς στοιχοῦμεν, καθὼς προΐων ὁ λόγος θὰ ἀποδείξῃ ἐλέγχων τοὺς μισσιοναρίους τοῦ προτεσταντισμοῦ τάναντία τῶν γραφῶν διδάσκοντας, καὶ ἐν οἷς ἔτι κατεξανίστανται κατὰ τῆς ἐπὶ τῷ πανσέπτῳ ξύλῳ τοῦ

σταυροῦ ἐγκαυχήσεως πάσης χριστιανικῆς ψυχῆς. Καί τοι δὲ ἔχομεν τὸ γράμμα τοῦ ἀποστόλου ῥητῶς ἐλέγχον τοὺς μισσιοναρίους τούτους ὡς παραληροῦντας εἰς ὅσα περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου φλυαροῦσι, δὲν περιοριζόμεθα εἰς μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἄλλα γραφικὰ ἀνατρέχομεν κείμενα, ὅπως κατελέγξωμεν τὴν πλάνην αὐτῶν καὶ ἀποδείξωμεν εἰς αὐτοὺς εἰς ἡλίκον βόθρον καταφέρονται ἀξιοῦντες νὰ ὑποκαταστήσωσιν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν ἱερῶν γραφῶν τὴν σφαλερὰν προσωπικὴν κρίσιν ὑπερθεῖν τῆς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας διδομένης ἐρμηνείας.

Καθὼς ἐν τῇ πρὸ τοῦ νόμου ἐποχῇ καὶ ἐν τῇ νομικῇ περιόδῳ, οὕτω καὶ ἤδη ἐν τῷ χρόνῳ τῆς χάριτος, οὐδὲν τὸ ἀντιφάκτον ἢ ἀντικείμενον παρατηρεῖται. Ὅ,τι ἦτο σκιά ἢ τύπος πρὸ τῆς χάριτος, τοῦτο οὐσιαστικῶς ἐξεδηλώθη ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς χάριτος· ὅθεν ἀκούοντες τοῦ Παύλου διδάσκοντος «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ», ἐσμὲν βέβαιοι ὅτι ἀνατρέχοντες εἰς τὴν νομικὴν ἐποχὴν καὶ προεκβαίνοντες ἔτι καὶ εἰς τὴν πρὸ αὐτῆς περίοδον θὰ ἀπαντήσωμεν ὑποτυπώσεις τοῦ ἐγκαυχήματος τούτου προαγγελοῦσας τὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ σημείῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὁ Ὑψίστος ἐπεβραβεύσατο.

Τίνος ἐνεκεν ὁ ἄναρχος κατὰ τὸν πατέρα, ἐν χρόνῳ ἐγένετο κατὰ τὴν μητέρα, καὶ σὺν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ καὶ τὴν ἀνθρωπίνῃ ἀσθένειαν ἀνέλαβεν; — Ἰνα σώσῃ, ὁμολογοῦσι καὶ οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι, τὴν ἀνθρωπότητα. — Κάλλιστα. — Ἀλλ' ἐκ τίνος νὰ σώσῃ αὐτήν; — Ἐκ τῶν χειρῶν, ἀπαντῶσι, τοῦ θανάτου, εἰς τὰς ὁποίας ἐνέριψεν αὐτὴν ἡ τοῦ Ἀδάμ παρakoή. — Ἐχει

καλῶς. Ἐξετάσωμεν ἤδη τὰ τῆς παρακοῆς ταύτης. — Πόθεν ἡ πτώσις, ποῖον τὸ ὁρατὸν σημεῖον τῆς παρακοῆς, τίς ἡ κλιτὺς τῆς καταπτώσεως; — Τὸ ξύλον τῆς γνώσεως. — Ποῖον τὸ ὄργανον τῆς σωτηρίας, ποῖα ἡ κλίμαξ τῆς ἀνυψώσεως; — Ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου. Ἐν ᾧ ἐσφάλη, ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἰάθη ἡ ἀνθρωπότης. Σὺν τῷ Ἀδὰμ μὲν ἡ ἀνθρωπότης σύμπασα διὰ ξύλου ἐγένετο τοῦ παραδείσου ἄποικος, σὺν τῷ ξύλῳ δὲ τοῦ σταυροῦ τῆς κατάρας ἔλυτρώθη καὶ τὸν ἀπολεσθέντα ἀνεκτήσατο παράδεισον. Καθ' ὃν τρόπον λοιπὸν τὸ ξύλον ἐχρημάτισεν ὄπλον καταπτώσεως, οὕτω πάλιν τὸ ξύλον ἐγένετο βᾶθρον ἀνυψώσεως. Ἐκείνου μὲν τὸν καρπὸν ἐγεύσατο ὁ Ἀδὰμ παρακούσας τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ¹, τούτου δὲ τὰς ὁδύνας ὁ νέος ἡσθάνθη Ἀδὰμ εἰς τὸ θάϊον ὑπακούσας πρόσταγμα². Τὸ αὐτὸ ξύλον καὶ ἐν τῇ πτώσει καὶ ἐν τῇ ἀνορθώσει· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν εἰς ξύλον κατάρας μεταποιεῖται διὰ τὴν παρακοήν, ἐδῶ δὲ εἰς ξύλον εὐλογίας καὶ σωτηρίας μεταβάλλεται διὰ τὴν εὐπειθειαν. Ἐκεῖνο ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου στηθὲν ἐκ μέσου αὐτοῦ τὸ πρωτόπλαστον ζεύγος καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς ἐξ Ἀδὰμ ἀπεδίωξε· τοῦτο ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἀναστηλωθὲν ἐπὶ τὴν προτέρην δόξαν τὴν ἀνθρωπότητα μετήγαγε καὶ γέφυρα ἀναγωγῆς ἐγένετο τῶν ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν. Ἐν ἀμφοτέροις ταῖς περιστάσεσιν ὄργανον τῶν βουλῶν τοῦ Κυρίου ἐχρησίμευσεν· δι' αὐτοῦ εἰσῆλθη ἡ πτώσις καὶ ὁ θάνατος, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ προσῆλθε καὶ ἡ ἀνύψωσις καὶ ἡ ζωή. Ὅθεν ὄπλον σωτηρίας, εἰς σταυρὸν μεταποιηθὲν, τὸ ξύλον ἐγένετο, καὶ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀνεδείχθη. Ἀφ' οὗ δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος μετὰ τὴν πρὸς τοὺς σταυρωτὰς μετὰ-

1. Γέν. γ', 6. — 2. Ματθ. κς', 39, 42, 44.

βασιν τοῦ Ἰούδα ἐν ᾧ εἶχε τὸν ἀναμείνοντα αὐτὸν σταυρὸν, ἐγκαυχώμενος ἐπ' αὐτῷ εἰς τοὺς ἀγίους αὐτοῦ μαθητάς καὶ ἀποστόλους ἔλεγεν· «ὡς ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ», ἐννοοῦσιν ἄρα γε οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι εἰς πόσον ἀσεβείας καταπίπτουσι τὸν πρὸς τὸ πάνσεπτον ξύλον τοῦ σταυροῦ σεβασμὸν ἡμῶν καταγελῶντες; Ἐννοοῦσι πόσον μακρὰν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀφίστανται μὴ ἀνκφωνοῦντες μετ' ἡμῶν τὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου· «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὶ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ», καὶ μὴ ἐγκαυχώμενοι ἐπ' αὐτῷ, «δι' οὗ ἡμῖν κόσμος ἐσταύρωται, ἡμεῖς δὲ τῷ κόσμῳ;».

Ἀλλ' ὅχι· λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὅχι· θέλομεν μᾶλλον συγκεκριμένα παραδείγματα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὀρθοδόξου τῆς ἐπὶ τῷ σταυρῷ ἐγκαυχήσεως ὑμῶν. Ἐστω, ἀπαντῶμεν, καὶ ἐν τούτῳ θὰ ἱκανοποιήσωμεν τὸ σκληροτράχηλον ὑμῶν, ἵνα μὴ ἡ ἐλαχίστη ἀρεθῇ εἰς ὑμᾶς πρόφασις εἰς ἀπιστίαν.

Ἐχετε, λέγετε. μετὰ χεῖρας τὰς γραφάς, ἐν αὐταῖς ἀναγινώσκετε ὅτι μετὰ τὴν πώσιν ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐκ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς κτισμάτων ὁ Θεὸς τὸ ξύλον ἐξελέξατο ὡς μέσον σωτηρίας τοῦ Νῶε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, καὶ ἐξ αὐτοῦ διέταξεν ἵνα κατασκευασθῇ ἡ κιβωτός, καὶ προορῶντες εἶπα ὅτι δὲν ἐννοεῖτε πῶς τὸ ξύλον πάλιν προεκρίθη ὡς ὄργανον τῆς γενικῆς σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος; Ἡ ἀρνεῖσθε τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ἥ ἐν τῇ προτιμῇσει τοῦ ξύλου ὡς μέσον σωτηρίας τοῦ Νῶε καθορᾶτε προαποτύπωσιν τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἐπελθούσης σωτηρίας τῷ κόσμῳ. Ἐὰν τὸ πρῶτον,

παύσασθε διατυμπανίζοντες ὅτι μετὰ χειρὸς ἔχετε τὰς γραφάς, καὶ ἐπὶ ἐτέρου πεδίου προκαλέσχετε συζήτησιν, τὴν ὁποίαν ἐστὲ βέβηκοι· οἳ δὲν θαῖ πορύγωμεν· ἐὰν τὸ δεύτερον, μὴ ἀδολεσχεῖτε κατὰ τοῦ σταυροῦ, ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ μετ' ἡμῶν ἐγκαυχᾶσθε, διότι καθ' ὃν τρόπον οἱ ὑπὸ τὴν στέγην τῆς ἐκ ξύλου κιβωτοῦ καταφυγόντες διεσώθησαν, οὕτω διασώζονται οἱ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ σταυροῦ προσφεύγοντες.

Ἔχετε, λέγετε, μετὰ χειρὸς τὰς γραφάς· ἀνοίξατε λοιπὸν τὴν βίβλον τῆς Ἐξόδου καὶ ἀνάγνωτε τί διετάξεν εἰς τὸν Μωϋσέα ὁ Θεὸς παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν· «καὶ σὺ ἔπαρον τὴν ῥάβδον σου, καὶ ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ῥῆξον αὐτήν· καὶ εἰσεληθέωσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ εἰς μέσον τῆς θαλάσσης κατὰ τὸ ξηρόν»¹. ἀνάγνωτε ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ· «ἐξέτεινε δὲ Μωϋσῆς τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν θάλασσαν· καὶ ὑπήγαγε Κύριος τὴν θάλασσαν ἐν ἀνέμῳ νότῳ βιαίῳ ὅλην τὴν νύκτα, καὶ ἐποίησε τὴν θάλασσαν καὶ διεσχίσθη τὸ ὕδωρ»².

Ἀρά γε ὁ Θεός, ὁ εἰπὼν γεννηθήτω καὶ ἐγένετο πάντα ἡ κτίσις, δὲν ἠδύνατο δι' ἐνὸς μόνου λόγου νὰ ἀποσύρῃ τὰ ὕδατα καὶ μεταποιήσῃ εἰς ξηρὰν τὴν θάλασσαν; Τί ἀδύνατον παρὰ τῷ Θεῷ; Οὐδέν. Πρὸς τί λοιπὸν, ὅπως διανοίξῃ δίοδον διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἐπιτάσσει εἰς τὸν Μωϋσέα ἵνα ἄρῃ τὴν ῥάβδον αὐτοῦ—τὴν ἐκ ξύλου ῥάβδον—καὶ ὅχι ἄλλο τι, καὶ συνιστᾷ εἰς αὐτὸν ἵνα ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ; Προδήλως καὶ ἀναμφιλέκτως, ἵνα ὑποστημάνῃ τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ, τοῦ ἐγκαυχήματος τούτου παντὸς χριστιανοῦ. Ὅθεν καὶ τὴν ἐκ ξύλου

1. Ἐξόδ. ιδ' 16.—2. αὐτόθ. 21.

ῥάβδον ἐκλέγει ὡς ὄργανον τοῦ θαύματος καὶ ἐπὶ ὑλικά μέσα συγκαταβαίνει ἵνα εἰς ἡμᾶς προπιστοποιήσῃ τὴν τοῦ σταυροῦ δύναμιν. Τίνα δὲ ὕλην πρὸς τοῦτο ἐκλέγει; Τὸ ξύλον, ἵνα πᾶσα σὰρξ, μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐπιλέγουσα, ἀναφωνῇ· «ἐμοὶ δὲ μὴ γένυτο κυχῆσθαι, εἰμὴ ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ.

Γινώσκουμεν τί, ταῦτα λεγόντων τῶν ὀρθοδόξων, οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ἀπαντῶσι λέγοντες. «Ἡ ῥάβδος τοῦ Μωϋσέως ἦτο κοινόν τι ξύλον. Τὰ πολλὰ ἐκεῖνα θαύματα μὴ ἐξ οἰκείας ἐποιεῖτο δυνάμεως; Ἐὰν εἶχε τὴν δύναμιν ταύτην, ἵνα τί ὁ Μωϋσῆς πρὶν ὁ Θεὸς διατάξῃ αὐτὸν νὰ ἐκτείνῃ τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θαλάσσης, δὲν ἔπραξε τοῦτο ἄφ' ἑαυτοῦ; Ὁ Μωϋσῆς ἐγίνωσκεν ὅτι οὐδεμίαν θαυματουργὸν ἐνέργειαν ἐκέκτητο ἡ ῥάβδος αὐτοῦ, εἴθεν καὶ δὲν ἐποιεῖ χρῆσιν αὐτῆς πρὸς θαυματουργίαν, ἡ ὅταν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διετάσσεται· ποιητὴς τῶν θαυμάτων ἦτο ὁ Θεός, ὁ εὐδοκήσας νὰ ἐπιδαφιλεύσῃ θαυματουργικὴν εἰς τὴν ῥάβδον δύναμιν, πρὸς ὑλικὴν ἀναπαράστασιν τοῦ μέσου τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ».

Ἐὰν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ἔπαυον τοῦ νὰ σοφιστεύονται καὶ παραιτοῦντες τὸν τύπον καὶ τὴν ματαιολογίαν, ὀρθῶς τὸν νοῦν προσεῖχον εἰς τὴν τῶν ἱερῶν Γραφῶν κατὰληψιν, θὰ ἔβλεπον ὅτι τὰ δῆθεν ὑπὲρ τῆς κακοδοξίας αὐτῶν προβαλλόμενα ἐπιχειρήματα εἰς μείζονα ἔλεγχον τῆς πλάνης αὐτῶν στρέφονται· ταύτην δὲν ὀκνοῦμεν νὰ καταδείξωμεν καὶ ἐλέγξωμεν, διότι πεποιθήσιν ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν, «οὐ γὰρ ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαι τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ

ικανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ», «εἰ (δὲ) καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον»¹.

Ἡ ῥάβδος τοῦ Μωϋσέως πρῶτον τι ἦτον ἐν τῶν κοινῶν ξύλων τῶν ἐν τοῖς δάσεσι φυομένων, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠυδόκησε ἵνα ταύτην ὕλικὸν ὄργανον ἐνεργείας τῶν θαυμάτων αὐτοῦ μεταχειρισθῇ, οὐχὶ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ ξύλου, ἀλλὰ διότι προστύπου τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου. ἔθεν πᾶν ὅ, τι ὁ Μωϋσῆς ὑπερφύεζε διέπραττε, τοῦτο διὰ τῆς ῥάβδου ἐκείνης διενήργει, ἐν δὲ τούτῳ προεγνωστοποιεῖτο εἰς τὸν κόσμον ἡ ὑπερφύεζ δύνάμις τοῦ παντέπου ξύλου τοῦ σταυροῦ, τοῦ σταυρώσαντος ἡμῖν τὸν κόσμον. Ὅθεν καὶ Μωϋσῆς ὁ σεόπτης οὐχὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀλλ' ἐκ Θεοῦ τοῦ πᾶσαν διάνοιαν φωτίζοντος αὐγασθεὶς τὴν ῥάβδον αὐτοῦ «ῥάβδον Θεοῦ» ἀπεκάλυψε², ὅτι ἡ ῥάβδος αὕτη εἰς σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐγένετο.

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην εὐκόλως δύνανται νὰ κατανοήσωσιν οἱ τοῦ προτετταντισμοῦ μιστιονάριοι, ἐὰν τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας ἀνέχωνται καὶ μὴ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύωσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν.

Ἰσχυρίζονται ὅτι μετὰ χειρὸς ἔχουσι τὰς γραφὰς καὶ πᾶν τὸ ἐν αὐτοῖς μὴ ἀπαντῶμενον δὲν προσδέχονται. ὥς ἀνσιζῶσιν ἤδη τὴν βίβλον τῆς Ἐξόδου καὶ ἐν κεφαλαίῳ ιζ' ὥς ἀναγινώσκουσιν. «εἶπε δὲ Μωϋσῆς πρὸς Ἰησοῦν· ἐπίλεξον σεαυτῷ ἄνδρας, καὶ ἐξελθὼν παράταξε τῷ Ἀμαλήκ ἄρριον· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἔστηκα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ, καὶ ἡ ῥάβδος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ χειρὶ μου. Καὶ ἐποίη-

1. πρὸς Κορινθ. Β' γ' 5, δ' 3. — 2. Ἐξόδ. ιζ', 9.

σεν Ἰησοῦς καθάπερ εἶπεν αὐτῷ Μωϋσῆς, καὶ παρετάξατο τῷ Ἀμαλήκ· καὶ Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν καὶ Ὡρ ἀνέβησαν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ. Καὶ ἐγένετο, ὅταν ἐπῆρε Μωϋσῆς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, κατίσχυεν Ἰσραήλ· ὅταν δὲ καθῆκε τὰς χεῖρας αὐτοῦ, κατίσχυεν Ἀμαλήκ. Τίς δὲν ἐνορᾷ ἐν τούτοις προφανῇ, προφανεστάτην εἰκόνα τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου καὶ προγνωστοποιήσιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ; Ὁ Μωϋσῆς λαμβάνων τὴν ῥάβδον τοῦ Θεοῦ ἐκτείνει τὰς χεῖρας· τί ἄλλο διὰ τούτου προδικτυποῦται, εἰμὴ ὁ τοῦ Κυρίου σταυρός; Ὅταν αἱ χεῖρες τοῦ Μωϋσέως ἦσαν ἐπηρμέναι, ὅταν εἰκονικώτατα ὁδηλονότι ὁ σταυρὸς ὑπετυποῦτο κατέναντι τῶν μαχομένων Ἰσραηλιτῶν, κατίσχυον οὗτοι, ὅταν δὲ τοῦναντίον ἐκ κοπώσεως καθῆκε τὰς χεῖρας καὶ ἀπετθέετο τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, κατίσχυεν ὁ Ἀμαλήκ. Τίς δὲν ἐνορᾷ ἐν τούτοις τὴν ἀμύχλητον δύνάμιν τοῦ σταυροῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου τρόποι καὶ ἐγείρονται καὶ οἱ αἰθιοῖ καὶ νοητοὶ ἐχθροὶ καταβάλλονται; Ὅθεν μετὰ τοῦ ἀποστόλου ἀναφωνοῦντες ἐπιλέγομεν· «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ».

Ὅτι δὲ τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ ὑπετύπου ὁ Μωϋσῆς, ἐκ τῆς προϋούσης ἀναγνώσεως τῆς μνησθείσης ἱερᾶς βίβλου ἔτι μᾶλλον πιστοποιούμεθα, διότι ἀναγινώσκουμεν ἐν αὐτῇ· «αἱ δὲ χεῖρες Μωϋσῆ βαρεῖαι· καὶ λαβόντες λίθον ὑπέθηκαν ὑπ' αὐτὸν, καὶ ἐκάθητο ἐπ' αὐτόν. Ἀαρὼν δὲ καὶ Ὡρ ἐστήριζον τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ἐν τε ὕθιν ἐῖς, καὶ ἐν τε ὕθιν ἐῖς· καὶ ἐγένοντο αἱ χεῖρες Μωϋσῆ ἐστηριγμέναι ἕως ὁσμῶν ἡλίου»¹.

1. αὐτόν. 12, 14.

Ἦδη ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ ἐκεῖνου μεταγάγωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ ἄλλου ἐκεῖνου βουνοῦ τοῦ λεγομένου Γολγοθᾶ καὶ Κρανίου τόπον, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἡ ὑπάτη θυσία προσηνέχθη ὑπὲρ ἐξιλασμοῦ σπυμᾶσης τῆς ἀνθρωπότητος· τί βλέπομεν ἐπ' αὐτοῦ; τὸν θεάνθρωπον Κύριον ἐπὶ τῆς ῥάβδου τοῦ Θεοῦ, τοῦ τιμίου σταυροῦ προσηλωμένον, καὶ δύο ληστὰς σταυρωθέντας αὐτῷ, ἐντεῦθεν ἓνα καὶ ἐντεῦθεν ἓνα. Εἰκονικωτέρα λοιπὸν προϋποτύψεις τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ ἡδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἄλλη παρὰ τὴν γενομένην ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ, ὅτε ἐλθὼν Ἀμαλὴκ ἐν Ῥαριδεὶν ἐπολέμει κατὰ τοῦ Ἰσραήλ; Ἀλλ' ἵνα μὴ ὁ ἐλάχιστος δισταγμὸς ἀπομείνῃ, δὲν ἀρκεῖται ὁ Θεὸς ὅπως ὁ Μωϋσῆς μόνος ἀνέλθῃ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ φέρων τὴν ῥάβδον τοῦ Θεοῦ, τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου· ἀλλ' ἵνα ἀναπαρσταθῇ ὁλόκληρος ἡ σκηνὴ τοῦ σωτηρίου πάθους, ἐπιτάσσει ἵνα Ἀαρὼν καὶ Ὡρ συναναβῶσιν αὐτῷ· καθίστησι βαρεῖας τὰς χεῖρας τοῦ Μωϋσέως· ἵνα Ἀαρὼν καὶ Ὡρ ἰστάμενοι ἐντεῦθεν εἰς καὶ ἐντεῦθεν εἰς, στηρίζωσι τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς προεικόνισιν τῆς ἐν μέσῳ δύο ληστῶν σταυρώσεως τοῦ Κυρίου. Ἐὰν ἤδη ἡ εἰκὼν τοῦ σταυροῦ, μόνῃ ἢ προϋποτύψεις αὐτοῦ τοιαῦτα θαυμάσια κατεργάζετο, εὐνόητον ὀπίσῃ ἡ δύναιμις αὐτοῦ τοῦ πανσέπτου ξύλου τοῦ καθαγιασθέντος διὰ τῶν αἱμάτων τοῦ Σωτῆρος, καὶ πόσον δικαίως καὶ ὀρθοδόξως γερκίρομεν αὐτὸν λέγοντες· «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ».

Ἐν προθεωρίᾳ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου γενόμενος καὶ ὁ προφητάναξ καὶ ἐν προεπιγνώσει τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐ-

βόητε πρὸς Κύριον· «εἰάν γὰρ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήτομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ· ἡ ῥάβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου αὐτὰ μὲ παρεκάλεισαν»¹. οὐχὶ δὲ πλατυσμοῦ χάριν, ἀλλὰ σαρηνείας ἕνεκεν ὁ προφήτης καὶ βασιλεὺς, μετεχειρίσθη τὰς λέξεις ῥάβδον καὶ βακτηρίαν, τοῦ πανσέπτου σταυροῦ, ἐκ δύο ξύλων συγκροτουμένου, τὴν εἰκόνα ἐναργέστερον θέλων νὰ παρ-στήσῃ.

Ταύτην τὴν εἰκόνα τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐνορῶμεν προγνωπτοποιουμένην τῇ ἀνθρωπότητι διὰ πλείπτων σημείων ἐν τῇ νομικῇ περιόδῳ, καθ' ἣν πάντα τὰ γενόμενα, ὡς ὁ τῶν ἑθνῶν ἀποστολὸς ἀποφάνεται, σκιὰν εἶχε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν², καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ῥάβδῳ Ἀαρὼν τῇ βλαστησάσῃ³ προε-τυπώθη τὸ τίμιον ξύλον τοῦ σταυροῦ, ὅπερ καθὼς ἐκείνη παρέσχε καρπὸν, «καὶ ἐξήνεγκε βλαστὸν, καὶ ἐξήνθησεν ἄνθη, καὶ ἐβλάστησε κάρυα», ἐβλάστησεν εἰς ἡμᾶς καρπὸν ζωῆς αἰωνίου διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Μὴ ὁ Θεὸς δὲν ἡδύνατο νὰ ποιήσῃ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἄλλως καὶ προσέφευγεν εἰς τὴν ῥάβδον ὅτε μὲν τοῦ Μωϋσέως ὅτε δὲ τοῦ Ἀαρὼν; Τί ἀδύνατον παρὰ τῷ Θεῷ; Οὐδέν. Ὁ εἰπὼν γεννηθῆτω μόνον, καὶ τὸ σύμπαν ἔλαβεν ὑπαρξιν καὶ μορφήν, ἡδύνατο διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ μόνου νὰ διασχίσῃ τὰ ὕδατα τῆς Ἐρυθρᾶς καὶ μεταποιήσῃ εἰς ξηρὰν τὴν θάλασσαν, νὰ ῥήξῃ πέτρην ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ νὰ ποτίσῃ τὸν διψῶντα λαὸν αὐτοῦ, νὰ καταβάλλῃ τὸ κέρας τοῦ Ἀμαλὴκ, καὶ διενεργήσῃ τὸ πλῆθος τῶν θαυμασίων αὐτοῦ. Δὲν εἶχεν ὁμοῦς ἀνάγκην ἀποδείξεων τῆς πανσθε-

1. Ψαλμ. κβ' 4.—2. πρὸς Ἑβρ. ι' 1.—3. Ἀριθ. ιζ' 8.

νοῦς αὐτοῦ δυνάμεως, ἐπειδὴ τὴν δόξαν αὐτοῦ διηγοῦνται οἱ οὐρανοί, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἐξαγγέλλει τὸ στερῶμα· μόνον δὲ φιλανθρώπως ἐβούλετο ἵνα προγνωστοποιήσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ μέσον τῆς σωτηρίας ἡμῶν, καὶ τὴν ἄφικτον χάριν καὶ δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἐπεφύλαξε διὰ τὸ πίντε-
πτον σημεῖον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἵνα μὴ καυχῆσθῃται πᾶσα σὰρξ εἰμὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, δι' οὗ ἡμῖν κόσμος ἐσταύρωται.

Τὴν τοῦ τιμίου σταυροῦ δύναμιν προαναγγέλλων ἡμῖν ὁ Κύριος ἠρῳόκησεν ἵνα διὰ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ θαυμασιουργήσῃ ἐν τῷ Ἰσραὴλ, διαπεράσῃ αὐτὸν ἀδρόχοις ποσὶ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τῆς μάστιγος τῶν ἐν ἐρήμῳ ἰσθόλων ὄφρων, καὶ ἀναδείξῃ νικητὴν κατὰ τοῦ Ἀμαλήκ.

Ἐν πολλοῖς τῆς Πεντατεύχου μέρεσιν ἀναγινώσκουμεν περιγραφὰς τῶν πρὸς τὸν Θεὸν προσευχῶν τοῦ Μωϋσέως, οὐδαμοῦ ὅμως ἄλλοθι ἀλλ' ἢ ἐν τῷ κατὰ Ἀμαλήκ πολέμῳ καθορῶμεν αὐτὸν ἐκτείνοντα ἐν τῇ προσευχῇ τὰς χεῖρας, τὸν δὲ Θεὸν θαυματουργοῦντα, χαρίζοντα τὴν νίκην καὶ ἐπακούοντα τῆς δεήσεως τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τῇ ἐκπετάσει τῶν χειρῶν αὐτοῦ εἰς σχηματισμὸν τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, κλονίζοντα δὲ τὰς παρεμβολὰς τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ κωφεύοντα πρὸς τὰς δεήσεις τοῦ Μωϋσέως ἐν τῇ καταπτώσει τῶν χειρῶν αὐτοῦ, ἐν τῇ ἀπαλείψει τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ. Εἴτε ἀναπεπταμένως εἴτε μὴ εἶχε τὰς χεῖρας ὁ Μωϋσῆς προσήρχετο ἐκ καρδίας πρὸς Κύριον, ἔχοντα ταχὺ τὸ οὖς εἰς τὸ ἐπακούειν τῶν δεήσεων τῶν δούλων αὐτοῦ· ἐν πύτοις ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἀμαλήκ πολέμῳ οὐχὶ μόνον τὴν θερμότητα τῆς δεήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξωτερικὴν

ἐκδήλωσιν τῆς ἰκεσίας προσπήτησεν ἵνα ἐμπανῶς καταδείξῃ τὴν δύναμιν, ἣν καθώρισεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ἐρήμῳ Σὴν λοιδορούμενοι ὁ Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ὑπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ὕδατος, ἐξ ἧς ἔπασχον, ἦλθον ἀπὸ προσώπου τῆς συναγωγῆς ἐπὶ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, καὶ ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ ὦφθη ἡ δόξα Κυρίου πρὸς αὐτούς¹. Οὕτω προσήρχετο ὁ Μωϋσῆς πρὸς τὸν Κύριον πίπτων ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, τῶν δὲ δεήσεων αὐτοῦ ἐπήκουεν ὁ Κύριος καὶ ἐνεφάνιζεν εἰς αὐτὸν τὴν δόξαν Αὐτοῦ. Ἦδη πρὸς ταῦτα ἀντιπραβάλλοντες τὴν σκηνὴν τὴν ἀναπτυχθεῖσαν κατέναντι τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀμαλήκ, ἐρωτῶμεν· ἀπομένει ὁ ἐλάχιστος διταγμὸς περὶ ἀναδείξεως τῆς δυνάμεως τοῦ σταυροῦ καὶ εἰς τὰ μᾶλλον δύσπιστα πνεύματα, ἀφ' οὗ βλέπομεν τὸν Θεὸν χαρίζοντα τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας ἐν τῇ ἐν σχήματι σταυροῦ ἐκπετάσει τῶν χειρῶν τοῦ Μωϋσέως, κλίνοντα δὲ τὴν ὑπεροχὴν ὑπὲρ τοῦ Ἀμαλήκ ἐν τῇ ἀπαλείψει τοῦ τιμίου τούτου τύπου;

Ὅτε ὁ Κύριος ὀργισθεὶς κατὰ Μαριάμ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μωϋσέως, καταλαλησάσης τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς, λεπτὰν αὐτὴν κατέστησεν, ἐβόησε μόνον πρὸς Κύριον ὁ Μωϋσῆς λέγων, «Ὁ Θεὸς δέομαί σου, ἴασε αὐτήν»², καὶ ἐπήκουσε Κύριος τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ ἰάσατο τὴν Μαριάμ. Ἴνα τί λοιπὸν ἐν τῷ κατὰ τοῦ Ἀμαλήκ πολέμῳ δὲν ἤρκεσθῃ εἰς τὴν δέησιν τοῦ θεράποντος αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπήτησε καὶ τὴν διαπέτασιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ πρὸς παροχὴν τῆς νίκης εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας; Ὅπως ἀναδείξῃ τὴν δύναμιν τοῦ

1. Ἀριθ. κ', 6.—2. Ἀριθ. ιβ' 13.

σταυροῦ καὶ μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ, εἰμὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, δι' οὗ ἡμῖν κόσμος ἐσταύρωται.

Ψηλαφητὰ οὕτω παρεχόμενος μαρτύρια τῆς συγκαταβάσεως αὐτοῦ ὁ Κύριος εἰς τὸ ἐπακούειν τῶν δεήσεων καὶ προσευχῶν τοῦ θεράποντος αὐτοῦ Μωϋσέως, ὡς ἔφθηνεν εἰπόντες, τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ θέλων ἵνα κατὰδείξῃ ἠὲ δόκησεν ἵνα δι' ἐμφανοῦς ἀναπαρξαστάσεως τοῦ τιμίου τύπου θαυμαστώσῃ ἐν τῷ Ἰσραὴλ· ὅθεν καὶ ὅτε παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἀναβλέψαντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ εἶδον τοὺς Αἰγυπτίους ἐστρατοπεδευμένους ὀπίσω αὐτῶν καὶ ὑπὸ δέους κατελήφθησαν, εἰς τὰς δεήσεις τοῦ Μωϋσέως ἀπαντῶν ὁ Κύριος εἶπεν αὐτῷ· «τί βοᾷς πρὸς με; λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἀναζευξάτωσαν, καὶ σὺ ἔπαρον τὴν ῥάβδον σου καὶ ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὴν θάλασσαν καὶ ῥῆξον αὐτήν»¹. Μὴ δὲν ἠδύνατο ὁ Ὑψιστος θαυμαστώσῃ ἄλλως; Ἡδύνατο πάντως· ἀλλ' ἤθελε νὰ προκαταγγεῖλῃ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ λύσοντος τὸ μεσότοιγρον τοῦ φραγμοῦ, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσοντος, αἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην καὶ ἀποκαταλλάξῃ ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ»². Αἱ ἐπιδεικτιάζσεις εἶνε ἀπόρροιαι ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, ἧς ὁ Θεὸς εἶνε ὅλως ἀμέτοχος· κατὰ συνέπειαν ἐν ἐκάστῳ τῶν θαυμάτων τοῦ Θεοῦ καὶ μίαν ὀφείλομεν ν' ἀναζητήσωμεν διδασκαλίαν, μίαν ἀποκάλυψιν τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκεν καὶ βλέπομεν αὐτὸν ἀποκαλύπτοντα εἰς ἡμᾶς τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ ἐν ὑλικοῖς σημείοις, ἅτινα λαμβά-

1. Ἐξοδ. ιδ' 15, 16.—1. πρὸς Ἐφεσίους 6' 15, 16.

νονται εἰς τύπον τῶν ἀπ' αἰῶνος ὑπὸ τῆς παντοκράτειας αὐτοῦ ἀποραγίσθαι νὰ γίνωσιν εἰς σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅθεν οὐχὶ μόνον ἐπηγγείλατο τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου τοῦ θεανθρώπου χαρακτηριστικώτατα προδιέτύπωσε μυριαχῶς, ὅπως ἐν τῇ ἐπισυμβάσει τῶν καθορισθέντων νὰ γείνωσι, μηδεὶς ἀπομείνῃ δισταγμὸς ἢ ἀμφισβολία, καὶ μηδεμίαν πρόφασιν δικαιολογήσεως τῆς ἀπιστίας τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦ Κυρίου «νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν»,¹ ὡς λ. γ. οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονᾶριοι, οἵτινες τὰς τε γραφικωτάτας εἰκόνας τῶν ἐν τῇ πρὸ τῆς χάριτος ἐποχῇ θαυμασίων τοῦ Θεοῦ εἰς ἀναπαράστασιν τῆς δυνάμεως τοῦ τιμίου σταυροῦ παρορῶντες, καὶ τὰς ἀποστολικὰς ὑποθήκας παραβαίνοντες, ἀντὶ νὰ καυχῶνται ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, δι' οὗ ἡμῖν ὁ κόσμος ἐσταύρωται, ἀρνοῦνται τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις κατατάσσονται, δι' οὓς ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ μωρία ἐστίν, ἀποφεύγουσι δὲ τὴν μερίδα τῶν σωζομένων, δι' οὓς οὗτος δυνάμις Θεοῦ ἐστίν, καθ' ἃ πλήρης Πνεύματος ἁγίου ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος Παῦλος ἐδίδασκεν εἰπὼν· «Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δυνάμις Θεοῦ»².

Ἐπὶ τούτοις προλαμβάνοντες τὰς ἐνστάσεις τῶν μισσιοναρίων τούτων, τὰς ὁποίας δὲν λείπουσιν οὗτοι ἵνα προβάλλωσιν εἰς τοὺς ἀπλοϊκοὺς τῶν ἡμετέρων, ἢ κάλλιον εἰπεῖν διατυπῶντες ταύτας ὡς οὗτοι προβάλλουσιν αὐτάς, θέλομεν ἐνδιατρίψαι περὶ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐπιχειρημά-

1. Ἰωάν. ιε', 22.—2. Α' πρὸς Κορινθ. α', 18.

των, εἰς ᾧ οὗτοι καταφύγουσι παρισμηγνέοντες τὰ γραφικὰ κείμενα.

«Τίνος ἕνεκεν, λέγουσιν οἱ μισσιονάριοι, συνιστᾶτε προσκύνησιν τοῦ σταυροῦ; ὁ σταυρὸς εἶνε ἐκ ξύλου. Δὲν σκέπτεσθε ὅτι ἀπεθεῖτε καὶ παραδύνετε τὰς διαταγὰς τοῦ Θεοῦ ταῦτα διδάσκοντες; Μὴ δὲν ἀνέγνωτε ἐν τῷ Δευτερονομίῳ «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ»¹. Πῶς ἐπελάθασθε τῶν λόγων τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος τῷ πειράσαντι αὐτῷ σατανᾷ· «ὑπαγε, σατανᾶ· γέγραπται γάρ· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις»²; καὶ τολμᾶτε νὰ διδάσκητε προσκύνησιν τοῦ σταυροῦ».

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶντες ἐπιλέγομεν ἐν ἀρχῇ μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἰς τοὺς ἐχθροὺς τούτους τοῦ σταυροῦ· αὐτὸν δὲ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὧν τέλος ἀπώλεια καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν»³. Ἐχρυσι μετὰ χειρὸς, λέγουσι, τὰς γραφάς· ἀκούουσιν ἐν αὐταῖς τοῦ Σωτῆρος διδάσκοντος «ὁ δρόμος ἐν τῷ ναῷ, ὁμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν· καὶ ὁ δρόμος ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ κατήμένῳ ἐπάνω αὐτοῦ»⁴. καθορῶσι σαφέστατα ἐκτυπουμένην ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος τὴν σχέσιν καὶ ἀναγωγὴν τῆς προσκυνήσεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ μεταδιδόμενην πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον, καὶ ἐρωτῶσιν ἡμᾶς, καὶ δηθεν ἐκπλήττονται ἐπὶ τῇ κατὰ χρέος προσκυνήσει τοῦ τιμίου σταυροῦ; Ἀκούουσι τοῦ Δαυὶδ διδάσκοντος· «ὑψοῦτε

1. Δευτερ. 5', 13. — 2. Ματθ. 8' 10. — 3. πρὸς Φίλιπ. γ', 18, 19. — 4. Ματθ. κγ' 21, 22.

Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ»,¹ καὶ τολμῶσι νὰ λέγωσιν ἡμᾶς ἀπεθεῖς, διότι οὐδὲν πλέον οὐδὲν ἔλαττον ποιούμεν ἢ ὅ,τι ὁ προφητᾶναξ συνίστησιν ἡμῖν, προσκυνοῦντες τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν τοῦ Κυρίου; Ἀρά γε ὁ Δαυὶδ ταῦτα γράφων ἐπελάθετο τῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ συστάσεως; Ἀρά γε ἐρθόνηρε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν ἡμῶν καὶ ἠθέλησε νὰ ἀπομακρύνῃ ἡμᾶς ἀπ' αὐτοῦ; Πῶς; ὁ προφήτης ἐκεῖνος ὁ τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διακριθεὶς, ὥστε ἐκ τοῦ οἴκου καὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ νὰ γεννηθῇ τὸ ἀνθρώπινον ὁ Κύριος τῆς δόξης, ἐπὶ τοσοῦτο παρωλίσθησεν, ὥστε κτίσματος προσκύνησιν συνέστησεν; Ἐννοοῦσιν ἄρα γε οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι τὸ γελοῖον τῆς θέσεως αὐτῶν εἰς τοιαῦτα ἀπολήγοντες συμπεράσματα; Ὡς ὁ δόμος ἐν τῷ ναῷ ὁμνύει ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν, οὕτως ὁ προσκυνῶν τὸν σταυρὸν προσκυνεῖ τὸν ἐπ' αὐτοῦ σταυρωθέντα Κύριον. Οὐδαμῶς λοιπὸν ἀφιστάμεθα, ἀλλὰ τὸν ἀντίον προσκείμεθα τῷ Θεῷ, προσκείμενοι τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἐπειδὴ ἐπιτάσσων ὁ προφητᾶναξ «καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ», καὶ πρᾶκτελευθόμενος «εἰσελευσώμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ»², προφανῶς τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου προκαταγγέλλει, τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἀνομολογεῖ, τὴν προσκύνησιν αὐτοῦ ἐπιτάσσει.

Ὅτι δὲ τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου ἐν ὄψει ἔχων ὁ Δαβὶδ ἔλεγε «προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ» καὶ ἐκ τῶν εὐθὺς ἀμέσως ἐπομένων αὐτοῦ λόγων μανθάνομεν· ἐπειδὴ μόλις ἐποιήσατο τὴν παρακάλει-

1. Ψαλμ. 46', 5. — 2. Ψαλμ. ρλα' 7.

σιν ταύτην, καὶ ἀναφωνεῖ «ἀν ἄσ τη θι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου». Τούτου δὲ τοῦ πανσέπτου ξύλου τοῦ σταυροῦ ἐν προθεωρίᾳ γενόμενος καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης ἀνεβόα· «καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιθάνου πρὸς σέ ἤξει, ἐν κυπαρίσσω καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ἅμα δοξάσται τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου, καὶ τὸν τόπον τῶν ποδῶν μου δοξάσω»¹. Τί ἄλλο διὰ τοῦ τόπου τῶν ποδῶν ἐννοητέον εἰμὴ τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, ἐφ' οὗ τὴν ὑπάτην τῶν θυσιῶν προσενεγκῶν ὁ θεάνθρωπος τὸ χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν διέρρηξε; Μὴ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀνύψωσιν αὐτὸς ὁ Κύριος ὀλίγας ὥρας πρὸ τοῦ σταυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου ὡς ὥραν δόξης δὲν ἀνήγγειλεν εἰπὼν, «Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα δόξασόν σου τὸν υἱόν»². μὴ τοῦτον τὸν πάνσεπτον σταυρὸν καὶ εἰς σημεῖον ἑαυτοῦ³ δὲν καθώρισεν ὁ Κύριος καὶ τούτου τὴν αἰώνιον παρὰ μνησιν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου δὲν προκατήγγειλεν εἰπὼν «καὶ ἔσται Κύριος εἰς ὄνομα καὶ εἰς σημεῖον αἰώνιον καὶ οὐκ ἐκλείψει»; Ὅθεν ἀρέντες τὴν πλάνην ἧς παύσωσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ἐν πλεονεξίᾳ πλαστῶν λόγων ἐμπορευόμενοι καὶ στρεβλοῦντες τὰς γραφὰς ὡς ἀστήρικτοι, κατὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ἧς προσκυνήσωσι δὲ μεθ' ἡμῶν τὸν πάνσεπτον τοῦ Κυρίου σταυρὸν, μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ αὐτοὶ ἐπιφωνοῦντες· «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰμὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ».

1. Ἡσ. ξ' 13.—2. Ἰωάν. ιζ', 1.—3. Ματθ. κδ', 30.

ΚΔ'.

Οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι τῷ συστήματι τῆς διαστροφῆς τῶν πραγμάτων ἐμμένοντες καταγελῶσι τῶν ὀρθοδόξων ἐπικαλουμένων τὰς τῶν ἁγίων πρεσβείας.

«Ἵνα τί, λέγουσιν, ἐξικετεύετε τὰς πρεσβείας αὐτῶν, ἂν οὐ ἀκούετε τοῦ μὲν Κυρίου ἐν εὐαγγελίοις λέγοντος· «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰμὴ δι' ἐμοῦ»,¹ τοῦ δὲ ἀποστόλου Παύλου κηρύττοντος· «εἷς γὰρ Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς»² καὶ· «τίς ὁ κατακρίνων; Χριστὸς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ὁ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν»³, καὶ τοῦ ἐπιστηθίου μαθητοῦ ἀναβοῶντος· «τεκνία μου, ταῦτα γράψω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἀμάρτητε· καὶ ἐάν τις ἀμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον· καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κόσμου»⁴;

Ἐὰν πνεῦμα διαστροφῆς δὲν κατεκυρίευσεν αὐτῶν, ὅα ἔβλεπον ὅτι οὐδαμῶς τὰ γραφικὰ ταῦτα κείμενα ἀντίκεινται πρὸς τὴν περὶ πρεσβειῶν τῶν ἁγίων διδασκαλίαν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, καθότι ἡ τῶν ἁγίων ἐπίκλησις, ὡς ἐννοεῖ ταύτην ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία, διαφέρει πολλὰ ἀπὸ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Θεοῦ. Αὕτη στοιχοῦσα πρὸς τὰς ἀνωτέρω δεσποτικὰς καὶ ἀπο-

1. Ἰωάν. ιδ' 6.—2. Α' πρὸς Τιμόθ. β', 5.—3. πρὸς Ῥώμ. η' 34.—4. Α' καθολ. Ἰωάν. β' 1, 2.

στολικάς ὑποθήκας, καὶ τὸ παρὰ Ἰερεμίᾳ τῷ προφῆτῃ γε-
γραμμένον «ἐπικατάρχτος ὁ ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει
ἐπ' ἄνθρωπον καὶ στηρίσει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ ἐπ' αὐ-
τὸν καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστῇ ἡ καρδία αὐτοῦ»¹ ἐν ὅφει ἔ-
χουσιν, ἐπικαλεῖται τὸν Θεὸν καὶ τὸν λυτρωτὴν τοῦ κό-
σμου Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς ὕψιστον Κύριον καὶ παντοδύνα-
μον τῶν ἀπάντων δεσπότην.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀμαρτήσῃ καὶ ἐξοργήσῃ καθ' ἑαυτοῦ
τὸν Θεόν, τὴν ἄρεσιν τῶν παρὰπτωμάτων διὰ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ ἀπολαμβάνει, «ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ
αἵματος αὐτοῦ»², τοῦτο διδάσκει ἡ ὁρθόδοξος ἐκκλησία
μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐπιλέγουσα, «νυνὶ δὲ ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ... ἐγγὺς ἐγεννήθητε ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χρι-
στοῦ»³. Τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ καταλλαγὴν τοῦ ἀμαρτήσαν-
τος ἐν μόνῃ τῇ παρεμβάσει τοῦ Σωτῆρος γενομένην ἀνα-
κηρύττει, διδάσκουσα ὅτι «ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν,
Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθνε. Πολλῶ οὖν μᾶλλον, δικαιο-
θέντων νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθησόμεθα δι' αὐ-
τοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς»⁴. ὅθεν ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέ-
χει ἡμᾶς, «τὰ δὲ πάντα ἐκζητοῦμεν ἐκ τοῦ Θεοῦ τοῦ κα-
ταλλάσσοντος ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁵ καὶ «εὐχαριστοῦ-
μεν τῷ πατρὶ τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ
κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ, ὃς ἐρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς
ἐξουσίας τοῦ σκοτοῦς, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν
τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ»⁶.

Αὕτη εἶνε ἡ τῆς ὁρθοδόξου ἐκκλησίας διδασκαλία περὶ
τῆς ὀφειλομένης ἐπικλήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ μονογενοῦς

1. Ἰερ. ιζ' 5.—2. πρὸς Ἐφεσ. α', 7.—3. αὐτόθι β' 14.—4. πρὸς
Ῥωμ. ε' 8, 9.—5. Β' πρὸς Κορινθ. 18.—6. πρὸς Κολοσ. α' 12, 13.

αὐτοῦ υἱοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐπικλη-
σις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐκ-
κλησίας εἶνε βαθυτάτη ὑπόκλησις εἰς τὴν εἰκὴν αὐτοῦ
μεγαλωσύνην καὶ καθολικὴ ἐλπίς εἰς μόνον αὐτόν. Ἡ
τῶν ἁγίων ἐπικλήσις εἶνε ἔνωσις τῶν ἡμετέρων προσευ-
χῶν μετὰ τὰς προσευχὰς ἐκείνων. εἶνε δέησις πρὸς δούλους
ἀπαλαύοντας τῆς χάριτος τοῦ συγκατοικεῖν τῷ Θεῷ ἐν τῇ
αἰδίῳ μακαριότητι, ὅπως ἐνώσωσι τὰς ἱκεσίας αὐτῶν
μετὰ τὰς προσευχὰς ἡμῶν καὶ ἡ δέησις ἡμῶν κατευθυνθῇ
πρὸς τοῦ θρόνου τοῦ Κυρίου. Διὰ τῆς ἐπικλήσεως ταύτης
οὔτε ὑπομειοῦται ἡ κραταιότης τοῦ Ἰησοῦ μεσιτεῖα,
ὅς ἐστιν ὁ ἐδραῖος καὶ ἀναγκαστὴς θεμέλιος τῆς τε ἡμε-
τέρας προσευχῆς καὶ τῆς τῶν ἁγίων πρεσβείας.

Οἱ ἅγιοι ἐπὶ γῆς ὄντες αὐτοὶ τε προστηυχθήσαν ὑπὲρ
ἄλλων καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰς προσευχὰς ἐτέρων ἐπεκλέ-
σθησαν· ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους
ἔλεγεν· «ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ πα-
ρακαλοῦντος ὁ ἡμῶν»¹, καὶ ἐξεζήτει τὴν συνένωσιν
τῶν δεήσεων τῶν Κορινθίων, γράφων πρὸς αὐτοὺς· «συνυ-
πουργοῦντων καὶ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐν τῇ δεήσει, ἵνα ἐκ
πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐ-
χαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν»².

Ἐν αὐτῇ τῇ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ βλέπομεν δεήσεις
καὶ ἱκεσίας ἀναπεμπομένας τῷ Θεῷ ὑπὸ τῶν ἁγίων τῶν
συγκροτούντων τὴν ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὲρ μελῶν
αὐτῆς ἐν κινδύνῳ εὐρισκόμενων καὶ χρηζόντων τῆς ἐκ Θεοῦ
βοηθείας. Ὅτε Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς συλλαβὼν τὸν Πέτρον
ἐτήρει ἐν τῇ φυλακῇ, βουλόμενος ἵνα μετὰ τὸ πάσχα

1. Β' πρὸς Κορινθ. ε' 90.—2. αὐτόθι. α' 11.

ἀναγκάγη αὐτὸν πρὸς τὸν λαόν, «προσευχὴ ἦν ἐκτενὴς γε-
νομένη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ»¹.
Ἐν ταῖς πρώταις δὲ συστάσεσιν, ἃς οἱ ἀπόστολοι ἐποιοῦν
εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τοῦ Κυρίου καθιδρυμέ-
νας ἐκκλησίας ἦν «ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύ-
ξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων»². δὲν ἔλειπον
δὲ ἵνα καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ πάντων δεήσεις ἀνυπέμωσιν, ὡς
πιστοποιεῖ ἡμῖν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, γράφων πρὸς τοὺς
Φιλιππησίους· «πάντοτε ἐν πάσῃ δεήσῃ μου ὑπὲρ πάντων
ἡμῶν μετὰ χαρᾶς τὴν δέησιν ποιούμενος»³.

Αἱ δεήσεις αὗται τῶν δικαίων ἦσαν καὶ εἶνε εὐπρόσδε-
κτοι τῷ Θεῷ, διότι «ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ
ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν»⁴. Αὐτὸς ὁ δεσπότης Χριστὸς
ἐβεβαίωσε τοῦτο, ὅτε εἰς τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητὰς ἔλε-
γεν· «ἕως ἄρτι οὐκ ἠτήσατε οὐδὲν ἐν τῷ ὀνόματί μου·
αἰτεῖτε καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη»⁵.
«Ὅθεν καὶ ὁ ἀδελφός μου Ἰάκωβος συνίστα ἅπασιν τὸ ὑπὲρ
ἀλλήλων προσεύχεσθαι, καὶ ἐπεσημείου «πολὺ ἰσχύει δέη-
σις δικαίου ἐνεργουμένη»⁶. «Ὅτι δὲ αἱ δεήσεις τῶν δικαίων
ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀκούονται παρὰ Κυρίῳ ἐκ διαφόρων
χωρίων τῶν γραφῶν πιστοποιούμεθα. Οὕτω βλέπομεν τὴν
Ἀβραάμ ἱκετεύοντα τὸν Θεὸν ἵνα ἀποστρέψῃ τὴν ὀργὴν
αὐτοῦ ἐκ τῶν κατοίκων Σοδόμων, καὶ τὸν Κύριον βεβαιούν-
τα ὅτι ἐὰν εὗρῃ ἐν αὐτοῖς δέκα μόνον δικαίους, ἀφήσει
πάντα τὸν τόπον δι' αὐτούς⁷. Ἐπίσης βλέπομεν τοὺς υἱοὺς
Ἰσραὴλ ἐξικετεύοντας τοῦ Σαμουὴλ νὰ μὴ παρσιωπήσῃ

1. Ἠρᾶς. β' 5.—2. Α' πρὸς Τιμόθ. β' 1.—3. πρὸς Φιλίπ. α' 4·
ὕδα καὶ πρὸς Κολοσ. α' 3.—4. Ψαλμ. λγ' 16.—5. Ἰωάν. ιε' 24.—
6. Ἰακ. κθ. ἐπίπτ. ε' 16.—7. Γέν. ιη' 22, 23.

τὰς πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν δεήσεις αὐτοῦ ἵνα σώσῃ αὐτοὺς
ἐκ χειρῶν ἀλλοφύλων, τὸν Σαμουὴλ ἀναπέμποντα ἐπὶ τού-
τῳ δεήσεις, καὶ τὸν Θεὸν ἐπακούοντα αὐτοῦ¹. ἐπίσης
πληροφορούμεθα ὅτι ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ
προσηύξατο εἰς τὸν Θεὸν ὁ Ἐζεκίας «καὶ ἐπήκουσε Κύ-
ριος τῷ Ἐζεκίᾳ καὶ ἰάσατο τὸν λαόν»², ἐκ δὲ τῆς βίβλου
Ἰωβ διδασκόμεθα ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος συνίστησιν εἰς τοὺς
θεράποντας αὐτοῦ τὰς ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων εὐχὰς καὶ
δεήσεις³.

Ἐὰν αἱ εὐχαὶ καὶ δεήσεις τῶν δικαίων ἐν γῇ βιούντων
καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φερόντων ἀσθένειαν ἦνε δεκταὶ παρὰ
τῷ Θεῷ, πόσω μᾶλλον αἱ πρεσβεῖαι καὶ ἱκεσίαι αὐτῶν, ἐν
οὐρανοῖς βιούντων, ἀσπασταὶ καὶ εὐπρόσδεκτοὶ εἰσι τῷ
Κυρίῳ;

Ἀμεσώτερον πιστοποιῶν ἡμῖν ὁ Σωτὴρ τὴν ἰσχύον, ἣν
παρ' αὐτῷ κέκτηνται αἱ τῶν εὐαρεστησάντων αὐτῷ θιρα-
πόντων μεσιτεῖαι καὶ πρεσβεῖαι, εὐδοκεῖ ἵνα οἱ ἐπὶ τῷ
προσκυνῆσαι ἐν τῇ ἑορτῇ εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνυδάντες Ἑλ-
ληνες, θελήσαντες νὰ ἴδωσι τὸν Ἰησοῦν, προσέλθωσι τῷ
Φίλιππῳ καὶ οὗτος πρὸς τὸν Ἀνδρέαν, Ἀνδρέας δὲ καὶ
Φίλιππος ἀπὸ κοινοῦ μεσιτεύσωσι πρὸς τὸν δεσπότην ἵνα
δεχθῇ τοὺς ζητοῦντας νὰ ἴδωσιν αὐτόν⁴. Τίς ὁ μὴ ἐννοῶν
ἐν τούτῳ σαφῇ διδασκαλίᾳ τοῦ προθύμου τοῦ Κυρίου εἰς
τὸ νὰ ἐπακούῃ τῶν πρεσβειῶν τῶν δούλων αὐτοῦ καὶ τῶν
ὑπὲρ τοῦ κόσμου ἱκεσιῶν των; Τὰς δεήσεις αὐτῶν ἐπὶ γῆς
βιούντων ἐπακούει, καὶ κλείει τὰ ὦτα αὐτοῦ πρὸς τὰς ἱκε-
σίας αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς ζώντων; Τοιαύτην παραλογίαν

1. Α' Βασιλ. ζ' 8, 10.—2. Β' Βασιλ. παραλειπ. λ' 19, 21.—3.
Ἰωβ μβ' 7, 9.—4. Ἰωάν. ιβ' 20, 22.

μόνοι οἱ τοῦ λογικοῦ τέλεον ἐστερημένοι δύνανται νὰ προβάλωσιν.

Ἀλλὰ λέγουσιν εἰς ἡμᾶς οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισ-
σιονάριοι, ποῦ τῶν γραφῶν εἶδετε ὅτι οἱ τῷ Κυρίῳ εὐχρε-
στήσαντες ζῶσι παρὰ Κυρίῳ, πρὶν ἔτι ἐπέλθῃ ἡ ἡμέρα
τῆς κοινῆς ἀναστάσεως; Εἰς ταῦτα ἀπαντῶντες λέγομεν·
τοῦτο παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου
ἐδιδάχθημεν· αὐτοῦ ἀκούομεν ἐν εὐαγγελίοις λέγοντος
ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τη-
ρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα»¹. αὐτοῦ ἀ-
κούομεν, βεβαιούντος εἰς τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητάς καὶ
ἀποστόλους καὶ δι' αὐτῶν εἰς πάντας τοὺς πίστει καὶ ἔρ-
γοις σεσωσμένους ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μοναὶ
πολλαὶ εἰσι, καὶ ὅπου ἂν ὑπάγῃ, παραλήφεται αὐτοὺς, ἵνα
ὅπου αὐτὸς ᾗ, καὶ αὐτοὶ ᾧσι² καὶ προτρέποντος αὐτοὺς ἵνα
ἐλευθέρως αἰτῶσιν ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ παρὰ τοῦ ἁγίου
αὐτοῦ πατρὸς, βέβαιοι ὄντες ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσωσι τὸν πα-
τέρα ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, δώσει αὐτοῖς³. Τὰς ἀψευδεῖς
τύχας ἐπαγγελίας κατέχοντες, πιστεύομεν καὶ διδάσκο-
μεν μετὰ τοῦ ἀποστόλου ὅτι ὁ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου
Κύριος τοὺς ἐκ πίστεως καὶ ἔργων δικαιοθέντας «καὶ
συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ»⁴. Περὶ δὲ τῶν νεκρῶν ὅτι ἐγείρονται πιστεύομεν
καὶ ὁμολογοῦμεν, μὴ ἀμνημονοῦντες τῶν λόγων τοῦ Κυ-
ρίου εἰπόντος πρὸς τοὺς πλανωμένους τοὺς μὴ εἰδότας τὰς
γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, «περὶ τῶν νεκρῶν ὅτι
ἐγείρονται, οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῇ βίβλῳ Μωσέως, ἐπὶ τῆς
βάπτου ὡς εἶπεν αὐτῷ λέγων· ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ

1. Ἰωάν. γ' 51. — 2. αὐτόθι. εἰς 2, 3. — 3. αὐτόθι, εἰς 23.

Θεὸς Ἰσάκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς νεκρῶν,
ἀλλὰ Θεὸς ζώντων»¹. Τὴν ἀλήθειαν δὲ ταύτην καὶ ἐν τοῖς
ὑπὸ τὸν νόμον ὁ Ὑψιστος ἀπεκάλυψεν, ἐν οἷς λέγει πολὺ
μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς κατάλυσιν τῆς ζωῆς Δαυὶδ τοῦ
δούλου αὐτοῦ· «ὑπερχύω τοῦ σῶταί· αὐτὴν (τὴν πόλιν
Ἱερουσαλὴμ) δι' ἐμέ, καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν παῖδά μου»², καὶ
ἐν οἷς ἐφώτιτε τὸν Σολομῶντα νὰ εἴπῃ «φῶς δικαίοις διὰ
παντός· φῶς δὲ ἀσεβῶν σβέννυται· ψυχὰὶ δόλιαὶ πλανῶν-
ται ἐν ἀμαρτίαις· δίκαιοι δὲ οἰκτείρουσι καὶ ἐλεοῦ-
σιν»³. ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς λόγους τῆς σοφίας αὐτοῦ στοι-
χοῦντες διδάσκουμεν «τοῖς δὲ ὁτίαις σου μέγιστοι ἦν φῶς·
ὦν φωνὴν μὲν ἀκούοντες, μορφὴν δὲ οὐχ ὁρῶντες, ὅτι μὲν
οὐ κακῆνοι ἐπεπόνθησαν ἐμακάριζον, ὅτι δὲ οὐ βλάπτουσι
προηδικημένοι ἡὺχάριστον, καὶ τοῦ διανεχθῆναι χάριν
ἐξέοντο»⁴, δεχόμενοι ὅτι καθ' ὃν τρόπον ἐθεάτατο ἐν τῇ
ἀποκαλύψει ὁ Ἰωάννης τοὺς εἰκασί καὶ τέσσαρας πρεσβυ-
τέρους καθήμενους ἐπὶ τοὺς θρόνους αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ
Θεοῦ, προκυνοῦντας καὶ εὐχαριστοῦντας αὐτὸν⁵ καὶ ἔχον-
τας ἕκαστον κιθάρης καὶ φιάλας χρυσᾶς, γεμούσας θυμια-
μάτων, αἵτινές εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων⁶, οὕτως οἱ
ἅγιοι διηνεκῶς ἵστανται πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ
ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβεύουσιν.

Ἐὰν κατὰ τὸ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τοῦτο γεγραμμένον καὶ
αὐτοὶ οἱ ἅγιοι καὶ δίκαιοι μεσίταις χρῶνται παρὰ τῷ Θεῷ
καὶ τὰς πρεσβείας ἄλλων δικαίων ἐκλιπαρῶσι, καθ' ἃ ἐκ
διαφόρων γραφικῶν χωρίων πιστοποιούμεθα, κατὰ τί σφαλ-
λόμεθα ἡμεῖς, ἀμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι τυγχάνοντες, ἀπ' εὐ-

1. Μάρκ. ιε' 26, 27. Ἐξῆς. γ' 6. — 2. Ἦσ. λζ' 35. — 3. Περαιμ. ιγ' 9. — 4. Σοφ. Σολομ. ιη' 1, 2. — 5. Ἀποκαλ. ια' 16, 18. — 6. αὐτόθι, εἰς 8.

θείας ἰκεσίας καὶ δεήσεις ἀναπέμποντες πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰς τῶν ἁγίων πρεσβείας καὶ τὴν τούτων μεσιτείαν ἐκλιπαροῦντες;

ΚΕ'.

Οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι λάβροι κατεξάνιστανται καὶ ἡμῶν, ἀσπασμὸν καὶ τιμητικὴν προσκύνησιν ἀπονεμόντων εἰς τὰς πανσέπτους εἰκόνας, θυμιαμάτων δὲ καὶ φωτῶν προσαγωγὴν πρὸς τὴν τούτων τιμὴν ποιουμένων, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εὐσεβῶς εἴθισται. Ὅτι δὲ ἡμεῖς μὲν εὐσεβοφρόνως καὶ ὀρθοδόξως δεχόμεθα καὶ διδάσκομεν ὅτι ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον μεταβαίνει καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τὴν τοῦ ἐγγραφομένου ὑπόστασιν, οὗτοι δὲ παρερμηνεύοντες τὰς γραφὰς κακοφρόνως κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐξάνιστανται καὶ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας ἀφίστανται, τοῦτο προϋὼν ὁ λόγος ἐπίσης θέλει καταδείξει.

Ἐπειδὴ δ' ἐν τούτῳ τὸν μέγιστον οὗτοι προξενοῦσι θόρυβον, παραθέτομεν ἅπαντα αὐτῶν τὰ ἐπιχειρήματα, ἅπαντα τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐπικαλούμενα γραφικὰ κείμενα, ὧν τὴν ὑπ' αὐτῶν γενομένην παρερμηνείαν θέλομεν καταδείξει.

Τὰ ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν ἐπικαλούμενα γραφικὰ χωρία ἔχουσιν ὧδε·

«Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλόν, οὐδὲ παντὸς ὁμοῖωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι· ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς»¹.

1. Ἐξῆδ. κ', 4—5.

«Οὐ ποιήσετε ἑαυτοῖς Θεοὺς ἀργυροῦς, καὶ Θεοὺς χρυσοῦς οὐ ποιήσετε ὑμῖν αὐτοῖς»¹.

«Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς (ἐν τῷ ὄρει) ἐκ μέσου τοῦ πυρός· φωνὴν ῥημάτων ὑμεῖς ἤκούσατε καὶ ὁμοῖωμα οὐκ εἶδετε ἀλλ' ἢ φωνήν... καὶ φυλάξεσθε σφόδρα τὰς ψυχὰς ὑμῶν (ὅτι οὐκ εἶδετε πᾶν ὁμοῖωμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἣ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐν Χωρὴβ ἐν τῷ ὄρει ἐκ μέσου πυρός)· μήποτε ἀνομήσητε καὶ ποιήσητε ὑμῖν αὐτοῖς γλυπτὸν ὁμοῖωμα πᾶσαν εἰκόνα»².

«Προσέχετε ὑμῖν μή ποτε ἐπιλάβησθε τὴν διαθήκην Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, ἣν διέθετο πρὸς ὑμᾶς, καὶ ποιήσητε ὑμῖν αὐτοῖς γλυπτὸν ὁμοῖωμα πάντων, ὧν συνέταξά σοι Κύριος ὁ Θεός σου»³.

«Τίνι ὁμοιώσατε Κύριον, καὶ τίνι ὁμοιώματι ὁμοιώσατε αὐτόν; Μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων, ἢ χρυσογῶς χωνεύσας χρυσίον περιεχύρυσεν αὐτόν; ὁμοῖωμα κατεσκεύασεν αὐτόν»⁴.

«Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός· τοῦτο μού ἐστι τὸ ὄνομα· τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς»⁵.

«Μὴ παρακκαλύπτεσθε, μηδὲ πλανᾶσθε· οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἠνωτίσασθε, καὶ ἀπήγγειλα ὑμῖν; μάρτυρες ὑμεῖς ἐστε, εἴ ἐστι Θεός πλὴν ἐμοῦ· καὶ οὐκ ἦσαν τότε οἱ πλάσσοντες καὶ γλύφοντες· πάντες μάταιοι οἱ ποιοῦντες τὰ καταθύμια αὐτῶν, ἃ οὐκ ὠφέλησαν αὐτούς· καὶ μάρτυρες αὐτῶν εἰσιν· οὐκ ὄφονται καὶ οὐ γινώσκονται, ἀλλ' αἰσχυνθήσονται πάντες οἱ πλάσσοντες Θεὸν καὶ γλύφοντες ἀνωφελῆ»⁶.

1. αὐτόθ. 23.—2. Δευτερ. δ' 12, 15, 16.—3. αὐτόθ. 23.—4. Ψ. μ' 18, 19.—5. αὐτόθ. μβ' 8.—6. αὐτόθ. μδ' 8, 10.

«Ὡς δὲ ἐγένετο εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ Κερνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας προσεκύνησεν· ὁ δὲ Πέτρος αὐτὸν ἤγειρε λέγων· ἀνάστηθι· καὶ γὰρ αὐτὸς ἀνθρώπος εἰμι»¹.

«Ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ Διὸς τοῦ ὄντος πρὸ τῆς πόλεως αὐτῶν (ἐν Αὐστρείς) ταύρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐλέγκας σὺν τοῖς ὄχλοις ἤθελε θύειν· ἀκούσαντες δὲ οἱ ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος, διαρρήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν, εἰσεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον κράζοντες καὶ λέγοντες· ἄνδρες, τί ταῦτα ἡμῖν ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα»².

«Πένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ, ἢ ἀργύρῳ, ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον»³.

«Τίς δὲ συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων»⁴.

Ταῦτα τὰ γραφικὰ κείμενα, τὰ ὅποια οἱ προτεστάνται προσάγουσιν εἰς δῆθεν ἀπόδειξιν τοῦ ὀρθοῦ τῆς παραγραφῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων, τὴν ὁποίαν ἐκζητοῦσι καὶ ἐπιδιώκουσιν.

Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι θελήσωσι νὰ μελετήσωσιν ἐπισταμένως τὰ ῥητὰ, τὰ ὅποια ἐπικαλοῦνται, πεισθήσονται ὅτι ἐκ παρενόησεως τοῦ τε πνεύματος καὶ γράμματος αὐτῶν ἐξοκέλλουσιν εἰς δυσέθειαν.

Διὰ τῶν γραφικῶν τούτων κειμένων δὲν ἀπαγορεύεται ἡ τιμητικὴ προσκύνησις, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας προσάγομεν, ἀλλ' ἡ ἐξομοίωσις τῶν γλυπτῶν καὶ λοιπῶν ἔργων χειρῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ Ὑψίστον καὶ παν-

1. Πράξ. ι' 25, 26. — 2. αὐτόθ. ιδ' 13, 15. — 3. αὐτόθ. ιζ' 29. — 4. Β' πρὸς Κορινθ. σ' 16.

τέλειον Ὄν, πρὸς ὃ πᾶσα τιμὴ, προσκύνησις καὶ λατρεῖα πρέπει, καὶ εἰς ὃ τὴν δουλικὴν λατρείαν προσφέρομεν. Ἡμεῖς εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀσπασμὸν μόνον αἱ τιμητικὴν προσκύνησιν ἀπονέμομεν, οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν, ἣτις πρέπει εἰς μόνην τὴν θεῖαν φύσιν, ἀλλὰ καθ' ὃν τρόπον εἰς τὸν τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ εἰς τὰ ἅγια εὐαγγέλια καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἱερὰ ἀναθήματα. Ὅτι δὲ ἡ τοιαύτη ἡμῶν δόξα δὲν ἀντίκειται πρὸς τὰ γραφικὰ κείμενα τὰ ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν προσαγόμενα, τοῦτο καὶ εἰς τοὺς τυφλοὺς δῆλον. Δι' αὐτῶν ἐμποδίζεται ἡ, ὡς εἰπεῖν, θεοποίησις τῶν εἰκόνων, ἡ εἰς αὐτάς ἀποναμὴ λατρευτικῆς προσκυνήσεως· τοῦτο οὐχὶ μόνον δὲν ἀσπαζόμεθα, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην καταδικάζομεν. Μένει λοιπὸν ἡ τιμητικὴ προσκύνησις, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς προσφέρομεν καὶ ἡ ὁποία οὐχὶ μόνον δὲν ἀντίκειται πρὸς τὰς γραφάς, ἀλλὰ καὶ ῥητῶς ὑπ' αὐτῶν συνιστᾶται. Ἐπειδὴ δὲ, προκειμένου περὶ τῶν ἐνστάσεων τῶν προτεσταντῶν, παρεθέμεθα τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐπικαλούμενα γραφικὰ κείμενα, ἐπάναγκας νομίζομεν ἵνα ἀντιγράψωμεν ὧδε καὶ τὰ, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ῥητῶς συνιστῶντα εἰς ἡμᾶς τὴν τοιαύτην τιμητικὴν προσκύνησιν, ὅπως κατάφωρος γένηται ἡ τῶν προτεσταντῶν ἀπάτη.

Ὅτε ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ ἐδηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου ἀνήνεγκεν εἰς ὀλοκαύτωςιν τὸν κριὸν ἀντὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰσαάκ, τὸν τόπον ἐν ᾧ τὴν θυσίαν προσήνεγκεν ἐκάλεσε «Κύριος Ἰδε»¹, τιμητικὸν οὕτω σεβασμὸν ἀπονείμας εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον. Βεβαίως ὁ πατριάρχης ἐπίστατο ὅτι ὁ παντεπόπτης Θεὸς οὐ μόνον τὸν τόπον

1. Γεν. κδ' 14.

ἐκείνον ἀλλὰ τὰ πάντα, τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, τὰ τε αἰσθητὰ καὶ τὰ νοούμενα ἐφορᾷ καὶ ἐπιβλέπει· ἐκάλεισεν δὲ μὴ «Κύριος ἴδε» τὸν τόπον, ἐν ᾧ τὴν θυσίαν ἀνήνεγκε, τιμητικὸν σεβασμὸν ἀπονέμων πρὸς τὸ αἰσθητὸν μέρος, ἐν ᾧ ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία ἐξεδηλώθη.

Ὁ πατριάρχης Ἰακώβ φεύγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἡσαΐ, καθ' ὃν χρόνον ἐπορεύτο εἰς Χαρρὰν ἐκοιμήθη παρὰ τὸ φρέαρ τοῦ τόπου ἐκείνου καὶ τότε εἶδε τὸ ὑπερφυές ἐκεῖνο ὄνειρον τῆς τῶν κάτω μετὰ τῶν ἄνω συνδιαλλαγῆς καὶ ἐπικοινωνίας, κλίμακα ἐστηριγμένην ἐν τῇ γῇ, τῆς ὁποίας ἡ κεφαλὴ ἀρικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς. Ἐξεγερθεὶς τὸ πρωτὶ ὁ Ἰακώβ ἀπὸ τοῦ ὕπνου «ἔλαβε τὸν λίθον, ὃν ἔθηκεν ἐκεῖ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔστησεν αὐτὸν στήλην καὶ ἐπέχεεν ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον αὐτῆς· καὶ ἐκάλεισεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου· οἶκος Θεοῦ»¹. Τί ἄλλο εἰ μὴ τιμητικὸν σεβασμὸν προσήνεγκεν ὁ πατριάρχης εἰς τὸν λίθον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπακουμβήσας καὶ κατακλιθεὶς τὸ ὑπερφυές εἶδεν ἐνύπνιον;

Ὁ αὐτὸς πατριάρχης ἐπανακάμπτων μετὰ δεκατετραετῇ ἀπουσίᾳ εἰς τὴν ἐστίαν τῶν πατέρων αὐτοῦ, ὡς εἶδε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἡσαΐ ἐρχόμενον, «παρῆλθεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν ἐπτάκις ἕως τοῦ ἐγγίσει τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ»², διδάσκων ὅτι ἡ τιμητικὴ πρὸς ἄνθρωπον προσκύνησις δὲν κωλύεται, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐπιβάλλεται ὡς καθῆκον σεβασμοῦ. Τίς δὲν ἐπίσταται τὰ ἐνύπνια, τὰ ὅποια εἶδεν ὁ Ἰωσήφ καὶ ὧν ἡ διήγησις τὸν φθόνον τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐξέκαυσεν. Ἐν ἀμ-

1. Γεν. κη' 18. — 4. αὐτόθ. λγ', 3. — 3. αὐτόθ. λγ'.

φοτέροις τοῖς ἐνύπνιαις τούτοις³ ἡ τιμητικὴ τοῦ Ἰωσήφ προσκύνησις ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ σαφῶς καὶ εὐκρινῶς ὑποτυποῦται. ἡ δὲ πραγμάτωσις αὐτῶν βεβαιούται ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ἐν γῇ Αἰγύπτου γενομένων, ὅπου προσελθόντες τῷ Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ «κύψαντες προσεκύνησαν»⁴.

Ἐπίσης ἐν τῇ Γενέσει⁵ βλέπομεν τὸν Ἰωσήφ καθοδηγούντα τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ τοῦ πετεῖν ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τῆς γῆς, προσκυνῆσαι τὸν πατέρα αὐτοῦ. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἐνορῶμεν τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν ὡς καθῆκον ἐπιβαλλόμενον. Ἀκούοντες δὲ τοῦ Ἰακώβ ἐν τῇ εὐλογίᾳ τῶν υἱῶν αὐτοῦ λέγοντος τῷ Ἰούδα· «Ἰούδα, σὲ αἰνέσουσιν οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νῦτον τῶν ἐλθρῶν σου· προσκυνήσουσί σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου»⁶, τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν παρ' αὐτῶν τῶν πατριαρχῶν παραδιδομένην ἡμῖν ἐκδιδασκόμεθα, καὶ ἐν τῷ πρωτόπῳ τοῦ οὕτως ἐπευλογηθέντος υἱοῦ τοῦ Ἰακώβ διδασκόμεθα ἵνα λατρευτικῶς προσκυνῶμεν ᾧ ἀπόκειται καὶ ὡς προσδοκία τῇ ἐθνῶν.

Τοῖς παραδείγμασι τούτοις ἐπόμενος καὶ ὁ Σεόπτης Μωσῆς δὲν ἀποκρούει τὴν τιμητικὴν πρὸς ἀνθρώπους προσκύνησιν, στοχαζόμενος, καὶ δικαίως, ὅτι αὕτη οὐδαμῶς παραμειοῖ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ὀφειλομένην λατρευτικὴν προσκύνησιν· ἔθεν ὅτε ἡγγέλθη εἰς αὐτὸν ὅτι Ἰεθὼρ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ παρεγένετο ἐν τῇ ἐρήμῳ πρὸς αὐτὸν, οὐδαμῶς ἐδίστασεν, ἀλλ' ἐξελθὼν «εἰς συνάντησιν τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ προσεκύνησεν αὐτῷ»⁷.

Ὅτι δὲ ἡ ἀπεικόνισις ἀγίων τύπων πρὸς ζωηροτέραν ἐξέγερσιν τοῦ αἰσθήματος τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀφοσιώσεως

1. Γεν. μγ', 27. — 2. αὐτόθ. μ'. — 3. αὐτόθ. μθ' 8. — 4. Ἐξέδ. ιη' 7.

δὲν εἶνε βδελυκτὴ παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς λέγουσιν οἱ προτε-
στάνται, ἀλλὰ τὸνναντίον μάλιστα ἀγαστὴ, ἐκ διαφύ-
ρων χωρίων τῶν Γραφῶν πιστοποιούμεθα.

Ἐν βίβλῳ Ἐξόδου¹ καθορίζομεν αὐτὸν τὸν Θεὸν συνι-
στῶντα τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ ἐπιτάσσοντα
τὴν ἐξεικόνισιν τῶν Χερουβὶμ δι' ἐργασίας ὑφάντου. Οὐχὶ
λοιπὸν τὴν ἐξεικόνισιν, οὐχὶ τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν
τῶν ἐξεικονιζομένων ἀγγέλων καὶ ἁγίων ἐκώλυεν ὁ Θεός,
ὅτε ὑπεργόρευεν εἰς τὸν Μωϋσέα ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ
τὴν δευτέραν ἐντολὴν, ἀλλὰ τὴν λατρευτικὴν τῶν ἐξε-
ικονιζομένων προσκύνησιν ἀπηγόρευε καὶ τὴν ἐξ ἀγνω-
σίας ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων θεοποίησιν τῶν κτιστῶν πραγ-
μάτων. Ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Παῦλος διέρρηξαν τὰ ἱμάτια
αὐτῶν ἐν Αὐστρίαις, ὅτε οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐκλαβόντες τὸν
μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον Ἑρμῆν, ἐζήτησαν νὰ
ἀπονεύμωσιν εἰς αὐτοὺς λατρευτικὴν προσκύνησιν, μόνην
τῷ Θεῷ πρέπουσαν, καθ' ἣν ἡ ἀγία καὶ ὁρθόδοξος τοῦ Χρι-
στοῦ ἐκκλησία ὁρθοφρόνως δογματίζει. «Προέχετε ὑμῖν,
παρήγγειλεν ὁ Θεός, μὴ ποτε ἐπιλάβησθε τὴν διαθήκην
μου καὶ ποιήτητε αὐτοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα, ἀποδιδόντες
αὐτῷ τὰς ἀρετάς μου». Τὴν ἀτεβῆ λοιπὸν θεοποίησιν τῆς
ὕλης κατεδίκασεν ὁ Θεός, οὐχὶ δὲ τὴν εὐσεβῆ ἀπεικони-
ζόμενον σεβασμὸν ὅθεν καὶ εἰς τὸν Μωϋσέα παρήγγειλε
λέγων· «καὶ ποιήσεις δύο Χερουβὶμ χρυσᾶ τορευτὰ, καὶ
ἐπιθέσεις αὐτὰ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλιτῶν τοῦ ἱλαστη-
ρίου... καὶ ποιήσεις τὰ δύο Χερουβὶμ ἐπὶ τὰ δύο κλίτη
αὐτοῦ. Ἔσονται οἱ Χερουβὶμ ἐκτείνοντες τὰς πτέρυγας

1. κεφ. κδ'.

ἐπάνωθεν, συσπιάζοντες ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ
ἱλαστηρίου· καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν εἰς ἄλληλα, εἰς
τὸ ἱλαστήριον ἔσονται τὰ πρόσωπα τῶν Χερουβὶμ»¹.
Εἰς αὐτὸν δὲ τοῦτον περὶ τῆς ἱερατικῆς τοῦ Ἀαρὼν
στολῆς διέταξεν εἰπών· «καὶ ἐπιθέσεις ἐπὶ τὸ λογεῖον
τῆς κρίσεως τὴν δῆλωσιν καὶ ἀλήθειαν, καὶ ἔσται ἐπὶ
τοῦ στήθους Ἀαρὼν, ὅταν εἰσπορεύηται εἰς τὸ ἅγιον
ἐναντι Κυρίου· καὶ οἶσει Ἀαρὼν τὰς κρίσεις τῶν υἱῶν
Ἰσραὴλ ἐπὶ τοῦ στήθους ἐναντι Κυρίου διαπαντός»².

Αὐτὸς ὁ Θεός διέταξε πρὸς τούτοις τὴν προσφορὰν
ὁσμῆς εὐωδίας «κάρπωμα Κυρίου, θυσίαν ἐνδελεχισμοῦ
εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν ἐπὶ τὰς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρ-
τυρίου ἐναντι Κυρίου»³.

Αὐτὸς ὁ Θεός καθώρισε τὴν εἰς αὐτὸν προσφορὰν θυ-
μιάματος καὶ τὸ ἀναμμα λύχνων ἔμπροσθεν Αὐτοῦ, ἐν οἷς
παρήγγειλεν εἰς τὸν Μωϋσέα, λέγων· «καὶ ποιήσεις
θυσιαστήριον θυμιάματος ἐκ ξύλων ἀσῆπτων... καὶ
καταχρυσώσεις αὐτὸ χρυσίῳ καθαρῷ... καὶ θήσεις αὐτὸ
ἀπέναντι τοῦ καταπετάμματος τοῦ ὄντος ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ
τῶν μαρτυρίων κατὰ πρόσωπον ἱλαστηρίου, ὃ ἔστιν ἐπὶ
τῶν μαρτυρίων, ἐν οἷς γνωσθήσομαί σοι ἐκεῖ. Καὶ θυ-
μιάσει ἐπ' αὐτοῦ Ἀαρὼν θυμίαμα σύνθετον λεπτὸν τὸ
πρῶτον πρῶτον· ὅταν ἐπισκευάζῃ τοὺς λύχνους, θυμιά-
σει ἐπ' αὐτοῦ· καὶ ὅταν ἐξάπτῃ Ἀαρὼν τοὺς λύχνους
ὁπὲ θυμιάσει ἐπ' αὐτοῦ θυμίαμα ἐνδελεχισμοῦ (διαπαντός)
ἐναντι Κυρίου εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν»⁴.

Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω, καθὼς καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐξακο-

1. Ἐξόδ. κε' 18, 19.—2. αὐτόθ. κη' 31.—3. αὐτόθ. κλ' 41.—4.
αὐτόθ. λ' 1—9.

λουθήσει τῆς παρούσης πραγματείας μεταγραφησομένων χωρίων τῶν Γραφῶν ἐξάγεται, ἢ τῶν ἀγίων εἰκόνων προσκύνησις τιμητικὴν ἐκδηλοῦσα σεβασμὸν, οὐδαμῶς ἀντίκειται οὔτε πρὸς τὸ γράμμα, οὔτε πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐντολῆς τῆς ἐν τῷ δεκαλόγῳ ἀπαντώσης. Ἀποδείξεις αὐτὰ τὰ ῥήματα αὐτῆς λεγούσης· «ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς», δι' ὧν τὰ τῆς κτισματολατρείας παχυλώτατα εἶδη τῶν θρησκευμάτων τορῶς κατὰδικάζονται, καὶ διδάσκονται ἡ ἀνθρωπότης νὰ προφυλάττηται· α'] ἐκ τῆς ἀστρολατρείας (ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω)· β'] ἐκ τῆς τῶν ἐπιχθονίων τῶν δῆθεν θεοτήτων λατρείας (ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω)· καὶ γ'] ἐκ τῆς ἐπικλήσεως καὶ προσηλώσεως πρὸς τὰς ἐναλίους καὶ ἐνύδρους ψευδοθεότητας (ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς).

Ὅτι ἐκ τῶν παχυλωτάτων τούτων ἀποπλάνησεων τοῦ ἀνθρωπίνου νοὸς προφυλάττων ὁ Θεὸς τὴν ἀνθρωπότητα συνεστήσατο εἰς αὐτὴν ἐν τῷ νόμῳ «μὴ ποιήσης σεαυτῷ εἶδωλον, οὐδὲ πᾶν ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς», καὶ ὅτι οὐδαμῶς ἐκώλυσε τὸν τιμητικὸν τῶν ἀνθρώπων σεβασμὸν καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν τιμητικὴν προσκύνησιν παντὸς ὅ,τι εἴτε εἰς τὴν λατρείαν αὐτοῦ καθιέρωτο, εἴτε ἀρεστὸν εἰς αὐτὸν ἐτύγχανε, σαφῶς διδάσκόμεθα ἐκ τοῦ πλήθους τῶν διατάξεων τῶν ἀπαντωσῶν ἐν τε τῇ παλαιᾷ καὶ τῇ καινῇ διαθήκῃ.

Καὶ ὅντως, ὅταν ἀκούωμεν τοῦ Θεοῦ συνιστῶντος τὴν κατασκευὴν ὁμοιωμάτων τῶν Χερουβὶμ καὶ τὴν τοποθέτησιν αὐτῶν ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ὅταν ἀκούω-

μεν Αὐτοῦ ἐπιτάσσοντος τὴν προσαγωγὴν θυμιάματος καὶ λύχνων καιομένων πρὸ τῆς σκηνῆς Αὐτοῦ, μόνον δι' ἀπολύτου τῆς λογικῆς ἀρνήσεως καὶ δι' ἄκατανομάστου βλασφήμου συλλογισμοῦ δυνατόν νὰ περιέλθῃ τις πρὸ τῆς θεωρίας τῶν προτεσταντῶν, οἵτινες ἀδύνατον νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ψευδοδιδασκαλίαν αὐτῶν ἄλλως, ἀλλ' ἢ κηρύττοντες τὴν Γραφὴν, μάλιστα δὲ τὸν ἐν αὐτῇ λαλοῦντα Θεὸν εἰς ἀντιφάσεις περιστάμενον.

Ὅτι σκοπὸς τῆς ἐντολῆς εἶνε ἡ ἐκ τῆς κτισματολατρείας διαφύλαξις, οὐχὶ δὲ, ὡς οἱ προτεστάνται πρηνοῦντες λέγουσιν, ἡ παρακώλυσις κατασκευῆς οἰουδήτινος ὁμοιώματος καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τιμητικοῦ πρὸς τοῦτο σεβασμοῦ, ἐκ τῆς ἐν αὐταῖς ταῖς γραφαῖς ἀπαντώσης ἀναπτύξεως τῆς ἐντολῆς ταύτης ἀριδῆλως πιστοποιούμεθα.

Οὕτως ἀκούομεν τοῦ Θεοῦ¹ τορῶς λέγοντος· «οὐ γὰρ μὴ προσκυνήσητε Θεῷ ἐτέρῳ· ὁ γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς ζῆλωτὸν ὄνομα αὐτῷ, Θεὸς ζῆλωτῆς ἐστίν». Οὕτως ἀναγινώσκομεν² «οὐ μὴ πορεύεσθε ὀπίσω θεῶν ἐτέρων ἀπὸ τῶν θεῶν τῶν ἐθνῶν τῶν περικύκλω ὑμῶν· ὅτι Θεὸς ζῆλωτῆς Κύριος ὁ Θεός σου ἐν σοί».

Ἐτι σαφέστερον³ ἐρμηνευομένης τῆς διὰ τῆς μνησθείσης ἐντολῆς γενομένης συστάσεως πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἡλιολατρείας ῥητῶς ἐπιλέγεται· «μὴ ποτε ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς καὶ λατρεύσῃς αὐτοῖς».

Οὕτω ἐξ ἀπλῆς ἀναγνώσεως τῶν γραφικῶν τούτων κει-

1. Ἐξὸδ. λδ' 14.—2. Δευτερ. v' 14.—3. αὐτόθ. δ' 19.

μένων παρατηρεῖ πᾶς τις εἰς τε τὰς ἐρμηνείας καὶ εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς ἐντολὰς ἢ ἀπαγόρευσεις οὐ προσκυνήσεις ἐκ παραλλήλου τίθεται καὶ κατ'ἀπόλυτον σύνδεσιν πρὸς τὸ οὐδ' οὐ μὴ λατρεύσης αὐτοῖς. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ὁρθὴν τῶν ἀγίων πατέρων ἀντίληψιν εἰς τὰς Γραφὰς οὐδὲν ἄργον ῥῆμα, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον μορίδιον ἀπαντᾶται, εἰκότως ὁ σύνδεσμος καὶ ἡ ἀναπόσπαστος αὕτη ἐξάρτησις ἀμφοτέρων τῶν ἀπαγορεύσεων τούτων τῆς πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἀγάπης τε καὶ καθοσιώσεως καὶ τιμῆς δηλοῦσι τὴν ἀκρότητα.

Εἰς πάσας τὰς Γραφὰς καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς συγγραφεῖς τὸ μὲν λατρεύειν πάντοτε ἐτάχθη καὶ λέγεται μόνον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, τὸ δὲ προσκυνεῖν ἐπαμφοτερίζον ἐν τῇ χρήσει καὶ οὐχὶ μόνον πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἀπονεμόμενον κατ'ἐκδοχὴν δουλικῆς παρ' ἡμῶν καὶ ἄκρως λατρευτικῆς προσπτώσεως τε καὶ ὑποπτώσεως, ἀλλ' οὐχὶ ὀλιγάκις καὶ εἰς τινα κτίσματα ἱερὰ, ἄξια ὅπως δῆποτε φιλικῆς τε καὶ τιμητικῆς εὐλαβείας καὶ περιπτύξεως ἢ καὶ προσκλήσεως ἔτι τοῦ αὐχένος ἢ τῶν γονάτων.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν εἰς τὰς Γραφὰς ἀντὶ τοῦ προσκυνεῖν ἅπαντ' τὸ προσπίπτειν, ἢ πίπτειν ἐπὶ πρόσωπον, ὅπερ ἀσθενέστερον μὲν εἶναι τοῦ λατρεύειν, ἰσχυρότερον δὲ τοῦ προσκυνεῖν.

Οὕτως ἐνορῶμεν τὴν Σεπρώραν προσπίπτουσαν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἀγγέλου τοῦ συναντήσαντος ἐν τῷ κατὰ τὴν ὁδὸν καταλύματι τὸν πρωτότοκον αὐτῆς υἱὸν καὶ ζητήσαντος ἵνα ἀποκτείνῃ αὐτὸν, διότι δὲν ὑπήκουσεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μωσῆς εἰς τὸ ῥῆμα τοῦ Κυρίου τοῦ νᾶ πορευθῆ πρὸς τὸν Φαραὼ ὥπως ἐξαγάγῃ τὸν λαὸν τοῦ

Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου¹. Οὕτως ἐνορῶμεν τὸν Βαλαάμ κύπτοντα καὶ προσκυνοῦντα τῷ προσώπῳ τοῦ ἀγγέλου, ὃν ἐθέκασατο ἐν τῇ ὁδῷ ἀνθεστηκότα εἰς τὴν πορείαν αὐτοῦ². Οὕτως ἐνορῶμεν Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ ἐν Ἱεριχὼ πίπτοντα ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ προσκυνοῦντα τῷ ἀνθρώπῳ, ὃν μετ' ἐσπασμένης ῥομφαίας εἶδεν ἐστηκότα ἐναντίον αὐτοῦ³. Οὕτως ἐνορῶμεν Μανωὲ τὸν ἐκ Σαραὰ ἐκ τῆς φυλῆς Δάν καὶ τὴν γυναικὰ αὐτοῦ πίπτοντας ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ προσκυνοῦντας τῷ ὀφθέντι εἰς αὐτοὺς ἀγγέλῳ⁴. Οὕτω καθορῶμεν τὸν τε Τωβίτ καὶ τὸν Τωβίαν πίπτοντας ἐπὶ πρόσωπον καὶ προσκυνοῦντας τῷ γνωρισθέντι εἰς αὐτοὺς ἀγγέλῳ Κυρίου Γαφαήλ⁵. Οὕτως... ἀλλ' ἐπιλείπει ἡμᾶς ὁ χρόνος μεταγράφοντας γραφικὰ χωρία πιστοποιοῦντα ὅτι τὴν τιμητικὴν πρόσκλισιν καὶ προσκύνησιν κτισμάτων ἱερῶν, καθὼς ἀπαιτεῖ καὶ διδάσκει αὐτὴν ἡ ὁρθόδοξος ἀνατολικὴ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, οὐχὶ μόνον δὲν ἀπαγορεύει ἡ Γραφή, ἀλλὰ διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀγίων ἀνδρῶν στενωδὲς εἰς ἡμᾶς συνίστησιν.

Ἡ ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῷ μέτρῳ τούτῳ τιμητικὴ εὐλάβεια καὶ περίπτυξις οὐχὶ πλέον πρὸς κτίσματα ἱερὰ, οἷοί εἰσιν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον, ἐπίτης οὐδαμῶς εἶναι ἐναντία τῆς ἐν λόγῳ ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἄλλως οἱ ἐν μακαριότητι πατριάρχαι καὶ λοιποὶ ἐν τῷ νόμῳ ἅγιοι ἄνδρες δὲν θὰ παρεῖχον ἡμῖν ἑαυτοὺς παράδειγμα ἐκ τιμητικῆς εὐλαβείας πρὸ ἀνθρώπων ὑποκλίσεως.

1. Ἠξῶδ. δ' 25.—2. Ἀριθ. xβ' 32.—3. Ἰησοῦ Ναυῆ ε' 14.—4. Κριτ. ιγ' 14, 23.—5. Τωβίτ ιδ' 46.

Εἰ καὶ τὰ γραφικὰ κείμενα¹, τὰ ὅποια μέχρι τοῦδε μετεγράψαμεν, ἀριδῆλως συνιστῶσι τὴν τιμητικὴν εὐλάβειαν ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον, ἀλλ' ὅμως καὶ ἄλλα παρατίθεμεν ἐκ τῶν Γραφῶν χωρία πιστοποιοῦντα ὅτι τὸ παράδειγμα τῆς τοιαύτης τιμητικῆς εὐλαβείας πρὸ ἀνθρώπων καὶ ὑποκλίσεως δέδωκαν εἰς ἡμᾶς οἱ ἐν τῷ νόμῳ πατριάρχαι καὶ λοιποὶ ἅγιοι ἄνδρες.

Οὕτως ἐν τῇ Γενέσει² ἀναγινώσκουμεν ὅτι «ἀναστὰς Ἀβραάμ (ἐν πόλει Ἀβρόα) προσεκύνησε τῷ λαῷ τῆς γῆς». Οὕτω καθορῶμεν³ τὸν πατριάρχην Ἰακώβ προσάγοντα Λείαν καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς, Ραχὴλ καὶ Ἰωσήφ ἐπὶ τῷ προσκυνῆσαι τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. Οὕτως ἐνορῶμεν⁴ τοὺς υἱοὺς Ἰακώβ προσκυνοῦντας τῷ ἀδελφῷ αὐτῶν Ἰωσήφ καὶ πίπτοντας ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν. Οὕτως ἐνορῶμεν τὸν Ἀδωνιαν⁵ εἰσερχόμενον καὶ προσκυνοῦντα τῷ βασιλεῖ Σαλωμών. Οὕτως ἐν μὲν βίβλῳ Ἑσθῆρ⁶ βλέπομεν ταύτην προσπίπτουσαν πρὸς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως Ἀρταξέρξου, ἐν δὲ βίβλῳ Ἰουδαίῳ⁷ ἐνορῶμεν Ἀχιὼρ τὸν Ἀμμανίτην προσπίπτοντα τοῖς ποσὶν Ἰουδαίῳ καὶ προσκυνοῦντα τῷ προσώπῳ αὐτῆς, τὴν δὲ Ἰουδαίῳ μὴ ἀποκρούουσιν ἀλλὰ δεχομένην τὴν ἔνδειξιν τῆς πρὸς αὐτὴν τιμητικῆς εὐλαβείας. Οὕτως ἐκ τῆς βίβλου Δανιήλ⁸ πληροφορούμεθα ὅτι «ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσωρ ἔπесεν ἐπὶ πρόσωπον καὶ τῷ Δανιήλ προσεκύνησεν», ὁ δὲ Δανιήλ δὲν ἀπέκρουσε τὴν πρὸς αὐτὸν τιμητικὴν περίπτυσιν, ὅπερ πάντως οὔτε αὐτὸς οὔτε ἡ

1. Γεν. λγ' 3, λζ', μγ' 27, μθ' 8. Ἑξδ. ιη' 7.—2. αὐτόθ. κγ' 7, 12.—3. Γεν. λγ' 6, 7.—4. Γεν. μδ' 14.—5. Βασιλ. Γ' α' 53.—6. Ἑσθῆρ η' 3.—7. Ἰουδ. η' 7.—8. Δαν. β' 46.

Ἰουδαίῳ ἠδύνατο ἵνα ἀνεχθῇ, ἂν ἐν τῇ ἐκδηλώσει ταύτης τιμητικῆς εὐλαβείας ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον ὑπελάνθανεν ἀθέτησις τῆς τοῦ Θεοῦ ἐντολῆς.

Τοιαύτην τιμητικὴν εὐλάβειαν οὐχὶ μόνον εἰς κτίσματα ἱερὰ, οὐ μόνον πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄψυχα ἔτι ἐνδεικνυμένην ὑπὸ τῶν πατριαρχῶν ἐνορῶμεν ἐν ταῖς Γραφαῖς. Οὕτως ἀναγινώσκουμεν περὶ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ τάδε· «καὶ προσεκύνησεν Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ»¹ ὡς βάκτρον τῆς ἀβραμιαίας καὶ πατριαρχικῆς οἰκογενείας, καὶ διὰ τῆς τιμητικῆς ταύτης πρὸς τὸ ἀβραμιακὸν τοῦτο βάκτρον εὐλαβείας τιμητικὴν προσκύνησιν ἀνάγοντος πρὸς τε τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἰσαὰκ καὶ πρὸς τὸν πάππον αὐτοῦ Ἀβραάμ.

Ὅτι δὲ διὰ τῆς πράξεως ταύτης δὲν ἠτέβησεν ὁ πατριάρχης Ἰακώβ, ὡς καὶ ἡμεῖς δὲν ἀτεβοῦμεν τιμητικὴν προσκύνησιν προσφέροντες εἰς τὰς ἱερὰς εἰκόνας, μάρτυς ὁ Σεργήμων Παῦλος μηδαμῶς σκηνδαλισθεὶς ἐκ τῆς προσκυνήσεως ταύτης τῆς πατριαρχικῆς ῥάβδου, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἐπαινετικῶς μνημονεύσας ταύτης, ἐν οἷς πρὸς τοὺς Ἑβραίους ἔγραψε· «πίστει Ἰακώβ ἀποθνήσκων ἕκαστον τῶν υἱῶν Ἰωσήφ εὐλόγησε καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ»².

Ἐπειτα αὕτῃ ἡ κυριολεξία τοῦ προσκυνοῦ τὴν τιμητικὴν ἐνέχουσα τοῦ ἀσπατμοῦ εὐλάβειαν, πόρρω ἀπομακρύνει τὴν ιδέαν τῆς δουλικῆς ἡμῶν καὶ ἄκρως λατρευτικῆς προσπτώσεώς τε καὶ ὑποπτώσεως ἥτις μόνον πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἀπονέμεται. Ὑπὸ τὴν ἐννοιαν ταύτην τῆς τιμητικῆς εὐλαβείας ἡ τῶν ἁγίων εἰκόνων προσ-

1. Γεν. μζ' 31.—2. Ἑβρ. ια' 21.

κύνησις, κατὰ τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκκλησίας παράδοσιν, καθώρισεν ἵνα γένηται ἡ ἀγία Ζ' οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἥς ἐκ πρώτου οὗ τοῦ φωτεπωνύμου ἐν ἀγίοις πατρός ἡμῶν Φωτίου κλεινός πατράδελφος ὁ ἐν ἀγίοις πατριάρχης Ταράσιος καὶ τῆς ἀγίας ταύτης συνόδου προεξάρχων, ἐπιστέλλων μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς πρὸς τοὺς εὐσεβεστάτους βασιλεῖς ἔγραφε «... τὴν εὐσέβειαν συμπεφωνήκαμεν, τὴν ἀλήθειαν ἐκηρύξαμεν, ὥστε κατὰ πάντα ἀποδέχεσθαι τὰς σεπτὰς εἰκόνας... καὶ ταύτας προσκυνεῖν, ἥτοι ἀσπάζεσθαι· ταῦτόν γάρ ἀμφοτέρω. Κυνεῖν τῇ ἐλλαδικῇ ἀρχαίᾳ διαλέκτῳ τὸ ἀσπάζεσθαι, τὸ φιλεῖν σημαίνει¹ καὶ τῆς πρὸς προθέσεως ἐπίτασιν τινὰ δηλοῖ καὶ (τὴν ἀναφορὰν καὶ τὴν τοῦ σώματος κλίσιν πρὸς τὸν φιλούμενον ἢ προσκυνούμενον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ) τοῦ πόθου, ὡς περ φέρω καὶ προσφέρω, κυρῶ καὶ προσκυρῶ, κυνῶ καὶ προσκυνῶ, δὲ ἐμφαίνει τὸν ἀσπασμὸν κατ' ἐπέκτασιν φιλίας. Ὁ γὰρ τις φιλεῖ καὶ προσυνεῖ πάντως καὶ φιλεῖ, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἀνθρωπίνη σχέσις ἢ παρ' ἡμῶν πρὸς τοὺς φίλους γινομένη καὶ ἔντευξις, τὰ δύο προστελοῦσα».

Ἐπὶ τούτοις ὁ τῆς ἀγίας οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου λ' που ἔτη ὕστερον πρὸς Κύριον ἐκδημήσας Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός² ὑπεραπολογούμενος τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τῶν φληναφιῶν τῶν εἰκονομάχων τάδε ἔγραφεν· «ἐπειδὴ δέ τινες ἡμῖν καταμέμφονται προσκυνοῦσιν τε καὶ τιμῶσι τὴν τε

1. Ὅτι ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ εὔρηται τὸ κυνέω-ω, μέλλ. κύσσω, ἀόρ. ἔκυσσα, ὅθεν τὸ γερμ. küssen (ἰδ. Λεξ. Σ. Βυζαντ. ἐν λέξει). ἀποδείξεις τὸ παρ' Ὀμήρῳ «κύσσαι δέ μιν περιφύς ἐπιπλάμενος ἡδὲ προσήυδα» (Ὀδυσσ. Ω, 320) καὶ τὰ παρ' Ἀριπτοφάνει «βούλομαι σε γράψ, κύσσαι», «δός μοι κύσση», «φέρει σε κύσσω» κλπ. — 2. ἔκδ. τῆς ὀρθοδ. πίστε. βιβλ. δ' κεφ. 73'.

τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς δεσποίνης ἡμῶν εἰκόνα, ἔτι δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἀγίων καὶ θεραπόντων Χριστοῦ, ἀκουέτωσαν ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' οἰκείαν εἰκόνα ἐποίησεν. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀλλήλοισι προσκυνοῦμεν, εἰ μὴ ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ πεποιημένοι; Ὡς γάρ φησιν ὁ θεηγόρος καὶ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει· πρωτότυπον δ' ἐστὶ τὸ εἰκονιζόμενον, ἐξ οὗ τὸ παράγωγον γίνεται· τίνος ἕνεκεν ὁ μωσαϊκὸς λαὸς τῇ σκηνῇ κύκλωθεν προσεκύνει, εἰκόνα καὶ τύπον φερούσης τῶν ἐπουρανίων, μᾶλλον δὲ τῆς ὅλης κτίσεως; Φησὶ γοῦν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ· «ὄρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Καὶ τὰ Χερουβὶμ δὲ τὰ σκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον οὐχὶ ἔργα ἀνθρώπων ἦν; Τί δὲ ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις περιώνυμος ναός; Οὐχὶ χειροποίητος καὶ ἀνθρώπων τέχνη κατεσκευασμένος. Ἡ δὲ θεῖα Γραφή κατηγορεῖ τῶν προσκυνούντων τοῖς γλυπτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν θυόντων τοῖς δαιμονίοις. Ἔθυσον μὲν Ἕλληνες, ἔθυσον δὲ καὶ Ἰουδαῖοι· ἀλλ' Ἕλληνες μὲν δαιμονίοις, Ἰουδαῖοι δὲ τῷ Θεῷ. Καὶ ἀπόβλητος μὲν ἡ τῶν Ἑλλήνων θυσία ἦν καὶ κατάκριτος, ἡ δὲ τῶν δικαίων τῷ Θεῷ εὐπρόσδεκτος. Ἔθυσεν γὰρ Νῶε καὶ ὡς φράνθη ὁ Θεὸς ὁσμὴν εὐωδίας, τῆς ἀγαθῆς πραιρέσεως καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τὸ εὐῶδες ἀποδεχόμενος».

Αὕτη ἡ περὶ τῆς ὀφειλομένης εἰς τὰς ἀγίας εἰκόνας τιμῆς δόξα τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας δογματισάσης ὅ,τι ἐκφαντορικῶς ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος γράφων πρὸς Ἰουλιανὸν τὸν παρα-

βάτη ἔλεγε· «κατὰ τὴν θεόθεν ἐπικεκλημένην ἡμῖν ἀμώμητον πίστιν τῶν χριστιανῶν ὁμολογῶ... καὶ θεοτόκον τὴν κατὰ σάρκα τεκοῦσαν αὐτὸν ἁγίαν Μαρίαν· δέχομαι δὲ καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, προφῆτας καὶ μάρτυρας καὶ δσίους, καὶ εἰς τὴν πρὸς Θεὸν ἰκεσίαν τούτους ἐπικαλοῦμαι, τοῦ δι' αὐτῶν, ἡγουν διὰ τῆς μεσιτείας αὐτῶν, ἰλεῶν μοι γενέσθαι τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, καὶ λύτρον μοι τῶν παισμάτων γενέσθαι καὶ δοθῆναι. Ὅθεν καὶ τοὺς χαρακτηῖρας τῶν εἰκόνων αὐτῶν τιμῶ καὶ προσκυνῶ, κατ' ἐξαιρετον τούτων παραδεδομένων ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ οὐκ ἀπηγορευμένων, ἀλλ' ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν τούτων ἀνιστορουμένων»¹. Ἀείποτε δὲ ἡ ἐκκλησία ἐδογματίσεν ὅτι «ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει· ὁ οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἡ εἰκὼν, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ υἱὸς»², καὶ «δι' εἰκόνος ἡ γνῶσις τοῦ ἀρχετύπου γίγνεται, συγκρινόντων ἡμῶν δηλονότι τὴν ἐν ἐκατέρῳ ταυτότητα»³. καὶ ἐδίδαξεν ὅτι «ὥσπερ ὁ βασιλικὴν εἰκόνα καθυβρίσας, ὡς εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτήσας τὸν βασιλέα κρίνεται· οὕτω δηλονότι ὑπόδικός ἐστι τῇ ἁμαρτίᾳ ὁ τὸν κατ' εἰκόνα γεγεννημένον καθυβρίζων»⁴. Πρὸς δὲ τοὺς θέλοντας νὰ ἀντιλέξωσι ὑπέμνησε καὶ ὑπομιμνήσκει τὰς τοῦ χρυσορρήμονος ὑποθήκας λέγοντος· «οὐκ οἶδας ὅτι, ἐὰν εἰκόνα βασιλέως ὑβρίσης, εἰς τὸ πρωτότυπον τῆς ἀξίας φέρεις τὴν ὕβριν»; Ὅθεν διὰ τοῦ ἐν ἁγίοις μεγάλου Ἀθανασίου συνίστησι τὴν τιμητικὴν τυχὴν εὐλάβειαν, ἐπιλέγουσα·

1. Βασιλ. τοῦ Μ. ἐπιστολ. τζ'.—2. αὐτ. περὶ τοῦ ἁγ. Πνεύμ. κεφ. ιη'.—3. αὐτόθ. κατὰ Εὐνομ. λόγ. α'.—4. αὐτόθ. ἐρμην. εἰς τὸ ιγ' κεφ. τοῦ προφ. Ἠσαΐου.

«ὁ γοῦν προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα». Ἐπὶ τούτοις καὶ οἱ μακάριοι πατέρες οἱ τὴν ἁγίαν ἐβδόμην οἰκουμενικὴν σύνοδον συγκροτήσαντες τὰς φληναφίας τῶν εἰκονομάχων κατελέγχοντες τάδε ἀπερῆνχοντο· «τὰς τοίνυν σεπτὰς εἰκόνας οἱ χριστιανοὶ οὔτε θεοὺς ὠνόμασαν, οὔτε ὡς θεοὺς ἐλάτρευσαν, οὔτε τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐν ἑαυταῖς εἶχον, οὔτε παρ' αὐτῶν ἐκδέχονται τὴν μέλλουσαν κρίσιν, εἰμὴ εἰς ἀνάμνησιν καὶ ὑπόμνησιν καὶ πόθῳ διακείμενοι πρὸς τὰ ἑαυτῶν πρωτότυπα καὶ ἡσπᾶσαντο καὶ τιμητικῶς προσεκύνησαν· οὐ μὴν δὲ ἐλάτρευσαν, ἢ τὸ θεῖον σέβας ταύταις ἀπένειμαν, ἅπαγε τῆς κατηγορίας, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλοις τισὶ τῶν ἐν τοῖς κτίσμασιν ἡριθμημένων»¹.

Πρὸς τὴν ὁρθόδοξον ταύτην ὁμολογίαν ἀρρηρότως στοιχοῦσα ἡ τοῦ Χριστοῦ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία ἀείποτε συνέστησε τὴν σχετικὴν καὶ οὐχὶ λατρευτικὴν τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκύνησιν, διδάσκουσα μετὰ τοῦ οὐρανοφάντορος τῆς ἐκκλησίας πατρός ὅτι «ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει», ὅτι «δι' εἰκόνος ἡ γνῶσις τοῦ ἀρχετύπου γίγνεται», καὶ ὅτι «ὥσπερ ὁ βασιλικὴν εἰκόνα καθυβρίσας, ὡς εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτήσας τὸν βασιλέα κρίνεται, οὕτως ὑπόδικός ἐστι τῇ ἁμαρτίᾳ ὁ τὸν κατ' εἰκόνα γεγεννημένον καθυβρίζων».

Τὴν περὶ εἰκόνων δόξαν ταύτην τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν τῇ ὁρθοδόξῳ ὁμολογίᾳ Πέτρου τοῦ Μογίλα ἀπαντῶμεν ἔχουσαν ὧδε· «μεγάλῃ διαφορᾷ εἶναι ἀναμέσον τῶν εἰδώλων καὶ τῶν εἰκόνων· διότι τὰ εἰδῶλα εἰ-

1. Ζ' οἰκουμ. συνόδ. πρᾶξ. ζ'.

ναι πλάσματα καὶ εἰρήματα τῶν ἀνθρώπων, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος λέγων· «οἶδαμεν ὅτι οὐδὲν εἰδωλὸν ἐν κόσμῳ»¹. μὰ ἡ εἰκὼν εἶναι παράστασις ὅπου παριστάνει πρᾶγμα ἀληθινόν, ὅπου ἔχει τὴν ὑπαρξίν του εἰς τὸν κόσμον, ὡς ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας καὶ ὁλωνῶν τῶν ἁγίων. Καὶ ἔξω ἀπὸ τοῦτο οἱ Ἕλληνες ἐπροσκυνοῦσαν ὡς θεὸν τὰ εἰδωλα καὶ ἐδίδουσιν εἰς αὐτὰ θυσίας, λογαριάζοντες νὰ εἶναι θεοὶ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον, ὡς ὁ Ναβουχοδονόσωρ. Μὰ ἡμεῖς, ὅταν τιμῶμεν τὰς εἰκόνας καὶ τὰς προσκυνοῦμεν, δὲν προσκυνοῦμεν τὰ χρώματα ἢ τὰ ξύλα, μὰ τοὺς ἁγίους ἐκεῖνους, τῶν ὁποίων εἶναι αἱ εἰκόνες, δοξάζομεν μὲ προσκύνησιν δουλείας (ἦτοι ὡς δούλους τοῦ Θεοῦ), βάλλοντες μὲ τὸν νοῦν μας τὴν ἐκεῖνων παρουσίαν εἰς τὰ ὄμματά μας. Ἡ προσκύνησις λοιπὸν τῶν ἁγίων εἰκόνων, ὅπου γίνεται εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, δὲν ἀθετεῖ τὴν ἐντολὴν ταύτην (τὴν δευτέραν)· διατί, δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ μετ' ἐκεῖνην, ὅπου προσφέρομεν εἰς τὸν Θεόν, οὔτε δίδεται ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους εἰς τὴν τέχνην τὴν ζωγραφικὴν, ἀλλ' εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων ἐκεῖνων, ὅπου αἱ εἰκόνες παριστάνουσι. Διατί, καθὼς τὰ Χερουβὶμ τὰ ἐπισκιάζοντα τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου ἐπαριστάνουσι τὰ ἀληθινὰ ἐκεῖνα Χερουβὶμ τὰ ἐν οὐρανοῖς παρεστῶτα τῷ Θεῷ καὶ οἱ Ἰσραηλῖται τὰ ἐπροσκυνοῦσαν καὶ ἐτιμοῦσαν τα χωρὶς καθόλου νὰ παραβαίνωσι τὴν ἐντολὴν ταύτην τοῦ Θεοῦ, ὁμοίως καὶ, ὅταν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπροσκυνοῦσαν τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου καὶ

1. Α' πρὸς Κορινθ. η' 4.

μὲ τὴν πρεπουμένην τιμὴν τὴν ἐδεξιόουνταν¹, δὲν ἐκάνασιν καὶ μίαν ἁμαρτίαν, οὔτε ἀθετοῦσαν τὴν ἐντολὴν τῆς Δεκαλόγου, ἀλλὰ μάλιστα δέξαν εἰς τὸν Θεὸν ἐπιπροσθέτασι· τέτοιαις λογῆς ἡμεῖς τιμῶντες τὰς ἁγίας εἰκόνας, δὲν παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν τῆς Δεκαλόγου, ἀλλὰ μάλιστα τὸν Θεὸν «τὸν θαυμαστὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ»² ἀνακηρύττομεν»³.

Ἐν τῇ εὐθὺς δὲ ἀμέσως ἐπομένηνς ἑρωταποκρίσει ἀναγινώσκομεν· «μὰ διατί λοιπὸν εἰς τὴν παλαιὰν Γραφήν⁴ ἐπαινέθηκεν ἐκεῖνος (ὁ Ἐζεκίας), ὅπου ἐσυνέτριψε τὸν χάλκινον ὄφιν, τὸν ὅποιον ὁ Μωϋσῆς ἀνεστήλωσε; διατί οἱ Ἰουδαῖοι ἀρχίζουσι νὰ ἀποστατοῦσιν ἀπὸ τὴν προσκύνησιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, προσκυνοῦντες ἐκεῖνον τὸν ὄφιν ὡς Θεὸν ἀληθινόν, καὶ ἐθυμίων αὐτῷ, ὡς λέγει ἡ γραφή· διὰ τοῦτο θέλοντας νὰ ἀποκόψῃ τὸ κακὸν νὰ μὴ διαβῇ περαιτέρω, ἐσύντριψεν ἐκεῖνον τὸν ὄφιν, διὰ νὰ μὴν ἔχουσι πλέον οἱ Ἰσραηλῖται ἀφορμὴν εἰδωλολατρείας. Μὰ ὁ πόταν δὲν ἐτιμοῦσαν αὐτὸν τὸν ὄφιν μὲ προσκύνησιν λατρείας, δὲν ἐκατακρίνοντο ἀπὸ τινος, μηδὲ ὁ ὄφιν ἐσυντρίβετο. Ἀλλὰ οἱ χριστιανοὶ δὲν τιμῶσιν ὡς θεοὺς τὰς εἰκόνας, μήτε μὲ τὴν εἰς αὐτὰς προσκύνησιν μισεύουσιν ἀπὸ τὴν εἰς τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν λατρείαν· μάλιστα μετ' αὐτὴν χειραγωγούμενοι ὑποκάτω εἰς τὰ ἐκτυπώματα τῶν ἁγίων τιμῶσι τοὺς ἁγίους δουλικῶς (ἦτοι ὡς δούλους Θεοῦ) παρακαλοῦντες νὰ μεσιτεύουσιν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς Κύριον· ἀνίσως καὶ τινος

1. Β' Βασιλ. γ' 13.—2. Ψαλμ. ξη' 35.—3. Ἑρωταποκρ. νε'.

4. Δ. Βασιλ. ιη' 4.

ἀπὸ τὴν ἀπλότητά του προσκυνᾷ ἄλλοιῶς παρὰ καθὼς λέγομεν, καλλιώτερον ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ διδαχθῇ παρὰ ἢ τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησις νὰ διωχθῇ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν».

Σύμφωνον τούτοις ἀναγράφει τὴν περὶ εἰκόνων ὁδὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ Μητροπόλεως ἐκεῖνος ὁ Κριτόπουλος, ὅς, πρὸ τοῦ νὰ γίνῃ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, μέγας πρωτοσύγκελλος ἐπὶ τοῦ πολυάθλου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐγένετο καὶ ἀρχαιότερον ἔτι τὰς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ σχολὰς ἐπισκεψάμενος καὶ ἐν ἀκριβεστέρᾳ γνώσει τοῦ προτεσταντισμοῦ γενόμενος, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν τότε [περὶ τὸ 1630] σοφωτέρων παρὰ Γερμανοῖς ὁμολογίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐν κγ' κεφαλαίοις συνέγραψεν. Ἐν ταύτῃ τῇ ὁμολογίᾳ περὶ τῶν εἰκόνων ἀναγινώσκουμεν· «αὐτὸ μὲν τὸ ποιεῖν ἁγίας εἰκόνας παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς δοκεῖ ἢ ἐκκλησία λαβοῦσα. Φαίνεται γὰρ ἐκεῖ ὁ Θεὸς κελεύων τὸν Μωυσῆν ποιῆσαι Χερουβίμ, εἰτοῦν εἰκόνας τῶν Χερουβίμ. Τὸ δὲ μὴ, ὡς ἔτυχε, ταύτας προσφέρεσθαι, ἀλλὰ μετὰ τινος αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας, παραδειγματικῶς ἐκεῖθεν καὶ τοῦτο συνάγεται. Καὶ γὰρ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ πάντα τὰ τῷ Θεῷ ἀφιερύμενα, εἴτε τὴν κιβωτὸν, εἴτε τὰ τῆς θυσίας σκεύη, ἐξ οἷαςδὴποτε ὕλης ὄντα, εἴτ' ἄλλο ὅτιοῦν ἀνάθημα, διὰ τιμῆς ἦγεν οὐ τῆς τυχούσης, ὡς μηδὲ ἀπτεσθαι γοῦν τούτων θεμιτὸν ἦν. Καὶ ὁ Θεὸς ἀπεδέχετο, καὶ τοῖς μὴ οὕτω πρὸς τὰ ἅγια διακειμένοις πολλάκις φαίνεται χαλεπήνας, ὡς τῷ Ὁζᾶν ἐκεῖνῳ¹ τολμηρῶς ἀφαιμένῳ τῆς κιβωτοῦ,

1. Ἐξῆδ. κε' 28. — 2. Βασιλ., Β' 5' 6—7.

καὶ τῷ βαρβάρῳ βασιλεῖ μὴ εὐλαβῶς χρησαμένῳ τοῖς ἁγίοις σκεύεσι, τὸν μὲν αἰφνιδίῳ θανάτῳ καταδικάσας, τὸν δὲ τῆς βασιλείας στερήσας καὶ τοῖς ἀλόγοις συνδιατήσας. Καὶ εἰκότως γε ταῦτα ἄμωρ πεπόνθητον, εἰς τὰ ἅγια ἐξυβρίζαντες ὧν γὰρ τὰ πρωτότυπα ἅγια, τούτων καὶ αἱ εἰκόνες ἅγαι, καὶ ὧν τὰ πρωτότυπα τιμητέα, τούτων καὶ αἱ εἰκόνες τιμητέαι. Τούτοις τοῖς παραδείγμασιν ἐπομένη ἢ ἀρχαία ἐκκλησία εἰκονίζειν ἤρξατο τὰ εἰκονικὰ, τουτέστιν ὅσα σῶμα περίκειται, ἢ ὅσα μὴ περίκειται μὲν, ὥφθη δέ τισιν ἐν σώματι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἄλλως ὀφθῆναι, ὅσον ἄγγελοι ὥφθησάν τισι τῶν ἁγίων ἐν σχήμασι καὶ εἶδεν ἀνδρῶν. Τῆς θείας δὲ καὶ ἀσχηματίστου οὐσίας εἰκόνα οὐδεὶς ποτε ἐπενόησε ποιῆσαι· οὐ γὰρ θέμις τὸν ἀπερίγραπτον Θεὸν περιγραπτῇ εἰκόνι παρασκευάζειν¹. Ἀλλ' ἐν πρώτοις τὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκικὸν πρόσλημμα, ᾧ αὐτὸς καθ' ὑπόστασιν ἐνωθεὶς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν κατειργάσατο, τὰ τε ἐκεῖνου ὑπὲρ ἡμῶν πάθη καὶ τὰς θρονημείας, εἶτα καὶ τοὺς ἐκεῖνῳ εὐαρεστήσαντας καὶ διὰ τοῦτο ἁγίους ὀνομα-

1. Ἡ τε ἔννοια καὶ τὰ ῥήματα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐκ τῶν τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐν οἷς λέγει· «τοῦ ἀοράτου καὶ ἀσωμάτου καὶ ἀπεριγράπτου καὶ ἀσχηματίστου Θεοῦ τίς δύναται ποιῆσαι μίμημα;» (Ἐκδ. τῆς ὀρθοδ. πίστ. βιβλ. δ' κεφ. 4γ'). Ἄν δέ τινες καὶ τὸν Θεὸν πατέρα ζωγραφῶσιν, οὗτοι τὴν ὄρασιν Δανιὴλ τοῦ προφήτου δι' εἰκόνας ἀναπαραστήσαντι ἀποπειρῶνται, ἐν οἷς ἀναγινώσκουσιν (Δαν. ζ' 9—10) «ἐθεώρουν, ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν καὶ παλαῖδες ἡμερῶν ἐκάθητο καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ὥσπερ χιτὼν λευκὸν καὶ ἡ θρίξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὥσπερ ἕριον καθαρὸν, ὁ θρόνος αὐτοῦ φλόξ πυρὸς, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον· ποταμὸς πυρὸς ἐκπορευόμενος εἶλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ καὶ μύρια μυριάδες παρεστῆκεισαν αὐτῷ».

σθέντας, τὰς τε ἀνδραγαθίας αὐτῶν, ὅσας ἐκείνου τῇ δυνάμει τοῦ ἐσταυρωμένου ἐποιήσαντο, πρὸ δὲ τῶν ἄλλων ἁγίων αὐτῆς τῆς τὸν πάντα ἁγιάζοντα ἀσπύρας κυρησάσης καὶ ἀφθόρως τεκούσης, τῆς δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Ἐνίστα δὲ καὶ ἄγγελοι εἰκονίζονται... Τούτων οὖν εἰκόνας ἡ ἐκκλησία ἐποίει οὐ γλυπτὰς, οὐδὲ λαξευτάς, ἀλλὰ γραπτὰς μόνον, ὡς πάρεστι μαθεῖν ἐκ τε τοῦ Εὐσεβίου¹ καὶ Εἰρηναίου² ἀνδρῶν ἀρχαιοτάτων, καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων ἁγίων πατέρων τῆς πρωτοτύπου ἐκκλησίας. Αἷς ἁγίαις εἰκόσι καὶ τιμὴν τὴν προσήκουσαν ἀπένεμεν οὐ λατρευτικὴν ἢ δουλικὴν, ἀπαγε· αὐταὶ γὰρ Θεῷ μόνῳ προσήκουσιν, ἀλλὰ σχετικὴν καὶ φιλικὴν, ἀναφέρουσα μέντοι καὶ ταύτην ἐπὶ τὰ ἐκείνων πρωτότυπα, ὡς φησιν ὁ ἐν ἁγίοις Βασίλειος ὁ μέγας «ἡ τιμὴ τῆς εἰκό-
νος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει».

Οὕτω καὶ ἡ ἐν ἔτει 1672 πατριαρχοῦντος τοῦ σοφωτάτου ἐκείνου κυροῦ Δοσιθέου ἐν Ἱεροσολύμοις συνελθοῦσα τοπικὴ σύνοδος ἐπὶ ἀνασκευῇ τῶν κηκοφρόνως καὶ ψευδεπιγράφως τῷ μακαρίῳ Κυρίλλῳ τῷ Λουκάρει ἀποδοθέντων ὀκτωκαίδεκα κηλδινιστικῶν κεφαλαίων, τάδε ἀποφαι-
νεται περὶ τῆς πραγματευόμεθα ὑποθέσεως· «τῶν ἁγίων ὄντων καὶ ὁμολογουμένων παρὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πρεσβευτῶν, ὃν τρόπον εἴρηται ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ³,

1. ἐν βίῳ Κωνστ. α' 3.—2. αὐτόθ. α' 24.—3. Ἄπας ὁ ὅρος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ταύτης συνόδου (πράξ. ζ') ἐπιγράφεται· «Χριστὸς ἡγείσθω. Ἀσπίς ὀρθοδοξίας ἢ ἀπολογία καὶ ἔλεγχος πρὸς τοὺς διασύροντας τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν αἰρετικῶς φρονεῖν ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων, ὡς κηκοφρονοῦσιν αὐτοὶ οὗτοι οἱ Κα-

καιρὸς εἰπεῖν ὅτι καὶ τιμῶμεν αὐτοὺς ὡς φίλους Θεοῦ καὶ ὡς ὑπὲρ ἡμῶν δεομένους τῷ τῶν ὅλων Θεῷ. Τιμῶμεν δὲ τούτους διττῶς· καθ' ἓνα μὲν τρόπον τὴν μητέρα τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὃν καὶ ὑπερδουλικὸν φάμεν· εἰ γὰρ καὶ ὡς ἀληθῶς δούλη ἡ Θεοτόκος τοῦ μόνου Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μήτηρ, ὡς τὸν ἓνα τῆς Τριάδος γεννήσασα σαρκικῶς· διὸ καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερέχειν ὑμνεῖται πάντων ἀγγέλων τε καὶ ἁγίων· ὅθεν καὶ ὑπερδουλικὴν αὐτῇ ἀπονέμομεν

λουῖνοι δηλονότι, συντεθεῖσα παρὰ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τοπικῆς συνόδου ἐπὶ Δοσιθέου πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς καὶ θαλάσσης ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις, ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς ἡμῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς εὐσεβεῖσι καὶ ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς, τέκνοις ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἐν Κυρίῳ χαίρειν». Τὸ κεφάλαιον δὲ εἰς 8 ἐν τοῖς ἀνωτέρω παρὰπέμπει, ἔχει ὡς· «ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν (τὸν Κύριον) μέντοι ἐντεύξεσι καὶ αἰτήσεσιν εἶναι πρεσβευτὰς τοὺς ἁγίους φάμεν καὶ πρὸ πάντων τὴν πανάχραντον μητέρα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοὺς τε ἁγίους ἀγγέλους, οὓς καὶ προστατοῦντας ἡμῶν οἶδαμεν, ἀποστόλους, προφήτας, μάρτυρας, ὁσίους, καὶ πάντας τοὺς αὐτοῦ θεράποντας, οἷς συναριθμοῦμεν καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς, ὡς παρισταμένους τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ, καὶ τοὺς ἀρετῇ διαφέροντας δικαίους ἄνδρας. Εὐχθεσθαὶ γὰρ ὑπὲρ ἁλλήλων καὶ πολὺ ἰσχύειν τὴν δέησιν τοῦ δικαίου, καὶ μᾶλλον ἀκούειν τὸν Θεὸν τῶν ἁγίων ὑπὲρ τῶν ἐν ἁμαρτίαις ἐγκυλινδουμένων ἐκ τῶν ἱερῶν διδασκόμεθα λογίων (ἤτοι τῶν θείων Γραφῶν). Οὐ μόνον δὲ ἐτι ὄντας ἐν τῇ παροικίᾳ τοὺς ἁγίους μεσίτας καὶ πρεσβευτὰς ἡμῶν πρὸς Θεὸν ὁμολογοῦμεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον μάλιστα, ὅτε καὶ τῶν ἐσόπτρων λυθέντων, καθαρῶς ἐποπτεύουσι τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὸ ἄπειρον ἐκείνης φῶς τούτων ἐν τῷ ναῷ τίθησι τὰ ἡμέτερα. Ὡς γὰρ τοὺς προφήτας ἐν τῷ αἰσθητῷ ὄντας σώματι οὐκ ἀμφιβάλλομεν εἰδέναι τὰ ἐν οὐρανῷ, δι' ὧν τὰ μέλλοντα ἐχρησιμοδότην, οὕτω καὶ τοὺς ἀγγέλους γεγεννημένους ἁγίους εἰδέναι τὰ ἡμέτερα τῷ ἀπείρῳ τοῦ Θεοῦ φωτὶ οὐ διστάζομεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνενδοιάστως πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν».

τὴν προσκύνησιν. Κατὰ δεύτερον δὲ τρόπον, ὃν καὶ δουλικὸν (διὰ τὸ δούλους εἶναι τοῦ Θεοῦ) ὀνομάζομεν, προσκυνοῦμεν, εἵπουν τιμῶμεν, τοὺς ἁγίους ἀγγέλους, ἀποστόλους, προφῆτας, μάρτυρας, καὶ ἀπλῶς πάντας τοὺς ἁγίους. Πρὸς τούτοις προσκυνοῦμεν καὶ τιμῶμεν τὸ ξύλον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιῦ σταυροῦ, ἐν ᾧ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὸ κοσμοσωτήριον εἰργάσατο πάθος, καὶ τὸν τύπον τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ, τὴν ἐν Βηθλεὲμ φάτνην, δι' ἧς τῆς ἀλογίας ἐρρύσθημεν, τὸν τύπον τοῦ Κρανίου, τὸν ζωηφόρον τάφον, καὶ τὰ λοιπὰ ἅγια προσκυνήματα, τὰ ἱερὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη, δι' ὧν ἡ ἀναίμακτος τελεῖται θυσία. Μνήμας τε ἐτησίαις καὶ δημοσίαις, ἑορταῖς καὶ θείοις ἱερώμασι (νχοῖς) καὶ ἀναθήμασι τοὺς ἁγίους γεραίρομεν καὶ τιμῶμεν. Ἐπειτα δὲ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων προσκυνοῦμεν, τιμῶμεν καὶ ἀσπαζόμεθα· καὶ μὴν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὡς ὤφθησαν ἐνίοις τῶν προπατόρων καὶ προφητῶν. Ἰστοροῦμεν δὲ καὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα, ὡς ὤφθη ἐν εἵδει περιστερᾶς (ἀλλὰ δὴ καὶ ἐν εἵδει πυρίνων γλωσσῶν τῶν ἐφ' ἑνα ἕκαστον τῶν ἀποστόλων ἐπικαθιστῶν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς). Εἰ δέ τινες εἰδωλολατρεῖν ἡμᾶς ἁγίους καὶ εἰκόνας ἁγίων καὶ τὰ λοιπὰ προσκυνούντας λέγουσι, μάταιον ἡγούμεθα καὶ ἀδρανές. Ἡμεῖς γὰρ μόνῳ τῷ ἐν τριάδι Θεῷ λατρεύομεν καὶ οὐδενὶ ἑτέρῳ. Τοὺς δὲ ἁγίους τιμῶμεν διττῶς· πρῶτον μὲν κατὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀναφορὰν, ἐπειδὴ ἐκεῖνου ἔνεκεν τιμῶμεν αὐτοὺς, ὅτι ζωσάεισιν εἰκόνες τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ καθ' ἑαυτοὺς διώρισται ὅτι δουλικὸν (ὡς δούλους Θεοῦ)· τὰς δὲ ἁγίας εἰκόνας

σχετικῶς, ὡς τῆς πρὸς ἐκείνας τιμῆς ἐπὶ τὰ πρωτότυπα ἀναφερομένης· ὁ γὰρ εἰς τὴν εἰκόνα προσκυνῶν διὰ τῆς εἰκόνης τὸν πρωτότυπον προσκυνεῖ καὶ ἡ δόξα οὐ μερίζεται, οὐδ' ὁλῶς σχίζεται τῆς τε εἰκόνης καὶ τοῦ εἰκονιζομένου, καὶ ἐν ταύτῃ γίνεται ὡς εἰς τὸν βασιλικὸν πρέσβυν γινομένη. Ἄδὲ πρὸς σύστασιν τῆς καινοτομίας αὐτῶν (τῶν καλβινιστῶν) παρὰ τῆς Γραφῆς λαμβάνουσιν, οὐχ οὕτως αὐτοῖς βοηθεῖ, ὡς βούλονται, ἀλλὰ μάλιστα ἡμῖν συνωδὰ φαίνεται. Ἡμεῖς γὰρ τὴν θείαν Γραφὴν ἀναγινώσκοντες ἐξετάζομεν καιρὸν καὶ πρόσωπον, παράδειγμα καὶ αἰτίαν. Ὅθεν καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν ποτε μὲν λέγοντα· «οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὔτε ὁμοίωμα, οὐδὲ προσκυνήσεις, οὐδὲ λατρεύσεις αὐτοῖς»¹· ποτὲ δὲ προστάττοντα γενέσθαι Χερουδὶμ², καὶ ἔτι βόας καὶ λέοντας³· συμβολικὰ δὲ τὰ ζῶα ταῦτα ὡς παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ γινόμενα ἐν τῷ ἱερῷ (τῷ σολομοντείῳ ναῷ) θεωροῦντες, τῆς ὁρθῆς περὶ τούτων δόξης ἐπιτυχάνομεν· καὶ τὸ «οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον ἢ ὁμοίωμα» ταῦτόν ἡ γούμεθα τῷ «οὐ προσκυνήσεις θεοὺς ἄλλοτρίους»⁴, εἵπουν μὴ εἰδωλολατρήσης. Οὕτω γὰρ καὶ ἡ παρὰ τοῦ καιροῦ τῶν ἀποστόλων ἐπικρατήσασα συνήθεια τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ προσκυνεῖσθαι σχετικῶς τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ ἡ μόνῳ τῷ Θεῷ λατρεία διασωθείη, καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἐναντίως λέγων ἑαυτῷ φανείη. Εἰ γὰρ ἡ Γραφή φησιν· «οὐ ποιήσεις ὁμοίωμα», οὐδὲ προσκυνήσεις», τίνα τρόπον ὕστερον ὁ Θεὸς τὸ

1. Ἐξὸδ. κ' 4, 5· Λευϊτ. κς' 1.—2. Ἐξὸδ. κε' 18.—3. Γ' Βασιλ. ζ' 29.—4. Ἐξὸδ. κ' 3· Δευτερ. γ' 14.

μὲν ποιῆσαι ὁμοιώματα συγκεχώρηκε, τὸ δὲ προσκυνεῖσθαι οὐ, οὐκ ἔχομεν συνορᾶν. Ὅθεν περὶ μόνῃς τῆς εἰδωλολατρείας οὔσης τῆς ἐντολῆς, εὐρίσκομεν καὶ ὄρεις καὶ λέοντας καὶ βόας καὶ Χερουβὶμ γεγονότα· εἰπουν ὁμοιώματα, ἐν οἷς οἱ ἄγγελοι, ἐφαίνοντο προσκυνηθέντες. Οὓς δὲ προσφέρουσι τῶν ἁγίων (πατέρων) ὡς λέγοντας μὴ ἐξὸν προσκυνεῖν τὰς εἰκόνας, ἡμῖν μᾶλλον βοηθεῖν ἐκείνοις ἡγοούμεθα, ἐπεὶ ἐκεῖνοι ἀγωνιστῶς διαλεγόμενοι καὶ κατὰ τῶν λατρευτικῶς προσκυνούντων τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ κατὰ τῶν φερόντων εἰς τὰς ἐκκλησίας τὰς εἰκόνας τῶν τεθνηκότων συγγενῶν, ἐκείνων ἐφέροντο, καὶ ἀναθέματι τοὺς οὕτω ποιοῦντας καθυποβάλλουσιν, οὐ κατὰ τῆς ὀρθῆς προσκυνήσεως τῶν τε Ἀγίων καὶ ἁγίων εἰκόνων καὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν εἴρηται· ὅπου μάλιστα καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν ἀποστόλων εἶναι τὰς ἁγίας εἰκόνας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ προσκυνεῖσθαι παρὰ τῶν πιστῶν, πλείστοι ὅσοι καὶ ἱστοροῦσι καὶ κηρύττουσι, μεθ' ὧν καὶ μεθ' οὓς ἡ ἁγία οἰκουμένη ἐβδόμη σύνοδος καταισχύνει πᾶσαν αἵρετικῶν βλασφημίαν. Ἐπειδὴ σαφέστατα μὲν δίδωσιν ἐννοεῖν, ὅπως δεῖ προσκυνεῖν τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ τὰ προειρημένα ἄνωθεν, ἀναθεματίζει δὲ καὶ ἀφορισμῶ καθυποβάλλει τοὺς ἢ προσκυνοῦντας λατρευτικῶς τὰς εἰκόνας, ἢ λέγοντας τοὺς ὀρθοδόξους εἰδωλολατρεῖν, προσκυνοῦντας (ἢτοι διὰ τὸ προσκυνεῖν) τὰς ἁγίας εἰκόνας (σχετικῶς). Ἀναθεματίζομεν οὖν καὶ ἡμεῖς μετ' ἐκείνων τοὺς προσκυνοῦντας ἢ ἅγιον ἢ ἄγγελον ἢ εἰκόνα ἢ

σταυρόν, ἢ λείψανον ἁγίων, ἢ ἱερὸν σκεῦος, ἢ εὐαγγέλιον, ἢ ἄλλ' ὅ,τι, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, λατρευτικῶς, καὶ μόνῳ τῷ ἐν τριάδι Θεῷ τὴν λατρευτικὴν προσκύνησιν ἀπονέμομεν. Ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λέγοντας τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων εἰκονόλατρεῖαν, ἢ μὴ προσκυνοῦντας αὐτάς καὶ μὴ τιμῶντας τὸν σταυρόν καὶ τοὺς ἁγίους, ὡς ἡ ἐκκλησία παρέδωκε. Καὶ τοὺς ἁγίους καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας προσκυνοῦμεν, ἐν εἰρηταίῳ τρόπῳ, καὶ ἱστοροῦμεν (ἢτοι ζωγραφοῦμεν) ταύτας εἰς καλλωπισμὸν τῶν ναῶν, καὶ ἵν' ὧσι βιβλία τῶν ἀμαθῶν καὶ πρὸς μίμησιν τῶν ἀρετῶν τῶν ἁγίων καὶ ἀνάμνησιν καὶ ἔρωτος αὐξήσιν καὶ πρὸς ἐγρήγορσιν τοῦ ἐπικαλεῖσθαι αἰετὸν Κύριον ὡς δεσπότην καὶ πατέρα, τοὺς δὲ ἁγίους ὡς δούλους μὲν ἐκείνου, βοηθοὺς δὲ καὶ μεσίτας ἡμῶν».

Ταῦτα ἐδίδαξε καὶ ἡ κατὰ τὸ αὐτὸ (1672) σωτήριον ἔτος ἐπὶ ταῖς αὐταῖς ἀφορμαῖς, πατριαρχοῦντος τοῦ κυροῦ Διονυσίου, συνελθοῦσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τοπικὴ ἁγία σύνοδος, ὁρίσασα· «πρὸς τούτοις τὸ εὐσεβιάστατον καὶ λυσιτελέστατον ἔθος τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκυνήσεως, ὡς ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἡρμένον κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ἐνστερνιζόμεθα, προσκυνοῦντες τὰς ἁγίας εἰκόνας οὐ λατρευτικῶς, ἀλλὰ σχετικῶς· οὐ μέχρι τῆς ὕλης καὶ τῶν χρωμάτων ἱστῶντες τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ δι' αὐτῶν εἰς τὴν τῶν ἀρχετύπων διανιστάμεθα μνήμην, καὶ ἐκείνοις τὴν τιμὴν ἀναφέρομεν».

Αὕτη ἡ σταθερὰ τῆς ἐκκλησίας ὁμολογία· ὅθεν καὶ ὅτε

οἱ ἐν Τυβίγγῃ διδάσκαλοι τῶν λουθηρανῶν ἀπαντῶντες τῇ 24 ἰουνίου 1580 πρὸς τὴν δευτέραν πρὸς αὐτοὺς ἀπάντησιν τοῦ κυροῦ Ἰερεμίου τοῦ Β' ἐπέμενον ὑποστηρίζοντες τὰς πλάνας καὶ καινοτομίας, ἃς καὶ νῦν ἔτι ἀναμυσσῶσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ μισσιονάριοι, ἤκουσαν παρὰ τοῦ μακαρίου ἐκείνου ἀνδρὸς τῇ 6 ἰουνίου 1581, ὅτι ἐπὶ καιρὸν ἠγοῦμεθα ἵνα εἰς τοὺς ἐκείνων μαθητὰς ἐπιλέξωμεν. «Τὴν τε ἐπὶ κλησιν τῶν ἁγίων πατέρων λογίζεσθε, καὶ τὰς εἰκόνας αὐτῶν καὶ τὰ σεπτὰ λείψανα, καὶ τὴν προσκύνησιν ἀθετεῖτε, ἀπὸ τῆς ἐβραϊδὸς πηγῆς λαμβάνοντες ἀφορμὰς· ἀθετεῖτε δὲ καὶ τὸ ἐξομολογεῖσθαι ἀλλήλοις, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις τὴν μοναστικὴν πολιτείαν καὶ ἰσάγγελον. Καὶ ἡμεῖς πρὸς ταῦτά φημεν ὅτι τὰ περὶ τούτων θεῖα ῥητὰ οὐχ ἡρμήνευσαν θεολόγοι τοιοῦτοι, ὅποιοί ἐστε ὑμεῖς, ἀλλὰ θεοὶ ἄνδρες πλήρεις ὄντες ἁγίου πνεύματος καὶ θαύματα ποιοῦντες παράδοξα ζῶντες καὶ θανόντες, ἡρμήνευσαν ὡς ἡρμήνευσαν, καὶ τὰς τοιαύτας παραδόσεις ἀποδεξάμενοι ὡς ἀναγκαίαις καὶ εὐσεβεῖς ἀλληλοδιαδόχως ἡμῖν φέροντες παρέδωκαν· ὧν ἐνίοις καὶ ἡ πρεσβύτερα Ῥώμη φυλάττει καὶ στέργει μεθ' ἡμῶν. Πόθεν οὖν ὑμεῖς κρειττόνως τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ῥώμης σκεψάμενοι τὰ μὲν τῶν ἀληθῶς θεολόγων ἀφήκατε, τὰ ἑαυτῶν δὲ ὡς προτιμότερα ἠγεῖσθε; Ἐκ τῆς πηγῆς τῆς ἐβραϊδὸς. Ἀλλ' ἡ καταφρόνησις τῶν ἁγίων εἰκόνων ὧδε καὶ τῶν θείων λειψάνων παρ' Ἑβραίων ἔσχε τὴν ἀρχὴν, ὡς ἐκ τῶν ἱστορικῶν μαρτυρούμεν... Καὶ ἤδη, ὡς ὁρᾶται, προκόπτουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ ὁσημέραι αὐξάνουσιν. Οἷς ἡμεῖς ὅλως μὴ κοινωνοῦντες, τὰ μὲν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν μυστήρια ἀπαρσαλεύτως στέργομεν ἐμ-

μένοντες τοῖς εἰρημένοις ὑπὸ τῶν διαδόχων τῶν θεοκηρύκτων ἀποστόλων, καὶ τὰς ἐρμηνείας αὐτῶν παντὸς χρυσοῦ καὶ λίθου τιμιωτέρας ἠγοῦμεθα. Ἐπικαλούμεθα δὲ καὶ τοὺς ἁγίους πάντας οὐχ ὡς σωτῆρας καὶ λυτρωτάς, εἷς γὰρ ἔστι σωτὴρ, ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὡς μεσίτας αὐτοὺς προβαλλόμεθα ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἐν κακοῖς ὄντες τοὺς καλῶς καὶ θείως διηγουμένους τὸ ζῆν καὶ πρὸς Θεὸν ἐκδημήσαντας καὶ τὸ πρεσβεῦειν ὑπὲρ ἡμῶν πλουτοῦντας. Καί γε τοῦ σκοποῦ οὐχ ἁμαρτάνομεν· καὶ γὰρ τὰς ἱερὰς εἰκόνας αὐτῶν προσκυνοῦντες καὶ τὰ λείψανα ἀσπαζόμενοι μυρίας ἰάσεις ἐκδύζοντα τοῖς πιστῶς προσιοῦσιν ἐκάστοτε, ὠφέλειαν οὐ τὴν τυχεῦσαν καρπούμεθα παρ' αὐτῶν καὶ ψυχῇ καὶ σώματι φωτιζόμεθα. Ἐξομολογούμεθα δὲ καὶ ἀλλήλοις κατὰ τὴν θείαν Γραφὴν, καὶ τὸν ἰσάγγελον καὶ μοναστικὸν ἀσπαζόμεθα βίον, καὶ τοῖς ἐλομένοις τὸν ζυγὸν τοῦτον μηδραμῶς στραφῆναι ὀπίσω κελεύομεν, εἴγε βούλονται εὐθετοῖ εἶναι εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν».

Κς'

Οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ὀρεγόμενοι νὰ μεταβάλωσι τὸ δόγμα αὐτῶν εἰς πανδιδασκαλεῖον κακοδοξίας δὲν ὀκνοῦσιν ἵνα πάντα τὰ τῶν δυσσεβῶν διδάγματα ὀνθυλεύοντες συναρμολογῶσι, καταρτίζουσι δὲ οὕτω τερατῶδες ἀπόβρασμα ἀπασῶν τῶν αἱρέσεων· ἐπὶ τούτῳ καὶ τὴν κακοδοξίαν ἐνστερνισάμενοι τῶν κατὰ τὴν δ' ἑκατονταετηρίδα ἀναφανέντων Εὐσταθιανῶν τὸν πρὸς τὰ ἅγια λείψανα σεβασμὸν τῶν ὀρθοδόξων καταγελῶσι καὶ τὴν

πρὸς αὐτὰ ἐνδεικνυμένην εὐλαβῇ ὑφ' ἡμῶν ὑπόληψιν ἐπιμέμφονται, νομίζοντες ὅτι τὴν κακοδοξίαν αὐτῶν ὑποστηρίζουσι δῆθεν τὰ παρ' Ἱερεμίου γεγραμμένα, ἐν οἷς ἀναγινώσκεται· «ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ, λέγει Κύριος, ἐξοίσουσι τὰ ὅστ' αὐτῶν βασιλέων Ἰούδα, καὶ τὰ ὅστ' αὐτῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, καὶ τὰ ὅστ' αὐτῶν ἱερέων, καὶ τὰ ὅστ' αὐτῶν προφητῶν αὐτῶν, καὶ τὰ ὅστ' αὐτῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ ἐκ τῶν τάφων αὐτῶν, καὶ φύξουσιν αὐτὰ πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀστέρας καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν στρατιὰν τοῦ οὐρανοῦ, ἃ ἡγάπησαν καὶ οἷς ἐδούλευσαν, καὶ ὧν ἐπορεύθησαν ὀπίσω αὐτῶν, καὶ ὧν ἀντείχοντο καὶ οἷς προτεκύνησαν αὐτοῖς»¹. Ἐὰν εὐσυνειδότης καὶ πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἐνέκλυτον οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐν τῇ μελέτῃ τῶν Γραφῶν θὰ ἐμάνθκον ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου ρηθέντα, περὶ τῶν ὁσίων καὶ λειψάνων τῶν ψευδοπροφητῶν ἐρρέθησαν· θὰ ἐμάνθκον δὲ τοῦτο τοσούτῳ μᾶλλον εὐχερῶς καθ' ὅσον ἔχουσι μετὰ χειρὸς, λέγουσι, τὰς Γραφάς, διδασκούσας ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἱερεμίου ρηθέντα ἐξεπληρώθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωσίας.

Ἐπὶ τούτῳ δὲν εἶχον οὗτοι ἢ νὰ ἀνοίξωσι τὴν Γ' βίβλον τῶν Βασιλειῶν καὶ ἐν κερχλίῳ ἰγ' ἀναγνώτῳ· «καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ παρεγένετο ἐξ Ἰούδα ἐν λόγῳ Κυρίου εἰς Βαιθλὴλ, καὶ Ἱεροβοάμ· εἰστήκει ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ ἐπιθῆσαι. Καὶ ἐπεκάλεσε πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἐν λόγῳ Κυρίου καὶ εἶπε· θυσιαστήριον, θυσιαστήριον τάδε λέγει Κύριος· ἰδοὺ υἱὸς τίκτεται τῷ οἴκῳ Δαυὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἐπιθύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν

1. Ἱερεμ. η' 1, 2.

ὑψηλῶν τῶν ἐπιθόντων ἐπὶ σὲ, καὶ ὅστ' αὐτῶν ἀνθρώπων καύσει ἐπὶ σὲ» κλπ¹. Ἀναγνόντες ταῦτα δὲν εἶχον ἢ νὰ ἀνοίξωσι τὴν Δ' βίβλον τῶν Βασιλειῶν ὅπως μάθωσιν ὅτι τὰ δι' Ἱερεμίου τοῦ προφήτου προρηθέντα ἐξεπληρώθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωσίας, ὃς «συνέτριψε τὰς στήλας, καὶ ἐξωλόθρευσε τὰ ἄλσθη, καὶ ἐπλησε τοὺς τόπους αὐτῶν ὁσίων ἀνθρώπων· καί γε τὸ θυσιαστήριον τὸ ἐν Βαιθλὴλ τὸ ὑψηλόν, ὃ ἐποίησεν Ἱεροβοάμ υἱὸς Ναβάου, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραὴλ, καί γε τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο, καὶ τὸ ὑψηλόν κατέσπασε, καὶ ἐλέπτυνεν εἰς χοῦν, καὶ κατέκαυσε τὸ ἄλσος· καὶ ἐξένευσε Ἰωσίας, καὶ εἶδε τοὺς τάφους οἱ ἐκεῖ ἐν τῇ πόλει, καὶ ἀπέστειλε καὶ ἔλαθε τὰ ὅστ' αὐτῶν ἐκ τῶν τάφων, καὶ κατέκαυσε ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐμίανεν αὐτὸ κατὰ τὸ ῥῆμα Κυρίου, ὃ ἐλάλησεν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐστᾶναι Ἱεροβοάμ ἐν τῇ ἐορτῇ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον». Προχωροῦντες δὲ ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ γραφικοῦ κειμένου θὰ ἐμάνθκον ἔτι ὅτι «ἐπιστρέψας (ὁ Ἰωσίας) ἦρε τοὺς ὀρθάλμους αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τάφον τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, τοῦ λαλήσαντος τοὺς λόγους τούτους, καὶ εἶπε· τί τὸ σκόπελον ἐκεῖνο· ὃ ἐγὼ ὁρῶ; καὶ εἶπαν αὐτῷ οἱ ἄνδρες τῆς πόλεως· ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὃ ἐξεληλυθὼς ἐκ τοῦ Ἰούδα καὶ ἐπικλεσάμενος τοὺς λόγους, οὗς ἐπεκαλέσατο ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον Βαιθλὴλ· καὶ εἶπεν (Ἰωσίας)· ἄφετε αὐτόν· ἄνθρωπος μὴ κινήσάτω τὰ ὅστ' αὐτοῦ, καὶ ἐρύσθησαν τὰ ὅστ' αὐτοῦ»². Ἐκ τούτου δὲ θὰ ἐδιδάσκοντο τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῆς νομικῆς ἐποχῆς.

1. Γ' Βασιλ. ιγ' 1, 13. — 2. Δ' Βασιλ. κγ' 14, 18.

Τοιούτων σαφῶν κειμένων ὑπαρχόντων εἰς βεβαίω-
σιν τῆς ἐννοίας τῶν διὰ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου (γενομέ-
νου ἐν προθεωρίᾳ τῶν ἐπομένων) λεχθέντων, μόνον οἷστρος
κακοδοξίας ὡς ὁ τῶν μισσιοναρίων τοῦ προτεσταντισμοῦ
δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ προφήτου ῥηθέντα
ἀναφέρονται εἰς τὸν εὐλαβῆ ἡμῶν πρὸς τὰ ἅγια λείψανα
σεβασμόν. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον δικαιούμεθα νὰ κατηγορή-
σωμεν αὐτῶν ὡς ἐξ οἷστρου κακοδοξίας σοφιστευομένων,
καθ' ὅσον ἐν ταῖς Γραφαῖς πλεῖστά εἰσι τὰ χωρία τὰ συνι-
στῶντα τὸν πρὸς τὰ ἅγια λείψανα σεβασμόν.

Ἀναγινώσκοντες ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Ἐξόδου ὅτι πρὸς
κατάπυσιν τῆς πικρίας τοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς Μερρᾶς «ἐ-
δειξε (τῷ Μωϋσεῖ) Κύριος ξύλον, καὶ ἐνέβαλεν αὐτὸ εἰς
τὸ ὕδωρ, καὶ ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ¹» ἐννοῶμεν τὸν Θεὸν
προαποτυποῦντα τὴν θαυματουργικὴν τοῦ ξύλου τοῦ σταυ-
ροῦ ἐνέργειαν καὶ συνιστῶντα τὸν πρὸς αὐτὸν εὐλαβῆ σε-
βασμόν. Ἀκούοντες τοῦ Δαυὶδ φωνοῦντος «φυλάσσει Κύ-
ριος πάντα τὰ ὅστ᾽ αὐτῶν (τῶν δικαίων)²» καὶ ἐπιλέγον-
τος «θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ³» οὐχὶ κω-
λυόμενον, ὡς θέλουσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονά-
ριοι, ἀλλ' ἐπιβαλλόμενον τὸν πρὸς τὰ ἅγια λείψανα σε-
βασμόν καθορῶμεν ὑπὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος, τοῦ διὰ
τῶν προφητῶν λαλήσαντος.

Τοσούτῳ μᾶλλον δικαιούμεθα νὰ μεμνηθῶμεν ἐπὶ κακο-
δοξία τοὺς τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιοναρίους, καθ' ὅσον
κινοῦσιν ὑβριστικὴν κατὰ τῶν ἁγίων λειψάνων γλῶσσαν,
ἐν ᾧ ἔχουσι τὰς Γραφὰς μαρτυροῦσας ὅτι καὶ μόνῃ ἡ ψι-

1. Ἐξόδ. ιε' 25. πρὸς βλ. καὶ τὰ ἐν Ἀριθμοῖς ιζ' 6 καὶ κ' 7, 9
ἱστορούμενα.—2. Ψαλμ. λγ' 21.—3. αὐτόθ. ζζ' 36.

λὴ ἀφῇ, ἔστιν ὅτε καὶ νεκρῶν πρὸς νεκρὰ ὁστᾶ, ἀναβρύει
καὶ ἀναδίδει ψυχικὴν σωτηρίαν, καὶ νεκρῶν ἔτι ἀνάστα-
σιν, ζωὴν σωματικὴν τῷ τεθνηκότι χαρίζομένη. Τοῦτο ἐν
ὄψει ἔχων ὁ ἐπὶ Ἱεροβουάμ ἐν Βαιθὴλ ζῶν προφήτης καὶ
εἰδὼς ὅτι «καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσε-
ται»¹ συνεστήσατο εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ «λέγων· ἐὰν ἀπο-
θάνω, θάψετε με ἐν τῷ τάφῳ οὗ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ (ὁ
προειπὼν τῷ Ἱεροβουάμ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐν Βαιθὴλ
θυσιαστηρίου) τέθαπται ἐν αὐτῷ, παρὰ τὰ ὅστ᾽ αὐ-
τοῦ θέτε με, ἵνα σωθῶσι τὰ ὅστ᾽ αὐτοῦ μου μετὰ
τῶν ὁστῶν αὐτοῦ»².

Ταῦτα ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀναγινώσκοντες καὶ ἐξ αὐτῶν
διδασκόμενοι ὅτι ὡς νεκρὸς, ῥιφθὲς ἐν τῷ τάφῳ Ἐλισσαιὲ
τοῦ προφήτου, προσήγγισε «καὶ ἤψατο τῶν ὁστέων Ἐλισ-
σαιῆ, καὶ ἔζησε καὶ ἀνέστη ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ»³, καὶ
ἐξ αὐτῶν μανθάνοντες ὅτι καὶ μόνῃ ἡ βακτηρία τοῦ
Ἐλισσαιῆ πεμπομένη πόρρωθεν, δι' ἀπλῆς ἐπαφῆς ἐξάνιστα
τοὺς νεκροὺς καὶ ἀνεζωοποιεῖ αὐτοὺς⁴, ὥφειλον νὰ σέβωνται
μεθ' ἡμῶν τὰ τῶν ἁγίων λείψανα, καὶ μετὰ τοῦ προφητάνα-
κτος κηρύττωσι «θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ»·
διότι ὁ μόνος ποιῶν θαυμάσια ὕψιστος Κύριος ἀγιάζει καὶ
δοξάζει ἐπὶ γῆς καὶ θαυματουργικὴν βραβεύει δύναμιν οὐχὶ
μόνον εἰς τοὺς ὁσίους αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τούτων ἅγια
λείψανα, καθὼς σαφῶς διδάσκει ἡμᾶς περὶ τούτου ἡ ἁγία
Γραφή, ἐν ᾗ καθορῶμεν τοὺς συγχρόνους τῆς ἐπὶ γῆς κατ' ἄν-
θρωπον ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος, παρχολουθοῦντας Αὐτῷ,
«ἵνα μόνον ἄψωνται τοῦ ΚΡΑΣΠΕΔΟΥ ΤΟΥ ΙΜΑΤΙΟΥ

1. Α' πρὸς Κορινθ. ιδ' 32.—2. Γ' Βασιλ. ιγ' 31.—3. Δ' Βασιλ.
ιγ' 21.—4. αὐτόθ. δ' 29.

Αὐτοῦ, (ἐπεὶ) καὶ ὅσοι ἤψαντο, διεσώθησαν»¹, καὶ βλέπομεν αὐτοὺς σωρηδὸν ἐπιτρέχοντας, ὥστε καὶ νὰ θλίβωσιν Αὐτὸν, ὃς «πολλοὺς ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐπιπίπτειν αὐτῷ, ἵνα αὐτοὶ ἀψῶνται, ὅσοι εἶχον μάστιγας»².

Τί δ' ἄλλο ἂν μὴ τὴν ἱαματικὴν τῶν ἁγίων λειψάνων δύναμιν ἐπιμαρτύρηται καὶ τὸ εἰς τὴν αἱμορροοῦσαν γενόμενον θαῦμα, ὅπερ ὠδεκαετεῖς τῶν ἱατρῶν ἐνεργείας κατήσχυνε; Τί λέγουσιν εἰς τοῦτο οἱ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ μισσιονάριοι τοῦ προτεσταντισμοῦ, οἱ ἀρνούμενοι τὴν ἱαματικὴν τῶν ἁγίων λειψάνων δύναμιν; Διακηρύττουσιν ὅτι μετὰ χεῖρας ἔχουσι τὰς Γραφὰς καὶ πᾶν τὸ ἐν αὐταῖς ἀναφερόμενον καὶ ὑπ' αὐτῶν βεβαιούμενον ἀποδέχονται, ἅς διεξέλθωσι λοιπὸν τοὺς τρισμακάρας ἱεροὺς εὐαγγελιστὰς καὶ ἅς ἴδωσιν ἐν αὐτοῖς τὸν ἔλεγχον τῆς κακοδοξοῦσης διδασκαλίας τῶν μυκτηριζούσης τὸν ὀρθόφρονά καὶ εὐαγγελικώτατον ἡμῶν σεβασμὸν πρὸς τὰ ἅγια λείψανα. Ἄς διεξέλθωσι τὰ ταμεῖα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, τὰ ἱερὰ εὐαγγέλια, καὶ ἡ ἅς ἀποδώσωσι μεθ' ἡμῶν σεβασμὸν πρὸς τὰ τῶν ἁγίων πάνσεπτα λείψανα, ἡ ἅς καλύψωσι τὸ πρόσωπον ὑπ' αἰσχύνης καὶ ἅς παύσωσι τοῦ νὰ ὀνομάζωνται χριστιανοὶ ἀφ' οὗ ἄλλοιαν διδασκαλίαν τῆς ὑπὸ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῖν παραδοθείσης ζητοῦσι νὰ ἀντείσταξωσιν. Ἐπὶ τούτοις, ὅπως διευκολύνωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν μελέτην τῶν εὐαγγελικῶν κειμένων τῶν ἐπιβαλλόντων τὸν πρὸς τὰ ἅγια λείψανα σεβασμὸν, δὲν ἀναγράφομεν ἀπλᾶς παραπομπὰς, ἀλλὰ παρτίθεμεν αὐτὰ τὰ σχετικὰ εὐαγγελικὰ κείμενα ἔχοντα ὧδε·

1. Ματθ. ιδ' 36.—2. Μάρκ. γ' 10.

«Καὶ ἠκολούθουν αὐτῷ ὄχλος πολλὸς, καὶ συνέθλιβον αὐτόν. Καὶ γυνή τις οὔσα ἐν ῥύσει αἵματος ἔτη δώδεκα, καὶ πολλὰ παθοῦσα ὑπὸ πολλῶν ἱατρῶν, καὶ δαπανήσασα τὰ παρ' ἐαυτῇ πάντα, ἀκούσασα περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐλθοῦσα ἐν τῷ ὄχλῳ ὀπίσω αὐτοῦ ἤψατο τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· ἔλεγε γάρ ὅτι καὶ ἐν τῶν ἱματίων αὐτοῦ ἄψωμαι σωθήσομαι. Καὶ εὐθέως ἐξηράνθη ἡ πηγὴ τοῦ αἵματος αὐτῆς, καὶ ἔγνω τῷ σώματι ὅτι ἴαται ἀπὸ τῆς μάστιγος. Καὶ εὐθέως ὁ Ἰησοῦς ἐπιγινούς ἐν ἐαυτῷ τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξεληθούσαν, ἐπιστραφεὶς ἐν τῷ ὄχλῳ ἔλεγε· τίς μου ἤψατο τῶν ἱματίων... καὶ περιεβλέπετο ἰδεῖν τὴν τοῦτο ποιήσασαν. Ἡ δὲ γυνὴ φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα, εἰδυῖα, ὃ γέγονεν ἐπ' αὐτῇ, ἦλθε καὶ προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν»¹.

Τί λέγουσιν εἰς ταῦτα οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι; ἐπιμένουσιν ἔτι μυκτηρίζοντες τὴν πρὸς τὰ ἅγια λείψανα εὐλάβειαν ἡμῶν, ἀφ' οὗ λέγονται χριστιανοὶ καὶ αὐτοκαλοῦνται εὐαγγελικοί, ἡ μεθ' ἡμῶν καὶ αὐτοὶ ἀνομολογοῦσιν ὅτι δικαίως πάνυ «πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἄπτεσθαι αὐτοῦ (τοῦ Σωτῆρος κατὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀναστροφήν), ὅτι δυνάμεις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο καὶ ἰᾶτο πάντας»²;

Οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι μὴ δυνάμενοι ν' ἀντεῖπωσί τι πρὸς τὰ ἀνωτέρω εὐαγγελικὰ κείμενα, τὰ κατελέγχοντα τὴν ἀπόνοιαν αὐτῶν, νομίζουσι ὅτι ἀνευρίσκουσι διέξοδον πρὸς ἐπιμονὴν ἐν τῇ κακοδόξῳ αὐτῶν διδασκαλίᾳ ἰσχυριζόμενοι ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος

1. Μάρκ. ε' 24, 33· Λουκ. η' 43, 47.—2. Λουκ. ε' 19.

δὲν δύναται νὰ φερθῇ εἰς ἀπόδειξιν ἀφ' οὗ καὶ ὁ Σωτὴρ ἦν Θεός, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἱμάτια Θεοῦ ἀνθρώπινον περικειμένου σῶμα· ταῦτα ὁμῶς λέγοντες λησμονοῦσι τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος «ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ (ἦτοι ὁ πιστὶν ἐν ἔργοις ἔχων) τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ καὶ κεῖνος ποιήσει, καὶ μεῖζονα τούτων ποιήσει!» καὶ παρορῶσι τὰ ὑπὸ τῶν Γραφῶν πιστούμενα, καθ' ἃ ἡ τε σκιά τῶν ἀποστόλων καὶ τὰ σιμικίνθια καὶ σουδάρια τὰ ἐκ τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν χρωτὸς καθηγιασμένα ἐξαισίως ἐθαυματουργοῦν εἰς τοὺς μετ' εὐλαβείας προστρέχοντας. Ὅπως δὲ καὶ πάλιν διευκολύνωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τούτους τὴν μελέτην τῶν Γραφικῶν κειμένων, δι' ὧν τὸ βλάβημον τοῦ κατὰ τῶν ἁγίων λειψάνων μυκτηρισμοῦ αὐτῶν καταλέγχεται, ἀνοίγομεν τὴν ἱερὰν βίβλον ἐν ἣ ὁ Σηγὸς Λουκᾶς τὰς πράξεις τῶν μακαρίων ἀποστόλων ἀπεμνημόνευτε, καὶ ἐξ αὐτῆς μεταγράφομεν τὰ ἐπόμενα· «διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐγένετο σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ πολλὰ, ὥστε κατὰ τὰς πλατείας ἐκφέρειν τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τιθέναι ἐπὶ κλινῶν καὶ κραβάτων, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου καὶ ἡ σκιά ἐπισκιάσῃ τινὲς αὐτῶν»¹. Τί ἀπαντῶσιν εἰς ταῦτα οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι; Ἀφ' οὗ ἡ ἕξω τῆς τοῦ σώματος περιφερείας καὶ ξένη πως αὐτοῦ σκιά γίνεται πάροχος ὑγείας καὶ ἰάσεως τοῖς πιστεύουσι, πῶς τολμῶσι νὰ διαμφισβητήσωσι τὴν ἱαματικὴν δύναμιν ἐν τοῖς πανσέπτοις λειψάνοις τῶν ἁγίων, οὓς ὁ Θεὸς ἐθαυμάστωσεν; Ἀλλὰ λέγουσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι· «τὸ ὑπὸ τοῦ Γραφικοῦ τούτου κειμένου ἀναφερόμενον μαρ-

1. Ἰωάν. ιδ' 12.—2. Πράξ. ε' 12, 15.

τύρεται μίαν πρόληψιν τῶν συγχρόνων τοῖς ἀποστόλοις οὐχὶ δὲ καὶ τὸ γεγονὸς, οὗτινος ἡ βεβαίωσις ἀναγκαία πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θέσεως ἡμῶν· οἱ τῶν ἀποστόλων σύγχρονοι εἶχον τὴν πρόληψιν ὅτι ἤρκει ἡ σκιά τῶν ἀποστόλων νὰ ἐπισκιάσῃ τινὰ τῶν ἀσθενούντων, ὅπως οὗτος θεραπευθῇ, τὴν δὲ πρόληψιν ταύτην ἀπεμνημόνευσεν ὁ Σηγὸς Λουκᾶς, ὃς ὁμῶς δὲν βεβαιοῖ ὅτι καὶ ἡ ἐπισκίασις αὕτη ἐδωρεῖτο τοῖς πάσχουσι τὴν ὑγίειαν».

Ἀλλ' εἰ καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐξόδου τῶν ἀσθενῶν ἐν ταῖς πλατείαις, «ἵνα ἐρχομένου Πέτρου, καὶ ἡ σκιά ἐπισκιάσῃ τινὲς αὐτῶν», ἀρκεῖ εἰς πίστωσιν ὅτι ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς οὕτως ἰάσεως πολλῶν ἀνεπτύχθη ἡ εἰς τοῦτο πρόθυμος τοῦ πλήθους σπουδὴ, εἰ καὶ ἐκ τῆς προιούσης ἀφηγήσεως τοῦ ἱεροῦ Λουκᾶ τὸ σόφισμα τοῦτο κατελέγχεται, βεβαιουμένου ὅτι «συνήρχετο καὶ τὸ πλῆθος τῶν πέριξ πόλεων εἰς Ἱερουσαλὴμ, φέροντες ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἅπαντες»¹, οὐχ ἥττον ἵνα μὴ ἀφήσωμεν τοὺς ἀνθρώπους τούτους σοφιστευομένους ἐπὶ πλέον, ἐκ τῆς αὐτῆς ἱερᾶς βίβλου μεταγράφομεν καὶ τὰ ἐπόμενα· «δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχοῦσας ἐποίει ὁ Θεὸς διὰ τῶν χειρῶν Παύλου, ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενούντας ἐπιφέρεσθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια ἢ σιμικίνθια, καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νόσους τὰ τε πνεύματα τὰ πονηρὰ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν»².

Ταῦτα ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν πιστούμενα κατέχοντες οἱ τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν σύνοδον συγκροτήσαντες Σεοφόροι

1. Πράξ. 16.—2. αὐτόθ. ιθ' 11, 12.

πατέρες ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀπεφάναντο· «καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων προσκυνῶ (ἦτοι εὐλαβῶς περιπτύσσομαι), καὶ τιμῶ καὶ ἀσπάζομαι ὡς ἀθλησάντων ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ λαβόντων χάριν παρ' αὐτοῦ ἰάσεις ἐπιτελεῖν καὶ νόσους θεραπεύειν, καὶ δαίμονας ἐκβάλλειν, καθὼς ἡ ἐκκλησία τῶν χριστιανῶν παρέλαβεν ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ πατέρων ἡμῶν»¹.

Αὕτη ἡ καθολικὴ τῆς ἐκκλησίας παράδοσις, ἣν συνοψίζων ὁ ἐν ἁγίοις Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς γράφει· «Πηγὰς ἡμῖν σωτηρίους ὁ δεσπότης Χριστὸς τὰ τῶν ἁγίων παρέσχετο λείψανα, πολυτρόπως τὰς εὐεργεσίας πηγάζοντα, μύρον εὐωδίας βρύνοντα. Καὶ μηδεὶς ἀπιστεῖτω· εἰ γὰρ ἐξ ἀκροτόμου καὶ στερεᾶς πέτρας ὕδωρ ἐν ἐρήμῳ ἐπήγαγε², βουλομένου Θεοῦ, καὶ ἐκ σιαγῶνος ὄνου τῷ Σαμψὼ διψῶντι³, ἐκ μαρτυρικῶν λειψάνων μύρον εὐωδίας ἀναβλύζειν ἄπιστον; Οὐδαμῶς τοῖς γε εἰδόσι τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ τὴν τῶν ἁγίων παρ' Αὐτοῦ τιμὴν. Καὶ ἐν τῷ νόμῳ πᾶς ὁ ἀπτόμενος νεκροῦ ἀκάθαρτος⁴ ἐχρημάτιζεν· ἀλλ' οὐχ οὗτοι νεκροί. Ἀφ' οὗ γὰρ ἡ αὐτοζωή, ὁ τῆς ζωῆς αἷτιος ἐν νεκροῖς ἐλογίσθη, τοὺς ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως καὶ τῇ εἰς αὐτὸν πίστει κοιμηθέντας οὐ νεκροὺς προσαγορεύομεν· νεκρὸν γὰρ σῶμα πῶς θαυματουργεῖν δύναται; Πῶς οὖν δι' αὐτῶν δαίμονες ἀπελύνονται, νόσοι φυγαδεύονται, ἀσθενεῖς θεραπεύονται, τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, λεπροὶ καθαίρονται, πειρασμοὶ καὶ ἀνία λύονται, πᾶσα δόσις ἀγαθὴ ἐκ τοῦ

1. πρᾶξ. η'. — 2. Ἐξὸδ. ιζ' 6. Ἀριθμ. κ' 7, 9. — 3. Κριτ. ιε' 18, 19. — 4. Ἀριθμ. ιθ' 11 καὶ ἐφεξ. — 5. Ἰωάν. Δαμασκ. ἐκδ. τῆς ὁρθοδόξου πίστεως βιβλ. δ' ζγ'.

Πατρὸς τῶν φώτων δι' αὐτῶν τοῖς ἀδιστάκτῳ πίστει αἰτουοῦσι κάτεισιν»⁵;

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ὁ Θεὸς δὲν ἀπηξίωσεν ἵνα δι' ἀψύχων καὶ δι' ἀλόγων ζώων θαυμαστώσῃ ἐν ἀνθρώποις καὶ ἐξαγάγῃ ὕδωρ ὅτε μὲν ἐκ πέτρας, ὅπως ποτίσῃ ἐν ἐρήμῳ τὸν λαὸν αὐτοῦ¹ ὅτε δὲ ἐκ νεκρῶς τε καὶ ξηρῶς τοῦ ὄνου σιαγῶνος² ὅπως καταπαύσῃ τὴν δίψαν τοῦ Σαμψὼν· ἀφ' οὗ δὲν ἀπηξίωσεν ἵνα ἐν τῇ αὐχμηρᾷ ἐρήμῳ καταπέμψῃ τὸ γλυκὺ καὶ θρεπτικὸν μάννα καὶ τὴν ὀρυγομήτραν ἐπομβρύσῃ πατρικῶς³, διὰ κοινοτάτου ξύλου γλυκάνῃ τὰ ἐν Μερρᾷ πικρὰ ὕδατα⁴, καὶ διὰ μιᾶς ῥάβδου τῆς τοῦ Μωϋσέως τεράστια ποιήσῃ ἐν τε τῇ θαλάσῃ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἀφ' οὗ δὲν ἀπηξίωσεν ἵνα βλαστητικὴν καὶ χλοηφόρον δύναμιν πράσῃ εἰς τὴν ῥάβδον τοῦ Ἀαρὼν⁵ καὶ πέρα πάσης καταλήψεως δῶ φωνὴν καὶ λαλιὰν ἀνθρώπου εἰς τὸ ὑποζύγιον τοῦ εἰδωλολάτρου μάντεως Βαλαάμ⁶, ἵνα δείξῃ ὅτι τὰ τε λογικὰ καὶ τὰ ἄλογα, τὰ τε ἔμψυχα καὶ τὰ ἄψυχα, τὰ τε τίμια καὶ τὰ ποταπὰ, τὰ πάντα καὶ ἡ πᾶσα κτίσις ὑπακούει καὶ ὑπηρετεῖ Αὐτῷ· ἀφ' οὗ καὶ οὕτως ἠρδόκησε νὰ δείξῃ τοῖς ἀνθρώποις τὰ θαυμάσια Αὐτοῦ, μόνον ἀχαρακτήριστος πῶρως δύναται, ἐν ᾧ τὰ ἀνωτέρω ἀνομολογεῖ, νὰ ἀρνήται ὅτι διὰ τῶν πανσέπτων λειψάνων τῶν λογικῶν, καὶ θεοτιμῆτων, καὶ καθαρωτῶτων, καὶ ὑπερηγαπημένων αὐτῷ ἀνθρώπων ἀπαξιοῖ ἵνα ἐνεργήσῃ θαυμαστά ἐν ἀνθρώποις ἔργα. Πότερον, ὡς προσφυῶς παρετήρησεν ὁ αἰμῆνος Καίσαρ εὐστάθιος⁷· ἀπότερον μείζον καὶ ἐγγύτερον Θεῷ, ῥάβδος καὶ πέτρα,

1. Ἐξὸδ. ιζ' 6. Ἀριθμ. κ' 7, 9. — 2. Κριτ. ιε' 18, 19. — 3. Ἐξὸδ. ιε' 1. Ἀριθμ. ια'. — 4. Ἐξὸδ. ιε' 23, 25. — 5. Ἀριθμ. ιζ' 1, 8. — 6. αὐτοθ. ιβ' 23, 33. — 7. Ἐπιστολ. Γ' Εὐθυμίου Ἰωαννίδου τῷ Ζιντζίδεραιώτῃ.

καὶ ἔρημοι, καὶ ὄνοι, καὶ ὄνων ὅστ᾽, ἢ ἄνθρωπος ἅγιος, κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ γενόμενος, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν συγκοινωνήσαντα τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς θεοτιμίας, ὃν τρόπον μαρμαρυγὴ καὶ θαλπωρὴ ἐξανθρώσκει τι καὶ διαδίδεται ἀπὸ ἐστίας φωτός τε καὶ πυρός ἀκοιμήτου» ; Ἐὰν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι δὲν ἐκήρυξαν τέλος διαζύγιον πρὸς τὴν λογικὴν ἃς παύσωσιν ἵνα ἐξ ἑνὸς μὲν διδάσκωσιν ὅτι κανὼν τῆς πίστεως αὐτῶν εἰσιν αἱ Γραφαί, ἀφ' ἑτέρου δὲ βλασφήμως εἰρωνεύονται τὸν πρὸς τὰ ἅγια λείψανα σεβασμὸν ἡμῶν, ἀφ' οὗ ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καθορῶσι πλείστους τύπους καὶ σύμβολα τῆς ὀφειλετικῆς πρὸς τὰ ἅγια λείψανα εὐλαβείας, ἐν δὲ τῇ Καινῇ πολλὰ τὰ παραδείγματα τῆς τῶν ἁγίων λειψάνων ἱματικῆς χάριτος καὶ τῆς πληρώσεως τοῦ λόγου, ὃν ὁ προφήτης καὶ βασιλεὺς ἀνεφώνησεν ἐν τῷ δοξολογεῖν τὸν Κύριον, εἰπὼν «θυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς δοίοις αὐτοῦ».

KZ'.

Οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ὡς πάντα τὰ γραφικὰ κείμενα οὕτω παρερμηνεύοντες καὶ τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ γεγραμμένον «ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις»¹ συγχέουσι τὰ ἀσύγχυτα, ἥτοι τὴν ἅμα τῷ θανάτῳ μερικὴν διάκρισιν, πρὸς τὴν ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει καθολικὴν καὶ ἐσχάτην κρίσιν, καθ' ἣν κατὰ τὸ ἀφευδὲς τοῦ Σωτῆρος στόμα «μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ»²,

1. πρὸς Ἑβρ. θ' 27.—2. Ματθ. ις' 27.

ὅτε «τοὺς πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ᾧ ἔπραξεν εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν»¹. Συγχέοντες ἀπὸ σκοποῦ οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι, ὡς εἵπομεν, τὰ ἀσύγχυτα τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος κεφαλαίου μεταγραφὴν ἐδάφιον τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τοῦ μακαρίου Παύλου παρερμηνεύουσι, δίδοντες δὲ ἅμα ἀποθαίρετον ἐρμηνείαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Λουκᾶ ἀπομνημονευθεῖσαν παραβολὴν τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου², ἣν ὁ Κύριος ἐδίδαξεν, ἐπιμέμφονται ἡμῶν τὰ ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων μνημόσυνα, ἅτινα χαρκατηρίζουσιν οὐ μόνον ἄσκοπά τε καὶ μάταια, ἀλλὰ καὶ δῆθεν ἀντικείμενα πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν.

Ἡ τε παραβολὴ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου, ἣν ὁ Κύριος ἐδίδαξε, καὶ τὸ χωρίον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ μακαρίου Παύλου, ἅπερ οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ἐπιχλοῦνται πρόδηλον ὅτι δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν καθολικὴν καὶ ἐσχάτην κρίσιν, καθ' ἣν ἢ περὶ ἑνὸς ἐκάστου τελειωτικῆς ἀπόφασις ἀπαγγελθήσεται, ἀλλ' εἰς τὴν μερικὴν διάκρισιν, καθ' ἣν ἢ ψυχὴ ἅμα τῷ ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισμῷ τάσσεται ἐν καταστάσει προσηκούσῃ εἰς τὰς πράξεις αὐτῆς εἴτε ἀγαθὰς εἴτε φύλας τὰς ὁποίας ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ τοῦ σώματος ἔπραξε, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν κατὰστασιν ὁρεῖται νὰ παραμείνῃ αὕτη μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, ὅτε μετὰ τοῦ ἐπὶ γῆς συνεργάτου αὐτῆς εἴτε εἰς τὸ ἀγαθόν εἴτε εἰς τὸ κακόν παρασταθήσεται ἵνα δικασθῇ καὶ ἀπολαύσῃ τὰς ἀμοιβὰς, ἢ ὑποστῇ τὰς κολάσεις μετὰ τοῦ συνεργασθέντος αὐτῇ ἐπὶ γῆς σώματος,

1. Β' πρὸς Κορινθ. ε' 10.—Λουκ. ις' 19, 26.

ἐπειδὴ οὗτος ὁ σκοπὸς τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως, τὸ νὰ τύχη καὶ τὸ σῶμα, ἀνανεωθὲν διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, τῆς μελλούσης αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν προωρίσθη καὶ ἀπελυτρώθη ὁ ἄνθρωπος, διότι τὸ σῶμα δὲν εἶνε ὄργανον νεκρὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐσιῶδες ἡμῖς μέρος, ὅθεν δίκαιον ὅπως τύχη τῆς αὐτῆς μετὰ τῆς ψυχῆς μακαριότης, μεθ' ἧς ὡς πιστὸς καὶ θερμὸς συνεργάτης ἐργάσατο ἔργα ἀγαθὰ, δίκαιον δὲ πρὸς τούτοις ὅπως καὶ διὰ τὰ κακὰ ἔργα καταδικασθῇ μετὰ τῆς ψυχῆς εἰς αἰωνίους βασάνους καὶ γένηται οὕτω πλήρης ἡ ἀμοιβὴ ἢ ἡ τιμωρία εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκων, λέγει «ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ᾧ ἔπραξεν εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν»¹.

Τῆς ἀληθείας ταύτης ἡ ἀπόδειξις εὐχερὴς ἐκ τῶν Γραφῶν βεβαιουσῶν ὅτι ἅμα ὡς ἡχήσῃ ἡ σάλπιγξ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας καὶ ἀνχυσθῶσιν οἱ νεκροὶ καὶ ἀλλαγῶσιν οἱ πάντες, ἡ παροῦσα κατάστασις τοῦ κόσμου θὰ παρέλθῃ, καὶ ὑὰ ἐπιστῇ ἡ τοῦ αἰῶνος συντέλεια· ὅθεν ὁ μὲν προφητὰν ἀξ διὰ Πνεύματος ἁγίου ἐν προόψει τούτων γενόμενος, φωνεῖ, λέγων· «κατ' ἀρχάς, σὺ Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίσσεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγῶσονται»², ὁ δὲ μακάριος Παῦλος μυστήριον ἡμῖν ἀποκαλύπτων λέγει «ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα· ἐν ἁτόμῳ, ἐν ῥίπῃ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι (σαλπίζει γὰρ) καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται

1. Β' Κορινθ. ε' 10. — 2. Ψαλ. ρα' 26, 27.

ταὶ ἄφθαρτοι καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα»¹, ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ ὁ ἐπιστήριος μαθητῆς «εἶδεν οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν· ὁ γὰρ πρῶτος οὐρανός, καὶ ἡ πρώτη γῆ παρῆλθε»².

Τούτων βεβαίῳ καὶ ἀναμριλέκτων ὄντων, πρόδηλον ὅτι τὰ Γραφικὰ κείμενα ἄτινα οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ἐπικαλοῦνται εἰς δῆθεν στήριξιν τῆς κακοδοξίας αὐτῶν εἰς τὴν μερικὴν ἀνάγονται διάκρισιν, μεθ' ἣν ἅμα τῷ θανάτῳ ἡ ψυχὴ ἀναλόγως τῶν ἐπὶ γῆς πράξεων αὐτῆς μετὰ τοῦ σώματος διάκειται εἰς τοιαύτην ἢ τοιαύτην κατάστασιν, εἰς ἣν διαμένει ἄχρι τῆς ἡμέρας τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν καθολικὴν κρίσιν, καθ' ἣν ὁ Θεὸς «προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ τὴν γῆν, τοῦ διακρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ»³, καὶ καθ' ἣν συναχθήσονται ἔμπροσθεν Αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη πάντων τῶν χρόνων καὶ ἀφοριεῖ αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων καὶ στήσῃ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς ἐκ δεξιῶν, τοὺς δὲ κακοὺς ἐξ ἐκωνόμων⁴.

Ἡ παρὰβολὴ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου τὰ τῆς καταστάσεως ταύτης τῶν ψυχῶν διδάσκει, πληροφοροῦσα ἡμᾶς ὅτι τὰ μετὰ θάνατον ἄχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως δὲν εἶνέ τι ἄοριστον, οἷόν τις παρχμονὴ καὶ ἀδράνεια· ὅτι ἡ ἄχρι τῆς καθολικῆς κρίσεως κατάστασις τῆς ψυχῆς δὲν εἶνε ἄνευ συνειδήσεως καὶ ὑπνώδους· σύνημα δὲ ὅτι ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει πλήρη ἀνεξαρτησίαν, οὐδὲ ἄρχεται νέων πράξεων, νέων ἐννοιῶν καὶ αἰσθημάτων, καὶ ἐν γένει δὲν ὑφίσταται τοιαύτην τινὰ ἀλλοίωσιν, ὅποیان δυνατόν ἦν νὰ ὑποστῇ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἀνα-

1. Α' Κορινθ. ιε' 51, 52. — 2. Ἀποκ. κζ' 1. — 3. Ψαλμ. μθ' 4. — 4. Ματθ. κε' 31, 32.

πτύσσει ὅ,τι ἐνταῦθα ἤρξατο¹, ὅπερ ἄλλως τε καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς περὶ φύσεως τῆς ψυχῆς ἐννοίας καταμανθάνομεν, τῆς ψυχῆς ὡς λογικῆς παραμενούσης ἐν καταστάσει συναισθήσεως τῶν ὧν ἐπὶ γῆς μετὰ τοῦ σώματος ἔπραξε καὶ ἐν προόψει τῆς μετὰ τὴν κρίσιν ἀναμενούσης αὐτὴν μακαριότητος ἢ τιμωρίας. Πρὸς δὲ ἡ αὕτη παραβολὴ διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἡ μερικὴ αὕτη διάκρισις δὲν παρακκολληθεῖται καὶ ὑπὸ τῆς τελευταίας καὶ τελείας ἀποφάσεως, τῆς ἐξενεχθητομένης μετὰ τὴν ἐσχάτην κρίσιν, ὅτε καὶ πλήρης μακαριότης καὶ βάσανοι ἐπιστήσονται. Τοῦτο δὲ διδάσκει ἡμᾶς ἡ παραβολὴ αὕτη πληροφοροῦσα ὅτι, εἰ καὶ νῦν ἤδη αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων ἀπολαύουσι μακαριότητος ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Ἀρνίου, ἀλλὰ καὶ θλίβονται διὰ τοὺς ἀγωνιζομένους ἀδελφοὺς ἐν τῇ στρατευομένῃ ἐκκλησίᾳ καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἀπολαύουσι πλήρους μακαριότητος².

Ἡ παραβολὴ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου διδάσκει ἡμᾶς πρὸς τούτοις ὅτι δύο καταστάσεις εἰσιν ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ, ἡ μὲν μακαρία, ἡ δὲ ὀδυνηρά, ὅπερ πιστοποιεῖ ἡμῖν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος γράφων «ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἐαυτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθορὰν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον»³. σύνχημα δὲ διδάσκει ἡμᾶς ὅτι καθὼς εἶνε διάφοροι βαθμοὶ τελειότητος καὶ ἀτελείας ἐν τοῖς ἀνθρώποις, οὕτως εἶνε καὶ διάφοροι βαθμοὶ μακαριότητος καὶ κακοδαιμονίας, ἀκριβοὺς καὶ αὐστηρᾶς ἀναλογίας τηρουμένης, διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ τελειότης τοῦ δικαιοκρίτου Θεοῦ, ὅπερ πολλα-

1. Ὁμολ. Πέτρ. Μαγίλ. ἐρώτ. 64.—2. Ἀποκ. ια' 18, ἴδε καὶ ἐπιστ. ὀρθοδ. Πιτρ. ἄρθρ. 18.—3. πρὸς Γαλάτ. ε' 8.

χοῦ διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἁγία Γραφή. Οὕτως ἀκούομεν τοῦ ἀποστόλου φωνοῦντος «ἐκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον»¹, καὶ «ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει»² καὶ ὅτι ἐν τοῖς δικαίοις τοιαύτη ἔσεται διαφορὰ ὁποῖα ἐν τοῖς φωστῆρσιν³. Ταῦτα δὲ ὁ οὐρανοβάρμων Παῦλος διδάσκων τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἀνέπτυσε, πληροφορῶν ὅτι ἡ τελειοτάτη δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἀπαιτεῖ τὴν ἀνάλογον ἢ πρὸς τὴν ἐξασκηθεῖσαν ἀρετὴν ἀντιβράβευσιν, ἢ πρὸς τὴν διαπραχθεῖσαν κακίαν τιμωρίαν. Ἐπὶ τούτου δὲ ἀκούομεν τοῦ Κυρίου ἐν εὐαγγελίοις διδάσκοντος ὅτι «Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ Χοραζὶν καὶ Βηθσαιδᾶ»⁴ καὶ ὅτι ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἥτις μηδὲ δέξεται μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους τῶν ἀποστόλων⁵, ἀλλὰ χοῦ δὲ παρὰ τοῦ Αὐτοῦ διδασκόμεθα αὖθις ὅτι «ὁ δοῦλος ὁ γνούς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἐαυτοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήτεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήτεται ὀλίγας»⁶.

Γινώσκοντες λοιπὸν ὅτι ἡ τελειοτάτη δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐξ ἴσου ἀντιβράβευσιν τῶν δικαίων, ὡς οὐδὲ τὴν ἐξ ἴσου τιμωρίαν τῶν ἀμαρτωλῶν, ἀλλ' ἀποδίδωσιν ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ πεποιθήσιν ἔχοντες ἐπὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀντιμισθίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἅμα δὲ καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, ἥτις οὐδὲν ἀ-

1. Α' πρὸς Κορινθ. γ' 8.—2. Β' πρὸς Κορινθ. θ' 6.—3. Α' πρὸς Κορινθ. ιε' 41, 42.—4. Ματθ. ια' 21, 21.—5. αὐτόθ. ι' 14, 15.—6. Λουκ. ιβ' 47, 48.

γαθὸν ἄνευ ἀμοιβῆς καταλείπει, πιστεύομεν καὶ κηρύττομεν ὅτι «τοὺς συμφθαρέντας θανασίμοις πλημμελήμασι, καὶ μὴ ἐν ἀπογνώσει ἀποδημήσαντας, ἀλλὰ μετανόησαντας μὲν ἔτι περιιόντας ἐν τῷ μετὰ σώματος βίῳ, μὴ ποιήσαντας δὲ οὐδ' ὄντινχοῦν καρπὸν μετανοίας (ἐκχέαι δάκρυα δηλονότι καὶ γονυπετῆσαι ἐν γρηγορήσει προσευχῶν, θλιβεῖναι, πτωχοὺς παραμυθῆσαι καὶ τέως ἐν ἔργοις τὴν πρὸς Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην ἐπιδειξάει) τούτων καὶ αὐτῶν τὰς ψυχὰς ἀπέρχεσθαι εἰς ἄδην καὶ ὑπομένειν τὴν ἑνεκα ὧν εἰργάσαντο ἁμαρτημάτων ποινήν· εἶναι δὲ ἐν συναισθήσει τῆς ἐκεῖθεν ἀπαλλοτρίωσιν»¹. ἔθεν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν δεόμεθα, πεπεισμένοι ὅτι αἱ βάσανοι τῶν τοιούτων ἀνγκυρίζονται διὰ τινος παραμυθίας, ἐπειδὴ, ἂν ἀφ' ἐκχυτῶν δὲν δύνανται νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς τοιαύτης καταστάσεως, διψῶσιν ὁμῶς καὶ ἀναμένουσιν ἐξ ἄλλου βοήθειαν καὶ δεκτικοί εἰσιν ὠφελείας, ὥς μὴ ἐν ἀπογνώσει ἀποδημήσαντες, ἀλλὰ μετανόησαντες ἔτι εὐρισκόμενοι ἐν τῷ μετὰ σώματος βίῳ, καὶ ἐν τούτῳ μόνον καθυστερήσαντες ὅτι δὲν προέφθασαν ἵνα δι' ἔργων μετανοίας τὸν ῥύπον τῶν ἀνομιμμάτων αὐτῶν ἀποπλύνωσιν. Ὅθεν ἡ ἐκκλησία βοηθεῖ διὰ τῶν εὐχῶν καὶ δεήσεων αὐτῆς, δι' ἀγαθοεργιῶν, καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς προσφορᾶς τῆς ἀναιμάκτου θυσίας τοὺς ἐντεῦθεν ἀποδημήσαντας μὴ τελείους, οἵτινες ὁμῶς ἤρξαντο ἐνταῦθα τοῦ ἀπὸ τοῦ ῥύπου καθαρισμοῦ τῶν ψυχῶν αὐτῶν διὰ τῆς μετανοίας. Πράττει δὲ τοῦτο πεπληροφορημένη ὅτι συνεργεῖ αὐτοῖς οὕτως ὅπως λάβωσι παρὰ Θεοῦ συγχώρησιν καὶ τύχωσι κρείττονός τινος ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ τῆς ἐσχάτης ἀποφάσεως.

1. Ἐπιστ. ὁρθοδ. πατρ. ἔρθρ. 18.

Τὴν ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ταύταις ἐλπίδα στηρίζουσιν αὐτοὶ οἱ τοῦ Σωτῆρος λόγοι εἰπόντος «ὅς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου οὐκ ἄφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι»¹, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι ἄφεσις ἁμαρτιῶν τινῶν εἶνε δυνατὴ καὶ μετὰ θάνατον ἔτι, καθ' ἃ καὶ ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος διδάσκει γράφων «περὶ τινῶν ἁμαρτημάτων δὲν θὰ ἔλεγεν ὁ Κύριος βεβαιωτικῶς ὅτι οὐκ ἄφεθήσεται οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι, ἐὰν δὲν ἦσαν καὶ τινα, ἐὰν μὴ ἐν τούτῳ ἐν τῷ μέλλοντι ὁμῶς ἀφιέμενα»². Ὅτι δὲ εἰσιν ἁμαρτήματά τινα καὶ ἰδίᾳ τὰ κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Σεολόγου ῥήτραν μὴ πρὸς θάνατον δεκτικὰ ἀφέσεως ἐν τῷ μέλλοντι τοῦτο ἔκ τε τῶν ἀνωτέρω διδασκόμεθα καὶ ἐκ τῶν συστάσεων πληροφоруμέθα τοῦ ἐπιστηλίου μαθητοῦ λέγοντος «ἐάν τις ἰδῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον (ἤτοι μὴ βλάσφημον τῆς Θεότητος, μὴ ἀσεβῆ καὶ πεπωρωμένον καὶ ὁλῶς ἀμετανόητον, μὴ ἀρνητὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὑβριστὴν τοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου ἐκχυθέντος πολυτίμου αὐτοῦ αἵματος), αἰτήσῃ καὶ δώσῃ αὐτῷ (χάριν τοῦ αἰτοῦντος) ζωὴν τοῖς ἁμαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον»³. ἔθεν ἱλαστηρίους θυσίας διὰ τῶν λειτουργιῶν τῆς ἐκκλησίας προσφέρομεν εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν μετανοησάντων μὲν ἀλλὰ μὴ προφθασάντων ἵνα καὶ δι' ἔργων μετανοίας καθάρωσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν· προσφέρομεν δὲ τὰς θυσίας ταύτας οὐχὶ ἐν τῷ ὀνόματι ἡμῶν ἢ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπερυμνήτῳ ὀνόματι τοῦ εἰπόν-

1. Ματθ. ε' 32. — 2. August de civitate Dei XXI 24. — 3. Ἰωάν. Α' καθ. ἐπιστ. ε' 16.

τος «ὅ,τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Ὑῖῳ»¹, ἐν τῷ ὀνόματι ἐκεῖνου, ὅστις εἶνε ὁ «εἷς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δούς ἑαυτὸν ἀντὶ λύτρων ὑπὲρ πάντων»². προσάγομεν δ' ἐπὶ τούτοις καὶ τὰς εὐχὰς ἡμῶν καὶ δεήσεις ὡς καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας λειτουργοὶ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ παναχράντου καὶ κοσμοσωτηρίου αἵματος Αὐτοῦ «τοῦ περὶ πολλῶν ἐκχυνομένου εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»³, τοῦ «ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων (ὅτε ἦλθε τὸ τοῦ χρόνου πλήρωμα) εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας πεφανερωμένου»⁴, «ἐν ᾧ ἡγιασμένοι ἐτμέν διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ»⁵.

Ταύτας τὰς ἐπαγγελίας κρατοῦντες ὁ,θορρόνως δεήσεις καὶ ἱκεσίας πρὸς Κύριον ἀναπέμπομεν ὑπὲρ τῶν μὴ ἐν ἀπογνώσει μεταστάντων ἐντεῦθεν, πεπεισμένοι ὅτι ἡ εὐσπλαγγνία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δύναμις τῆς ἀξιωμαθίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐνεργεῖ ἔτι καὶ ἐν αὐτοῖς· εἰς δὲ τοὺς ἀντιδοξοῦντας μισσιοναρίους τοῦ προτεσταντισμοῦ ἐπιλέγοντες μετὰ τοῦ σοφοῦ Σειράχ «ἐπὶ νεκρῷ μὴ ἀποκωλύσης χάριν»⁶, ὑπομιμνήσκομεν τὸ ἐν τῇ Β' βίβλῳ τῶν Μακκαβαίων γεγραμμένον «ποιησάμενός τε κατ' ἀνδρολογίαν κατασκευάσματα εἰς ἀργυρίου δραχμὰς δισχιλίας ἀπέστειλεν εἰς Ἱεροσόλυμα προσαγαγεῖν περὶ ἁμαρτίας θυσίαν (ὑπὲρ τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων Ἰουδαίων) πάνυ καλῶς καὶ ἀστείως πράττων ὑπὲρ ἀναστάσεως διαλογιζόμενος. Εἰ γὰρ μὴ τοὺς προπεπτωκότας ἀναστήναι προσεδόκα, περισσὸν ἂν ἦν καὶ λοιρῶδες

1. Ἰωάν. ιδ' 13, 14.—2. Α' πρὸς Τιμοθ. β' 5, 6.—3. Μαρθ. κς' 28.—4. πρὸς Ἑβρ. θ' 26.—5. αὐτόθ. ι' 10.—6. Σοφ. Σειράχ ζ' 36.

ὑπὲρ νεκρῶν προσεύχεσθαι... Ὅσῃα καὶ εὐσεβῆς ἡ ἐπίνοια· ἔθεν περὶ τῶν τεθνηκότων τὸν ἐξιλασμόν ἐποίησατο τῆς ἁμαρτίας ἀπολυθῆναι»¹. Ἄς μελετήσωσι ταῦτα οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι καὶ ἄς παύσωσιν ἵνα «κατὰ τὰς ιδίας ἑαυτῶν ἐπιθυμίας ἐπισωρεύωσι διδασκαλίας κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν»², ἄς παύσωσι τοῦ νὰ ἀποστρέφωσι τὴν ἀκοήν ἀπὸ τῆς ἀληθείας καὶ ἐκτρέπωνται ἐπὶ τοὺς μύθους, διδασκόμενοι ἐκ τῶν Γραφῶν ὅτι ζῶντές τε καὶ τεθνεῶτες «κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων, καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ Αὐτοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας»³.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐνιστάμενός τις ἴσως παρατηρήσει, αἱ εὐχαὶ καὶ δεήσεις ὑπὲρ τῶν μὴ ἀπεγνωσμένως ἐντεῦθεν ἀποδημησάντων προτερόμεναι τελεσφοροῦσι, συνεργοῦσαι αὐτοῖς ὅπως καθίρσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν καὶ λάβωσι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν συγχώρησιν, ἀλλὰ πόθεν θὰ γνωρίσωμεν τοὺς τοιούτους οὓς μόνος οἶδεν ὁ Θεός «ὁ γινώσκωμεν τοὺς ὄντας αὐτοῦ»⁴; Εἰς ταῦτα ἀπαντῶντες παρατηροῦμεν ὅτι διὰ τῶν μνημοσύνων, εὐχῶν καὶ δεήσεων ἡμῶν καὶ ἂν ἔτι τὴν τοῦ πλησίον σωτηρίαν δὲν κατεργασθῶμεν ὡς ἁμαρτήσαντος πρὸς θάνατον, τὸν τῆς φιλαδελφίας μισθὸν κερδαίνομεν, τρυγῶντες τὸν τῆς τελείας ἀγάπης καὶ χρηστότητος καρπὸν κατὰ τὸ γραφικόν «καὶ ἡ προσευχή μου εἰς κόλπον μου ἀποστραφήτω»⁵. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀκούομεν τοῦ Σωτῆρος διδάσκοντος «εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτὴν (εὐλογοῦντες δηλ. καὶ εὐχό-

1. Β' Μακκαβ. ιβ' 43, 44, 41.—2. Β' πρὸς Τιμοθ. δ' 3.—3. Α' καθολ. Ἰωάν. α' 8.—4. Β' πρὸς Τιμοθ. β' 19· Ἀριθμ. ις' 5.—5. Ψαλμ. λδ' 13.

μενοι) καὶ ἐὰν μὲν ἦ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν· ἐὰν δὲ μὴ ἦ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστραφήτω»¹.

Ὅτι δὲ ἡ προσευχὴ ὑπὲρ ἀναξίων γενομένη εἰς τὸν κόλπον τοῦ προσευχομένου ἐπιστρέφει κατὰ τὸ γραφικόν, καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ φυσικῷ καὶ αἰσθητῷ κόσμῳ γιγνομένων διδασκόμεθα· οὕτω βλέπομεν τὰς ἡλικιὰς ἀκτῖνας ἀπορροφώμενας μὲν καὶ μεταδιδούσας τὴν ἐν αὐταῖς θαλπωρὴν, ὅταν εἰς ἡλεκτρικῶς καὶ θερμαντικῶς εὐάγωγον σῶμα προσπέσωσιν, ἀντεπιστρεφούσας δὲ, ὅταν ἀτοπρὸν τι ἢ κρυσταλλῶδες σῶμα προσβάλλωσιν. Οὕτως ἄρα καὶ ἡ προσευχὴ ὑπὲρ ἀναξίων εὐχῆς καὶ μεσιτείας νεκρῶν ἀναπεμπομένη ἐπιστρέφει εἰς τοὺς κόλπους τοῦ εὐξαμένου μετὰ καὶ τοῦ μισθοῦ τῆς φιλαδελφίας, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ διὰ τῶν δακτύλων καὶ τῆς παλάμης μύρω χρίων τινὰ νοσηρῶς ἔχοντα, πρῶτος αὐτὸς μυρίζεται εὐοσμώμενος, καὶ ἐὰν δὲν ὠφελῇ ἰαματικῶς ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον διὰ τοῦ μύρου ἤλειψε, καθ' ἃ διδάσκει ἡμᾶς καὶ ὁ θεολογικώτατος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός² γράφων «δί' ὃ πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης (τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας) ἀλλήλους ἐπικουρήσωμεν καὶ τῷ φιλαδέλφῳ καὶ φιλανθρώπῳ καὶ φιλοψύχῳ Θεῷ τὰ τῆς φιλαδελφίας προσοίσωμεν. Δέχεται γὰρ εὖ μάλα καὶ τοῖς ἀσυμφθάστως, καὶ, οἷον εἰπεῖν, ἀνετοίμως ἐκδημήσασιν τὰς ὑπὸ τῶν οἰκείων τούτοις προσφερομένας ἀναπληρώσεις καὶ εἰς ἔργον τούτοις καὶ πράξεις λογίζεται. Θέλει γὰρ οὕτως ὁ φιλόανθρωπος Κύριος αἰτεῖσθαι καὶ νέμειν τὰ τῶν ἰδίων κτι-

σμάτων πρὸς σωτηρίαν αἰτούμενα, καὶ τότε αὐτοῖς ὀλικῶς ἐπικάμπτεται, οὐχ ὅταν τις ὑπὲρ τῆς ἰδίας ψυχῆς ἀγωνίζεται, ἀλλ' ὅταν καὶ ὑπὲρ τοῦ πέλας τοῦτο ἐργάζεταιται. Ἐντεῦθεν γὰρ ἐπὶ τὸ θεομίμητον ἐκτυποῦται καὶ τὰς ἐτέρων δωρεὰς ὡς οἰκείας ἐκζητεῖ χάριτας, καὶ τῆς τελείας ἀγάπης τὸν ὅρον ἐμπερικλήσει, καὶ μακαρισμὸν ἐκ τοῦ τὴν τοῦ πέλας εὐργετεῖν ψυχὴν ὅτι μάλιστα κομίζεται... Νῦν δὲ καιρὸς βοηθείας καὶ καιρὸς πραγματείας καὶ καιρὸς συναλλαγματος καὶ καιρὸς κόπου καὶ μόχθου· καὶ μακάριος ὁ μὴ ὀκλάσας μήτε χαυνωθείς τῇ ἐλπίδι· μακαριώτερος δὲ ὁ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πλησίον ἀγωνισάμενος. Τοῦτο γὰρ μᾶλλον καὶ τέρπει καὶ κατευφραίνει τὸν φιλοικτίρμονα Κύριον, τὸ σπεύδειν ἕκαστον εἰς τὴν τοῦ πέλας βοήθειαν. Τοῦτο καὶ θέλει ὁ ἐλεήμων καὶ βούλεται, ἵνα ὑπ' ἀλλήλων οἱ πάντες εὐεργετώμεθα καὶ ζῶντες καὶ μετὰ θάνατον. Οὐ γὰρ ἂν ἡμῖν ἀφαιρῇ ἐδεδώκει τὸ μνῆμην ἐπὶ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ποιεῖσθαι τῶν προλαβόντων, καὶ πάλιν τρία καὶ ἑννατα καὶ τεσσαρακοστὰ καὶ τὰς ἐτησίους μνήμας καὶ τελετάς, ἅτινα, πάσης ἀντιρρήσεως ἄνευ, ἡ καθολικὴ αὐτοῦ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία καὶ ὁ ταύτης θεοσύλλεκτος καὶ πανευσεβὴς λαὸς ἀπαρασάλευτα κατέχει καὶ διάγνωστα, εἰ μὴ τοῦτο εὐθὲς ἦν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. Πάντως γὰρ, εἰ χλεῦη τὸ πρᾶγμα ἦν καὶ ἀκερδὲς καὶ ἀνόνητον, πολλῶν γε γεγονότων θεοφόρων ἁγίων πατριαρχῶν πατέρων καὶ διδασκάλων ἐνέσκηψεν (ἂν) τούτων τινὶ τοῦ καταπαῦσαι τὴν πλάνην. Ἄλλ' οὐδεὶς τούτων ἀνατρέψαι

1. Ματθ. ι' 12, 12. — 2. Περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων κτλ.

τοῦτο ποτε δεδοκίμακε· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κε-
κύρωκε».

Καὶ εὐθὺς ἀμέσως ὁ αὐτὸς μακάριος πατὴρ ἐπάγεται·
«Θαυμαστὸς εἶ δέσποτα, καὶ θαυμαστά σου τὰ ἔργα, καὶ
σοῦ τὴν ἄρχαν εὐσπλαγχνίαν δοξάζομεν, ὅτι πάντοτε
πρὸς τὸ φιλάνθρωπον νεύη καὶ τοῖς δούλοις σου τὰς
ἀφορμὰς παρέχεις τῆς τε φιλαδελφίας καὶ τῆς πρὸς σέ
βεβασίας πίστεως, καὶ ἐλπίδος, καὶ ἐδιδάξας ἡμᾶς διὰ τῶν
σῶν θεραπόντων εὐεργεσίας ποιεῖν ὑπὲρ ἀλλήλων, ἐξιλα-
σμούς τε καὶ ὀλοκαυτώσεις, ὕμνους καὶ ψαλμοδίας καὶ
προσευχὰς οὐκ εἰκῇ καὶ εἰς μάτην. Σὺ γὰρ ἀπλα-
νῆς καὶ εὐπάροχος, καὶ διδούς τοῖς πανοτοιοῦν
προσφέρουσιν εἰς δόξαν σου μυριοπλασίονα τὴν
ἀντίδοσιν· καὶ οὐδὲν ὅλως τῶν ἐπὶ τῷ σῷ ὀνόματι
γινομένων ἀνόνητον. Μή τις τοιγαροῦν τοῦτο οἰέ-
σθω, ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ὅτι περ ὅσα τῷ Θεῷ μετὰ
πίστεως φέρονται, οὐ πολλαπλασίονα δίδωσι
τὴν ἀντίδοσιν. Ὡσπερ γὰρ μύρον ἢ ἕτερον ἄ-
γιον ἔλαϊον ὁ περιχρίειν θέλων νοσέοντα, πρῶ-
τον ἐκεῖνος, εἰτοῦν ὁ χρίων μετέχει τῆς χρί-
σεως, εἴθ' οὕτως ἀλείφει τὸν κάμνοντα, οὕτω
καὶ πᾶς τις ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας
ἀγωνιζόμενος, πρῶτον ἑαυτὸν ὀνίνησιν, εἴτα
τὸν πέλας. Οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ἐπιλαθέσθαι
τοῦ ἔργου κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον»¹.

Σὺν τούτοις παρατηροῦμεν εἰς τοὺς μισσιοναρίους τοῦ
προτεσταντισμοῦ ὅτι κακίζοντες τὰ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημέ-
νων μνημόσυνα ἀποκρούουσι τὴν μετὰ τῶν τεθνεώτων κοι-

1. Ὁ αὐτὸς αὐτόθι.

νωνίαν τῶν ζώντων καὶ τείνουσιν εἰς ἀναίρεσιν ἑνὸς τῶν
θεμελιωδῶν δογμάτων τοῦ χριστιανισμοῦ, καθ' ὃ ὁ θάνα-
τος δὲν διαρρήγνυσι τὸν πρὸς ἀλλήλους δεσμὸν
τῶν μελῶν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ δόγμα τοῦτο δὲν εἶνε ἰδεολογία τις ὡς αἱ τῶν ἀν-
θρώπων ἐπίνοιαι, ἀλλὰ βαθυτάτη ἀλήθεια εἰς ἣν ἀδιαφι-
λονείκητον κύρος παρέχουσιν αἱ ἱεραὶ Γραφαί. Ἐν ταύταις
ἀκούομεν τοῦ Σωτῆρος φωνοῦντος πρὸς τοὺς πλανωμένους
(ὡς ἤδη οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι) τοὺς μὴ
εἰδότας τὰς γραφάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, καὶ λέ-
γοντος «περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνω-
τε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς
Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔ-
στιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων»¹, ἐξ ὧν λόγων
καταδείκνυται ὅτι οἱ πάντες ζῶσιν ἐνώπιον Αὐτοῦ καὶ μό-
νον ἐν διαφόρῳ καταστάσει τό γε νῦν διάκεινται. Ἐκ τῶν
Γραφῶν πρὸς τούτοις διδασκόμεθα ὅτι «οὐκ ἐσμὲν ξένοι
καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολιταὶ τῶν ἁγίων καὶ
οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ
τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ
Ἰησοῦ Χριστοῦ»² καὶ ὅτι «ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ μήτηρ
πάντων ἡμῶν»³.

Διὰ τὴν σχέσιν ταύτην ζώντων τε καὶ τεθνεώτων ἔκαμ-
ψε τὸν Θεὸν εἰς ἔλεος ὁ Μωϋσῆς τὴν δέησιν καὶ παρ' Αὐ-
τῷ μεσιτεῖαν τῶν προαναπυσταμένων πατριαρχῶν ἐπι-
καλεσάμενος, ὅτε διὰ τῆς ἐρήμου ὁδηγῶν τὸν σκληροτρά-
χηλον λαὸν ἐδεήθη προσευξάμενος· «παῦσαι τῆς ὀργῆς

1. Ματθ. κβ' 31, 32, Ἑβρ. γ' 6, 15, 16.— 2. πρὸς Ἑβρ. 6' 19,
20.— 3. πρὸς Γαλ. 8' 26.

τοῦ θυμοῦ σου, καὶ ἴλεως γενοῦ ἐπὶ τῇ κακίᾳ τοῦ λαοῦ σου, μνησθεὶς Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ τῶν σῶν οἰκετῶν»¹.

Ἐὰν ὁ θάνατος διερρήγνυε τὴν κοινωνίαν ζώντων καὶ τεθνεώτων προδήλως ὁ Μωϋσῆς δὲν θὰ ἐπεκαλεῖτο τὴν μετολάβησιν τῶν δεήσεων τῶν προαναπαυσαμένων πατριαρχῶν, ἀλλὰ θὰ προσεπῆλθε ἵνα διὰ τῶν ἐαυτοῦ μόνον ἱκεσιῶν χάμψῃ εἰς οἶκτον τὸν ἐξοργισθέντα Θεόν. Ὅθεν τοῦ πατριαρχῆς ἐπικαλεσάμενος ὁ θεόπτης, καὶ τούτους προβαλὼν ἵνα κινήσῃ εἰς ἔλεος τὸν εὐσυνπάθητον κκτέδειξεν ὅτι ἐγίνωσκε τὸν ἀδιάρρηκτον δεσμόν ζώντων καὶ τεθνεώτων, ὑπὸ δὲ τοῦ παναγίου Πνεύματος αὐγαζόμενος ἐπίσταντο ὅτι πολὺ ἰσχύει δεήσις δικαίου ἐνεργουμένη² καὶ προσθυμεῖτο ἵνα τὰς τῶν δικαίων Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ δεήσεις πρὸς Κύριον ἐπικαλεσθῇ ὅπως ἀποστρέψῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ παύτῃ τὸν θυμὸν Αὐτοῦ ἐπὶ τῇ κακίᾳ τοῦ λαοῦ του.

Διὰ τὴν σχέσιν ταύτην ζώντων τε καὶ τεθνεώτων ἀκούομεν τοῦ Θεοῦ ἐπιεικοῦς φαινομένου πρὸς τοὺς ἀπογόνους τῶν βασιλέων τοῦ Ἰσραήλ ἕνεκεν τοῦ προκεκοιμημένου δούλου αὐτοῦ Δαυὶδ, καὶ πρὸς μὲν τὸν Σολομῶντα λέγοντος «πλὴν ἐν ταῖς ἡμέραις σου οὐ ποιήσω αὐτὰ διὰ Δαυὶδ τὸν πατέρα σου»³, πρὸς δὲ τὸν Ῥοβοάμ «ὅτι διὰ Δαυὶδ ἔδωκάν αὐτῷ κατάλειμμα ἐν Ἱερουσαλὴμ»⁴.

Τὴν σχέσιν ταύτην ζώντων καὶ τεθνεώτων βεδχιῶν ὁ Κύριος ἔλεγε πρὸς Ἱερεμίαν τὸν προφήτην «ἐὰν στῇ Μωσῆς καὶ Σαμουὴλ πρὸ προσώπου μου οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ

1. Ἐξῆδ. λβ' 13. — 2. Ἰακώβ. κθολ. ἐπιστ. ε' 16. — 3. Γ' Βχ-σιλ. ια' 12. — 4. αὐτόθ. ιε' 4.

μου πρὸς αὐτοὺς»¹, ἀποκαλύπτων ὅτι δὲν λείπουσιν οἱ ἐν ὁσιότητι κοιμηθέντες ἵνα δέωνται Αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἐν γῇ ἀπολειπομένων, καὶ ὅτι πολλάκις καὶ ἡ προσευχὴ αὐτῶν εἰς κόλπον αὐτῶν ἐπιστρέφει ὑπὲρ ἀναξίων τῆς θείας εὐσπλαγχνίας ἀναπεμπομένη.

Τί δ' ἄλλο εἰ μὴ τὴν σχέσιν ταύτην ζώντων καὶ τεθνεώτων ἐπιμαρτύρεται καὶ τὸ τοῦ Μακαβαίου ἰδόντος ἐν ὄρωματι «Ὀνίαν τὸν γενόμενον ἀρχιερέα ἄνδρα καλὸν καὶ ἀγαθόν, αἰδήμονα μὲν τὴν ἀπάντησιν, πρᾶον δὲ τὸν τρόπον, καὶ λαλίαν προϊέμενον πρεπόντως, καὶ ἐκ παιδὸς ἐκμεμελετηκότα πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς ἴδια, τοῦτον τὰς χειρᾶς προτείναντα κατεύχεσθαι τῷ παντὶ τῶν Ἰουδαίων συστήματι. Εἶθ' οὕτως ἐπιφανῆναι ἄνδρα πολιᾶ καὶ δόξῃ διαφέροντα, θαυμαστὴν δὲ τινα καὶ μεγαλοπρεπεστάτην εἶναι τὴν περὶ αὐτὸν ὑπεροχὴν (περὶ οὗ ὁ Ὀνίας εἶπεν) ὁ φιλάδελφος οὗτός ἐστιν ὁ πολλὰ προσευχόμενος περὶ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ ὁ τοῦ Θεοῦ προφήτης»²;

Τί ἄλλο ἄλλ' ἢ τὴν σχέσιν ταύτην ζώντων τε καὶ τεθνεώτων ἐπιμαρτύρεται καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ τρισμακάροῦ Ἰωάννου ὁραθὲν, ἰδόντος πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ ἀρνίου φιάλας χρυσᾶς, γεμούσας θυμιαμάτων, αἳ εἰσὶν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων»³;

Ἐνεκεν τῆς σχέσεως ταύτης τῶν τεθνεώτων πρὸς τοὺς ζῶντας καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ἐπαγγέλλεται τοῖς μαθηταῖς καὶ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἔξοδον τὴν ἐκείνων μνήμην ποιεῖσθαι, γράφων ἐπὶ τούτῳ «σπουδάσω δὲ καὶ ἐκάστοτε

1. Ἱερεμ. ιε' 1. — 2. Μακκαβ. Β' ιε' 12—14. — 4. Ἀποκλ. ε' 8.

ἔχειν ὑμᾶς, μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον τὴν τούτων μνημὴν ποιείσθαι»¹.

Ἀριδὴλου οὔσης τῆς κοινωνίας τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων, ἐπειδὴ ἡ τῶν κοιμηθέντων κατάστασις εἶνε διττὴ, μακαρία καὶ ὀδυνηρά, καθότι δύο εἶδη ψυχῶν, ἐναρέτων καὶ ἀμαρτωλῶν ἀποδημοῦσιν ἐντεῦθεν, πρόδηλον ὅτι διττὴ εἶνε καὶ ἡ σχέσις ἡμῶν πρὸς τοὺς κοιμηθέντας, ἥτοι ἄλλη ἢ πρὸς τοὺς τελείους καὶ μακαρίους, καὶ ἄλλη ἢ πρὸς ταὺς ἀτελεῖς καὶ διὰ τοῦτο μήπω μακαρισθέντας, ἀλλ' ἅμα μὴ ἀπολωλότας διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Ἡ πρὸς τοὺς πρώτους σχέσις ἡμῶν συνίσταται ἐν τῷ σεβασμῷ αὐτῶν καὶ ἐν τῇ ἐπικλήσει αὐτῶν ἐν προσευχαῖς ἵνα συνεργήσωσιν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν. Ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν ἐν ταῖς προσευχαῖς ἡμῶν ἐπικλήσιν αὐτῶν ἀρκοῦντά εἰσι τὰ ἐκ πολλῶν παρατεθέντα ἀνωτέρω ὀλίγα χωρία, ἱκανὰ νὰ πείσωσι καὶ τὸν μάλα σκληροτράχηλον· ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν σεβασμὸν τῶν ἁγίων παρατίθεμεν ὀλίγα τινά.

Ὁ σεβασμὸς τῶν ἁγίων εἶνε εὐλαβὴς αὐτῶν ἀνάμνησις καὶ ἐξύμνησις τῶν ἀγώνων καὶ ἀρετῶν, ἅμα δὲ χαρὰ ἐπὶ τῇ μακαριότητι αὐτῶν καὶ ἐπιθυμία τοῦ νὰ μιμηθῶμεν τὸν ἅγιον αὐτῶν βίον. Ἐν ταύτῃ τῇ ἐννοίᾳ ὁ σεβασμὸς τῶν ἁγίων ἀποτελεῖ δόγμα τῆς ὁρθοδόξου ἐκκλησίας, ἔχον ὡς ἅπαντα αὐτῆς τὰ δόγματα στερεὰ καὶ ἀκλόνητον βάσιν τὴν ἁγίαν Γραφήν. Παρ' αὐτῆς διδασκόμεθα ὅτι οἱ ἐν ὁσιότητι κοιμηθέντες πρὸς Κύριον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Χριστοῦ πρῶτότοκοί εἰσιν ἡμῶν ἀδελφοὶ ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένοι· τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκων «προσεληλύθατε Σιών ὅρει

1. Πέτρ. Β' κζθολ. α' 15.

καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων»¹. Ὅτι δ' ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένα εἰσὶ τὰ τῶν δικαίων ὀνόματα βεβαιοῦ ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν οἷς πρὸς Μωϋσέα λέγει «εἰ τις ἡμάρτηκεν ἐνώπιόν μου ἐξαλείψω αὐτὸν ἐκ τῆς βίβλου μου»² ὡς καὶ ἐν οἷς διὰ τε Ἡσαΐου φωνεῖ λέγων «ἅγιοι κληθήσονται πάντες οἱ γραφέντες εἰς ζωὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ»³, καὶ διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου αὐτοῦ προανήγγειλε «καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ (τῇ μεγάλῃ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως) σωθήσεται ὁ λαὸς σου πᾶς ὁ εὐρεθείς γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ»⁴. Τοῦτο βεβαιοῖ ἔτι αὐτὸς ὁ Θεός, ὃς ἐν τῇ κατ' ἀνθρώπον ἐπιφανείᾳ αὐτοῦ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις ἔλεγεν· «Ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῶν ὑποτάσσεται· χαίρετε δὲ μᾶλλον, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς»⁵. Οἱ ἅγιοι λοιπὸν ὡς ἀξιωθέντες τῆς χάριτος πύτης⁶, ὡς ἀσυγκρίτῳ λόγῳ τελειότεροι καὶ ὑπέρτεροι ὑμῶν, ὡς εὐαρεστήσαντες τῷ Θεῷ διὰ βίου ἁγίου καὶ διαπρέψαντες ἐν μεγάλοις ἀγῶσι πίστει καὶ εὐσεβείᾳ, ἐπὶ δὲ τούτοις καταξιωθέντες ἵνα καὶ φίλοι Θεοῦ ὀνομασθῶσιν οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ προφητάνακτος ἀναμέλποντος «ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου ὁ Θεός»⁷, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐνανθρωπίσαντος Θεοῦ, λέγοντος «ὕμεις φίλοι μου ἐστέ, ἐὰν ποιήτε ὅσα ἐντέλλομαι ὑμῖν... ὑμᾶς εἰρηκα φίλους ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου ἐγνώρισα ὑμῖν»⁸, καὶ

1. πρὸς Ἑβρ. ιβ' 22, 23.—2. Ἑξ. λδ' 33.—3. Ἡσ. δ' 3.—4. Δαν. ιβ' 1.—5. Λουκ. ι' 20.—6. πρὸς Φιλιπ. δ' 3.—7. Ψαλμ. ρλγ' 17.—8. Ἰωάν. ιε' 14, 15.

«λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μοι»¹, εἰσὶν ἄξιοι τοῦ σεβασμοῦ, τῆς εὐλαβοῦς ἀναμνήσεως καὶ ἐξυμνήσεως παρ' ἡμῶν, ὡς ἀξιωθέντες ἵνα συγκληρονόμοι Χριστοῦ γίνωνται κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου βεβαίωσιν². Ἄρα ὁσίως καὶ δικαίως πράττομεν τιμῶντες αὐτοὺς οὐχὶ διὰ λατρείας θείας, ἀλλὰ διὰ σεβασμοῦ πρέποντος εἰς πλησιεστάτους ἰκέτας καὶ φίλους εὐχρεστήσαντας Θεῷ, ἐν ᾧ δὲ ἀνυμνοῦμεν αὐτοὺς δοξάζομεν τὸν Θεὸν τὸν θαυμαστώσαντα ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.

Τὸν πρὸς τοὺς ἁγίους σεβασμὸν ὑπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν διδασκόμεθα· ἐν αὐταῖς βλέπομεν τὸν Ἀβδίου πίπτοντα ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ³· ἐν αὐταῖς καθορῶμεν τοὺς υἱοὺς τῶν προφητῶν τοὺς ἐν Ἱερριγῶ προσκυνοῦντας τῷ Ἐλισσαιῇ ἐπὶ τὴν γῆν⁴· ἐν αὐταῖς ἀκούομεν τοῦ μακαρίου Παύλου συνιστῶντος· «μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἐκδασιν τῆς ἀνατροφῆς μιμῆσθε τὴν πίστιν»⁵ καὶ ἐπαινοῦντος τοὺς Γαλάτας ὅτι ἐδέξαντο αὐτὸν ὡς ἄγγελον Θεοῦ καὶ ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν⁶. Ὅθεν διακρῶντες τὸν προφητικὸν καὶ ἀποστολικὸν λόγον καὶ συμμορφούμενοι πρὸς τὴν Κυριακὴν σύστασιν τὴν λέγουσαν «ὁ δεχόμενος ὑμᾶς (τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς τούτων διαδόχους τοὺς λόγῳ καὶ αἵματι τὴν πίστιν στηρίζαντας) ἐμὲ δέχεται· ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου μισθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου μισθὸν δικαίου λήψεται»⁷, σεβόμεθα καὶ τιμῶμεν τοὺς ἁγίους, μετὰ τοῦ

1. Λουκ. ιβ' 4.—2. πρὸς Ῥωμ. η' 17.—3. Βασιλ. Γ' ιη' 7.—4. Βασιλ. Δ' β' 15.—5. πρὸς Ἐβρ. ιγ' 7.—6. πρὸς Γαλάτ. δ' 14.—7. Ματθ. ι' 40, 41.

προφητάνακτος ἀναμέλποντες· «ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμῆθησαν οἱ φίλοι σου ὁ Θεός, λίαν ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν»¹, ἐν τῷ σεβασμῷ τούτῳ καὶ τῇ ἐν προτευχᾷ ἐπικλήσει αὐτῶν εἰς σωτηρίαν τὴν σχέσιν καὶ ἀναφορὰν ἡμῶν πρὸς τοὺς κοιμηθέντας τελείους καὶ μακαρίους ἀναγράφοντες.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀτελεῖς, τοὺς διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν μὴ ἀξιωθέντας μακαριότητος ἐν τῇ μερικῇ κρίσει, ἀλλὰ μὴ ἀπολωλότας διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καθόσον ἐν τῷ βίῳ ἤρξαντο τῆς μετανοίας καὶ ἐτήρηταν ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς αὐτῶν σπέρματά τινα ἀγαθὰ, ἡ σχέσις ἡμῶν ἔγκειται ἐν τῇ φιλαδέλφῳ πρὸς αὐτοὺς ἀρωγῇ, ὅπως διὰ τῶν εὐχῶν τῆς ἐκκλησίας, δι' ἀγαθοεργιῶν, καὶ μάλιστα διὰ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν προσφορᾶς τῆς ἀναιμάχτου θυσίας συνεργήσωμεν αὐτοῖς ἵνα λάβωσι παρὰ Θεοῦ συγχώρησιν, κρείσσονός τινος τυγχάνοντες τῆς νῦν καταστάσεως αὐτῶν, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν· πράττομεν οὕτω, διότι ἐκ τῶν ἱερῶν Γραφῶν παρέλάβομεν ὅτι «πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη (ὅτι) Ἡλίας ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν, καὶ προσευχῇ προσηύξατο τοῦ μὴ βρέξαι, καὶ οὐκ ἔβρεξεν ἐπὶ τῆς γῆς ἐνιαυτοὺς τρεῖς καὶ μῆνας ἕξ· καὶ πάλιν προσηύξατο, καὶ ὁ οὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκε, καὶ ἡ γῆ ἐβλάστησε τὸν καρπὸν αὐτῆς»¹· διότι ὑπὸ τοῦ τιμείου τούτου τῆς ἀληθείας διδάσκεται καὶ προτρέπεται ἕκαστος «ἐὰν ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀμαρτάνοντα ἀμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, Αἴτησεί, καὶ Δώσει αὐτῷ Ζῶην, τοῖς ἀμαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον»². Μετὰ τοσού-

1. Ψαλμ. ρλη' 17.—Ἰακ. καθολ. ἐπιστ. ε' 16-18· πρὸς Α' Βασ. ιζ' 1, ιη' 41, 42, 55, Λουκ. δ' 25, Πράξ. ιδ' 25.—2. Ἰωάν. Α' καθολ. ε' 16.

του δὲ μείζονος θάρρους καὶ πεποιθήσεως πράττομεν τοῦτο, ὅτι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀκούομεν εὐαγγελιζομένου ἡμῖν «αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν»¹ καὶ «πάντα, ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ, πιστεύοντες, λήψεσθε»², καθυπισχνουμένου «ὅ,τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ πατήρ ἐν τῷ υἱῷ»³, βεβαι-
 οῦντος «ἐάν μεῖνητε ἐν ἐμοί, καὶ τὰ ῥήματά μου ἐν ὑμῖν μένῃ, ὁ, ἐάν θέλητε αἰτήσεσθε καὶ γενήσεται ὑμῖν»⁴, καὶ προτρέποντος εἰς τὸ αἰτεῖν καὶ λαμβάνειν, ἐπὶ δὲ τούτῳ λέγοντος «ἕως ἄρτι οὐκ ἠτήσατε οὐδὲν ἐν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾗ πεπληρωμένη»⁵. Ταύτας τὰς ἐπαγγελίας κατέχοντες μετὰ παρρησίας προτερχόμεθα τῷ Θεῷ καὶ ἐν συντριβῇ καρδίας ἐκ φιλαδέλφου καθήκοντος δεώμεθα αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, εἰδότες «ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν· καὶ ἐάν οἶδαμεν ὅτι ἀκούει ἡμῶν, ὁ ἂν αἰτώμεθα, οἶδαμεν ὅτι ἔχομεν τὰ αἰτήματα, ἃ ἠτήκαμεν παρ' αὐτοῦ»⁶.

Ἀλλὰ λέγουσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι πῶς παρορᾶτε τὸ ἐν τῇ παραβολῇ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου ἀναφερόμενον· «καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσι»⁷; λίαν σαφές εἶναι (ἐξακο-
 λουθοῦσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι) τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ εὐαγγελίου ὥστε νὰ προφυλάξῃ ἡμᾶς ἐκ τῆς

1. Μκτθ. ζ' 7. πρβ. Λουκ. ιζ' 9.—2. Μκτθ. κα' 22, πρβ. Μάρκ. ιζ' 24.—3. Ἰωάν. ιδ' 13.—4. αὐτόθ. ιε' 15.—5. αὐτόθ. ις' 24.—6. Λ' καθολ. Ἰωάνν. ε' 14, 15.—7. Λουκ. ις' 26.

πλάνης τῶν Ὀριγενιαστῶν οἵτινες ἐδόξαζον τέλος ἔχουσιν τὴν κόλασιν καὶ ὅτι ἐπελεύσεται καιρὸς καλὸν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐνωθήσονται τοῖς δικαίοις καὶ τῷ Θεῷ καὶ οὕτω τὰ πάντα ἐν πᾶσι γένηται ὁ Θεός».

Οὕτε τὸ ἀνωτέρω μεταγραφέν εὐαγγελικὸν ῥητὸν παρο-
 ρῶμεν, οὔτε τῇ Ὀριγενείῳ ταύτῃ κακοδοξίᾳ συντασσόμε-
 θα, διὸ καὶ καταδικάζομεν ὡς ἀντικρὺς αἵρεσιν καὶ τὴν περὶ
 καθαρτηρίου δῆθεν πυρὸς κακοδοξίαν τῆς δύσεως ὡς κινά-
 τινα καὶ κενὰ παρεισάγουσαν εἰς τὴν εὐαγγελικὴν καὶ
 ἀποστολικὴν διδασκαλίαν. Τὰ περὶ χάσματος ἐνταῦθα
 λεγόμενα δηλοῦσι, καθ' ἃ ὁ ἱερὸς ἐρμηνεύει Θεοφύλακτος
 τὴν τῶν δικαίων πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς διά-
 στασιν καὶ διαφοράν· «ὥτπερ γὰρ καὶ αἱ προαιρέσεις
 αὐτῶν διάφοροι ἦσαν, οὕτω καὶ αἱ μοναὶ πολλὴν τὴν ἀπό-
 στασιν ἔχουσιν, ἐκάστῳ τὰ κατ' ἄλληλα τῇ προαιρέσει καὶ
 τῷ βίῳ ἀπολαμβάνοντος»¹. Τίς ἐν τούτοις δὲν ἐνορᾷ ὅτι ὁ
 λόγος περίκειται περὶ τῆς μετὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς
 κρίσεως ἀντιθέραβείσεως τῶν δικαίων καὶ τιμωρίας τῶν
 ἁμαρτωλῶν, ὅτε ἡ πλήρης μακαριότης καὶ αἱ βάσανοι
 ἐπιστήσονται ἐν τῇ ἐνώσει αὐθις τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ σώ-
 ματος; Ταύτην τὴν δόξαν ἡ τοῦ Χριστοῦ ὁρθόδοξος ἐκ-
 κλησία παρλαβοῦσα καὶ φρονεῖ καὶ κηρύττει, διότι ἀ-
 κούει αὐτῇ τοῦ Σωτῆρος ἐν εὐαγγελίοις λέγοντος πρὸς μὲν
 τοὺς δικαίους «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι οἱ πατὴρ μου κληρο-
 νομήσατε (ἄρα δὲν ἐκληρονόμησαν ἔτι) τὴν ἡτοιμα-
 σμένην (δὲν λέγει τὴν δεδομένην) ὑμῶν βασιλείαν ἀπὸ
 καταβολῆς κόσμου»²· πρὸς δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς «πορεύε-

1. Θεοφ. ἐρμ. εἰς τὸ ις' κεφ. τοῦ κατὰ Λουκ. σελ. 319.—2. Μκτθ. κε' 34.

σθε (δὴλον ὅτι δὲν ἐπορεύθησαν ἔτι) ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηρα-
μένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον (καὶ αὐ-
θις ἡτοιμασμένον λέγει οὐχὶ δεδομένον) τῷ διαβόλῳ καὶ
τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ¹, διότι καὶ ὁ διάβολος δι' ἐν ὧς κα-
τάκριτον τὸ πῦρ ἡτοιμάσθη τῆς κολάσεως ἄχρι τῆς ἡμέ-
ρας ἐκείνης ἐμπλανᾶται τῷ ἄερί καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἐνεργεῖ
ἀνεμποδίστως ἐν τοῖς πειθομένοις αὐτοῦ².

Ὅτι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες δὲν ὑφίστανται ἔτι τὴν
ἡτοιμασμένην αὐτοῖς αἰώνιον τιμωρίαν βεβαιοῖ ἡμῖν ἡ
ἀψευδὴς τοῦ εὐαγγελίου βίβλος μνημονεύσασα τῆς φωνῆς
ἣν οἱ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γερουσιῶν ἐκ τῶν μνημείων ἐξελ-
θόντες δαιμονιζόμενοι ἀνεβόησαν ὡς εἶδον ἐν ἀνθρώπου
μορφῇ τὸν Κύριον τῆς δόξης, πρὸς ὃν ἐκραζαν λέγοντες·
«τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἦλθες ὧδε πρὸ
καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς»³;

«Εἰ τοίνυν, κατ' ἃ παρῆλθεν ὁ ἀοίδιμος Μάρκος ὁ Εὐ-
γενικός⁴, οἱ πονηροὶ δαίμονες καὶ τῆς κακίας πρῶτοι δη-
μιουργοί, δι' οὓς μάλιστα ἡ κόλασις ἡτοιμάσται τε καὶ
τεταμίζεται τὴν προσήκουσαν δίκην οὕτω τιννύουσιν,
ἀλλ' ἄφετοι περινομοῦσιν ἐνθ' καὶ βούλονται, τίς ἡμᾶς
ἔτι πείσειε λόγος τὰς τῶν ἐντεῦθεν ἀπαλλαττομένων ἐν

1. Ματθ. κε' 41. — 2. Μάρκου Εὐγεν. ὁμιλ. β' περὶ τοῦ κατὰ κράτος
πυρὸς Ἰδ. «Ἀληθείας» σελ. 68· παραβ. τὸν μακάριον Παῦλον γράφοντα
«κατὰ τὸν ἔρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἁέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν
ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας» (πρὸς Ἐφεσ. β' 2). — 3. Ματθ.
η' 29 «τὸ δὲ πρὸ καιροῦ νόει ὅτι ἐνόμιζον τὸν Χριστὸν μὴ ὑπομέ-
νοντα τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακίας αὐτῶν, μὴ ἀναμείναι τὸν καιρὸν τῆς
κολάσεως, ὅπερ οὐκ ἔστιν, ἕως γὰρ τῆς συντελείας ἑῶνται παλαίειν ἡ-
μῖν» (Θεοφ. ἐρμ. εἰς τὸ κατὰ Ματθ., σελ. 33). — 4. Ὅμιλ. β' κτλ.
ἐνθ. ἄνωτ.

ἀμαρτίαις ψυχὰς αὐτίκα τῷ πυρὶ παραδίδοσθαι καὶ ταῖς
βασάνοις ἐκείναις ταῖς ἐτέροις ἡτοιμασμένοις; Τίς δὲ καὶ
χρεῖα τῆς κρίσεως, ἥ καὶ τῆς τῶν σωμάτων αὐτῶν ἀνα-
στάσεως, καὶ τῆς ἐπὶ γῆς τοῦ κριτοῦ παρουσίας, καὶ τοῦ
φοβεροῦ ἐκείνου καὶ παγκοσμίου θεάτρου, εἰ πρὸ τῆς ἡμέ-
ρας ἐκάτεροι κατ' ἄξιαν ἀπέλαβον; Πῶς δὲ καὶ ὁ Κύριος
ἐν τῇ τῶν παρθένων παρχβολῇ¹ τὰς ἐξελθούσας ἐντεῦθεν
εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου παρθένους ψυχὰς, νυστάξαι
μὲν καὶ καθευδῆσαί, φησι, χρονίζοντος τοῦ νυμφίου, του-
τέστιν ἀποθανεῖν, μηδέπω δὲ εἰσελθεῖν εἰς τὸν νυμφῶνα,
μέχρις ἂν ὁ νυμφίος ἐξ οὐρανοῦ παρεγένετο, πάσας ὁμοῦ
διεγείρων ὥσπερ ἐξ ὕπνου, καὶ τὰς μὲν ἑαυτῷ συνεισάγων,
τὰς δὲ ἀποκλείων, ὁ παντὶ που δῆλον, ὡς κατὰ τὴν ἡμέ-
ραν ἐκείνην γενήσεται· τότε γάρ, φησιν, ὁμοιωθήσεται ἡ
βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις».

Ἄρα ἔκ τε τῶν ἀνωτέρω μεταγραφέντων εὐαγγελικῶν
κειμένων καὶ ἐκ τῶν ἀποστολικῶν λόγων πιστοποιούμεθα
ὅτι μετὰ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν ἡ τοῦ δεσπότου ἀπόφασις
ἐκδοθήσεται καὶ τότε σὺν τῷ σώματι ἡ ψυχὴ ἀπολαύσει
εἴτε τῆς τελείας μακαριότητος, εἴτε τῆς αἰωνίου βρασ-
μου, ὅτε καὶ χάσμα μέγα στηριχθήσεται μεταξύ δικαίων
καὶ ἀμαρτωλῶν. Ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τὸ
δεύτερον γράφων τοῖς Κορινθίοις λέγει «πάντας ἡμᾶς
φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ
ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς
ἃ ἔπραξεν εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν»², διότι δίκαιος ὢν ὁ
κριτὴς ὑπὲρ τῶν βεβιωμένων ἐκάστῳ καταλλήλους τὰς
ἀντιδόσεις παρέξει· δείκνυσι δὲ κατὰ ταῦτόν καὶ τὰς τι-

1. Ματθ. κε' 1—13. — 2. Β' πρὸς Κορινθ. ε' 10.

μωμένας καὶ τὰς κολαζομένας ψυχὰς μετὰ τῶν σωμάτων δεχομένας τὰς ἀντιδόσεις. Ὅθεν καὶ ὅτε ἐκ τῆς φυλακῆς ἐν ᾗ δέσμιος ἐκρατεῖτο ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀναμένων τὸν κατ' ἄνθρωπον θάνατον, ὅπως θέσῃ τέρμα εἰς τὸν ἐπὶ γῆς βίον αὐτοῦ ὁ αὐτὸς τρισμακάρο ἀπόστολος γράφων πρὸς τὸν Τιμόθεον ἔλεγεν, « ἐγὼ ἤδη σπένδομαι καὶ ὁ κειρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε... λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος Κριτὴς »¹, ἐν οἷς περὶ μὲν τῆς ἀναλύσεως, ἦτοι τοῦ σωματικοῦ θανάτου ὡς ἐφ'esτηκότος ὁμιλεῖ, περὶ δὲ τοῦ βραβείου ὡς μέλλοντος ν' ἀποδοθῇ αὐτῷ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ γράφει.

Πληθὺν γραφικῶν χωρίων ἡδυνάμεθα νὰ ἐπιπροσθῶμεν εἰς τὰ ἀνωτέρω κατὰδεικνύντες τοῖς μισσιοναρίοις τοῦ προτεσταντισμοῦ ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ καὶ ἐφεξῆς αἰωνίως ἐπεφυλάχθη ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ ἡ πλήρης τῶν δικαίων μακαριότης καὶ ἡ τῶν ἀμαρτωλῶν αἰώνιος βάσανος καὶ τιμωρία. Ἐὰν δὲ μετὰ τὰ καὶ διὰ μακρῶν ῥηθέντα ἰσχυρίζωνται ὅτι ἔχουσιν ἔτι ἀμφιβολίας ἃς λάβωσι μετὰ χειρὸς τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέραν αὐτοῦ ἐπιστολὴν καὶ ἃς ἀναγνώσωσιν ἐν αὐτῇ « εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μετ' ἡμῶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ, ἐν πυρὶ φλογὸς διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσι Θεόν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν

1. Β' πρὸς Τιμόθ. 8' 6, 8.

Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἵτινες δίκην τίσουσιν ὅλεθρον αἰώνιον ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ. Εἰς δὲ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήτεως ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει »¹. Ἄς λάβωσι μετὰ χειρὸς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῇ περὶ τῶν πρὸ τῆς χάριτος κοιμηθέντων ἀγίων ἀναγινώσκοντες « καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττον τι προσβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι »², ἐξ αὐτῶν ἃς μάθωσιν ὅτι καθὼς οἱ ἄχρι τῆς δεσποτικῆς παρουσίας προλαβόντες ἐκεῖνοι πιστοὶ καὶ δίκαιοι δὲν ἐτελειώθησαν τῶν ἀποστόλων χωρὶς, οὕτως οὐδ' οἱ ἀπόστολοι χωρὶς τῶν μαρτύρων, οὐδ' οὗτοι πάλιν χωρὶς τῶν μετ' αὐτοὺς εἰσελθόντων τε καὶ εἰσελευσομένων εἰς τὸν καλὸν τῆς ἐκκλησίας ἀμπελῶνα, ὅπερ καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ οἰκοδεσπότου τοῦ μισθωσαμένου ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ κατὰ διαφόρους ὥρας τῆς ἡμέρας καὶ ἀποδώσαντος τὴν αὐτὴν ὥραν εἰς ἅπαντας τὸν μισθὸν αὐτῶν³ σαφέστατα διδασκόμεθα.

Ἴσως ἐνιστάμενός τις τῶν τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιοναρίων εἴπῃ ἡμῖν· πόθεν τῶν ἱερῶν Γραφῶν πιστοῦσθε ὅτι αἱ δεήσεις καὶ εὐχαὶ τῆς ἐκκλησίας, αἱ ἀγαθοεργίαι καὶ αἱ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων ἱλαστήριοι θυσίαι συνεργοῦσιν αὐτοῖς ὅπως καθάρίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν

1. Β' πρὸς Θεσσ. α' 6, 10. — 2. πρὸς Ἑβρ. ια' 39, 40. — Ματθ. x' 1—16.

καὶ συμπληρώσωσι τὸ ἔργον τῆς μετάνοίας οὗτινος κατήρ-
ξαντο ἐπὶ τῆς γῆς;

Πληροφορούμεθα τοῦτο ἐκ τῶν ἐπομένων.

α'] ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου ἐπαγγελιῶν εἰπόντος «πάντα
ἃς ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες, λήψεσθε»
καὶ «ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοὶ καὶ τὰ ῥήματά μου ἐν ὑμῖν μεί-
νῃ, ὃ ἐὰν θέλητε καὶ αἰτήσεσθε καὶ γενήσεται ἡμῖν».

β'] ἐκ τῆς πληροφορίας ὅτι πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου
ἐνεργουμένη καὶ ὅτι ἡ δύναμις τῆς εὐχῆς σώζει τὸν κά-
μνοντα καὶ ἀφίησιν ἔτι καὶ αὐτὰς αὐτοῦ τὰς ἁμαρτίας¹.

γ'] ἐκ τῆς πληροφορίας, «ἐὰν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐ-
τοῦ ἁμαρτάνοντα μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσῃ, καὶ δώ-
σει αὐτῷ ζωὴν».

δ'] ἐκ τῆς πληροφορίας ὅτι ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον
καὶ ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον², ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπό-
της ἐβεβαίωσεν ἡμῖν ὑποδείξας ἐν οἷς εἶπεν³ ὅτι εἰσὶν ἁ-
μαρτήματά τινα ὧν ἡ ἄφεσις δυνατὴ καὶ μετὰ θάνατον.
Τοῦτο δὲ πληροφορούμεθα καὶ ἐξ ὅσων αὐθις ὁ Σωτὴρ εἶπε
τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς· «λέγω δὲ τοῖς φίλοις μου...
φοβήθητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἐξουσίαν ἔχοντα
ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέεναν»⁴, ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ ἱερὸς Θεο-
φύλακτος προσφόρως παρατηρεῖ· «ὅρα ὅτι οὐκ εἶπε φοβή-
θητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι βάλλοντα εἰς τὴν γέε-
ναν, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχοντα βαλεῖν· οὐ γὰρ πάντως
οἱ ἀποθνήσκοντες ἁμαρτωλοὶ βάλλονται εἰς
τὴν γέεναν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κεῖται τοῦτο τοῦ
Θεοῦ, ὥστε καὶ τὸ συγχωρεῖν. Τοῦτο δὲ λέγω διὰ

1. Ἰακώβ. καθολ. ἐπιστ. ε' 15.—2. Ἰωάν. Α' καθολ. ἐπιστ. ε' 16,
17.—3. Μαρθ. ιβ' 32.—4. Λουκ. ιβ' 4, 5.

τὰς ἐπὶ τοῖς κεκοιμημένοις προσφορὰς καὶ τὰς
διαδόσεις, ΑΙ ΟΥ ΜΙΚΡΑ ΣΥΝΤΕΛΟΥΣΙ τοῖς καὶ ἐν ἁ-
μαρτίαις βαρεῖαις ἀποθανοῦσιν. Οὐ πάντως τοίνυν
μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι βάλλει εἰς τὴν γέεναν, ἀλλ' ἐξουσίαν
ἔχει βαλεῖν. Μὴ τοίνυν ἐλλείψωμεν ὑμεῖς, σπου-
δάζοντες δι' ἐλεημοσυνῶν καὶ πρεσβειῶν ἐξιλε-
εῖσθαι τὸν ἐξουσίαν μὲν ἔχοντα βαλεῖν· οὐ
πάντως δὲ τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ χρώμενον, ἀλλὰ
καὶ συγχωρεῖν δυνάμενον»¹. Ὅθεν καὶ Πέτρος ὁ
Μογίλας οὗ ὁ ἔπαινος πολὺς ἐν τῇ μιᾷ, ἀγίᾳ, καθολικῇ
καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ ὀρθοφρόνως ἀποφαίνεται «ἀπὸ
τῆν διδασκαλίαν λοιπὸν τῆς ἀγίας Γραφῆς καὶ τοῦ πατρὸς
τούτου τὴν ἐξήγησιν τοῦτο ἐκβάλλομεν πῶς πρέπει πάν-
τες νὰ παρακαλοῦμεν διὰ τοὺς κεκοιμημένους,
καὶ νὰ προσφέρωμεν θυσίας ἀναιμάκτους, δι-
δόντες ἐλεημοσύνας, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι δὲν ἡμπο-
ροῦσι τὰ τοιαῦτα νὰ κάμωσι διὰ τοὺς ἑαυ-
τούς των»².

Καταπαύοντες τὸ παρὸν κεφάλαιον μετὰ τοῦ μακαρίου
Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ λέγομεν· «διὰ δὲ ταῦτα καὶ τὰς
ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐχὰς, ἃς ἡ ἐκκλησία παρὰ
τῶν ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΑΥΤΩΝ³ καὶ τῶν πατέρων ἐκδεξα-
μένη ποιεῖται ἐν τε τῇ μυστικῇ θυσίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις τισὶ
τελεταῖς κατὰ διαφόρους καιροὺς γινομέναις ὑπὲρ πάντων

1. Θεολ. ἐρμ. εἰς τὸ κατὰ Λουκ. σελ. 280.—2. Ὁρθόδ. ὁμολ. ἐρω-
ταπόκρ. ζε'.—3. «οὐκ εἰκὴ ταῦτα (τὰ πρὸς τοὺς νεκροὺς ὅσια, λέγει ὁ
ἱερὸς Χρυσόστομος) ΕΝΟΜΟΘΕΤΗΘΗ ΥΠΟ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ, τὸ
ἐπὶ φρικτῶν μυστηρίων μνήμην γίνεσθαι τῶν ἀπελ-
θόντων... ΤΑΥΤΑ ΠΑΝΤΑ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΔΙΕΤΑΞΕΝ» (ὁμολ. γ'
εἰς τὴν πρὸς Φιλιππ. καὶ α' εἰς τὰς Πράξεις).

ὁμοίως ποιούμεθα τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων, καὶ πᾶσιν αὐτὰς συντελεῖν τε καὶ συνεισφέρειν φαρὸν καὶ πρὸς ἅπαντας διαβαίνειν τὴν ἀπ' αὐτῶν δύναμιν καὶ ὠφέλειαν τοὺς μὲν ἁμαρτωλοὺς καὶ ἐν τῷ Ἄδῃ κατακεκλεισμένους, ἵνα μικρὰς τινος ἀνέσεως τύχωσιν, εἰ καὶ μὴ τελείας ἀπαλλαγῆς· καὶ τοῦτό φησιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν ταῖς εἰς τὴν Πεντηκοστὴν ἀνγκινωσκομέναις εὐχαῖς, ταῦτα κατὰ ῥῆμα γράφων· ὁ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ παντελείῳ ἐορτῇ καὶ σωτηριῳδῇ ἰλασμοῦς μὲν ἱκεσίους ὑπὲρ τῶν κατεχομένων ἐν Ἄδου καταξιώσας δέχεσθαι, μεγάλας δὲ παρέχων ἡμῖν ἐλπίδας ἀνεσιν τοῖς κατεχομένοις τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀνιαρῶν καὶ παραψυχὴν παρὰ σοῦ καταπέπεσθαι¹. Πειποίθαμεν δὲ ὅτι αἱ ἐν πίστει εὐχαὶ καὶ δεήσεις ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εἰσακούονται, διότι καθὼς ἀκούμεν τοῦ προφήτου λέγοντος «ἐὰν ἀποστραφῇ ὁ δίκαιος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, πᾶσαι αὐτοῦ αἱ δικαιοσύνη οὐ μνημονευθήσονται», οὕτω καὶ τὸν ἀνάντιον ἀκούομεν· «ἐν ᾗ ἂν ἡμέρα ἀποστραφῇς ὁ ἁμαρτωλὸς στενάξει, ζῶν ζήσεται καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ», ἐπειδὴ ἐὰν ἀρξάμενος τῆς μετανοίας συνέστειλε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπὸ τῶν πονηρῶν βουλῶν καὶ ὑπεσχέθη εἰλικρινῶς πρὸς τὸν Θεὸν ὅτι δὲν θὰ ἐπανέλθῃ πλὴν ἐπὶ τὰ ἅπαξ ὑπ' αὐτοῦ πλημμεληθέντα, ἐὰν τὴν αὔριον τελευτήσῃ οὗτος χωρὶς δι' ἔργων νὰ βεβαιώσῃ τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ, ὁ Θεὸς ἐδέξατο τὴν μετάνοιάν του ὡς τὴν τοῦ ληστοῦ, διότι ἡ μὲν ἑναρξίς τῆς μετανοίας εἶνε ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ συντόμευσις ἢ παράτασις τῆς ζωῆς ἔργον τοῦ Θεοῦ.

1. Μαρκ. Εὐγεν. ὁμιλ. 6' κλπ. «Ἀληθείας» σελ. 120.

ΚΗ'.

Ὅτε τῷ 1517 ὁ Λούθηρος καὶ οἱ τούτῳ προσέχοντες παρετάχθησαν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ρώμης ὠρμήθησαν εἰς τοῦτο ἐκ τῶν πολλῶν καταχρήσεων εἰς ἃς ἔβλεπον αὐτόν τε καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ἐκτροχιασθέντας.

Ἐν τῇ Δύσει τὰ ἔργα τῆς ἐξωτερικῆς εὐλαβείας ἐθεωρήθησαν ὡς οὐσιώδης ἀξιομισθία, ἡ δὲ κλῆρος μόνος κριτὴς τῶν θρησκευτικῶν τούτων πράξεων συνῆψεν αὐταῖς πολυπληθεῖς ἀφέσεις μερικὰς ἢ πλήρεις. Ἡ περίστασις ἥτις ὥθησε τὸν Λούθηρον ἵνα κατεξαναστῇ κατὰ τῆς διαφθορᾶς τῆς δυσμικῆς ἐκκλησίας ὑπῆρξεν ἡ ἐξῆς. Ὁ πάπας Λέων ὁ Ι' ἀνὴρ ἄσματος ἔχων ἀνάγκην χρημάτων ἵνα πρὸ πάντων ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου ἀπεφάσισε νὰ φορολογήσῃ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ χριστιανοὺς διὰ πωλήσεως ἐγγράφων ἀφέσεως (συγχωροχαρτίων). Κατὰ τῆς καπηλικῆς ταύτης ἐνεργείας τοῦ Ρώμης ἐπισκόπου ἐξηγέρθη ὁ Λούθηρος καὶ τὸ μὲν παρερμηνεύων τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Παύλου «τῇ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως»¹, τὸ δὲ κατελιημμένος ὑπὸ τῶν κατὰ Πελαγίου ἀντιρρητικῶν συγγραμμάτων τοῦ Λύγουστίνου, κατήγγειλε τὸ ἀνίσχυρον τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ διεκήρυξεν ὅτι ἡ σωτηρία γίνεται μόνον καὶ διὰ μόνῃς τῆς πίστεως, οὕτω δὲ ἀπέκρουσε τὸ πρὸς τὴν αἰώνιον σωτηρίαν ἀναγκαστικὸν τῶν κληρῶν ἔργον. Ἄλλος αἰρεσιάρχης τῆς μεταρρυθμίσεως ὁ Καλβίνος ἐκ παρερμηνείας τῶν λόγων τοῦ ἀποστόλου Παύλου «οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ

1. πρὸς Ἐφεσ. 6' 8.

ἐκάλεισε· καὶ οὕς ἐκάλεισε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὕς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε»¹, καὶ «ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλθεῖ· ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ἐρεῖς οὖν μοι· τί ἔτι μέμφεται; τῷ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν»², εἰς ἅτοπα ὑπέπεσε περὶ προορισμοῦ συμπεράσματα, ὑποστηρίζας ὅτι ἡ σωτηρία ἐξασφαλίζεται εἰς τοὺς πιστεύοντας κατ'ἁπόλυτον ψῆφον τοῦ Θεοῦ, ἀφαίρεσεως, ὡς εἰπεῖν, γενομένης τῶν καλῶν ἢ κακῶν αὐτῶν πράξεων. Εἰς τὰς πλάνας ταύτας ἀμφότεροι οὗτοι οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ αἵρεσιάρχαι ὑπέπεσαν ἐκ τῆς αὐθαρέτου ἐρμηνείας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἄνευ τῆς βοηθείας νομίμου ἀρχῆς, τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντείας, φύλακος τῶν ἀποκεκαλυμμένων ἀληθειῶν, καθ' ἃ ἐν μεθεπομένῳ κεφαλαίῳ ἀναπτύσσομεν. Ἐκ τούτου θελήσαντες ἵνα πατάξωσι τὰς πλάνας τῆς δυσμικῆς ἐκκλησίας, ἄλλας πλάνας αὐτοὶ ἐδημιούργησαν, μὴ τραπεύοντες τὴν εὐθείαν καὶ βασιλικὴν ὁδὸν ἣν ἐβάδιζε καὶ βαδίζει ἀπαρεγκλίτως ἡ μίξ, ἀγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ὁρθόδοξος ἐκκλησία, ἥτις ἐναγκαλιζομένη τὸ σύνολον τῶν πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαίων ἀληθειῶν διδάσκει ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ἥτοι αἱ ἐλεύθεραι πράξεις τοῦ ἀνθρώπου αἱ σύμφωνοι πρὸς τὸν εὐαγγελικὸν νόμον καὶ ἐκ τῆς ζωῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ εὐαρεστεῖν αὐτῷ ἀπορρέουσάι εἰσιν ἀναγκαῖαι πρὸς σωτηρίαν. Καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς ταύτην στηρίζει ἡ ὁρθόδοξος ἐκκλησία ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου λέγοντος· «οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀλλ' ὁ ποιῶν τὰ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς»³, διότι ἀκούει Αὐτοῦ

1. πρὸς Ρωμ. γ' 30.—2. αὐτόθ. θ' 18, 19.—3. Ματθ. ζ' 21.

ταῦτά τε διδάσκοντος καὶ ἀπαράβατον ὅρον τιθέντος εἰς πάντα θέλοντα νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτὸν τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὸν σταυρὸν, ἥτοι αὐστηρὸν ἡθικὸν βίον ἐν οἷς λέγει· «εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω μοι»¹, ὅθεν ὁ μὲν ἐπιστήθιος μαθητῆς φωνεῖ· «ὁ λέγων ἔγνωκα αὐτὸν (τὸν Θεόν) καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ μὴ τηρῶν ΨΕΥΣΤΗΣ ἐστὶ, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν. Ὁ λέγων ἐν αὐτῷ (τῷ Χριστῷ) μένειν, ὀφείλει, καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε καὶ αὐτὸς περιπατεῖν»², ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος διδάσκει «αὐτοῦ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς οἷς προητοίμασεν ὁ Θεὸς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν»³, ὅτι ἐπὶ τούτῳ «ἔδωκεν ἑαυτόν (ὁ Σωτὴρ) ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρῶς ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων»⁴ ἅτε «τοὺς πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξε ν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν»⁵, ὑπομιμνήσκει δὲ ὅτι ἄνευ ἔργων ἀγαθῶν ἀδύνατον νὰ κληρονομήσῃ τις τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν⁶. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἀδελφὸς Θεὸς φωνεῖ ἡμῖν λέγων· «τί τὸ ὄφελος ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις (μόνη) σῶσαι αὐτόν; . . . ἡ πίστις ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρά ἐστὶ καθ' ἑαυτήν . . . Σὺ πιστεύεις ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστὶ· καλῶς ποιεῖς· καὶ τὰ δαιμόνια

1. αὐτόθ. ις' 24.—2. Ἰωάν. Α' καθολ. β' 4, 6.—3. πρὸς Ἐφεσ. β' 10.—4. πρὸς Τίτ. β' 14.—5. πρὸς Κορινθ. Β' ε' 10.—6. πρὸς Κορινθ. Α' ε' 9.

πιστεύουσι καὶ φρίσσουσι. Θέλεις δὲ γινῶναι, ὦ ἄνθρωπε κενέ, ὅτι ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν; Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ἡμῶν οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἀνενέγκας Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον; Βλέπεις ὅτι ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις ἐτελειώθη; . . . Ὁρᾶτε τοίνυν ὅτι ἐξ ἔργων δικαιούται ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον»¹.

Ταύτην τὴν διδασκαλίαν παρὰ τοῦ Κυρίου παραλαβοῦσα ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἀπαρεγκλίτως καὶ ἀνοθεύτως τηρεῖ, διδάσκουσα μετὰ τοῦ Προδρόμου τοῖς τέκνοις αὐτῆς. «ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ (ἦτοι πιστοὶ ἐσμεν τῷ Θεῷ ἐκ προγόνων) πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται»². Ἐπὶ τούτῳ μετὰ τοῦ προφητάνακτος θεσπυδοῦσα συνίστησιν· «ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποιήσον ἀγαθόν»³, ὅτι λέγει Κύριος· «ἐὰν ἀποστραφῇ ὁ ἄνομος ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ, ὧν ἐποίησε, καὶ φυλάξῃ πάσας τὰς ἐντολάς μου, καὶ ποιήσῃ δικαιοσύνην, καὶ ἔλεος ζωῇ ζήσεται (τῇ αἰωνίῳ), καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ (ψυχικῶς)· πᾶσαι αἱ ἀδικίαι αὐτοῦ ἃς ἐποίησεν οὐ μὴ μνησθῶσιν, ἀλλ' ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ, ἣ ἐποίησεν ἐν αὐτῇ ζήσεται»⁴. Ἐπὶ τούτῳ μετὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου παρακελεύεται· «μετανοήσατε καὶ ἐπιστρέψατε (ἀπὸ τῶν πονηριῶν) εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἀμαρτίας ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως

ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου»¹, διηνεκῶς δὲ ἐνὶ ἐκάστῳ ὑπομιμνήσκει τὰ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γεγραμμένα· «μνημόνευε πόθεν ἐκπέπτωκας, καὶ μετανόησον, καὶ τὰ πρῶτα ἔργα (τὰ τῆς ἀρετῆς) ποίησον· εἰ δὲ μὴ ἔρχομαί σοι ταχὺ, καὶ κινήσω τὴν λυχνίαν σου ἐκ τοῦ τόπου αὐτῆς, ἐὰν μὴ μετανόησῃς»². Ὅθεν καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἡ ἐκκλησία ἡμῶν ἀπεφήνατο ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὥδε· «πιστεύομεν οὐ διὰ πίστεως ἀπλῶς μόνῃς δικαιοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἐνεργουμένης διὰ τῆς ἀγάπης³, ταῦτόν εἶπεῖν διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων. Τὸ δὲ τὴν γυμνὴν πίστιν χειρὸς ἔργον ἀποπληροῦσαν ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης καὶ προσάπτειν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, πόρρω πάσης εὐσεβείας γινώσκομεν. Οὕτω γὰρ ἐννοουμένη ἡ πίστις πᾶσιν ἐφαρμοσθεῖν καὶ οὐκ ἂν εἴη ὁ μὴ σωζόμενος, ὅπερ ἀντικρὺ ψεῦδός ἐστι. Τοῦναντίον δὲ μάλιστα πιστεύομεν ὅτι οὐ τῆς πίστεως ἀναφορικόν, ἀλλὰ τὴν οὖσαν ἐν ἡμῖν διὰ τῶν ἔργων δικαιοῦν ἡμᾶς παρὰ Χριστοῦ. Ἐννοοῦμεν δὲ τὰ ἔργα οὐ μάρτυρας τὴν ἡμετέραν κλίσιν ἐπιβεβαιοῦντας, ἀλλὰ καρποὺς καθ' ἑαυτοὺς ὄντας, δι' ὧν ἡ πίστις λαμβάνει τὸ ἔμπρακτον, καὶ καθ' ἑαυτὰ ἄξια διὰ τὰς θείας ἐπαγγελίας, τοῦ κομίσασθαι ἕκαστον τῶν πιστῶν τὰ διὰ τοῦ σώματος αὐτῷ πεπραγμένα, εἴτ' ἀγαθόν, εἴτε κακὸν δηλονότι»⁴.

Ἐπὶ τούτοις λέγουσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιο-

1. Ἰακώβ. καθολ. ἐπιστ. 6' 14, 17, 19—22, 24.—2. Ματθ. γ' 8—10.—3. Ψαλμ. λγ' 15.—4. Ἰεζ. ιη' 21—22.

1. Πράξ. γ' 19.—2. Ἀποκαλ. 6' 5.—3. Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ συνοδικοῦ ὅρου ματεγράφησιν ἐκ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς τοῦ μακαρίου Παύλου ἐνθα (§ ε' 6) ἀναγινώσκομεν· «ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη». —4. Ἐπιστ. ὀρθοδ. πατρ. ὅρος ιγ'.

νάριοι· πῶς συμβιβάζεται πρὸς ταῦτα τὰ ὑπὸ τοῦ Παύλου εἰρημένα «οὐ δικαιωθήσεται ἐξ ἔργων νόμου πᾶσα σὰρξ»¹, καὶ «λογιζόμεθα οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου»²; ἢ ὀφείλεται λοιπὸν, λέγουσιν οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιανάριοι, νὰ δεχθῇτε ἀντιφασκούσας τὰς Γραφάς, ἢ ὀφείλετε νὰ κατακολουθῇτε ἡμῖν.

Ἀμφότερα, ἀπαντῶμεν, ἐντόνως ἀποκρούμεν. Ἐάν ἐκ πόθου τοῦ γινῶναι τὴν ἀλήθειαν ἐνέκυπτον οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἰς τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν θὰ ἐμάνθκον ὅτι τὰ ἀνωτέρω γραφικὰ κείμενα οὔτε ἀντίφασιν ἐγκλείουσιν οὔτε τὴν θεωρίαν τῶν προτεσταντῶν ὑποστηρίζουσι. Γράφων πρὸς τοὺς Γαλάτας ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκει ὅτι μόνον τὰ ἔργα ἄνευ τῆς χάριτος καὶ τῆς πίστεως δὲν δικαιοῦσι τὸν ἄνθρωπον· τούτου δὲ ἀντιλαμβάνεται τις καὶ ἐκ μόνης τῆς ἀναγνώσεως ὁλοκλήρου τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς ἐν ᾗ λέγει, «εἰδότες ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, δι' ὅ,τι οὐ δικαιωθήσεται ἐξ ἔργων νόμου πᾶσα σὰρξ»· συνδυάζοντες ἤδη πρὸς τοὺς ἄλλως τε λίαν σαφεῖς τούτους λόγους τοῦ μακαρίου ἀποστόλου, τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Γαλάτας ἀπευθυνομένους «ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» μανθάνομεν, ὅτι ὡς ἄνευ τῶν ἔργων ἡ πίστις νεκρά, οὕτως ἄνευ τῆς πίστεως τὰ ἔργα μόνον δὲν ἀπεργάζονται δικαίωσιν. Τοῦτο βεβαιοῖ ἡμῖν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους «καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν

πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω ΟΥΔΕΝ ΕΙΜΙ¹.

Ἐν τῷ δευτέρῳ χωρίῳ, ὅπερ οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ἐπικαλοῦνται, καθ' ἃ ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ ἀποστολικοῦ λόγου δῆλον, πρόκειται οὐχὶ περὶ τοῦ ἡθικοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ τελετουργικοῦ νόμου· ἐπὶ τούτῳ δὲ ὁ μακάριος ἀπόστολος μετὰ τὸ ῥῆμα, ὅπερ οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ἐπικαλοῦνται, ἐπάγεται· «ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνων, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ναὶ, καὶ ἐθνῶν· ἐπεὶ περ εἰς ὁ Θεὸς, ὃς δικαιώσκει περιτομὴν ἐκ πίστεως καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως. Νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο! ἀλλὰ νόμον ἰστώμεν... τῷ γὰρ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὀφείλημα· τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιούντα τὸν ἄσεβῃ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην». Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ μακαρίου ἀποστόλου τοῦτο μόνον τὸ πόρισμα συνάγεται ὅτι ὁ μετὰ πρᾶξιν τελείας πίστεως ἡξιωμένος τῆς δωρεᾶς τῆς θείας χάριτος αἰφνιδίως καὶ ἀμέσως ἀποθανὼν εἶνε σεσωσμένος ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν καλῶν αὐτοῦ ἔργων, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι οἱ ἐπιζήσαντες μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν καὶ μετάνοιαν ἀπελύθησαν τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ ποιεῖν τὰς ἐντολάς, ὅτε καὶ μόνον δυνηθήσονται νὰ εἴπωσι μετὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου «τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἡγώμισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος»². Τὴν θεωρίαν ταύτην στηρίζομεν ἐπὶ τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος «ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν

1. πρὸς Γαλάτ. 6' 16.—2. πρὸς Ρωμ. γ' 28.

1. Α' πρὸς Κορινθ. ιγ' 2.—2. Β' πρὸς Τιμόθ. δ' 7, 8.

ΑΥΤΑΣ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με»¹ ἐξ ὧν λόγων κατα-
δείκνυται ὅτι πίστις καὶ καλὰ ἔργα ἀναπόσπαστά εἰσι καὶ
δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ πίστις εἰς Χριστὸν ἄνευ ἔργων
ἀγαθῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔγραφε πρὸς τοὺς
Ῥωμαίους «καρδίᾳ (μὲν) πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην,
στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν»², διδά-
σκων, ὡς ἐρμηνεύει ὁ ἱερὸς Μάξιμος «οὐκ ἔξω τῶν ζη-
τούντων χρήζητεῖσθαι τὸν Κύριον, ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς διὰ
τῆς ἐν ἔργοις πίστεως αὐτὸν χρήζητεῖν τοὺς ζη-
τούντας»³, διότι ὁ κατέχων μὲν τὴν πίστιν, ἀποφεύγων δὲ
τὴν ἐν ἔργοις διατρένωσιν αὐτῆς ἀκούσει πάντως τὸ
«σοφία κεκρυμμένη καὶ θησαυρὸς ἀφανής, τίς ὠρέλεια ἐν
ἀμφοτέροις»⁴; Ἐπὶ τούτοις ἀκούοντες τοῦ ἀγγέλου λέγον-
τος πρὸς τὸν ἐκατόνταρχον Κορνήλιον ὅτι αἱ προτευχαὶ
καὶ αἱ ἐλεημοσύναι αὐτοῦ ἀνέβησαν εἰς μνημόστυνον ἐνώ-
πιον τοῦ Θεοῦ»⁵, κηρύττομεν τὸ ἀναπόσπαστον τῆς πί-
στεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων καὶ τὸ ἀπαραίτητον ἀμφοτέ-
ρων πρὸς σωτηρίαν· τῆς μὲν πίστεως, διότι κατὰ τὸν λό-
γον αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σωτηρίας, «χωρὶς αὐτοῦ οὐ
δυνάμεθα ποιεῖν οὐδὲν»⁶, διότι «ἐνώπιον αὐτοῦ οὐ δικαιο-
θήσεται ἐξ ἔργων νόμου πᾶσα σὰρξ»⁷, καὶ διότι «ὁ ἐνεργῶν
ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας»⁸
Αὐτός ἐστιν ὁ διδούς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας⁹,
ὁ παρέχων Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει
αὐτοῦ, εἰς τὸ εἰδέναι ἡμᾶς τίς ἐστιν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως

1. Ἰωάν. ιδ' 21.—2. πρὸς Ῥωμ. ι' 10.—3. κεφ. λε' τῆς 6' ἐκα-
τοντ. τῆς θεολογικ. — 4. Σοφ. Σειρὰχ κ' 30. — 5. Πράξ. ι' 4.—6.
Ἰωάν. ιε' 5.—7. πρὸς Γαλάτ. β' 16.—8. πρὸς Φιλιππ. β' 13.—9.
πρὸς Τιμόθ. Β' 6' 25.

αὐτοῦ καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις
καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς
τοὺς πιστεύοντας¹, ὁ διδούς ἡμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς
δόξης αὐτοῦ δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύμα-
τος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον· κατοικῆσαι τὸν Χρι-
στὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· ἐν ἀγάπῃ
ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι². Τῶν δὲ καλῶν ἔργων,
διότι αὐτοῦ ἐσμεν ποίημα κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεός, ἵνα
ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν»³, διότι πιστεύομεν ὅτι ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως καὶ αὐτοὺς τοὺς τρσαύτην πίστιν ἔχον-
τας ὥστε καὶ θαύματα ἐκτελεῖν ἀρνήσεται, ἐὰν δὲν ἔπρα-
ξαν κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ⁴ καὶ διότι οἶδαμεν, μαθόντες
παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅτι «μέλλει ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ
τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ τότε
ἀποδώσει ἐκάστῳ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΑΞΙΝ ΑΥΤΟΥ»⁵.

ΚΘ'.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ περὶ τῶν θρησκευτικῶν νηστειῶν ὑπὸ
τῆς ἐκκλησίας διατεταγμένα καθ' ὧν οὐ λείπουσι φλυα-
ροῦντες οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι ἀντὶ ἄλλης
ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μελέτης παρατίθεμεν τὴν ὑπὸ τοῦ
Α. Στούρτζα γενομένην, ἐκ τοῦ διπλοῦ παραλλήλου
ἐραυίζόμενοι τὰ ἐπόμενα·

«Τρεῖς εἰσι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάν-
νου¹ οἱ τῆς τοῦ ἀνθρώπου σωτηρίας πολέμιοι· ἡ ἐπιθυ-
μία τῆς σαρκός· ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν

1. πρὸς Ἐφεσ. α' 17, 20.—2. αὐτόθ. γ' 16, 17.—3. αὐτόθ. β' 10.—
4. Ματθ. ζ' 21, 23.—5. αὐτόθ. ις' 27.—6. Α' καθολ. ἐπιστ. β' 16.

καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου μετὰ τῆς ὀλεθρίου συνο-
δίας αὐτῆς, οἶον, τοῦ φθόνου, τῆς ὀργῆς, τῆς ἐκδικήσεως,
τῆς τοῦ πλησίον καταφρονήσεως, τοῦ μίσους, τῆς πλάνης,
τῆς βλασφημίας, καὶ τῆς ἀπελπισίας.

» Τρεῖς διαφόρους τρόπους παρουσιάζει καὶ ἡ θρησκεία
δι' ὧν δυνάμεθα νὰ καταβάλλωμεν τοὺς τρεῖς τούτους ἐχ-
θροὺς τῇ βοηθείᾳ τῆς θείας χάριτος· τουτέστι πρὸς μὲν
τὰς ἀσθενείας τοῦ πνεύματος ἀντιτάττει τὴν προσευ-
χὴν, πρὸς δὲ τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιθυμίαν τὴν ἐλεη-
μοσύνην, κατὰ τὴν πλατυτάτην ἔννοιαν τῆς λέξεως
πρὸς δὲ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς τὴν νηστείαν. Καὶ
περὶ μὲν τῆς ἐντολῆς τῆς νηστείας ἐν γένει, τῆς καὶ ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ ἀναφερομένης, οὐδεμία ὑπάρχει ἀντιλογία με-
ταξὺ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς· ἀμφισβη-
τοῦσιν ὅμως περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς θεμελιώδους ἐντολῆς.

» Ἡ νηστεία τοῦ χριστιανοῦ περιλαμβάνει τρία τινὰ,
τὸν χρόνον, τὴν ποσότητα καὶ τὴν ποιότητα καὶ
περὶ μὲν τοῦ δικαιώματος τοῦ προσδιορίζειν τοὺς καιροὺς
τῆς ἐγκρατείας ἤθελεν εἶσθαι ἄτοπον νὰ φιλονεικῶμεν με-
τὰ τῆς μητρὸς ἡμῶν ἐκκλησίᾳς, διότι ὁ ἀπόστολος πα-
ραγγέλλει ἵνα πάντα τὰ ὑμῶν γίνωνται ἐν ἀγά-
πῃ¹. Αὕτη δὲ ἡ ἀγάπη κυρίως ἐστίν, ἥτις ἀπαιτεῖ νὰ
χαίρωμεν μετὰ χαιρόντων, νὰ κλαίωμεν δὲ
καὶ νὰ νηστεύωμεν μετὰ τῶν κλαiónτων καὶ
νηστευόντων. Λίαν σοφῶς ἄρα ἐποίησεν ἡ ἐκκλησία
κανονίσασα τοὺς καιροὺς τῆς ἐγκρατείας. Διέταξε λοιπὸν
τέσσαρας νηστείας κατ' ἔτος, ἐξαίρουμένων τῶν τετράδων
καὶ παρασκευῶν ἐκάστης ἐβδομάδος καὶ τινων παραμο-

1. πρὸς Κορινθ. Α' 15' 14.

νῶν· οὐδέποτε ὁμως ἡ ἐκκλησία ἐθεώρησε τὴν νηστείαν
καὶ τὴν ἐγκράτειαν, ὡς ἔργα καθ' ἑαυτὰ ἀξιό-
μισθα, ἀλλ' ὡς ἀπλᾶ μέσα βελτιώσεως. Καὶ
ἀπόδειξις ἔστω τὸ ἐξῆς· διότι διαρκούσης τῆς ἀγίας καὶ
μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς ἀδια-
λείπτως τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ γλυκέα ῥήματα τοῦ προφή-
του Ἡσαίου περὶ τῆς πνευματικῆς νηστείας¹. Περὶ δὲ τῆς
ποσότητος ἡ ἐκκλησία ἐπιτάττει νηστείαν ἀπόλυ-
τον πρὸς τοὺς μεταλαμβάνοντας τῶν ἀχράντων μυστη-
ρίων, καὶ παραγγέλλει αὐστηρὰν λιτότητα ἐν καιρῷ τῆς
ἐγκρατείας Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ πλείστοι τῶν χριστιανῶν
ζῶσι δι' ἔργασίας, καὶ ἐπειδὴ αἱ τροφαὶ ποικίλλονται
ἐπ' ἀπειρον κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἡλικίας, τῶν φύλων,
τῶν κλάσεων, τῶν ζωτικῶν δυνάμεων καὶ τῶν περιστα-
τικῶν τῆς ζωῆς ταύτης, διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία δὲν ἠδύνα-
το νὰ δώσῃ κοινὸν κανόνα πρὸς πάντας, μήτε νὰ καθυπο-
τάξῃ εἰς ὠριμμένον μέτρον τὴν ποσότητα τῶν τροφῶν ἐν
καιρῷ ἐγκρατείας ἢ νηστείας.

» Ἐδέησε δὲ νὰ προσδιορίσῃ τὴν ποιότητα. Οἱ ἅγιοι πα-
τέρες διώρισαν πρὸς τοῦτο τὰς ἡττον θρεπτικὰς καὶ τὰς
ἡττον εὐχύμους τροφὰς, ὡς ὑπόμνησιν τινὰ καὶ ἐξασφάλι-
σιν τῆς λιτότητος· ἡ ἐκκλησία οὐδέποτε ἐθέσπισεν οὐσιώ-
δη διάκρισιν ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τῶν βρωμάτων· καὶ
κατὰ τοῦτο οὐδόπως παραβαίνει τὰς ἐντολὰς τοῦ Σωτῆρος
καὶ τοῦ τῶν ἐθνῶν ἀποστόλου. Γινώσκει μᾶλλον ἡμῶν ὅτι
τὸ διὰ τοῦ στόματος εἰσερχόμενον οὐκ ἔστι
τὸ μολύνον τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλ' ἡ ἐξ ὕψους χάρις
ἀπεκάλυψεν αὐτῇ τὴν θαυμασίαν ἐπιρροὴν τῶν τροφῶν ἐπὶ

1. Ὁρα Ἡσ. κεφ. νη'.

τῆς ὑγιείας τοῦ σώματος, καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ τῆς τῶν ψυχῶν ἡμῶν· ἔθεν γυμνάζουσα ἡμᾶς εἰς τὴν ὑπακοήν, καὶ δεικνύουσα τὰ παραδείγματα ὅλων τῶν ἁγίων, παρὰγγέλλει νὰ ἀποφεύγωμεν πᾶν ὃ, τι σκανδαλίζει τὸν πλησίον.

» Τοιαῦταί εἰσιν αἱ ἀπλαῖ καὶ ἐναργεῖς ἀλήθειαι, αἱ ὑπὲρ τῶν κανονισμένων καιρῶν τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς τῶν τροφῶν ἐκλογῆς ὑπερμαχοῦνται· αἱ δὲ φωνασκίαι τῶν ἀντιπάλων ἡμῶν πίπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν· διότι ἐν ᾧ ἀναγνωρίζουσι, καθὼς ἡμεῖς, τὴν ὑποχρέωσιν τῆς νηστείας καὶ ὁμολογοῦσι τὸν κίνδυνον τῆς πλησμονῆς, ἐγείρονται ὁμῶς κατὰ τῆς ὀρθῆς καὶ φρονίμου ἐκλογῆς τῶν τροφῶν. Ἡμεῖς ἐξεθέμεθα ἤδη τὰ ταύτης αἷτια. Πᾶσα ἡ χριστιανικὴ ἀρχαιότης παρεδέξατο τὴν ἁγίαν καὶ σωτήριον διάταξιν, ἥτις κανονίζει τοὺς καιροὺς τῆς ἐγκρατείας καὶ τὴν ποιότητα τῶν τροφῶν. Ἡ θεσμοθεσία τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἀναβαίνει μέχρι τῶν πρώτων αἰώνων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν πσῶν τῶν συνόδων. Τοιοῦτο δὲ κύρος ἔχει δι' ἡμᾶς καὶ μηδενίζει πάσας τὰς λεπτολογίας καὶ τὰς ματαίας μικρολογίας τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ 15' αἰῶνος».

Δ'

Ἐὰν θελήσωμεν μίαν πρὸς μίαν νὰ ἐξελέγξωμεν τὰς πλάνας τοῦ προτεσταντισμοῦ ἔπρεπε τόμους ὅλους νὰ πληρώσωμεν, διότι οὗτοι υἱοθέτησαν πολλὰς τῶν κακοδοξιῶν τῆς δύσεως, ὡς τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως προσθήκην καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἐδημιούργησαν νέας πλάνας ὧν μία ἡ ἀποκρούουσα τὴν ἐξουσίαν

τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ κύρος τῶν ἱερῶν παραδόσεων περὶ ἧς εἰδικῶς ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσωμεν πρὶν ἢ καταλύσωμεν τὸν πρὸς τοὺς μισσιοναριοὺς τοῦ προτεσταντισμοῦ λόγον. Καὶ ἐν τούτῳ μεταγράφομεν ἐκ τῆς ἄνω μνησθείσης βίβλου τὰ ἐπόμενα·

« Ἡ ἀποκεκαλυμμένη θρησκεία δὲν εἶνε μόνον θρησκευτικὸν αἶσθημα, οὐδὲ μόνον ἀπλὴ γνῶσις τῶν θείων πραγμάτων· ἡ θρησκεία εἶνε ἀμφότερα ταῦτα· ἀλλ' εἶνε προσέτι καὶ νόμος κανονιστικὸς τῶν κλίσεων ἡμῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἡμῶν πράξεων. Ἐκ τούτου πηγάζει ἡ ἀνάγκη ἐκκλησίας, εἴτουν κοινωνίας τῶν πιστῶν, πειθομένων εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἐξουσίας νομίμου, φύλακος τῆς πίστεως, τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων, προφορικῶς ἢ ἐγγράφως διαδοθεισῶν. Καὶ ἵνα μὲν ὑποθάψωμεν ἐν ἡμῖν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἀόριστον ὂν καὶ εὐμετάβλητον, καθὼς αἱ κινήσεις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ἤρκει ἡ διάδοσις δόξης τινός· ἵνα δὲ καλλιεργήσωμεν τὴν ἐπιστήμην τῶν θείων πραγμάτων οὐδενὸς ἄλλου ἢ τοῦ χρεῖα, εἰμὴ σχολῆς. Ἀλλὰ πρὸς σύστασιν τοῦ ὑπερτάτου νόμου τῆς διανοίας ἦτο ἀνάγκη ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατέβαλεν αὐτῆς τὰς βάσεις ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐθεμελίωσεν αὐτὴν διὰ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ συνέστησε διὰ τῆς κατ' εὐδοκίαν αὐτοῦ γενομένης ἐκλογῆς δώδεκα ἀποστόλων καὶ ἐβδομήκοντα μαθητῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶπε πρὸ τῆς ἑαυτοῦ ἀναλήψεως, « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη »¹. Εὐκόλως ἤδη πᾶς τις ἀνακαλύπτει ἐν τῇ ἀρχικῇ ταύτῃ συστάσει ὅλον τὸ ἀρχέτυπον τῆς ἐκ-

1. Ματθ. κη' 19.

κλησιαστικῆς ιεραρχίας, βαθμολογηθείσης διὰ τοῦ ιερα-
τείου καὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος. Ἐκκλησία ἐτυμο-
λογικῶς σημαίνει συνάθροισιν συγκροτηθεῖσαν διὰ
προσκλησεως. Τῷ ὄντι πᾶς πιστός ἐστι κεκλημένος ἐκ
τούτου τοῦ κόσμου, ἵνα γένηται μέτοχος βασιλείας, ἣτις
καίτοι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὐκ ἔστιν ὅμως ἐξ αὐτοῦ.
Ὁ Ἰησοῦς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, προεῖπεν εἰς τοὺς
ἑαυτοῦ μαθητάς, τὸν διωγμὸν καὶ τὸ μαρτύριον¹. Ἀλλὰ
ταῦτοχρόνως ἐνετείλατο τοῖς ἀνθρώποις ἵνα ὑπακούωσιν
εἰς τὴν ἐκκλησίαν· «ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ»². ἵνα εἰς
τὰς διαφορὰς αὐτῶν προστρέχωσιν εἰς αὐτήν· «εἰπέ τῇ
ἐκκλησίᾳ»³. Ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ αὐτοῦ προσευχῇ πρὸ τοῦ
πάθους⁴ ὁ Ἰησοῦς παρεκάλεσε ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόν-
των διὰ τοῦ λόγου τῶν ἀποστόλων καὶ ἀλλաχοῦ, ὑπεσχέθη
τὴν θείαν αὐτοῦ παρουσίαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν εἰς τὸ ὄνομα
αὐτοῦ συνηγμένων⁵. ὁ ἅγιος Παῦλος ὀρίζει τὴν ἐκκλη-
σίαν «στύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας»⁶. Ὅ,τι καὶ ἐὰν
λέγωσι περὶ αὐτῆς οἱ αἰρετικοί, οὐδεὶς ὅμως σφετερι-
σμός ὑπάρχει ἐν τοῖς προνομίοις τῆς καθολικῆς ἐκκλη-
σίας. Αὕτη κηρύττει καὶ διδάσκει, διότι τοῦτό ἐστι
προστεταγμένον αὐτῇ ὑπὸ τοῦ αἰωνίου Λόγου· διανέμει
τὰ μυστήρια τοῦ βαπτίσματος, τῆς εὐχαριστίας καὶ τῆς
ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν· ἐλευθεροῖ τὰς συνειδήσεις καὶ
ἀφίησι τὰς ἁμαρτίας ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἐξαγοράσαντος
ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ποιεῖ δυνάμει
τοῦ ἐμφυσήματος καὶ τοῦ λόγου τοῦ Σωτῆρος μετὰ
τὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν, «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον, ἃν τινων

1. Ἰωάν. 5' 2.—2. Λουκ. ι' 16.—3. Μαρθ. ιη' 17.—4. Ἰω. ιζ'
20.—5. Λουκ. xβ' 27.—6. Α' πρὸς Τιμόθ. γ' 15.

ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἃν τινων κρατῆτε,
κεκράτηνται»¹. ὁ Λούθηρος, ὁ Καλβίνος καὶ οἱ ὀπαδοὶ
αὐτῶν ἐγνώριζον καλῶς ταῦτα πάντα· ἀλλὰ συνέφερεν
εἰς αὐτοὺς ἵνα συντρίψωσι τὸ σκῆπτρον τῆς παπικῆς
ἐξουσίας, ἔτι καὶ ἐπὶ προδήλῳ καταπατήσῃ τῶν ἐπαγ-
γελιῶν καὶ τῶν σαφῶν παραγγελμάτων τοῦ Κυρίου. Καὶ
κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἠρνήθησαν τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐκκλη-
σίας, ἀλλὰ περιέγραψαν εἰς αὐτὴν αὐθαϊρέτως ὅρια χρο-
νικά. Τὰ συμβολικὰ βιβλία τῆς μεταρρυθμίσεως παρεδέ-
ξαντο τὴν ἐξουσίαν ταύτην ὡς ἄρθρον πίστεως, ἀπὸ τῶν
ἀποστόλων μέχρι τῆς Δ' οἰκουμενικῆς συνόδου, καὶ αὐτῆς
ἐμπεριεχομένης. Ἰδοὺ θρησκευτικὸς ἐκλεκτισμός, ἀλ-
λὰ ἐκλεκτισμός εἰς τὰ τῆς πίστεως, ἐστὶ λέξις συνώ-
νυμος τῇ αἵρεσει.

Ἀλλ' οἱ μεταρρυθμισταὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σταθῶσι·
διότι γευσάμενοι ἅπαξ τοῦ ποτηρίου τῆς πλάνης ὤφειλον
νὰ πῖωσιν αὐτὸ μέχρι τρυγίου.

Οἱ τοῦ Λουθήρου διάδοχοι, ἀκολουθοῦντες μὲν τὸ παρά-
δειγμα, καταφρονοῦντες ὅμως τὴν μετριοτήτα αὐτοῦ, ἐξε-
κάλεσαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν πᾶσαν ἀπό-
φασιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπειδὴ ἡ ἁγία Γρα-
φή δεῖται ἐρμηνείας καὶ ἐφαρμογῆς εἰς τὰς τοῦ ἀνθρώπου
χείρας, οἱ αἰρετικοὶ ἀπεστέρησαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δι-
καιώματος τούτου τῆς νομίμου ἐρμηνείας, ἵνα παραχω-
ρήσωσιν αὐτὸ εἰς τὴν ἀτομικὴν κρίσιν· καὶ ἔκτοτε
ἡ πλημμύρα τῶν ψευδῶν διδασκαλιῶν διέρρηξε πάντα τὰ
προχώματα. Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις προέβησαν καὶ
περικίτέρω· οἱ περιφημότεροι διδάσκαλοι καὶ αἱ σχολαί

1. Ἰωάν. x' 22, 23.

τῆς μεταρρυθμίσεως ἐκκαλοῦσι διαρρήδην τὴν ἀγίαν Γραφὴν εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ ἀνθρώπινου λόγου. Οὕτως ἡ θεία τῆς ἐκκλησίας θεσμοθεσία ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦ προτεσταντισμοῦ· ἐξέλιπε, καὶ τοὶ φαίνονται τύποι τινὲς καὶ μάταιόν τι φάσμα ζωῆς· α'] διότι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐρμηνεύειν τὰς ἀγίας Γραφάς, καὶ διατηρεῖν τὰ δόγματα τῆς πίστεως παρεχωρήθη εἰς τὸν ἀτομικὸν νοῦν. β'] Ἐξέλιπεν ἡ ἐκκλησία ἐκ τοῦ προτεσταντισμοῦ, διότι ἐστερήθη τὸ δικαίωμα τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰς ἀμαρτίας, καθὼς καὶ τοῦ ἀγιάζειν τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ. γ'] Ἡ ἐκκλησία ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ κόλπου τῆς ἀνχορμώσεως, ἀφ' οὗ ὁ τοῦ ἐπισκόπου βαθμὸς καὶ ὁ τοῦ ιερᾶς, ἀπογυμνωθέντες πάντων τῶν προνομίων αὐτῶν, περιωρίσθησαν εἰς μόνον ἀπλῶς τὸ κήρυγμα. δ'] Ἡ ἐκκλησία ἔπαυσε τοῦ ὑπάρχειν ἐν τῇ μεταρρυθμίσει, ἐξ ὅτου τὰ ἑπτὰ μυστήρια, διωρισμένα εἰς τὸ παράγειν καὶ τρέφειν τὴν πνευματικὴν ζωὴν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, περιωρίσθησαν αὐθαίρετως εἰς δύο· ἐν ᾧ πάντα τὰ ἑπτὰ μυστήρια ἐπιστηρίζονται ἐπὶ σαφεστάτων ῥητῶν τῆς Γραφῆς, καὶ ἐπὶ τῆς σταθερᾶς παραδόσεως ὅλων τῶν αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ· ἐκτὸς δὲ τούτου παρατηρητέον, ὅτι, ἐὰν ἡ πνευματικὴ ζωὴ παντὸς χριστιανοῦ ἔχῃ ἀνάγκην τοῦ μὲν ἀγίου βαπτίσματος, ἵνα γεννηθῇ, τῆς δὲ εὐχαριστίας, ἵνα τραφῇ καὶ τοῦ χρίσματος, ἵνα αὐξήσῃ καὶ ἐνισχυθῇ ἐν ἡμῖν· οὕτως ἐπίσης ἔχει ἀνάγκην τῆς μὲν μετανοίας, ἵνα θεραπευθῇ ἀπὸ τῶν ἑαυτῆς ἀσθενειῶν καὶ καθαρισθῇ ἀπὸ τῶν ἑαυτῆς μολυσμῶν· τοῦ δὲ γάμου, ἵνα διατηρῇ ἀγίως καὶ μεταδίδῃ τὰς θείας ἐπαγγελίας· καὶ τοῦ ἀγίου

εὐχελαίου, ἵνα ἐπαναγάγῃ τὴν ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ σώματος· τελευταῖον, ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ χριστιανοῦ ἔχει ἀνάγκην τῆς ἱερᾶς χειροτονίας, καθὼς καὶ πᾶν ἔργον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἔστω καὶ θεῖον, ἔχει ἀνάγκην ἐργατῶν πρὸς ἐκτέλεσιν.

Ἐὰν λοιπὸν οἱ μεταρρυθμισταὶ ἀπέρριψαν πέντε μυστήρια διατηρήσαντες τὴν προσηγορίαν ταύτην εἰς μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν κοινωνίαν, τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι κατεφρόνησαν τὴν βαθεῖαν ἔννοιαν τῶν θεσμοθεσιῶν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπηνήθησαν πᾶν σέβας πρὸς τὴν παράδοσιν, ἥτις ἄλλως ἐστὶ τὸ στοιχεῖον, ὁ σωτήριος ῥοῦς ὁ διατηρήσας καὶ διαβιδάσας μέχρις ἡμῶν τὸν ἑγγράφον κώδικα τῆς ἀποκαλύψεως. Τῷ ὄντι, πρὸ τοῦ Μωϋσέως, ἡ ἐκκλησία τῶν πατριαρχῶν ἔζη καὶ ἐτρέφετο διὰ παραδόσεων. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρις οὗ ὁ ἱερὸς Ματθαῖος συνέγραψε τὸ αὐτοῦ εὐαγγέλιον, παρῆλθον ὀκτὼ ἔτη, ἐν οἷς ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἠκολούθει τὴν ἀπὸ στόματος παράδοσιν· ἐκτὸς δὲ τούτων, ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰῶνος τοῦ χριστιανισμοῦ, ὑπῆρχον εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον πολλὰ ἀπόκρυφα εὐαγγέλια, τουτέστι στερούμενα αὐθεντίας καὶ θεοπνευστίας. Τίς ἐδίδαξεν ἡμᾶς νὰ διακρίνωμεν αὐτά; Διὰ τίνος κύρους ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἀνεγνώρισε καὶ διετήρησε μόνον τέσσαρα εὐαγγέλια, τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων, τὰς ἐπιστολὰς αὐτῶν εἰς ἀριθμὸν ὠρισμένον καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀγίου Ἰωάννου; Μόνῃ ἡ ἱερά καὶ ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς θρόνοις ζῶσα παράδοσις ἡδυνήθη νὰ διακρίνῃ τὸ μίγμα ἀπὸ τοῦ καθαροῦ χρυσοῦ· αὕτη ἐστὶν ἡ διὰ μέσου τῆς νυκτὸς καὶ τοῦ χει-

μάρτυρου τῶν αἰώνων διατηρήσασα τὴν ἀκεραιότητα τοῦ
θείου κώδικος τῆς νέας Διαθήκης, τῆς μετὰ ταῦτα ἐρι-
σθείσης διὰ τῶν κανόνων τῶν συνόδων. Ὁ ἀπόστολος Παῦ-
λος ἐπαινεῖ τοὺς Κορινθίους διὰ τὴν σπουδὴν αὐτῶν εἰς
τὸ κατέχειν καὶ διατηρεῖν τὰς διδασκαλίας αὐτοῦ, καθὼς
παρέδωκεν αὐτοῖς¹. Ἀλλαχοῦ δὲ προτρέπει τοὺς συγχρό-
νους αὐτῷ χριστιανούς νὰ φυλάττωσι τὰς παραδόσεις, τὰς
ὁποίας καὶ συγκατατάττει μετὰ τῶν ἀγίων Γραφῶν, διὰ
τῶν λόγων τούτων· «Στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις,
ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς»².
Ἔρχονται μετὰ ταῦτα οἱ κορυφαῖοι τῆς μεταρρυθμίσεως
λέγοντες· Ἐπανάστητε καὶ ἀθετήσατε τὰς πα-
ραδόσεις. Πρόκειται λοιπὸν νὰ ἐκλέξωμεν ἢ τὸν ἀπό-
στολον τῶν ἐθνῶν, ἢ τοὺς ἀναμορφωτὰς τοῦ 15' αἰῶνος.
Καὶ ἡ μὲν ἐκλογὴ οὐδὲν φαίνεται ἀμφίβολος. Ἀλλ' ἴ-
σως εἴποι τις· δὲν ὑπάρχουσιν ἄρα γε παραδόσεις ψευδεῖς;
Ἀναμριδῶς, καθὼς ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας ὁ Κύριος ἡμῶν
ἀποδοκιμάζει· ῥητῶς, ὁμιλῶν πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ
γριμματεῖς· καθὼς ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας ὀνομάζει ἐντάλ-
ματα ἀνθρώπων· ἧτις κατέστη ἡ εὐάρεστος ἔκφρασις τῶν
μεταρρυθμιστῶν. Ἀλλ' ἐὰν ὑπάρχῃ ψευδεῖς παραδόσεις,
δὲν εἶνε καὶ τοῦτο ἕτερος λόγος πείθων ἡμᾶς νὰ ἐμπιστευ-
θῶμεν περὶ τούτου εἰς τὸ κῦρος τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν
σταθερὰν μαρτυρίαν αὐτῆς; ... Αὕτη, ἧτις διετήρησεν
ἡμῖν τὴν ἀγίαν Γραφὴν, δὲν ἔχει ἄρα τι νὰ διδάξῃ ἡμᾶς
ἐκ τῶν ὅσα συνήθροισεν ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἀγίων ἀπο-
στόλων, καὶ τῶν ἀγίων πατέρων διὰ τῆς ἀδιακόπου σει-
ρᾶς τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος; ... Παράδοσις λοι-

1. α' Κορινθ. ια' 2. — 2. 6' Θεσσαλ. 6', 15.

πὸν οὐδὲν ἔστι, καθὼς οἱ μεταρρυθμισταὶ θέλουσι νὰ
πείσωσιν ἡμᾶς, συνώνυμος τοῦ μύθου καὶ θεσμοῦ ἀπλῶς
ἀνθρωπίνου. Ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν ἔχει ἀνάγκην ἐκκλη-
σίας συγκροτουμένης ἐκ τε κυβερνώντων καὶ ὑπακουόντων·
ἔχει ἀνάγκην ὁμοίας πάντοτε καὶ σταθερᾶς παραδόσεως,
ἐμπειπιστευμένης εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς νομίμου μέσου
διαδόσεως τοῦ ἐγγράφου λόγου, ἵνα τὰ μυστήρια τῆς
Θείας ἀποκαλύψεως, καὶ τὰ σωτήρια παραγγέλματα, τὰ
ἐν τῇ ἱερᾷ Γραφῇ παρακατατεθέντα, μὴ μετασχηματί-
ζονται παντάπασιν εἰς γράμμα νεκρὸν· ἀλλὰ τί λέγω;
εἰς γράμμα μάλιστα θανατηφόρον εἰς τοὺς ἐπιχειροῦν-
τας νὰ ἐρμηνεύσωσιν αὐτὴν κατὰ τὰς προλήψεις ἢ τὰς
ἐπιθυμίας αὐτῶν».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μετὰ τὸ πλῆθος τῶν Γραφικῶν κειμένων, ἅπερ παρε-
θέμεθα, οὐδενὶ ὁ ἐλάχιστος ἀπομένει δισταγμὸς ὅτι ἢ τε
ἐπὶ προσηλυτισμῷ παρείδουσιν τῶν τοῦ προτεσταντισμοῦ
μισσιοναρίων παρὰ τοῖς ἀπλουστέροις τῶν ἡμετέρων καὶ
τὸ κήρυγμα αὐτῶν εἰσιν ὅλως ἀντευαγγελικά, ἐναν-
τία πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἀγίων
αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, ἣν διακρτεῖ ἡ μία, ἀγία,
καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία, καθ' ἃ καὶ
παρ' ἀγίων καὶ ἱερῶν συνόδων¹ μερικώτερον οἱ ἄνθρωποι
οὗτοι ἐπιστώθησαν. Ὅθεν δίδοντες πέρας εἰς τὴν παροῦσαν
ἡμῶν πραγματείαν δυνάμεθα ἵνα ἐπαναλάβωμεν πρὸς αὐ-

1. τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 1648 καὶ τῆς ἐν Ἰασίῳ τῷ 1678.

τοὺς τοὺς πρὸς τοὺς Γαλάτας λόγους τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος «ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ἡμᾶς ἐβάσκανε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι»¹; Κατεξάνεστητε κατὰ τῶν κακοδοξιῶν τῆς δυσμικῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἵνατί πλείστας μὲν αὐτῆς πλάνας, ὡς τὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην διεκρατήσατε, πλείστας δὲ ἄλλας αὐτοὶ ἐδημιουργήσατε ἢ ἐξ ἄλλων δυσωνύμου μνήμης αἰρεσιάρχων ἐδανείσθητε; Ἰνατί ἐξηλείψατε ἐξ ὑμῶν τὴν θείαν τῆς ἐκκλησίας θεσμοθεσίαν, καὶ διετηρήσατε τύπους τινὰς καὶ μάταιόν τι φάσμα ζωῆς; Οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστὸν, εἶγε αὐτοῦ ἠκούσατε καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε² πρὸ τοῦ ὄλεοῦ τῆς Δύσεως σχίσματος, ἀλλ' ὡς ἡ ἀγία αὐτοῦ ἐκκλησία ὀρθοδόξως διδάσκει.

Ζητεῖτε ν' ἀντεισάξητε εἰς τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐρμηνείαν τῶν Γραφῶν τὴν ἀτομικὴν ἐνὸς ἐκάστου ὑμῶν κρίσιν, ἐν δὲ τούτῳ περιπατεῖτε, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ῥήτραν, «καθὼς καὶ τὰ ἔθνη περιπατεῖ ἐν ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν»³. Παύσατε οὖν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύοντες διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. Μὴ ἀποστρέφητε ἀπὸ τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν, καὶ μὴ ἐπὶ τοὺς μύθους ἐκτρέπησθε⁴, εἰδότες ὅτι «εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ (ὡς ὑμεῖς οἱ τοῦ προτεσταντισμοῦ μισσιονάριοι) καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ,

1. πρὸς Γαλάτας γ' 1.—2. πρὸς Ἐφεσ. δ' 20, 21.—3. αὐτόθ. 17, 8.—4. Β' πρὸς Τιμόθ. δ' 3, 4.

τετύφωτι, μηδὲν ἐπιστάμενος»¹. Μὴ πλανᾶσθε, Θεὸς οὐ μωκτηρίζεται· ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀκούσατε τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος «εἴ τις εὐαγγελίζεται πρὸς παρελάβετε (ἄνωθεν παρὰ τοῦ Σωτῆρος σὺν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ὄντος ἐς αἰεὶ) καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἀνάθεμα ἔστω»². Παύσατε λοιπὸν παρεισάγοντες αἰρέσεις ἀπωλείας· παύσατε ἵνα πλαστοῖς λόγοις τοὺς ἀπλουστέρως ἔχοντας ἐμπορεύσθε καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀπώλειαν τὰς Γραφὰς στρεβλοῖτε, διότι κρεῖττον ἦν ὑμῖν μὴ ἐπιγνῶναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης ἢ ἐπιγνοῦσιν ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς ἀγίας ἐντολῆς τῆς παραδοθείσης τοῖς πάλαι [πρὸ τοῦ ὄλεοῦ τῆς Δύσεως σχίσματος] ἐν εὐσεβείᾳ κοιμηθεῖσι πατρῶσιν ἡμῶν.

Πρὸς δὲ τοὺς ἡμετέρους μετὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου ἐπιλέγομεν «φυλάττεσθε ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες ἐκπέσητε τοῦ ἰδίου στηριγμοῦ. Αὐξάνετε δὲ ἐν χάριτι καὶ γνώσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ³, κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως ὑμῶν σωτηρίαν ψυχῶν· περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν προφηταῖ, οἱ περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς χάριτος προφητεύσαντες⁴. Νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ· ὧν ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει· ὁ δὲ Θεὸς πάσης χάριτος ὁ καλέσας ὑμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρτίσαι ὑμᾶς, στηρίξαι, σθενώσαι, θεμελιώσαι. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν»⁵.

Σὺν τούτοις καταπαύοντες, τὴν περὶ τῶν ἐν Ἀνατολῇ

1. Α' πρὸς Τιμόθ. ε' 3, 4.—2. πρὸς Γαλάτ. 8, 9.—3. Πέτρ. Β' καθολ. γ' 17, 18.—4. ἰδ. Α' καθολ. α' 9, 10.—5. αὐτόθ. ε' 8, 11.

μισσιοναρίων τοῦ προτεσταντισμοῦ πραγματείαν ἡμῶν
ἀφίεμεν τὴν συμπλήρωσιν αὐτῆς εἰς δεξιώτερον καὶ δοκι-
μώτερον τοῦ ἡμετέρου κάλαμον, ἐκχωροῦντες τὸν πρὸς
αὐτοὺς λόγον πρὸς τὸν σεβασμιώτατον γέροντα ἅγιον Νι-
κομηδεΐας κύριον Φιλόθεον Βρυέννιον, οὗ παρατίθεμεν τὴν
ὑπ' αὐτοῦ γραφεῖσαν καὶ ἐν τῇ « Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ »
καταχωρισθεῖσαν σχετικὴν πραγματείαν ἔχουσιν κατὰ
τὰς ὑπὸ τῆς Α. σεβ. ἐπενεχθείσας τροποποιήσεις ὡς ἀντι-
κρὺ ἐκτυποῦται.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΑ

Ἐν σελ. 235 στ. 6 μετὰ τὸ « καὶ μετὰ θάνατον ἔτι »
ἀνάγνωθι « ἂν ὁ περὶ οὗ αἱ δεήσεις ἀναπέμπονται δὲν ἀπε-
δήμησε τῶν ἐντεῦθεν ἐν ἀπογνώσει, ἀλλὰ μετενόησε μὲν
δὲν προέφθιξε δὲ ἵνα ποιήσῃ καὶ ἔργα μετανοίας ».

Ἐν σελ. 249 στ. 26 ἀντὶ « ὑμῶν » ἀνάγν. « ὑμῖν ».

ΒΡΑΧΕΙΑ ΔΙΑΣΑΦΗΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΜΙΚΡᾳ ΑΣΙΑ

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΝΩΝ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

Ὡς ἄχρι τοῦδε ἐλέγετο καὶ ἐγινώσκετο, αἱ μεγάλαι
καὶ σύντονοι καὶ ἀδιάλειπτοι ἐνέργειαι καὶ αἱ σχετικῶς
οὐκ ὀλίγαι οὐδ' ἀσήμαντοι κατακτήσεις τῶν ἐν τῇ Ἀνα-
τολῇ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐγκαταστάντων διαμαρτυρομένων
ιεραποστόλων περιωρίζοντο πρὸ πάντων μεταξὺ τῶν συν-
οίκων ἡμῶν ἀρμενίων· ἀλλ' ἤδη ἐπανειλημμένως ἐκεῖ-
θεν ἀγγέλλεται ὅτι οὗτοι ἤρξαντο σφοδρότατα ἐπιτιθέμε-
νοι καὶ ἐναντίον τῶν ὁρθοδόξων χριστιανῶν, ὅπερ καὶ τού-
τους εἰς μεγάλην ἀνησυχίαν καὶ ταραχὴν ἐμβάλλει καὶ
τὰς πνευματικὰς αὐτῶν ἀρχὰς ἐμμερίμνους καθίστησι·
καὶ δικαίως. Διότι ναὶ μὲν οὐδένα λανθάνει ὅτι τὰ δίκτυα
τῶν ἀνθρώπων τούτων συνήθως ρίπτονται μεταξὺ τῶν
ὑπὸ τῆς ἐσχάτης πενίας καὶ στερήσεως κατατρυχομένων,
οἵτινές εἰσιν ὡς τὰ πολλὰ καὶ οἱ χυδαίστεροι καὶ ἀμαθέ-
στεροι· γνωστόν ἐστίν ὅτι οἱ προσήλυτοι αὐτῶν εἰσι κατὰ
τὸ πλεῖστον ναυάγια καὶ περιτρίμματα τῆς ἐσχάτης ταύ-
της τάξεως τῆς κοινωνίας ἢ ἄνθρωποι ὀλίγον σεβόμενοι
ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἱεράν τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν νομοθεσίαν
ἐν τῇ ὁρμῇ τῶν ἀγρίων καὶ χαμαιζήλων παθῶν· ἀληθές
ἐστίν ὅτι τοιοῦτοί εἰσιν οἱ εἰς τοὺς κόλπους τῶν ιεραπο-

στόλων τούτων ριπτόμενοι πρὸς ἄνετον ἀπόλαυσιν τῶν
πληθῶν αὐτῶν ἢ καὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου χάριν, νομί-
ζοντες πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν οἱ δειλαιοί,
ὡς ἔλεγε περὶ τῶν τοιούτων αὐτὸς ἡδὴ ὁ μακάριος ἀπό-
στολος Παῦλος¹. ἀλλ' ὅσοιδήποτε καὶ οἵτινες δὴποτε ἂν
ὦσιν οἱ προσκολλώμενοι τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, τὸ κακὸν
υἰερπεῖ οὐδὲν ἤττον καὶ προχωρεῖ καὶ ἡδὴ μεταδίδεται,
ὡς μανθάνομεν, καὶ μετὰ τῶν ἡμετέρων.

Δυστυχεῖς τῷ ὄντι αἱ κοινότητες ἡμῶν, διότι ὥσεί μὴ
ἤρουν εἰς αὐτὰς ἡ μεγίστη πενία καὶ ἡ παντοία ἄλλη
ἀθλιότης, πρὸς ἃ μαρτυρικῶς παλαίους καθ' ἡμέραν,
ἔχουσιν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ποῦ μὲν τοὺς παπιστὰς ἱερα-
ποστόλους, ποῦ δὲ τούτους τοὺς ἀποκαλοῦντας ἑαυτοὺς
πρωτεστάντας, περιερχομένους ἄνω καὶ κάτω, καὶ κατὰ τὸ
εὐαγγελικὸν εἰπεῖν γῆν καὶ θάλασσαν περιάγοντας ποιῆ-
σαι ἓνα προσηλυτον· ἐξαγοράζοντας τὴν θρησκευτικὴν
συνειδήσιν τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἀμαθεστέρων διὰ χρημά-
των καὶ ὑποσχέσεων πολιτικῆς προστασίας καὶ θρησκευ-
τικῆς δῆθεν ἐλευθερίας καὶ διὰ μυρίων ἄλλων ἀπατηλῶν
μέσων—ἅπερ οὐδόλως εἰσὶ θεμιτὰ ὅπου περὶ διχόσεως
τῆς ἀληθείας πρόκειται καὶ μάλιστα τῆς θρησκευτικῆς
ἀληθείας, ἥς οὗτοι, ὡς ἄξιοῦσι, προΐστανται—παραιτίους
δὲ γινομένους οὕτω μυρίων κακῶν καὶ θλίψεων εἰς τὰς
οἰκογενείας, ἐνσπείροντας πανταχοῦ τὴν διχόνοιαν καὶ
τὸν πόλεμον, καὶ μακρὰν ἀποδιώκοντας τὴν εἰρήνην καὶ
γαλήνην τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, τὸ μόνον ἀγα-
θόν, ὅπερ κατακρομεῖ καὶ στολίζει ἔτι τὴν καλύβην τοῦ
ἡμετέρου χωρικοῦ.

1. Α' πρὸς Τιμόθ. κεφ. 5', 5.

Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι οὗτοι οὕτως ἢ ἄλλως ἡγοῦνται ὑψί-
στην καὶ ἱερὰν, ὡς φαίνεται, ἀποστολὴν αὐτῶν τὸ τοιοῦτο
τῆς προσηλυτεύσεως ἔργον, διαθέτουσι δὲ πρὸς τοῦτο ἄ-
φθονον πλοῦτον καὶ μέσα ἰσχυρότατα· ἡμεῖς δὲ, οὕτως
ἐχόντων τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὡς ἔχουσι, τί δυνάμε-
θα ἀμυνόμενοι καὶ ἑαυτοὺς ὑπερασπίζοντες ἀντιτάξαι; τί
ἄλλο παρὰ τὸν λόγον τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀλη-
θείας; Διὰ ταῦτα χρέος ἡμῶν ἐθεωρήσαμεν νὰ γράψωμεν
καὶ ἡμεῖς ὀλίγα περὶ τῶν διαμαρτυρομένων, ὅπως αὐτοὺς
τε καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καταμαν-
θάνοντες οἱ ἡμέτεροι, φυλάττωνται ἀπὸ τῆς τούτων ἑτερο-
διδασκαλίας καὶ κενῆς ἀπάτης.

Τὸ κήρυγμα τῶν διαμαρτυρομένων τούτων ἄρχεται, ὡς
γνωστόν, ἀπὸ τῆς γλεῦθς καὶ τῆς κατακρίσεως τῶν ἱερῶν
εἰκόνων, τῶν ἱερῶν νηστειῶν καὶ τῶν ἄλλων χριστιανι-
κῶν ἐθίμων καὶ πνευματικῶν παραδόσεων ἡμῶν, καὶ κατα-
λήγει εἰς τὴν διδαχὴν ὅτι μόνον τὰς ἱερὰς Γραφὰς καὶ
ιδίως τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ὀφείλει νὰ ἔχη καὶ ἀνα-
γινώσκη πᾶς χριστιανὸς καὶ τούτῳ μόνον νὰ ἀκολουθῇ ἐν
πᾶσιν. Εἰς τὰς ἱερὰς ἀποστολικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς
παραδόσεις, εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν ἀγίων οἰκουμενικῶν
συνόδων, εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν πατέρων καὶ δι-
δασκάλων τῆς ἀγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας οὐδό-
λως ὀφείλει νὰ προσέχη τὸν νοῦν· διότι ταῦτά εἰσι πηγαὶ
θολεραὶ, ἐξ ὧν οὐκ ἐπιτρέπεται αὐτῷ ἀρύεσθαι τὸ ζῶν ὕδωρ
τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς τάξεως
καθόλου, ἥτις δέον νὰ κρατῇ ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλη-
σίᾳ· διότι δι' αὐτῶν δὲν καθοδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν
ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου καὶ εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ μα-

καριότητα, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποπλανᾶται· τέλος διότι δι' αὐ-
τῶν δεσμεύεται ἡ χριστιανικὴ αὐτοῦ ἐλευθερία. Τὴν ἀγίαν
ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν ἡμῶν ἐξομοιάζουσι πρὸς πλοῖον πα-
λαιὸν καὶ σεσαθρωμένον, ἔχον κυβερνήτας ἀνθρώπους οὐδε-
μίαν γνῶσιν καὶ ἐμπειρίαν κεκτημένους περὶ τὸ ἔργον αὐ-
τῶν. Τὸ πλοῖον τοῦτο, λέγουσι, θάττον ἢ βράδιον κατα-
ποντισθήσεται ὑπὸ τῶν ἀγρίων κυμάτων τῆς θαλάσσης
τοῦ βίου τούτου· διὸ ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἐγκαταλίπωμεν αὐ-
τὸ καὶ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν νέαν σωστικὴν κιβωτὸν τῶν
διαμαρτυρομένων, ἐν ᾗ οὐδεὶς φόβος νυαγίου ὑπάρχει.

Τοιαύτη συντόμως ἡ θεμελιώδης τῶν ἀνθρώπων τού-
των διδασκαλία, ἣν ἔρχονται νὰ πωλήσωσιν ἡμῖν ὡς κα-
θαρὸν χρυσίον, ὡς πολύτιμον ἀδάμαντα, ὡς βᾶσιν στε-
ρεὰν καὶ ἀσάλευτον, ἐφ' ἧς δέον ἵνα ᾗ τεθεμελιωμένη ἡ
χριστιανικὴ ἐκκλησία. Κατὰ ταῦτα λοιπόν, ἵνα τύχωμεν
σωτηρίας, ἀνάγκη νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν κιβωτὸν αὐτῶν,
εἰς ἣν ἤδη προσκαλοῦσι καὶ ἡμεῖς, ἄλλως ἀπωλόμεθα,
σωτηρία δὲν ὑπάρχει. Καὶ τῷ ὄντι τοῦτο ἔσεται ἡμῖν τε
καὶ πᾶσι τοῖς πεπλανημένοις χριστιανοῖς εὐεργεσία μεγί-
στη, καὶ ὀφείλομεν προθύμως καὶ εὐγνωμόνως ὑπακοῦσθαι
εἰς τὴν πρόσκλησιν αὐτῶν· διότι πρόκειται περὶ τῆς σω-
τηρίας ἡμῶν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀποφασίσωμεν νὰ ἐγκαταλί-
πωμεν τὸ πεπαλαιωμένον καὶ σαθρὸν, ὡς λέγουσι, πλοιάρ-
ιον ἡμῶν καὶ ἐπιβῶμεν τῆς νέας σωστικῆς κιβωτοῦ τῶν
διαμαρτυρομένων, χρὲς ἔχομεν, νομίζομεν, ὡς φρόνιμοι
ἄνθρωποι νὰ ἐξετάσωμεν καὶ μάθωμεν πρότερον καλῶς,
ἂν ὑπάρχῃ τῷ ὄντι παρ' αὐτοῖς μία τοιαύτη σωστικὴ
κιβωτός, τουτέστι μία τοιαύτη νέα ἐκκλησία, εἰς ἣν
προσκαλοῦσιν ἡμεῖς νὰ εἰσέλθωμεν. Ὅσον ἀποβλέπει εἰς

τὰς ἱεράς εἰκόνας, τὰς νηστείας καὶ εἰς τὰ παρόμοια, περὶ
ὧν διδάσκουσιν ἡμᾶς ἀρχόμενοι οἱ καλοὶ διαμαρτυρόμενοι,
ταῦτα πάντα εἰσὶ καθ' ἕκαστα καὶ λεπτομέρειαι, περὶ ὧν
πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐγένετο λόγος καὶ ἐν ἀνάγκῃ δυνά-
τὸν καὶ πάλιν γενέσθαι. Τὸ πρῶτον καὶ κύριον, ὅπερ ἀνάγ-
κη νὰ γινώσκωμεν, ἐστίν, ὡς εἶπομεν, τὸ ἂν τῷ ὄντι ὑ-
πάρχῃ παρ' αὐτοῖς «μία», ὡς λέγουσι, κιβωτός, καὶ ἂν
ὑπάρχῃ, νὰ ἐξετάσωμεν τὰς βᾶσεις καὶ τὴν λοιπὴν κατα-
σκευὴν αὐτῆς, ἂν τῷ ὄντι ᾗναι τοιαύτη καὶ τοσοῦ-
τον στερεὰ καὶ ἀκίνδυνος, ὅσον παριστῶσιν
αὐτὴν εἰς ἡμᾶς. Καὶ πρῶτον λοιπὸν ἃς ἐξετάσωμεν,
ἂν ὑπάρχῃ μία κιβωτός, μία δηλονότι ἐκκλησία παρὰ
τοῖς διαμαρτυρομένοις.

Ἄν ρίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἡπείρου καὶ
ἐπὶ τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου πρὸ πάντων εὐρίσκονται οἱ διαμαρ-
τυρόμενοι, βλέπομεν ὅτι οὗτοι δὲν ἔχουσι μίαν, ὡς λέγου-
σι, κιβωτόν, ἀλλὰ πολλὰς, ὧν ἐκάστη ἔχει ἰδίαν κατα-
σκευὴν, ἰδίους κυβερνήτας καὶ ἴδιον πλήρωμα. Πάντες οἱ
διαμαρτυρόμενοι δὲν εὐρίσκονται ἐντὸς μιᾶς κιβωτοῦ, ὃ
ἐστὶ πάντες δὲν εἶναι τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας,
πάντες δὲν ἔχουσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογίαν πίστεως,
οὐδὲ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον θείας λατρείας, οὐδὲ ὁμοιο-
μόρφους ἐκκλησιαστικὰς ἀρχάς· εἰσὶ διηρημένοι ἀπ' ἀλλή-
λων καὶ συγκροτοῦσι πολλὰς ἐκκλησίας ἢ ἐκκλησιαστι-
κὰς διακλαδώσεις· διότι ἄλλοι εἶναι οἱ λουθηραννοὶ δια-
μαρτυρόμενοι καὶ ἄλλοι οἱ ζουγγλιανοὶ καὶ καλβινισταὶ
καὶ ἄλλοι οἱ ἐπισκοπιανοὶ καὶ ἄλλοι οἱ μενωωνῖται καὶ
ἄλλοι οἱ σωκινιανοὶ ἢ οὐνιτᾶριοι καὶ ἄλλοι οἱ ἀρμινιανοὶ
καὶ ἄλλοι οἱ μεθοδισταὶ καὶ ἄλλοι οἱ κουάκεροι καὶ ἄλλοι

οἱ χερρηνχοῦτιοι καὶ ἄλλοι οἱ σβενδενβοργιανοὶ καὶ ἄλλοι οἱ ἱρβιγγιανοὶ καὶ ἄλλοι οἱ μορμῶνοι καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς· καὶ πάλιν πολλὰ καὶ διάφοροι παρ' αὐτοῖς ὑπάρχουσι θεολογικαὶ ἀποχρώσεις· διότι δὲν ὁμοδοξοῦσιν οἱ οὕτω καλούμενοι παρ' αὐτοῖς ὁρθόδοξοι καὶ οἱ ἐλευθεριάζοντες, οἱ ῥασιοναλισταὶ καὶ οἱ σουπρηνατουραλίσται καὶ οἱ μέσον τούτων ἰστάμενοι καὶ οὕτω καλούμενοι μεσάζοντες· καθὼς πάλιν διάφοροι καὶ ποικίλοι εἰσὶ καὶ οἱ τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα τῶν νεωτέρων φιλοσόφων συστήματα ἀκολουθοῦντες, ἡγουν οἱ καντιανοί, οἱ φιχτιανοί, οἱ σελιγγιανοί, οἱ ἐγελιανοί, οἱ ἐρβαρτιανοὶ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Εἰ δὲ ταῦτά εἰσιν ἀληθῆ καὶ ἀναντίρρητα, ὥς καὶ τῷ ὄντι εἰσὶ τοιαῦτα, τότε πᾶς τις εὐκόλως ἐννοεῖ ὅτι οἱ προτεστάνται δὲν ἀληθεύουσι λέγοντες ὅτι ἔχουσι μίαν κοινὴν κιβωτὸν, μίαν κοινὴν μητέρα ἐκκλησίαν.

Ὁ προτεσταντισμὸς ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ εἶναι ἀτομισμὸς· ἕκαστον δηλαδὴ ἄτομον δύναται νὰ σχηματίζῃ χωριστὴν ἐκκλησίαν· διότι ἕκαστον πρόσωπον εἶναι ἐλεύθερον καὶ δικαίωμα ἔχει ἀναγινῶσκον τὰς ἀγίας Γραφὰς νὰ ἐρμηνεύῃ αὐτὰς κατὰ τὸ δοκοῦν, κατὰ τὴν ἐαυτοῦ συνείδησίν τε καὶ βούλησιν, οὐδόλως ὑποχρεούμενον νὰ ἀκολουθῇ καὶ ἀποδέχῃται ἄλλου τινὸς, ἔστω καὶ τοῦ σοφωτάτου καὶ τὰ μάλα πνευματεμπόρου καὶ ἐναρέτου ἀνδρός, τὴν ἐρμηνείαν καὶ ἐξήγησιν. Ὁ προτεσταντισμὸς ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ εἶναι αἰωνία καὶ διηνεκὴς διαμαρτύρησις κατὰ τῆς δεσμεύσεως, ὥς λέγει, τῆς ἐλευθερίας τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος· συνωδὰ δὲ πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ταύτην οὐδεμίαν ἐξωτερικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν ξένον κῦρος, ἔστω καὶ συνοδικόν, ὀφείλει νὰ ἀναγνωρίζῃ· ὥστε

εὐλόγως δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι οἱ διαμαρτυρόμενοί εἰσιν ἀκέφαλοι, βασιβοζοῦκοι· ὥς τοιοῦτοι δὲ οἴκοθεν γίνεται δῆλον ὅτι δύνανται νὰ συγκροτῶσι τοσαύτας ἐκκλησίας, τοσαύτας ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, τοσαῦτα εἶδη ὁμολογίας πίστεως καὶ τασαῦτα εἶδη θείας λατρείας, ὅσα εἰσὶ καὶ τὰ πρεσβεύοντα τὸ δόγμα τοῦτο πρόσωπα· διότι ἕκαστος διαμαρτυρόμενος ἀπολύτως ἐστὶν ἐλεύθερος εἰς τὰ τῆς θρησκείας αὐτοῦ πράγματα. Καὶ τῷ ὄντι δὲ οἱ προτεστάνται οὐ μόνον μίαν κοινὴν κιβωτὸν δὲν ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πολλὰ καὶ διάφορα πλοῖα αὐτῶν, ὧν ἐντὸς εὐρίσκονται οὕτως ἢ ἄλλως καθ' ὁμάδας, καὶ αὐτὰ εὐκόλως δύνανται νὰ διαλυθῶσι καὶ ἐξ αὐτῶν νὰ ἀποτελεσθῶσιν ἀναρίθμητα μικρότερα καὶ εὐπερίτρεπτα ἀκάτια παρόμοια πρὸς τὰ ἐν τῷ Κερατείῳ κόλπῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄνω καὶ κάτω φερόμενα.

Ποῦ λοιπὸν ἐστὶν ἡ μία καὶ μεγάλη σωστικὴ κιβωτός, ἡ μία ἐκκλησία τῶν διαμαρτυρομένων, εἰς ἣν προσκαλοῦσιν καὶ ἡμᾶς νὰ εἰσέλθωμεν; Ἡ ἡμετέρα κιβωτός ἐστὶν ἡ ὁρθόδοξος καθολικὴ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρισκόμεθα πάντες οἱ ἀπανταχοῦ ὁρθόδοξοι χριστιανοί· ἐντὸς αὐτῆς εὐρίσκονται αἱ ἀρχαιόταται πατριαρχικαὶ ἐκκλησίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων· ἐντὸς αὐτῆς εὐρίσκονται αἱ αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι τῆς Ῥωσσίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας, τῆς Κύπρου· ἐντὸς αὐτῆς εὐρίσκονται αἱ ὁρθόδοξοι ἐκκλησίαι τῆς Ρουμανίας, τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Αὐστρουγγαρίας. Πάντες δὲ ἀποτελούμεν μίαν ἐκκλησίαν, ἥς κεφαλὴ ἐστὶν ὁ Χριστός· πάντες ἔχομεν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, μίαν καὶ τὴν

αὐτὴν ἱεράν παράδοσιν, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν περὶ μυστηρίων διδασκαλίαν, τὴν αὐτὴν θείαν λατρείαν, τὰς αὐτὰς προσευχάς, ὁμοιόμορρον ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν καὶ διοίκησιν, καὶ κύριος ἀνώτατον τὴν φωνὴν τῆς καθόλου ἐκκλησίας ἐκδηλουμένην ἐν τοῖς ὅροις τῶν ἀγίων οἰκουμενικῶν συνόδων· διὰ τοῦτο καὶ ἐπικοινωνίαν ἔχομεν ἐν πᾶσιν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα οὐχ οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν διαμαρτυρομένων· διότι οὗτοι οὔτε μίαν ἐκκλησίαν ἀποτελοῦσιν, οὔτε μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογίαν πίστεως ἔχουσιν, οὔτε ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον θείας λατρείας, οὔτε ὁμοιόμορρον ἱεραρχίαν, οὔτε κριτήριον ἀνώτατον γινώσκουσι κατ' ἀρχὴν ἄλλο παρὰ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀτόμου, οὔτε ἐπικοινωνίαν ἐπομένως ἔχουσι μετὰ αὐτῶν, ἀλλ' εἰσὶ κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων καὶ διηρημένοι εἰς πολλὰς καὶ διχφερούσας ἀλλήλων ἐκκλησίας.

Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ μία κιβωτός, ἡ μία ἐκκλησία, εἰς ἣν προσκαλοῦσιν ἡμᾶς νὰ εἰσέλθωμεν; εἰς ποίαν νὰ εἰσέλθωμεν; εἰς τὴν κιβωτὸν τοῦ Λουθήρου, ἢ εἰς τὴν τοῦ Ζουίγγλίου καὶ Καλβίνου τὴν ἐπονομαζομένην τῶν πρεσβυτεριανῶν; ἢ εἰς τὴν κιβωτὸν τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας τὴν λεγομένην τῶν ἐπισκοπιανῶν; εἰς τὴν κιβωτὸν τῶν ἱρδιγγιανῶν, ἢ εἰς τὴν τῶν μεννωνιτῶν τῶν λεγομένων ἀναβαπτιστῶν; Εἰς τὴν κιβωτὸν τῶν μεθοδιστῶν, ἢ εἰς τὴν τῶν κουακέρων, ἢ εἰς τὴν τῶν οὐνιταρίων, ἢ εἰς τὴν τῶν Μορμώνων; εἰς ποίαν ἐκ τῶν κιβωτῶν τούτων προσκαλοῦσιν ἡμᾶς νὰ εἰσέλθωμεν; Εἰς ταύτην ἡμῶν τὴν ἐρώτησιν ἀνάγκη νὰ ἀπαντήσωσιν οἱ καλοὶ ἡμῶν ἱεραπόστολοι, δηλοῦντες ἡμῖν σαφῶς καὶ τορῶς τὸ ὄνομα τῆς κιβωτοῦ, τοῦ πλοίου, εἰς ὃ προσκαλοῦσιν ἡμᾶς νὰ ἐπιβῶμεν,

ἵνα εὕρωμεν καὶ ἐξετάσωμεν πρότερον τὸ σκάφος ποίας κατασκευῆς ἐστὶ, ποῖαί εἰσιν αἱ βάρεις αὐτοῦ, τίνες οἱ κυβερνήται καὶ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ· διότι, ἐπειδὴ, ὡς καὶ αὐτοὶ δὲν ἄρνοῦνται, ἡ θάλασσα τοῦ βίου τούτου εἶναι ἀγρία καὶ πολυχύμαντος καὶ ὁ κλύδων μέγας, φόβος ἐστὶ μήπως εἰσέλθωμεν εἰς σκάφος στερούμενον ὅλων ἐκείνων τῶν προσόντων, ἅτιν' ἀπαιτοῦνται εἰς τὸν διάπλουν τῆς θαλάσσης ταύτης καὶ ἀντὶ σωτηρίας εὕρωμεν τὸν θάνατον. Ὅσάκις οὖν ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὁφείλομεν ἐρωτᾶν αὐτοὺς ἐν πρώτοις περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς κιβωτοῦ ἢ τοῦ πλοίου αὐτῶν, ὅπως ἀκολουθῶς ἐξετάσωμεν καὶ μάθωμεν καλῶς τὰ περὶ αὐτοῦ· οὗτοι δὲ ὁφείλουσιν εἰλικρινῶς νὰ λέγωσι τοῦτο διεξηγούμενοι τὰ καθ' ἑαυτούς. Δὲν πιστεύομεν δὲ ὅτι ἡ ἐρώτησις καὶ ἡ ἔρευνα ἡμῶν αὕτη ἀπαρέσει αὐτοῖς, καθόσον αὐτοὶ οὗτοι διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ παραδεχώμεθα τυφλῶς καὶ ἀνεξετάστως ὅ,τι οἱ ἄλλοι προσφέρουσιν ἡμῖν.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὸ ἐνῖα ἰόν τῆς κιβωτοῦ τῶν διαμαρτυρομένων. Ἦδη δὲ ἐξετάσωμεν, ἂν ἡ κιβωτός, αὕτη ἢ ἐκείνη ἀδιάφορον, εἰς ἣν προσκαλοῦσιν ἡμᾶς, εἶναι τοιαύτη, ὁποία περιγράφεται ὑπ' αὐτῶν.

Οἱ διαμαρτυρόμενοι διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι παραδόσεις ἱεράς καὶ συνόδους οἰκουμενικῆς καὶ ὁμολογίας πίστεως διατετυπωμένας καὶ τύπους ἐξωτερικῆς λατρείας δὲν πρέπει νὰ παραδεχώμεθα· ταῦτα πάντα, λέγουσι, δεσμεύουσι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ χριστιανοῦ καθιστῶντα αὐτὸν δοῦλον ἐξ ἐλευθέρου. Καὶ τῷ ὄντι ὁ προτεσταντισμὸς ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ εἶναι ἄρνησις τούτων· διότι ταῦτα πάντα θεωρεῖ

ὡς δεσμεύοντα τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν τοῦ χριστιανοῦ, ἣν κατ' αὐτὸν δεόν νὰ δεσμεύωσι μόνον αἱ ἅγιοι Γραφαί. Ὁ προτεσταντισμὸς λοιπὸν συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἐφ' ἧς θεμελιοῦται, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἱερὰς παραδόσεις, οὔτε κῦρος ἐκκλησιαστικὸν ἢ συνοδικόν, οὔτε ὠρισμένον ἄρα τύπον κοινῆς ὁμολογίας πίστεως, οὔτε ὠρισμένον τύπον κοινῆς ἐξωτερικῆς λατρείας καὶ τάξεως ἐκκλησιαστικῆς ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν μυστηρίων, τῶν κοινῶν προσευχῶν καὶ τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ταῦτα πάντα εἰσὶν ἐναντία εἰς τὴν φύσιν αὐτοῦ, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς βάσεις ἐφ' ὧν ἐδράζεται καὶ ἅς ὡς δόγματα πίστεως πρεσβεύει· διότι πάντα ταῦτα δεσμεύουσι κατ' αὐτὸν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου. Ἡ κιβωτὸς ἐκάστης προτεσταντικῆς κοινότητος οὐδὲν τοιοῦτον δύναται, οὐδὲν τοιοῦτον ὀφείλει νὰ ἔχῃ. Ἀλλ' εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ προτεσταντισμὸς δὲν ἔχει τοιαῦτα; εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ κιβωτὸς ἐκάστης προτεσταντικῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι κατεσκευασμένη ἐπὶ τοιούτων βάσεων; Οὐχί. Ὅθεν καὶ κατὰ τοῦτο ψεύδεται ὁ προτεσταντισμὸς καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀντιφάσκει· διότι καὶ ἐκκλησίας ἀποτελεῖ, καὶ παραδόσεις ἱερὰς ἔχει, καὶ διδασκάλους ἢ ἀρχηγούς τῶν ἐκκλησιῶν αὐτοῦ ὀνομάζει, καὶ τύπον ὠρισμένον πίστεως ἐκάστη τῶν ἐκκλησιῶν τούτων φέρει, καὶ τύπον ὠρισμένον θείας λατρείας δὲν στερεῖται, καὶ πάντα τὰ εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου ἀφορῶντα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διατετυπωμένα καὶ κηθωρισμένα ἔχει. Ὅταν λοιπὸν αὐτὸς παρέρχεται εἰς μέσον φέρων πάντα ταῦτα, τότε ἐρωτῶμεν, εἶναι οὗτος προτεσταντισμὸς; Οὐχί· οὗτος δὲν εἶναι προτεσταντισμὸς,

ἀλλὰ τὸ πολὺ μία νέα τοῦ χριστιανισμοῦ διαμόρφωσις, μία νέα ὡς εἰπεῖν ἐκκλησία, ἣτις ἔχει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, οὔτως ἢ ἄλλως, ὅσα καὶ πᾶσα ἄλλη χριστιανικὴ ἐκκλησία. Ἀλλὰ τότε ὁ τοιοῦτος προτεσταντισμὸς δύναται νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι ἐλεύθερος; ὅτι οὐκ ἔστιν ὥσπερ οἱ λοιποὶ δέσμιος; Οὐχί. Ἄρα οὐδὲ τοὺς ἄλλους δύναται νὰ μέμφηται ἐπὶ τούτοις. Καὶ πῶς δύνανται νὰ ψέγῳσιν ἡμᾶς αἱ ἐκκλησίαι τῶν διαμαρτυρουμένων ὅτι ἀκολουθοῦμεν τὰς ἱερὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις, ὅτι ἀποδεχόμεθα τοὺς ὅρους τῆς πίστεως τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων, ὅτι καθοδηγούμεθα ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας, ὅτι ἔχομεν ὠρισμένον τύπον ὁμολογίας πίστεως καὶ θείας λατρείας, ἀφοῦ καὶ αὐταὶ δὲν ἦναι ἀπηλλαγμένοι τῶν τοιούτων, ἀφοῦ καὶ αὐταὶ ἔχῳσι καὶ ἀκολουθῶσιν ἐκάστη τὰς παραδόσεις, τὰς διδασκαλίας καὶ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρχηγοῦ ἢ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν, ἢ μία τὰς τοῦ Λουθέρου καὶ Μελάγχθονος, ἢ ἄλλη τὰς τοῦ Ζουίγγλιου καὶ Καλβίνου, ἢ ἑτέρα τὰ 39 αὐτῆς ἄρθρα· καὶ αὕτη πάλιν τὸν Σωκῆνον, ἐκείνη τὸν Μέννωνα, ἢ ἑτέρα τὸν Ἰρβιγγα καὶ οὕτω καθεξῆς, προβλλόμεναι ἢ μὲν τὴν ἐν Ἀουσβούργῃ ὁμολογίαν, ἢ δὲ τὴν ἐλβετικὴν, ἢ δὲ τὴν ἀγγλικὴν, ἢ δὲ τὴν σκωτικὴν, ἢ δὲ τὴν βελγικὴν, ἢ δὲ τὴν γαλλικὴν καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς; πῶς δύνανται νὰ μέμφωνται ἡμᾶς, διότι ὑποτασσόμεθα τοῖς ψηφίσμασι τῶν ἁγίων συνόδων, ἀφοῦ καὶ οὗτοι ἔχῳσι τὰ κωνιστόρια καὶ τὰς συνόδους αὐτῶν; πῶς, ἀφοῦ τέλος πάντων καὶ αὐτοὶ ἀποτελῶσιν οὔτως ἢ ἄλλως ἐκκλησίας; Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ φαντασθῇ τις μίαν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ἄνευ ἱερῶν παραδόσεων καὶ

ἐθίμων, ἄνευ ὠρισμένης κοινῆς ὁμολογίας πίστεως, ἄνευ ὠρισμένου τύπου θείας λατρείας, ἄνευ διδασκαλίων, ἄνευ πνευματικῶν ἀρχῶν, ἄνευ κύρους ἐκκλησιαστικοῦ; Τούτων δὲ πάντων ἀναγκαίως ἀπαιτούμενων πρὸς ὑπαρξιν μιᾶς θρησκευτικῆς κοινωνίας, πῶς δύναται νὰ διισχυρισθῇ τις σπουδαίως ὅτι τὰ μέλη ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐκκλησίας εἰσὶ πάντῃ ἐλεύθερα καὶ παντὸς τοιούτου ζυγοῦ ἀπηλλαγμένα; Ἡ ἀρχὴ λοιπὸν, ἣν οἱ διαμαρτυρόμενοι προβάλλονται ἡμῖν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα τοῦ ἀτόμου δέον ἵνα ἢ ἐλεύθερον καὶ μηδαμῶς δεσμεύηται ὑπὸ τῶν τοιούτων, δὲν φυλάττεται οὐδ' ὑπ' αὐτῶν· ἀλλ' ἀφοῦ οὗτοι ἀθετῶσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν καὶ δὲν μένωσι πιστοὶ εἰς αὐτήν, ἀφοῦ ἀναγκάζονται ὑπ' αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων νὰ ἐπιλανθάνονται τῆς ἀρχῆς αὐτῶν καὶ ἀπομακρύνονται ταύτης, διατί διδάσκουσι τοὺς ἄλλους τὴν φυλακὴν καὶ τήρησιν αὐτῆς; Ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς παραδόσεως, τοῦ κύρους, ὠρισμένων τύπων ὁμολογίας πίστεως καὶ θείας λατρείας, ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν καὶ ἐκκλησιαστικῆς καθόλου τάξεως, καὶ δὲν δύνανται νὰ μένωσι παντάπασιν ἐπτερημένοι τούτων· διότι χωρὶς αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ συγκροτήσωσιν ἐκκλησίαν· ὀλίγον, νομίζομεν, τιμᾷ αὐτοὺς νὰ διδάσκωσι τοὺς ἄλλους ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα τῷ χριστιανῷ, ὅτι ὁ χριστιανὸς δέον νὰ ἴσταται ὑπεράνω τούτων· διότι ἄλλως δεσμεύεται ἢ ἐλευθερία αὐτοῦ. Τὸ πολὺ δύνανται νὰ λέγωσιν ἡμῖν οἱ διαμαρτυρόμενοι ὅτι ἡ διαμόρφωσις τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡγρουν ἢ τε δογματικὴ διδασκαλία καὶ πᾶσα ἢ ἐξωτερικὴ διατύπωσις τῆς παρ' ἡμῖν θείας λατρείας σφάλλονται, ὅτι

δὲν εἶναι ἐκεῖνα, ἅπερ ὁ Κύριος καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ παρέδωκαν ἢ ἐνόουν νὰ παραδώσωσιν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ὅτι τὸ γνήσιον καὶ ἀληθὲς ἐν πᾶσι τούτοις κατέχουσιν αὐτοί. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα δὲν δύνανται νὰ ἀρνηθῶσιν ἐκεῖνο, ὅπερ ὀρθῶς ἐρρέθη πρὸς αὐτοὺς, ἦτοι « α'] ὅτι ἡ διδασκαλία, ἣν ἐπὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐκήρυξαν ὡς ἀληθῆ, δὲν εἶναι ἡ διδασκαλία ἣν ἐπρέσβευον πρὸ ἐνὸς αἰῶνος· καὶ β'] ὅτι ἡ παρ' αὐτῶν ἀνακηρυχθεῖσα κατὰ τὸν 15' αἰῶνα ἀλήθεια θεμελιούται ἐπὶ γραφικῶν ἐρμηνειῶν μὴ ἔχουσιν ἀλάνθαστον χαρακτῆρα». Ἄν δὲ οὕτως ἀσυστακτος καὶ μεταβλητὴ τυγχάνῃ ἡ διδασκαλία αὐτῶν, καὶ σήμερον κηρύττωσιν ὡς ἀλήθειαν ἄλλο παρ' ἐκεῖνο ὅπερ χθὲς εἶχον ὡς τοιοῦτον· ἂν περὶ τῆς ἐξηγήσεως, τὴν ὁποίαν δίδουσιν εἰς τὰ ῥήματα τῶν ἁγίων Γραφῶν, δὲν δύνανται νὰ διισχυρισθῶσιν ὅτι εἶναι ἀλάνθαστος, τότε δὲν δύνανται ἀναντιρρήτως νὰ ἔχωσι καὶ τὴν ἀξίωσιν ὅτι μόνον αὐτοὶ εὐρίσκονται ἐν τῇ ἀληθείᾳ, πᾶσα δὲ ἄλλη χριστιανικὴ ἐκκλησία πλανᾶται. Ἀλλ' ἐὰν ἡ διδασκαλία τῶν διαμαρτυρομένων δὲν εἶναι ἀναλλοίωτος καὶ σταθερὰ ὡς μὴ ἐδραζομένη ἐπὶ ἀλανθάστου ἐρμηνείας τῶν ἁγίων Γραφῶν, τί ἔπεται ἐντεῦθεν; ἐντεῦθεν ἔπεται προφανῶς ὅτι καὶ ἡ κιβωτὸς αὐτῶν δὲν εἶναι, ὡς λέγουσι, στερεὰ, οὐδὲ τόσον ἐπομένως ἀκίνδυνος, ὅσον θέλουσι νὰ παραστήσωσιν αὐτήν. Αὕτη δύναται νὰ μεταβάλληται ἀλλοιούμενη κατὰ καιροὺς, ἔστι τι ἐφήμερον καὶ πρόσκαιρον καὶ στιγμιαίον οὕτως εἰπεῖν· ἀλλ' εἰς πρόσκαιρον διδασκαλίαν δυναμένην αὖριον νὰ ἀλλοιωθῇ τίς σώας ἔχων τὰς φρένας δύναται νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν αἰώνιον αὐτοῦ σωτηρίαν;

Τούτων οὕτως ἔχόντων, ὁμολογουμένου ὅτι οἱ δια-

μαρτυρόμενοι δὲν ἔχουσι μίαν κιβωτὸν, μίαν ἐκκλησίαν ἀλλὰ πολλὰς, καὶ ὅτι αὐταὶ οὔτε κατὰ τὴν κατασκευὴν οὔτε κατὰ τὴν στερεότητα καὶ τὴν ἀσφάλειάν εἰσι τοιαῦται, ὅποῃαι περιγράφονται καὶ παριστῶνται ὑπ' αὐτῶν ὁμολογουμένου καὶ ἀδιαφιλονεικίτου ὄντος ὅτι ὁ τύπος τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ὅλως ἀυθαίρετός ἐστιν ὡς μὴ ἐδραζόμενος κατ' ἀρχὴν ἐπὶ κύρους ἱεροῦ, ὑπερτάτου, καθολικοῦ καὶ αἰωνίου, καὶ ὅτι αἱ ἐκκλησίαι αὐτῶν ἕνεκα τούτου ἀστατοῦσι καὶ οὐ μόνον εἰς μεταβολὰς καὶ ἀλλοικώσεις κατὰ καιροὺς ὑπόκεινται, ἀλλὰ καὶ κίνδυνον παντελοῦς διαλύσεως πολλάκις διατρέχουσι· τούτων οὕτως ἐχόντων, οἱ παρ' ἡμῖν ἱεραπόστολοι τῶν διαμαρτυρομένων ὀφείλουσι χάριν τῆς ἀληθείας, ὑπὲρ ἧς, ὡς λέγουσι, μοχθοῦσι, παρησὶα νὰ κηρύττωσι πρὸ παντός ἄλλου μὴ μόνον ὅτι στεροῦνται μιᾶς κιβωτοῦ, μιᾶς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ ἐκκλησίαι, ἃς συγκροτοῦσιν ὅπως δὴποτε, συγκεκροτημένοι εἰσὶν ἐναντίον τῶν ἀρχῶν ἃς πρεσβεύουσιν, ὅτι εἰσὶν ἐπισφαλεῖς ὅσον ἐπισφαλεῖς εἰσι καὶ αἱ ἐπίνοιαι τῶν θνητῶν τῶν συγκροτησάντων αὐτάς, ὅτι ἐπομένως οὔτε στερεότητα οὔτε μονιμότητα καὶ σταθερότητα κέκτηνται τὴν προσήκουσαν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὀφείλουσιν ὁμολογῆσαι καὶ τοῦτο σὺν τοῖς ἄλλοις, ὃ δὴ καὶ σπουδαιότατον καὶ πρόρριζον τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῶν ἀνατρέπον, ὅτι δηλαδὴ διὰ τῶν ἀρχῶν, ἃς πρεσβεύουσιν, καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος, καὶ αὐτὴ ἡ βάσις ἐφ' ἧς φαίνονται στηρίζοντες τὸν πόδα, καὶ αὐταὶ αἱ ἅγιαι Γραφαὶ, καθίστανται σημεῖον ἀντιλεγόμενον, ἀμφίβολόν τι καὶ ἐπισφαλές· διότι, αἰρομένης ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς ἱερᾶς ἀποστολικῆς καὶ ἀδιασπάστου ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, τίς θέλει βεβαιώ-

σει ἡμᾶς ὅτι αἱ ἅγιαι Γραφαί, τὰ ἱερὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ λοιπὰ ἱερὰ βιβλία τῆς καινῆς Διαθήκης, ἅπερ ἔχομεν ἐν χερσὶ καὶ διακρατοῦμεν ὡς ἱερά, εἰσὶν αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ὑπαγορευθέντα καὶ ἐκ τῆς γραφίδος τῶν ἀγίων αὐτοῦ μαθητῶν ἐξελθόντα καὶ δὲν εἶναι ἄλλα διάφορα ἐκείνων; τότε τίς θέλει διαβεβαιώσει ἡμᾶς ὅτι ἡ διδασκαλία ἡμῶν εἶναι αὐτὴ ἐκείνη ἡ διδασκαλία τοῦ σωτῆρος καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ; τότε τίς θέλει συνδέει ἡμᾶς μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ τῆς πρώτης ἐπὶ γῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ; Ἐὰν ἄρῃ τις ἐκ τοῦ μέσου τὸ ὑπέρτατον, καθολικὸν καὶ αἰώνιον τῆς ἐκκλησίας κύρος, ὅπως αἴρουνσι τοῦτο οἱ διαμαρτυρόμενοι, τότε εἰς ποίαν ἀρχὴν, εἰς ποῖον κύρος θὰ ὑποτασσώμεθα; εἰς ποῖον ὀφείλομεν διδόναι περισσοτέραν πίστιν καὶ ὑπακοήν; τότε εἶναι πλέον δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὁ στύλος καὶ τὸ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας¹; ὅταν ἕκαστος ἀφεθῇ εἰς ἑαυτόν, εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ὅπως ἐρμηνεύῃ τὰς ἀγίας Γραφάς, ὅσον δύναται καὶ ὅπως βούλεται· ὅταν ἕκαστος ἔχῃ τὸ δικαίωμα τοῦ πιστεύειν ὅπως αὐτῷ ἀρέσκει ἢ ὅπως ὀρθότερον αὐτὸς φρονεῖ· τότε εἶναι δυνατόν πλέον νὰ γίνηται λόγος περὶ μιᾶς ποιμένης τοῦ Χριστοῦ, τὸ αὐτὸ λεγούσης καὶ τὸ αὐτὸ φρονούσης ἐν Χριστῷ²; Οὐχί, ἀναντιρρήτως οὐχί· διότι ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει πλέον ἐκκλησία, ἐκεῖ ὑπάρχουσιν ἢ δύνανται νὰ ὑπάρχωσι τόσαι ἐκκλησίαι, ὅσαι καὶ πρόσωπα.

Ἴδου εἰς ποῖον χάος, εἰς ποίαν ἀβεβαιότητα θέλουσι νὰ ρίψωσιν ἡμᾶς οἱ καλοὶ ἱεραπόστολοι τῶν διαμαρτυρομένων, προσκαλοῦντες ἡμᾶς νὰ ἐγκυαλίπωμεν τὴν κιβωτὸν ἡμῶν, τὴν ἀγίαν ὀρθόδοξον καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰσελθωμεν εἰς τὴν κιβωτὸν αὐτῶν.

1) Α' Τιμοθ. γ', 15. Πρὸβλ. καὶ Ματθ. ιε', 18. — 2) Ἰωάν. ιζ' 11 καὶ ἐξ.

Λέγουσιν ἡμῖν ὅτι τὸ πλοῖον ἡμῶν εἶναι παλαιόν. Ναί, ἡμεῖς οὐ μόνον δὲν ἀρνούμεθα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐπὶ τούτῳ· εἶναι ἀληθές ὅτι ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ ἡμῶν μάτην θὰ ἀνεζήτει τις τοὺς νεωτερισμοὺς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων· αὕτη ἀντέστη καὶ ἀνθίσταται εἰς τὸν συρμόν, εἰς τὴν μόδον τῆς θρησκευτικῆς ἐκτροχιάσεως· τὸ πλοῖον ἡμῶν ἐστὶν πανάρχαιον, ἐστὶν αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ πλοῖον, ὃ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ οἱ ἀποστολοι αὐτοῦ κατεσκεύασαν· εἶναι κατεσκευασμένον μὲ τὰ ξύλα (τὸν κερεστὲ) τῶν ἀποστόλων, φέρει τὰ ἱστία καὶ τὸ πηδάλιον, ὅπερ αὐτοὶ ἔθηκαν ἐν αὐτῷ, φέρει τοὺς κυβερνήτας, οὓς αὐτοὶ διώρισαν ἵνα κυβερνῶσιν αὐτό· ἡ κιβωτὸς ἡμῶν ὑπάρχει καθ' ὅλα ταῦτα παναρχαία, διότι εἶναι αὕτη ἐκείνη ἡ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν οὐσιωδῶς ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος· εἶναι αὕτη ἐκείνη ἡ κιβωτὸς, μὲ τὴν ὁποίαν διέπλευσαν τὴν θάλασσαν τοῦ βίου τούτου οἱ πρῶτοι καὶ ἄμεσοι μαθηταὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, οἱ ἅγιοι μάρτυρες καὶ ὁμολογηταὶ τῆς πίστεως καὶ σύμπας ὁ χορὸς τῶν μακαρίων διδασκάλων τοῦ χριστιανισμοῦ· εἶναι ἡ κιβωτὸς, ἣν ἐκυβέρνησαν ὁ θεοφόρος Ἰγνάτιος, ὁ ἅγιος Πολύκαρπος, ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος, Διονύσιος ὁ μέγας, Ἀθανάσιος ὁ μέγας, Βασίλειος ὁ μέγας, Γρηγόριος ὁ θεολόγος, Ἰωάννης ὁ χρυσόστομος, ὁ Κυπριανός, ὁ Ἰλάριος, ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ Λύγουστίνος, οἱ Κύριλλοι, οἱ Θεοδώρητοι, οἱ Φώτιοι καὶ μυριοὶ ὅσοι ἄλλοι μετὰ τῶν ἁγίων τοπικῶν καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων. Ἔστιν ἄρα γε ἡ ἐκκλησία αὕτη ἀνεπαρκῆς πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν; ἔστιν ἐπισηφαλὴς καὶ ἐπικίνδυνος ἡ κιβωτὸς αὕτη, ἀσφαλέσταται δὲ καὶ ἀκίνδυνοι αἱ τῶν μεταρρυθμιστῶν διαμαρτυρουμένων αἱ μόλις πρὸ ἑκατὸν, διακοσίων ἢ καὶ πεντακοσίων τὸ πολὺ ἐνιαυτῶν εἰς μέσον

προελθοῦσαι; Τίς ποτε τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν ἔχων γινῶσιν τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων δύναται νὰ εἴπῃ τοῦτο καὶ νὰ συγκατατεθῇ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων μαρτύρων, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Λουθήρου, ἢ τοῦ Ζουίγγλιου καὶ τοῦ Καλβίνου, ἢ τῶν Κουακέρων καὶ τῶν Μορμώνων; Τίς ποτε ὀρθῶς καὶ φρονίμως σκεπτόμενος ἤθελεν ἀνταλλάξῃ τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἑπτὰ ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῶν κονσιστορίων τῶν διαμαρτυρομένων;

Οἱ περὶ τὸν Λούθηρον καὶ Μελάγχθονα κατὰ τὴν 15^{ην} ἑκατ. εἶχον μέγα δίκαιον νὰ ἐξαναστῶσι καὶ διαμαρτυρηθῶσι κατὰ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μυρίων ἀντι-χριστιανικῶν αὐτῆς καταχρήσεων· οὐδὲν ὅμως δίκαιον εἶχον νὰ συμπεριλάβωσιν ἐν αὐτῇ καὶ τὴν ὀρθόδοξον καθολικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς, καὶ οὕτως ἀναχωροῦντες ἐκ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει διεφθαρμένη, νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν καὶ διόρθωσιν καὶ τοῦτ' αὐτὸ εἰς τὴν ἀνάστασιν δῆθεν αὐτῆς. Ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἦν ἀνυπόστατος καὶ ψευδής, ἡ δὲ πρόθεσις αὐτῶν ματαία, ἀπεδείχθη ἀμέσως· διότι ἀντὶ τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἣτις οὐδέποτε ἐξέλιπεν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ ἦν ὥφειλον νὰ ζητήσωσι καὶ εὗρωσι καὶ μετ' αὐτῆς ἐνωθῶσι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φέρωσιν εἰς φῶς ἀλλ' ἢ διαφόρους θρησκευτικὰς κοινωνίας ἐπὶ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπ' ἀλλήλων διαφερούσας, ἀσυστάτους, ἐπισηφαλεῖς καὶ κατὰ τὸν τύπον συγκεκροτημένας καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων αἱρέσεων, ὅσαι ἀπ' ἀρχῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἕως τότε ἀλληλοδιαδόχως εἶχον ἀναφανῆ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς διαμαρτυρομένοις οὐκ ὀλίγοι ἄνδρες λογιώτατοι καὶ σπουδαῖοι εἰλικρινῶς καὶ ἀπαθῶς κρίνοντες τὰ πράγματα διω-

μολόγησαν καὶ παρρησίᾳ διεκήρυξαν τὴν ἀλήθειαν, ἣν
ἠσθάνοντο ἐν τῷ βάθει τῆς συνειδήσεως αὐτῶν, ὅτι ὑπὸ
ἔποψιν θρησκευτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀπέβη
τῷ ὄντι δυστυχῆς ὁ διαμαρτυρόμενος κόσμος διὰ τῶν νέων
ἀρχῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ μεταρρυθμίσεων· διότι
κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς διαμαρτυρήσεως ἐκκλησίᾳ χρι-
στιανικῇ μία, μόνιμος καὶ συμπαγής, ἔστι τι
ἂν μὴ ἀκατάληπτον, ἀλλὰ γε ἐν τῇ πράξει ἀδύνατον καὶ
ἀκατόρθωτον, καὶ ὅτι ἂν σήμερον ὑπάρχωσιν ἐκκλησίαι
προτεσταντικαί, αὗται δὲν ὀφείλουσι τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν
εἰς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν, ἀλλὰ τοῦναντίον εἰς τὴν προφανῆ
ἄρνησιν καὶ ἀθέτησιν τῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωματίων τῆς
διαμαρτυρήσεως, κατὰ τοσοῦτο μόνον ὑφιστάμεναι, ὅσον
αὕτη ἐπιλανθάνεται τῶν ἀρχῶν αὐτῆς. Ταῦτα πάντα ἀνα-
λογιζόμενοι καὶ βαθέως συναισθανόμενοι καὶ οἱ διαμαρ-
τυρόμενοι ἱεραπόστολοι οἱ ἐν τοῖς κλίμασιν ἡμῶν ἄνω
καὶ κάτω φερόμενοι ὀφείλουσι ταπεινωθῆναι ἐνώπιον τοῦ
Θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, καὶ ἀντί, ἐπωφελούμενοι
τὴν δυστυχίαν ἡμῶν νὰ πλανῶνται ἐν ξένη πρὸς ζήτησιν
ἐνὸς προσηλύτου καὶ τούτου ἀργυρωνήτου καὶ μισθίου,
χλευάζοντες καὶ βλασφημοῦντες ἐν ταῖς πλατείαις καὶ
ἐν ταῖς ῥύμαις καὶ ἐν περιπάτοις καὶ ἐν πληθούσῃ ἀγο-
ρᾷ καὶ ἐν τοῖς καπηλείοις τὴν ἱεράν λατρείαν, τὰ ἥθη
καὶ ἔθιμα καὶ τοὺς λειτουργοὺς τῆς προσκυτάτης καὶ
σεβασμιωτάτης τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, ὃς
ἔπραττον, νομίζομεν, πολὺ φρονιμώτερον καὶ χριστιανι-
κώτερον, ἂν ἐπανερχόμενοι οἵκαδε παρεδίδοντο εἰς σπου-
δαίᾳς εὐσεβεῖς σκέψεις περὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν ἐκκλησια-
στικῶν αὐτῶν πραγμάτων.

179

© SIMON & SCHUSTER

